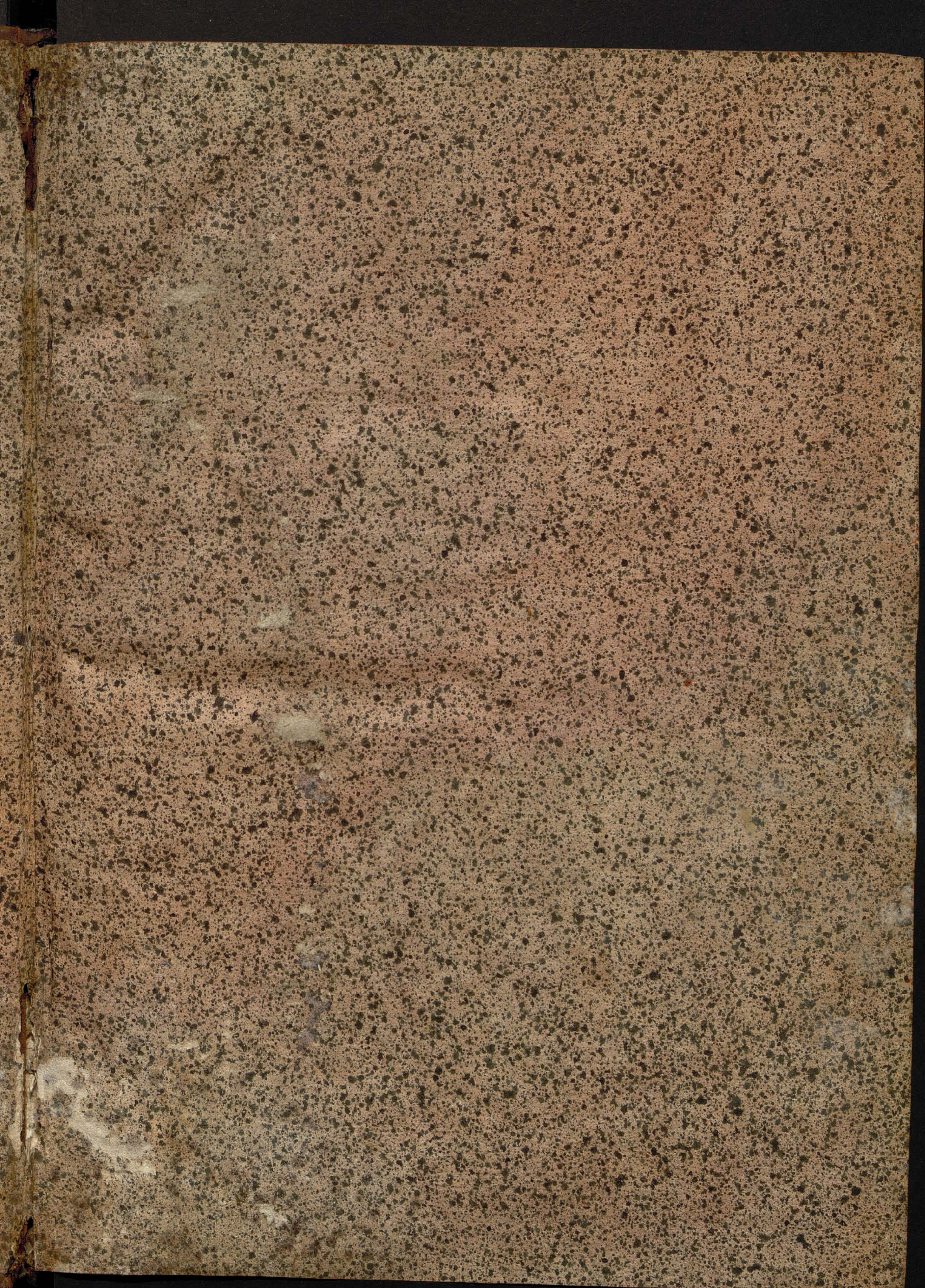
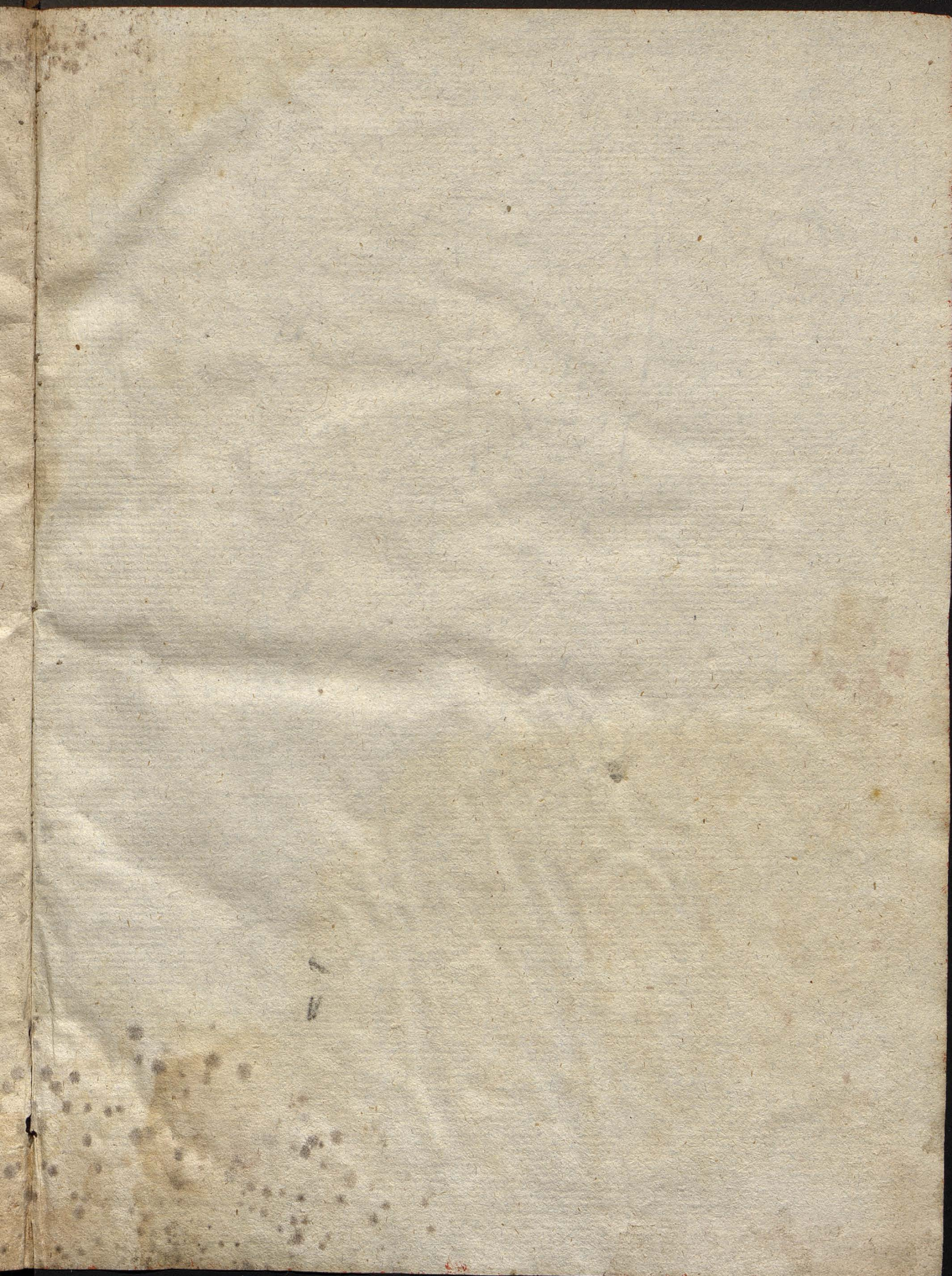

Ad usum Dom Josaphald ElMf: cum Facultate Superioris.

THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA
R. P. GABRIELIS ANTOINE

A REVERENDO PATRE

PHILIPPO DE CARBONEANO

PRIDEM NOTIS ET APPENDICIBUS;

DEIN NOVIS ACCESSIONIBUS

A R. P. BONAVENTURA STAIDEL

AUCTA ET ILLUSTRATA

ACCEDUNT

TRIA OPUSCULA EX AUREO MELCHIORIS CANI DE LOCIS THEOLOGICIS LIBRO DESUMPTA, ET DISCEPTATIO PROŒMIALIS DE LEGE DIVINA.

EDITIO ABSOLUTISSIMA

A JO: DOMINICO MANSI

ARCHIEPISCOPO LUCENSI

Medullitus inspecta, permultis aliis additionibus ex operibus

BENEDICTI XIV. ET CLEMENTIS XIII. & XIV.

Litteris Apostolicis locupletata, correcta,

ET IN SEX TOMOS DISTRIBUTA.

TOMUS SECUNDUS.

VENETIIS

EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA.

MDCCLXXXVIII.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

INDEX
TOMI SECUNDI.

TRACTATUS
De Actibus Humanis.

TRACTATUS
De Conscientia.

TRACTATUS
De Legibus.

CAP. VIII.

APPENDIX.

TRACTATUS

De Peccatis.

TRACTATUS
DE
ACTIBUS HUMANIS. (1)

CTUS, qui ab homine fiunt, alii dicuntur actus hominis, alii actus naturales, & alii actus humani. Actus hominis dicuntur ii, qui procedunt ab homine, sine deliberatione, advertentia, & libertate, ut motus indeliberati concupiscentiæ seu motus primo primi. Actus naturales sunt actus mere corporei, qui necessario fiunt, nec ad mores pertinent, ut respiratio, circulatio sanguinis &c. (Vid. N. 88. 89. 90.)

Actus vero humani, de quibus hic agitur, dicuntur ii, qui fiunt ab homine humano modo agente, nempe libere & cum aliqua ad morem advertentia vel formali, vel virtuali: nam hic modus agendi est hominis proprius, nec brutis convenit. Proprie enim loquendo, ea omnis & sola actio dicitur humana, quæ procedit ab homine, in quantum homo est, id est, in quantum differt ab aliis creaturis irrationalibus: ab his autem differt in quantum est dominus suorum actuum, ita ut possit illos pro arbitrio ponere vel non ponere ex electione. Ita docet S. Thom. 1. 2. q. 1. art. 1. *Actionum*, inquit, *quæ ab homine aguntur, illæ solæ proprie dicuntur humanæ, quæ sunt propriæ hominis in quantum est homo: differt autem homo ab aliis irrationalibus creaturis in hoc, quod est suorum actuum dominus. Unde illæ solæ actiones vocantur proprie humanæ, quarum homo est dominus. Est autem homo dominus suorum actuum per rationem & voluntatem: unde & liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis & rationis: Illæ ergo actiones proprie*

(1) Tractatus iste, primitus a Cl. Auctore evulgatus pro Polemicæ magis, quam pro Moralis Theologiæ studiosis, in *tria* suprema Capita fuit ab ipso divisus, ut patet inspicienti. Horum *Secundum* Dogmatico-Scholasticas materias complectitur, quibus aliqua saltem ex parte elucidandis inserviunt dicta a nobis in Dissertat. Procemiali Artic. II. Sect. II. *Primum* ac *Tertium* quæstiones quidem, ac præceptiones continent Moralis Facultatis proprias, sed compendiose admodum propositas. Quare uberius penitiusque illas percipere cupientibus erit crebro recurrendum ad eamdem nostram Dissertationem, hunc præsertim ob finem elaboratam; quod quidem quando, & ubinam ipsos facere oporteat, suis locis nos attente indicabimus. Interim hic Lectores monemus semel pro semper, nos deinceps suppresso *Dissertationis* nomine solos ut ajunt Numeros, sive Paragraphos numeris Arabicis notatos & distinctos, unica littera majuscula *N* citaturos: ne scilicet chartæ spatium, quod gravioribus animadversionibus destinatum constrictius est, frustra impendamus.

prie humanæ dicuntur, *quæ ex voluntate deliberata procedunt*. (Vid. N. 91. & seq. usque ad 98.)

Igitur actus humani sunt actus ab homine libere facti cum advertentia ad regulam morum vel formali, vel virtuali, aut interpretativa, seu debita & possibili. Quare actus humanus idem est realiter, ac actus moralis, seu actus pertinens ad mores, (Vid. N. 252.) ideoque (Vid. N. 390. & seq.) laude vel vituperio dignus. Nam actus moralis est actus liber, bonus vel malus moraliter: omnis autem actus, qui fit ab homine libere & cum advertentia supradicta, est bonus vel malus moraliter, cum nullus actus liber, in individuo spectatus, sit indifferens (1).

CAPUT PRIMUM.

De voluntario, & involuntario.

ARTICULUS I.

Quid sit voluntarium, & quotuplex?

DICO 1. Voluntarium (2) proprie est id, quod fit, vel quasi fit, seu omittitur a voluntate ex prævia cognitione intellectuali, supple vel actuali, vel virtuali, aut interpretativa, quæ scilicet potuit & debuit haberi. Unde duo ad voluntarium requiruntur. 1. Ut fiat vel omittatur a voluntate ejus, respectu cujus dicitur voluntarium. 2. Ut fiat vel omittatur ex prævia cognitione intellectuali eorum, quæ dicuntur voluntaria. Non tamen ad quodlibet voluntarium requiritur cognitio actualis. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum, quod est verum voluntarium in ordine ad mores, utpote imputabile ad culpam & pœnam, si sit liberum, sufficit cognitio virtualis, & interpretativa, hoc est, cognitio, quæ quidem non existit, sed quæ potuit & debuit haberi (3).

Porro voluntas definitur appetitus rationalis, sive potentia volendi & nolendi ex prævia cognitione spirituali.

Aliquid autem fieri potest tripliciter (Vid. N. 38.) a voluntate 1. Ut actus elicitus: sic fiunt a voluntate omnes actus ejus immediati, qui dicuntur eliciti, ut volitio, nolitio, amor, odium, &c. 2. Ut actus imperatus: hoc modo fiunt a voluntate actus aliarum potentiarum ei subjectarum, quoties scilicet ex ejus imperio seu impulsu & applicatione agunt. Cum autem voluntas sibi ipsi per unum actum possit imperare alium, idem actus voluntatis potest simul esse elicitus, quatenus nempe immediate fiat a voluntate; & imperatus, quatenus fiat ex impulsu per alium priorem actum facto (4). 3. Aliquid fit a voluntate ut effectus secutus ex aliquo actu voluntatis elicito vel imperato. Sic fit a voluntate homicidium, quod sequitur ex percussione imperata a voluntate.

Dico 2. Voluntarium multiplex est (5), nam dividitur: 1. In elicitum seu immediatum, & imperatum seu mediatum. (6)

2. In necessarium, quod scilicet fit a voluntate ad unum antecedenter determinata, & in liberum, quod fit a voluntate sine antecedenti & intrinseca ad unum determinatione. (7)

3. In perfectum, & imperfectum. Voluntarium perfectum est illud, quod est a voluntate cum perfecta cognitione, hoc est, cum cognitione, qua rationes boni & mali cognoscuntur sufficienter ad perfectum usum libertatis, cognitione, inquam, quæ vel actu habeatur, vel haberi possit & debeat. Unde voluntarium perfectum est illud, quod est a volunta-

---

(1) Dum Auctor universim actus *morales* duplici duntaxat *bonorum* & *malorum* classe concludit, non inconcussam, & Moralium omnium judicio certam proponit doctrinam, sed ad votum loquitur illorum tantummodo Theologorum, qui duce Angelico inficiantur *individualem* indifferentiam humanarum actionum. Qua de re redibit sermo in tertio Capite.

(3) Vid. N. 121. 122. item 117. 118. ubi accurata analysi ostenditur, quasnam partes tum intellectus, tum voluntas habeant in producendis actionibus vere moralibus.

(3) Vid. N. 207. 208. 209. Et hæc quidem vera ac solida doctrina, quæ cognitionem ad *voluntarium* sufficientem declarat esse disjunctive, vel *actualem*, vel *virtualem* seu interpretativam, præ oculis constanter habenda, ne quis incaute contrarium errorem imbibat disseminatum in plurium Auctorum libris, qui nimia libertate de rebus moralibus scripsere postremis hisce temporibus. Profecto si, ut isti volunt, actio mala non imputatur homini tanquam voluntaria, nisi in *actu* cognoscat talem esse, aut saltem dubitet; jam præter ignorantiam *affectatam*, qua quis studiose vult nescire, vix dabitur altera *crassa* vel *supina*, qua quis solummodo negligit scire (N. 196. 197.) & ob quam in peccata prolabitur, etiam ubi nihil ei subdolet, uti cum D. Augustino (N. 199.) docent omnes veri nominis Theologi. Sicque viri probi semel ac ita sunt animo comparati, ut caute custodiant vias suas, nolintque unquam facere, quæ *actu* cognoscunt aut dubitant esse *mala*, non debebunt tantopere angi, ac Deum jugiter deprecari pro occultis ignorantiæ delictis. Quippe si inviti aliqua ignorant, nil ipsis deputabitur ad culpam, esto prius neglexerint quærere, quæ ignorant: quidquid contra scripserit Augustinus novæ hujus doctrinæ adhuc ignarus.

(4) De *imperio* voluntatis relate sive ad seipsum, sive ad quaslibet alias potentias, plurima reperies N. 101. & seq. usque ad 117. quæ nisi fuerint explorata, quomodo seipsum (juxta Sapientum monita) quis noscet, etiamsi noverit quid toto fiat in orbe?

(5) Universas voluntarii divisiones *sex* numero arbitramur N. 126. Brevi contextu unius sermonis vere magistralis eas quasi minio pinxit D. Bonav. N. 46.

(6) De hac divisione voluntarii vid. N. 98. & 137.

(7) Vide divisionem istam N. 136. Hinc vero clarius percipiens, cur *voluntarium* seorsim a *libero* considerandum duxerimus, & notionem voluntarii, quæ cum notione liberi nil commune habet, tradiderimus N. 119. & seq. Si enim contingentis liberique lineamenta necessario apparere debent in descriptione voluntarii abstracte, & universe spectati, quomodo subsistet præsens Theologorum Moralium divisio, qua voluntarium dissecatur in *necessarium*, & in *contingens*, tamquam in duo membra vere opposita?

luntate cum sufficienti usu rationis & libertatis ad hoc, ut ad laudem vel vituperium, ad meritum vel demeritum imputentur, integre scilicet. Voluntarium vero imperfectum est illud, quod est a voluntate cum imperfecta tantum cognitione, hoc est, cum cognitione qua non cognoscuntur, nec cognosci possunt rationes boni & mali sufficienter ad usum perfectum rationis & libertatis. (1)

4. Involuntarium in se, & voluntarium in alio. Voluntarium in se est tum actus elicitus voluntatis, tum id quod immediate & secundum se intendit voluntas. Voluntarium in alio est illud, quod virtualiter seu moraliter continetur in alio immediate, & secundum se intento a voluntate, velut effectus in caussa. Sic, v. g. cum quis ob solam voluptatem nimium bibit, & nimium bibendo se inebriat, actus elicitus quo vult bibere, & ipsa actio bibendi sunt voluntaria in se; ebrietas vero, quæ ex nimia potatione sequitur, est tantum voluntaria in alio, nempe in ipsa nimia potatione; quia voluntas bibendi non fertur directe & immediate in ebrietatem, sed in nimiam potationem, in qua virtualiter continetur ebrietas velut effectus in caussa. (2)

5. Denique in formale, & virtuale ac interpretativum. (3)

Voluntarium formale est illud quod est a voluntate positive volente & agente. Quod si voluntas positive vult illud immediate ac in se, est formale voluntarium in se; si vero voluntas positive illud intendit mediate tantum & in alio, est formale voluntarium in alio.

Voluntarium virtuale & interpretativum est illud, quod est a voluntate libere non volente & omittente agere, ac proinde virtualiter & interpretative nolente agere. Sic si quis libere non velit facere eleemosynam, nec faciat, unde alii merito scandalizentur: libera omissio positivæ volitionis faciendi eleemosynam, & libera omissio dationis sunt ei virtualiter & interpretative voluntariæ in se: scandalum vero ex illa omissione secutum, quod prævisum est vel prævideri potuit, est ei virtualiter & interpretative voluntarium in alio, nempe in libera omissione eleemosynæ.

Nota. Ut aliquid sit voluntarium in alio, duo requiruntur; nempe, 1. Ut sit aliquo modo saltem confuse cognitum, ut secuturum ex alio, quocum connexionem habet, vel quod est immediate ac in se volitum: vel ut sic cognosci potuerit ac debuerit, hoc enim sufficit: nam tunc perinde se habet in ordine ad imputabilitatem, licet fortasse non tantam, ac si re ipsa actu cognosceretur. 2. Ut sit vel per se connexum cum illo alio directe & immediate volito: est autem per se connexum cum illo alio, si ponitur reipsa hoc ipso, quod illud aliud ponitur; sic ebrietas cum nimia potatione connexa est. Vel si sit tantum per accidens cum illo alio connexum, ita ut vi illius non sequatur, sed propter alia adjuncta, requiritur in voluntate obligatio illud impediendi, & ad illud impediendum abstinendi ab actione; nam alioqui non censetur voluntarium. (4)

ARTICULUS II.

Quid & quotuplex involuntarium.

DICO. Involuntarium proprie est illud quod est contra actualem inclinationem voluntatis; ita ut sit aliquo actu voluntatis nolitum. (5)

Duplex est autem (6): nempe involuntarium simpliciter, & involuntarium secundum quid. Involuntarium simpliciter est illud, quod est contra inclinationem voluntatis, quantum est ex se, efficacem ad illud impediendum, ut mors, quæ homini plane invito & pro viribus reluctanti infertur: item motus concupiscentiæ, qui voluntate toto affectu renitente insurgit.

Involuntarium secundum quid est illud, quod displicet quidem secundum aliquam considerationem, sed magis & efficaciter placet secundum aliam: unde est aliquo actu inefficaci nolitum, & simul alio actu efficaciter volitum. Sic cum viator metu mortis dat latroni crumenam, quam retinere vellet; datio illa est secundum quid involuntaria, nam secundum se displicet; sed spectata ut necessaria ad vitam servandam, magis & efficaciter placet, unde sub hac consideratione re ipsa acceptatur, & adhibetur ut medium ad hunc finem necessarium.

Hinc voluntarium secundum quid non est involuntarium nisi cum addito diminuente, immo destruente rationem involuntarii: nam est simpliciter & absolute voluntarium, cum voluntas illud efficaciter velit & agat. Quare melius vocatur voluntarium mixtum cum involuntario; quia voluntas illud vult, sed cum aliqua repugnantia.

ARTI-

(1) Vid. N. 138. de hac divisione: nec prætermitte animadversionem N. 95. quæ huc pariter collimat.

(2) Ejusmodi divisio occurrit N. 139. 140. aliis tamen vocibus expressa juxta Doctorem Angelicum. Voluntarium *in alio*, sive (ut nos dicimus) *secundum suam caussam*, & *virtuale*, quod in secundo illius membro ponitur, conditiones aliquas requirit, de quibus Auctor in nota, seu paragrapho ultimo præsentis Articuli; nos vero N. 143.

(3) Quod in hac postrema divisione ab Auctore dicitur voluntarium *formale*, & *virtuale* sive *interpretativum*, nobis Angelici sermonem sectantibus est *directum* & *indirectum*, de quo N. 141. 142.

(4) De tempore, quo effectus malus imputatur homini tamquam *virtualiter*, *aut indirecte* voluntarius, quæstionem movent Scholastici, quam Auctor hic prætermittit; nos autem paucis expedivimus N. 144. 145.

(5) *Involuntarii*, prout hoc loco solet ab Ethicis considerari, ideam ingerunt, quæ diximus N. 171. 172. 177. atque hinc etiam singulas ejusdem involuntarii caussas deprehendere licet.

(6) Vid. N. 173. & seq. tres alios, ubi declaratur hæc involuntarii divisio, scitu perquam utilis.

ARTICULUS III. (1)

Utrum ea quæ fiunt ex metu, ſint voluntaria?

NOta (Vid. N. 180.) Fieri aliquid ex metu non idem eſt ac fieri cum metu. Nam aliquid fit ex metu, quando metus eſt cauſſa illud faciendi. Sic datio crumenæ facta latroni ad mortem vitandam fit ex metu: nam mortis metus viatorem movet ad dandam crumenam, & ſic eſt cauſſa dationis crumenæ. Aliquid fit cum metu tantum, quando metus non eſt cauſſa actionis, nec ad illam movet, ſed ſolum eam comitatur. Clare autem patet, ea quæ fiunt dumtaxat cum metu voluntaria eſſe. Sic latro cum furatur timens ne deprehendatur, agit cum metu, non ex metu; quia non metus, ſed divitiarum cupiditas eum ad furandum movet: quod furtum eſt ei maxime voluntarium.

Dico 1. Ea quæ fiunt ex metu, ſunt abſolute ſimpliciter voluntaria. (Vid. N. 181. 182.)

Prob. Illud eſt ſimpliciter voluntarium, quod eſt a voluntate agente ex perfecta cognitione; ſed quod fit ex metu, eſt a voluntate agente ex perfecta cognitione: ergo eſt ſimpliciter voluntarium.

Dico 2. Ea quæ fiunt ex metu, aliquando ſunt involuntaria ſecundum quid, aliquando non.

Prob. Quæ fiunt ex metu, aliquando fiunt cum aliqua repugnantia; aliquando non: nam aliquando fiunt contra aliquem affectum voluntatis, aliquando non. Atqui quando fiunt cum repugnantia, ſunt involuntaria ſecundum quid: quando vero fiunt abſque omni repugnantia, nullo modo ſunt involuntaria. Ergo &c. (2)

ARTICULUS IV.

Utrum ea quæ fiunt ex concupiſcentia, ſint voluntaria.

NOta (Vid. N. 226.) Concupiſcentia hic ſumitur pro quolibet motu appetitus ſenſitivi in bonum ſenſibile. Alia eſt antecedens, alia conſequens (Vid. N. 227.) Concupiſcentia antecedens eſt ea, quæ a voluntate non imperatur, ſed ab objecto ſenſibili excitatur, voluntate nil plane conferente. Conſequens eſt ea, quæ a voluntate imperatur ſeu excitatur. Unde patet ea eſſe voluntaria, quæ fiunt ex concupiſcentia conſequente.

Dico 1. Quæ fiunt ex concupiſcentia antecedente (Vid. N. 229. 230.) & a fortiori conſequente (Vid. N. 238.) ſunt voluntaria.

Prob. Illud eſt voluntarium, quod fit a voluntate ex prævia cognitione intellectuali. Sed quod fit ex concupiſcentia etiam antecedente, fit a voluntate, ex prævia cognitione intellectuali: nam intellectus apprehendit bonum ſenſibile, a quo eſt commotio ſenſus interni; illudque ut bonum ſenſibile voluntati proponit. Ergo.

Dico 2. Concupiſcentia etiam antecedens non minuit voluntarium.

Prob. Nihil poteſt imminuere voluntarium, niſi vel ex parte intellectus, vel ex parte voluntatis. Sed concupiſcentia non minuit voluntarium, 1. ex parte intellectus; nam concupiſcentia non impedit claram perceptionem intellectus circa objectum ſenſibile. 2. Non etiam minuit ex parte voluntatis, ſiquidem inclinat voluntatem ad volendum: unde voluntas agens ex con-

---

(1) Cum univerſim *quatuor* impedimenta voluntarii, ſive cauſſæ involuntarii recenſeantur, nimirum *violentia*, *metus*, *ignorantia*, *concupiſcentia*, Auctor hoc loco non niſi de metu, & concupiſcentia diſſerit, & quidem ſtrictim: ignorantiam (infra Tract. de peccatis c. 4.) accuratius expendit: de violentia ſeu vi nuſquam, quantum ſcio, ſpeciatim agit. Quare, quæ ad hanc poſtremam pertinent, ſumantur ex N. 178. 179.

(2) Aſſertio noſtra (N. 183.) quæ videtur abſolute indicare, involuntarium ſecundum quid cenſendum eſſe, quidquid ex metu gravi peragitur, re ipſa non diſcrepat ab hac 2. theſi Auctoris ſtatuentis, nunc eſſe, nunc non eſſe eo modo involuntarias actiones metus cauſſa productas. In primis namque diximus ibidem, *plerumque* diminui voluntarii rationem, adeoque non *ſemper*. Dein motivum hujuſce diminutionis derivavimus ex primaria, & habituali voluntatis *inclinatione*, cui adverſari contingit actiones ex metu factas, unde quotieſcunque actiones ejuſmodi ſunt juxta eamdem inclinationem, ex noſtra doctrina pariter ſequitur, ipſas non eſſe involuntarias ſecundum quid. Sicut e converſo ob illud ipſum motivum faſſi ſumus (N. 231.) involuntaria ſecundum quid evadere poſſe, quæ fiunt ex concupiſcentia antecedente, tametſi hæc ſoleat plerumque augere voluntarium. Itaque ex. cau. ſi quis puellam conficere cupiens, indole ac voluntate fallaciſſimam, quam tamen falſo putat æmulam caſtæ Lucretiæ, minas terroreſque adhibeat; quidquid exinde eveniet, non erit puellæ involuntarium neque ſecundum quid, quoniam hæc nil avidius excipit, quam terrificam illam aggreſſionem. Rebus ſic explicatis patet, nil roboris decedere argumento, quod nos retulimus (N. 284. & ſeq. tribus) ex ore graviſſimorum Doctorum, Ethicam de *metu* doctrinam aſſumentium ad demonſtrandam ſterilitatem pœnitentialis doloris ex *ſola* gehennæ apprehenſione concepti a peccatore vitiorum laqueis conſtricto. Enimvero ſpectata hujus peccatoris habituali ad malum propenſione, palam eſt, ejuſdem genio contrarium eſſe dolorem de peccatis, quem purus putuſque gehennæ pavor elicit e petra cordis ejus; proindeque in tali caſu locum habere doctrinam ſuperius ſtatutam, quod nempe actiones ex metu factæ ſint involuntariæ ſecundum quid, quotieſcunque adverſantur inclinationi ac genio agentis. Immo, (ut perſpecte notavit ad mentem Scoti, aliorumque ejus Interpretum P. Franc. Hennus, ſolidæ ſimul, ac placidæ doctrinæ Theologus) ſi *involuntarium* ſumatur, quatenus *lubentiæ* ſeu *voluntario lubenti* opponitur, quemadmodum hactenus illud ſumpſimus more ſat vulgato; tum preſſe loquendo dicendus eſt metus inducere involuntarium *ſimpliciter*, quoties perurget hominem ad ea facienda, quæ minime conformia ſunt inclinationi ipſius primariæ, ſive *abſolute voluntati*, ut loquitur Innocentius III. Papa N. 175.

ex concupiscentia, ardentius fertur in objectum sensibile.

Immo concupiscentia etiam antecedens auget voluntarium. Nam quod fit ex illa, fit cum majore inclinatione voluntatis, & ex clariore apprehensione ac propensione objecti saltem ut boni sensibilis.

Obj. Concupiscentia antecedens tollit aut minuit liberum: ergo & voluntarium.

Resp. 1. Concupiscentia antecedens solum tollit liberum, quando ita vehemens est, ut totaliter auferat usum rationis (Vid. N. 235. 236.), ita ut intellectus nequeat considerare rationes boni & mali. Quando autem concupiscentia antecedens non est adeo vehemens, minuit dumtaxat liberum (Vid. N. 233. 234.); quia minuit cognitionem requisitam ad libertatem, nempe considerationem finis & eorum quæ sunt ad finem.

Resp. 2. (Vid. N. 237.) Neg. conseq. Quia voluntarium stricte sumptum differt a libero & potest esse necessarium, & re vera est in amore beatifico, qui est maxime voluntarius & simul necessarius. (1)

CAPUT II.

De libero seu de libertate. (2)

In quo consistat essentia liberi arbitrii, seu libertas stricte sumpta.

§. I. *Prænotanda.*

I. Liberum, voluntarium, & spontaneum licet aliquando confundantur, tamen si stricte sumantur, inter se differunt. Nam spontaneum stricte est *id*, quod est a principio intrinseco juxta inclinationem agentis cum cognitione materiali seu pure sensitiva: ac proinde solis brutis convenit. Si minus stricte sumatur, præscindit a cognitione spirituali & materiali, & tunc convenit hominibus ac brutis; nam est id quod est a principio intrinseco cum aliqua cognitione sive spirituali, sive materiali.

Liberum est id, quod est a principio intrinseco, seipsum per electionem determinante, & valente non agere. Unde liberum minus late patet quam voluntarium. Nam omne liberum est voluntarium, quia omne liberum est a voluntate agente ex prævia cognitione spirituali: at non omne voluntarium est liberum, quia non omne voluntarium est a voluntate, se ipsam per electionem determinante, & valente non agere. Sic amor beatificus est maxime voluntarius, quatenus a Beatis maxima cum inclinatione voluntatis elicitur ex prævia cognitione spirituali: sed simul est necessarius, quatenus eorum voluntas ex visione beatifica summi boni clare cogniti omni ex parte summe amabilis determinatur necessario ad amorem Dei eliciendum, ita ut ab illo amore nequeat abstinere. Igitur liberum superaddit voluntario immunitatem ab omni necessitate antecedente intrinseca, seu potentiam se determinandi per electionem ad utrumlibet ex oppositis; ideoque potentiam omittendi id quod fit, & potentiam agendi id quod omittitur.

Porro morale dicitur illud, quod est conforme vel difforme regulæ morum, vel quod consideratur relate ad regulam eorum: sive quod est laude vel vituperio dignum. Naturale vero dicitur id, quod est a principio intrinseco sine cognitione.

II. Necessarium, violentum, & coactum licet sæpe confundantur, tamen stricte & proprie sumpta differunt inter se. Nam necessarium est id, quod est a principio sive intrinseco, sive extrinseco ad unum determinante. Violentum proprie est illud, quod est a principio extrinseco contra inclinationem patientis, carentis omni cognitione, ut ascensus lapidis: unde soli naturali directe opponitur, sæpe tamen pro coacto sumitur. Coactum dicitur illud, quod est a principio extrinseco contra inclinationem patientis cognoscitivi. Quare coactio est motus ab extrinseco procedens contra inclinationem patientis, sive est vis illata ab agente extrinseco determinate ad unum contra inclinationem patientis cognoscitivi. Violentia vero late sumpta est vis illata ab agente extrinseco ad unum determinante contra inclinationem patientis sive cognoscitivi, sive non cognoscitivi.

III. Libertas generatim idem est ac immunitas. Quare totuplex est libertas, quotuplex immunitas. Sextuplex autem assignatur immunitas, scilicet immunitas a servitute, ab impedimento, a miseria, a peccato, a coactione, & a necessitate. Agitur hic solum de duobus ultimis, quæ dicuntur libertas naturæ, importans potentiam agendi.

IV. Necessitas est determinatio ad unum. Duplex est, nempe violenta, & non violenta. Necessitas violenta est determinatio ad unum cum violentia; brevius, est coactio. Necessitas non violenta est determinatio ad unum absque violentia, & dicitur necessitas simplex. Necessitas autem simplex seu voluntaria, non violenta, duplex est, intrinseca scilicet, & extrinseca. Necessitas extrinseca est determinatio ad unum orta a principio extrinseco. Intrinseca est determinatio ad unum orta a principio intrinseco.

Necessitas intrinseca subdividitur in antecedentem, & consequentem. Necessitas antecedens intrinseca, est in-

(1) Porro autem multa, eaque non infimæ frugis, quæ sunt animadvertenda circa ambas concupiscentiæ species, videri possunt N. 239. & seq. usque ad finem illius §. IV.

(2) Nullas deinceps ad prolixum istud Caput apponemus notas, cum Dogmatico-Scholasticas persequatur doctrinas, quas dissertare non pertinet ad Moralium Theologorum institutum. Plura tamen in eo sparsim contenta magis clarescent legentibus nostram Sectionem II. *de libero* Articuli III. N. 147. & seq. usque ad 171. Hanc quippe duas ob caussas putavi adjiciendam tractationi *de voluntario*. 1. quoniam materiam respicit valde gravem, nobisque cunctis intimam, quam idcirco expediens est ut Moralis facultatis studiosi non solum teneant loco fundamenti a Dogmaticis jam præjacti, sed etiam mente propria utcumque exploratam habeant. 2. quia plurimum confert ad exactam intelligentiam multarum Propositionum, quas Apostolica Sedes in Novatoribus proscripsit hac postrema ætate.

est intrinseca ad unum determinatio antecedens omnem liberam voluntatis determinationem, & ab illa independens. Necessitas intrinseca consequens, est intrinseca ad unum determinatio orta ex libera voluntatis electione.

Porro libertas a necessitate, de qua hic agitur, est libertas a necessitate simplici intrinseca antecedente, quæ vocatur liberum arbitrium, libertas indifferentiæ, & indifferentia activa. Dicitur indifferentia, quia secundum se est expers determinationis ad unum: & activa, quia est potentia se ipsam determinandi.

V. Libertas a necessitate simplici seu libertas indifferentiæ activæ, quæ est libertas simpliciter & proprie dicta, definitur a S. Th. vis electiva, hoc est, potentia eligendi. Eligere autem est, unum e pluribus oppositis, quæ sint in potestate eligentis, assumere seu ponere, altero recusato. Unde libertas, seu vis electiva est potentia e pluribus oppositis, quæ sint in potestate unum assumendi, alio recusato.

Libertas proprie dicta recte etiam definitur, facultas suorum actuum domina, potentia suorum actuum per electionem determinativa, potentia completa & expedita se determinandi per electionem ad utrumlibet ex oppositis seu incompossibilibus, potentia agendi, & non agendi, positis omnibus ad agendum prærequisitis.

VI. Cum libertas sit completa & impedita potentia agendi & non agendi, ad libertatem requiritur duplex potentia, nempe potentia agendi, & potentia non agendi, vel ponendi aliud incompossibile; quamvis non requiratur potentia ponendi simul duo opposita, quod repugnat. Hinc ad libertatem dicitur requiri simultas potestatis, non autem potestas simultatis, id est, Potestas ponendi simul duo opposita. Per opposita intelliguntur incompossibilia, quæ scilicet non possunt simul poni.

VII. Libertas proprie dicta, seu libertas a necessitate simplici antecedente, dividitur in libertatem contradictionis, contrarietatis, & specificationis. Libertas contradictionis, seu exercitii est potentia se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus contradictoriis, qualia sunt amor, & non amor. Libertas contrarietatis est potentia se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus contrariis, qualia sunt amor & odium. Libertas specificationis est potentia se determinandi per electionem ad utrumlibet ex specie diversis incompossibilibus, qualia sunt oratio & studium. Libertas vero generice sumpta, quæ in has tres species dividitur, est potentia se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppositis seu incompossibilibus, quorum alia sunt contradictoria, alia contraria, alia specie tantum diversa, unde oritur divisio in tres supradictas species libertatis.

VIII. Duplex potentia, & impotentia distinguitur, nempe physica, & moralis. Potentia physica est facultas seu virtus agendi proportionata operi faciendo. Potentia moralis est facultas agendi, nullis gravibus difficultatibus implicata, quæ ab agendo avocent. Impotentia physica est carentia facultatis agendi. Impotentia moralis consistit in maxima difficultate agendi vel omittendi.

IX. Bucerus, Bajus, Jansenius docuerunt ad essentiam liberi arbitrii sufficere libertatem a coactione, quæ etiam libertas spontaneitatis & voluntarietatis dicitur, consistitque in carentia absolutæ & inevitabilis ad unum determinationis ab extrinseco ortæ contra inclinationem voluntatis: e contra omnes Catholici contendunt ad liberum arbitrium essentialiter requiri libertatem ab omni necessitate simplici intrinseca antecedente, etiam voluntaria seu non violenta. Cum quibus

§. II.

Dico. Essentia liberi arbitrii consistit in potentia agendi vel non agendi, immuni ab omni necessitate simplici antecedente & intrinseca. Unde ad liberum arbitrium non sufficit libertas a coactione; sed essentialiter requiritur libertas ab omni necessitate simplici antecedente & intrinseca.

Prob. 1. Constitutionibus S. Pii V. & Gregor. XIII. ab Ecclesia Catholica receptis, quibus damnatæ sunt hæ Baji propositiones, 39. *quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit.* 66. *sola violentia repugnat libertati hominis naturali.*

Prob. 2. Ex Patribus. Pro omnibus sint Gregor. Naz. in apolog. ubi ait; *arbitrii libertas parem in utramque partem motum habet.* S. Ambros. l. 2. de Fide, c. 4. *pro voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio.* Ubi liberum arbitrium opponitur necessitati. S August. infra citand. & S. Damascenus, l. 2. orthod. Fidei c. 26. *arbitraria ac nobis libera sunt quæ in utramque partem æque contingere possunt, velut moveri & non moveri, appetere & non appetere &c.* His adde S. Th. l. 1. contra Gentes c. 68. *dominium quod habet voluntas supra suos actus, per quod in ejus est potestate velle, vel non velle, excludit determinationem virtutis ad unum, & violentiam caussæ exterius agentis.*

Prob. 3. Ratione duplici. 1. Si quod datur liberum arbitrium, est illud, quod requiritur ad meritum & demeritum. Atqui liberum arbitrium requisitum ad meritum & demeritum, est libertas ab omni necessitate simplici intrinseca antecedente, ut fide constat, & mox ostendetur. Ergo. 2. Liberum arbitrium ex S. Th. est vis electiva. Sed vis electiva, seu potentia se determinandi per electionem excludit omnem necessitatem intrinsecam antecedentem, ut ex communi hominum intelligentia constat, secundum quam non dicitur proprie eligi, nisi quod potest fieri & potest omitti. Ergo liberum arbitrium excludit omnem necessitatem &c.

Confirm. Ex eo, quod ante Buceri, Baji & Jansenii tempora, omnes omnino non solum Catholici, sed etiam Hæretici, & Ethnici per liberum arbitrium intellexerunt libertatem ab omni necessitate simplici. Et vero omnes Hæretici, qui negarunt in homine liberum arbitrium, ideo negarunt, quia cum Catholicis per illud intelligebant facultatem agendi & non agendi absque omni necessitate antecedente, etiam non violenta. Nam nemo, nisi prorsus insaniat, negare serio potest contra evidentem rationem & experientiam, voluntatem esse liberam a coactione.

Præterea liberum arbitrium & voluntarium stricte differunt. Sed non differunt, nisi quod liberum superaddat voluntario immunitatem ab omni necessitate simplici. Ergo.

§. III.

§. III. *Solvuntur objectiones petitæ ab auctoritate.*

Obj. 1. S. Damascenus, lib. 2. orthodoxæ Fidei multa docet, ex quibus colligitur ad essentiam liberi arbitrii sufficere immunitatem a coactione. Nam 1. Cor. 12. dicit: *neque virtutis nomen obtinere potest, quod quis per vim atque invitus facit.*

Resp. Ibi vim & invitum late sumit, per vim intelligendo quamcumque necessitatem, & per vocem *invitus* intelligendo necessitatum quacunque necessitate. Unde non opponit libero solum coactum stricte dictum, sed coactum late sumptum, nempe pro necessitate quacumque, necessitate antecedente. Nam ibi loquitur de libertate arbitrii, quacum Adam conditus fuit, & quam proinde in statu innocentiæ habuit: quæ sane libertas erat immunis ab omni necessitate antecedente intrinseca, etiam non violenta.

2. Ibidem docet hominem liberum esse eo quod rationalis est.

Resp. Hoc dicit, quia libertas necessario supponit rationem, & radix libertatis residet in intellectu, & quia natura rationalis exigit libertatem naturalem.

3. Idem, cap. 26. dicit id esse in nostra potestate quod ultro & sponte fit.

Resp. Per to *sponte* intelligit libere. Nam (ut ex cap. 24. constat) spontaneum duplex admittit: unum imperfectum, quod nullam supponit deliberationem, nec proinde est ex electione: vocatur tamen spontaneum, quia voluntatem affert: & alterum perfectum, quod supponit deliberationem, & est ex electione, ac proinde a principio se determinante per electionem, & consequente quod est liberum libertate ab omni necessitate antecedente.

4. Cap. 27. dicit libertatem nil aliud esse quam voluntatem.

Resp. Voluntatem ibi sumit pro facultate agendi & non agendi, seu pro potentia sui ipsius per electionem determinativa. Voluntas quippe apud Patres & Theologos sumitur dupliciter: nempe prout natura est, ideoque est facultas sui ipsius per electionem determinativa. Et ipse S. Thomas voluntatis nomen in hoc duplici sensu accepit, nam, quæst. 2. de potentia, art. 3. sic ait: *voluntas in quantum voluntas, cum sit libera, ad utrumlibet se habet: potest enim voluntas agere vel non agere, sic vel sic non facere, velle & non velle. Et si respectu alicujus hoc voluntati non conveniat, hoc accidit voluntati, non in quantum voluntas est, sed ex inclinatione naturali*, ideoque in quantum natura est.

Confirmantur hæ nostræ responsiones ex eo, quod Sanctus Damascenus doctrinam nostram clare tradat in eodem libro objecto, nam postquam cap. 25. probavit hominem habere in suo arbitrio & in sua potestate actiones suas, explicat cap. 26. quid sit hominem habere aliquid in potestate & arbitrio suo. *In nostra potestate*, inquit, *sunt ea, quæ liberum est nobis vel facere vel non facere.* Et infra: *Proprie autem in nostra potestate consistunt omnia ea, de quibus deliberamus. Consilium porro ac deliberatio de iis rebus suscipitur, quæ peræque in utramque partem contingere possunt. Peræque autem contingens id est, quod & ipsum possumus & quod ipsi adversatur. Hujus vero electio penes mentem nostram est.*

Obj. Sanctus Anselmus lib. 2. *cur Deus homo*, cap. 10. sic ait, *improprie dicitur necessitas, ubi nec coactio ulla est, nec prohibitio*: Ergo ex Sancto Doctore necessitas simplex seu non violenta non est proprie necessitas, nec proinde tollit libertatem arbitrii.

Resp. Nego conseq. Quia per coactionem & prohibitionem intelligit omnem necessitatem antecedentem, ut patet ex lib. de concordia quæst. 1. ubi dicit actus imperatos voluntatis esse necessarios, quia voluntas cogit potentias, a quibus eliciuntur. Sane per to *cogere* intelligit necessitare necessitate non violenta. Præterea Sanctus Anselmus eadem qui hæc ait: *potest* (voluntas) *non velle antequam velit, quia libera est, & cum vult, non potest non velle, sed eam velle necesse est, quoniam impossibile illi est idipsum simul & velle & non velle. Opus vero voluntatis, cui datum est, ut, quod vult, sit, & quod non vult, non sit, voluntarium sive spontaneum est, quoniam spontanea voluntate fit, & bifarium est necessarium, quia & voluntate cogitur fieri, & quod fit, non potest simul non fieri. Sed has necessitates facit voluntatis libertas, quæ prius quam sint, eas cavere potest.*

Inst. Sanctus Anselmus ibidem dicit Christum viatorem, Angelos beatos, & Deum ipsum libere justos esse, quamvis peccare non possint.

Resp. Dicit eos libere esse justos, quatenus, quamvis impeccabiles sint, possunt hoc opus bonum in particulari facere vel non facere, & ex pluribus actibus bonis seorsum sumptis possunt hoc vel illud eligere.

Obj. 3. Sanctus Bernardus lib. de gratia & libero arbitrio.

Resp. Sanctus Doctor eodem libro aperte nobiscum sentit. Nam postquam triplicem distinxit libertatem, nimirum a peccato, a miseria, & a necessitate, quam asserit esse libertatem arbitrii, hæc subjicit: *sola remansit ad pœnam libertas arbitrii, per quam utique ceteras amisit, ipsam tamen amittere non potuit .... de tribus ergo libertatibus, quas acceperat, abutendo illa, quæ dicitur arbitrii, reliquis se privavit.* Ergo ex Sancto Bernardo libertas, qua Adamus in statu innocentiæ abusus est, & qua abutendo se ipsum & posteros suos privavit duabus libertatibus, nempe a peccato & a miseria, est libertas arbitrii. Secundum autem omnes etiam hæreticos ejusmodi libertas est libertas ab omni necessitate simplici.

Jam respondeo ad ea, quæ ex Sancto Bernardo objiciuntur.

Cum de libertate loquens ait, *est enim habitus animi liber sui, siquidem non cogitur, non extorquetur: est quippe voluntatis, non necessitatis*: Per has voces (*non cogitur, non extorquetur*) intelligit; non necessitatur ulla necessitate etiam non violenta. Nam etiam secundum communem loquendi modum, cum aliquid dicitur non cogi, non extorqueri, significatur nulla necessitate fieri. Et quod hic sit ejus sensus, patet etiam ex his verbis immediate præcedentibus verba objecta: *aliud est*, inquit, *voluntarius consensus, aliud naturalis appetitus ..... hunc communem habentes cum bestiis, consensus voluntarius nos discernit; est enim habitus animi liber sui, &c.* Ergo ex Sancto Bernardo solus voluntarius consensus nos discernit a bestiis per libertatem sibi propriam, &

quam

quam non habet appetitus naturalis, seu sensitivus. Atqui libertas illa non est libertas a coactione, quam bestiæ etiam habent: ergo est libertas a simplici necessitate.

Cum autem dicit voluntatem hoc ipso, quod voluntas est, liberam esse libertate arbitrii; per voluntatem intelligit facultatem sui ipsius determinativam per electionem, facultatem active indifferentem ad opposita.

Nota. Multi Patres, atque etiam Theologi, qui ante exortos Baji & Jansenii errores scripsere, has voces (*necessitatem & coactionem, voluntarium ac spontaneum & liberum, cogi, & necessitari, liberum & non coactum*) sæpe confundunt, & pro eodem sumunt, quia eas in sensu latiore & etiam vulgari sumunt. Sed tunc per coactionem intelligunt quamcumque necessitatem etiam non violentam; per to *cogi* intelligunt necessitari sive violente sive non violente; per voluntarium & spontaneum intelligunt liberum, seu id quod est a voluntate sui ipsius determinativum per electionem. Item per voluntatem intelligunt potentiam sui ipsius determinativam per electionem, proindeque libertatem indifferentiæ. Unde has voces non acceperunt in significatione stricta, quam nunc in scholis habent, sed in significatione latiori & quam etiam habent in usu communi. Immo interdum sumunt liberum late, nempe pro voluntario necessario. Quare voces illæ pro subjecta materia ad illorum mentem exponendæ sunt. Nunc autem Theologi easdem voces accuratius distinxerunt, & strictius sumunt, ut recentiorum novatorum cavillationes confutent.

Obj. 4. S. Thom. variis in locis. Nam

1. quæst. 10. de potentia, art. 2. & 5. sic ait. *Naturalis necessitas, secundum quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut felicitatem, libertati voluntatis non repugnat. Libertas enim voluntatis violentiæ vel coactioni opponitur.*

Resp. Sanctus Doctor hic loquitur de libertate spontaneitatis & late dicta, quæ est facultas agendi juxta inclinationem: non autem de libertate arbitrii & proprie dicta, quam clare multis locis docet esse immunem ab omni necessitate etiam non violenta. Nam, part. 1. quæst. 9. art. 10. ait: *Liberum arbitrium habemus respectu eorum, quæ non necessario volumus; vel naturali instinctu. Non enim ad liberum arbitrium pertinet quod volumus esse felices, sed ad naturalem instinctum. Unde & alia animalia, quæ naturali instinctu moventur ad aliquid, non dicuntur libero arbitrio moveri. Cum igitur Deus ex necessitate suam bonitatem velit, alia vero non ex necessitate, respectu illorum, quæ non ex necessitate vult, liberum arbitrium habet.*

2. S. Thom. in 2. dist. 25. quæst. un. art. 4. ait: *Liberum arbitrium dicitur ex eo, quod cogi non potest.*

Resp. Pro to *cogi* intelligit necessitari quicunque necessitate antecedente intrinseca tum voluntaria, tum involuntaria. Sic artic. 2. dicit quod *intellectus demonstrationis vi cogitur*. Et vero Sanctus Doctor, 1. part. quæst. 83. artic. 4. ait: *Liberum arbitrium nihil aliud est quam vis electiva*. Et artic. 3. *Proprium liberi arbitrii est electio. Ex hoc enim liberi arbitrii esse dicimur, quod unum possumus recipere, alio recusato, quod est eligere*. Per verbum *recipere* intelligit assumere.

3. S. Thom. eadem dist. artic. 1. ad 4. dicit: *Quædam ordinata sunt ad finem ultimum beatitudinis, quæ ipsi fini conjunguntur, ut videre, amare, & hujusmodi; & respectu horum erit* (in beatis) *sempiterna & libera electio*.

Resp. Solum vult, beatos semper habituros esse liberum arbitrium circa aliquos actus; quales sunt actus visionis & amoris circa multa objecta alia a Deo, quæ videndi & amandi nullam necessitatem habent. Et vero, lib. 2. quæst. 13. art. 2. sic ait: *Cum electio sit præacceptio unius respectu alterius, necesse est quod electio sit respectu plurium quæ eligi possunt, & ideo in his quæ sunt penitus determinata ad unum, electio locum non habet*.

§. IV. *Solvuntur objectiones ex ratione petitæ.*

Obj. 1. Voluntarium omne quamvis necessarium, est liberum. Ergo ad essentiam liberi arbitrii non requiritur libertas ab omni necessitate simplici. *Nego antecedens. Probabis*. Illud est liberum, quod est in nostra potestate. Sed omne voluntarium, etsi necessarium, est in nostra potestate: ergo est liberum.

Resp. 1. Nego min. Nam (ut lumine naturali constat) illud solum est in nostra potestate, de quo possumus pro arbitrio disponere: ac proinde illi soli actus sunt in nostra potestate, quos possumus pro arbitrio elicere vel non elicere.

Resp. 2. Disting. maj. Illud est liberum quod est in nostra potestate electiva, seu active indifferente, *conc. maj.* In nostra potestate non electiva, *nego maj.* Potestas electiva est potentia se determinandi per electionem: quæ potentia includit simul potentiam ponendi actum, & potentiam illam non ponendi. Potestas non electiva est potentia producendi actum antecedenter ad illum determinata, ideoque excludens potentiam illum omittendi.

Inst. 1. Illud est liberum, quod fit cum volumus, quod non fit cum nolumus, nec fit nisi quia volumus: at quod est in nostra potestate non electiva, fit cum volumus, non fit cum nolumus, nec fit nisi quia volumus: ergo illud est liberum.

Resp. Disting. maj. Quod fit cum volumus sine necessitate antecedente intrinseca volendi, & non fit cum nolumus sine antecedente necessitate non volendi, *conc. maj.* Secus, *nego maj. & distincta similiter minore, nego conseq.* Ut aliquid sit liberum, non sufficit, ut illud fiat cum volumus, nec fiat nisi quia volumus, nec fieret si nollemus; alioqui Deo amor beatificus esset proprie liber; sed insuper requiritur, ut habeamus potentiam illud non volendi cum volumus, & potentiam volendi cum nolumus.

Inst. 2. Amor Dei beatificus est liber beatis, quia fit ex eo, quod voluntas velit amare: ergo: *Nego anteced. Probabis*. Si beatus non vellet amare Deum, revera non amaret: ergo Deum libere amat.

Resp. Nego antec. Nam ex communi usu ad veritatem hujus & cujusvis similis propositionis non sufficit connexio consequentis cum antecedente, sed insuper requiritur impossibilitas antecedentis, alioqui propositio est falsa & nugatoria. Nam ejusmodi propositiones juxta communem usum enuntiant non

solum

solum antecedentis cum consequente connexionem, sed etiam antecedentis possibilitatem : beatus autem non potest non velle Deum amare. Et vero eodem argumento probaretur beatum posse odisse Deum, & libere non odisse; si enim vellet Deum odisse, Deum odisset. Item probaretur Deum posse peccare, quia, si vellet peccare, re vera peccaret : ergo libere non peccat, ergo potest peccare.

Inst. 3. Voluntas beati, Deum amando, seipsam movet; ergo amat ex propria determinatione.

Resp. Nego antec. Nam (ut docet S. Th.) voluntas, proprie ac stricte loquendo, non movet seipsam, nisi cum est actus sui domina; non est autem actus sui domina, nisi cum potest pro arbitrium illum elicere vel omittere.

Obj. 2. Si libertas arbitrii consisteret in indifferentia agendi, habitus boni vel mali tollerent libertatem, nam tollunt indifferentiam. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Disting. maj. Si libertas arbitrii consisteret in indifferentia propensionis, *conc. maj.* Si libertas consistit in indifferentia activa, quæ est facultas se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppositis, ut re ipsa consistit, habitus tollerent libertatem, *neg. sequel. maj.* Nam habitus ita voluntatem in alterutram partem impellunt, ut eam non necessitent, seu determinent ad unum.

Nota. Triplex distinguitur indifferentia; nimirum activa, passiva, & propensionis. Indifferentia activa est facultas se determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppositis, seu incompossibilibus. Indifferentia passiva est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid quod nondum habetur. Hæc duplex est; alia mere passiva, quæ est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid necessario, non ex propria determinatione: & alia non mere passiva, quæ est capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid, sed ex propria determinatione; sic homo neque amans, neque odio habens Deum, est indifferens ad amandum vel odio habendum Deum, quia potest ex propria determinatione in se recipere amorem vel odium Dei. Quare indifferentia non mere passiva est indifferentia simul activa & passiva. Indifferentia propensionis est æqualitas propensionis ad plura; ut si quis æqualiter propendat ad amorem & odium : sive consistit in æquilibrio voluntatis non magis in unam partem quam in aliam propendentis; quia indifferentia non requiritur ad essentiam liberi arbitrii, sed illi accidentalis est.

Obj. 3. Si essentia libertatis consistit in immunitate ab omni necessitate simplici, tota essentia libertatis est in libertate contradictionis. Falsum conseq. Ergo.

Resp. Nego min. Revera tota essentia liberi arbitrii est in libertate contradictionis. Nam tota essentia liberi arbitrii consistit in eo præcise, quod sit facultas eligendi hoc vel illud, aut neutrum volendi, quod sit facultas agendi vel non agendi, quod sit facultas, quæ positis omnibus ad agendum prærequisitis, potest agere, & potest non agere.

Porro libertas contrarietatis includit libertatem contradictionis, & ei superaddit potentiam faciendi actum positivum contrarium. Nam actus malus est tum negatio actus boni, tum actus positivus ei contrarius.

Quæres, utrum potentia peccandi sit de ratione liberi arbitrii?

Resp. Nego. *Prob.* 1. ex S. August. l. de correptione & gratia, c. 11. ubi ait: *Quid erit liberius libero arbitrio, quando non poterit servire peccato, quæ futura erat & homini, sicut facta est & Angelis sanctis, merces meriti . . . . Prima libertas voluntatis erat, posse non peccare; novissima erit multo major, non posse peccare.*

2. Ex aliis Patribus docentibus liberum arbitrium esse eximiam illam perfectionem, secundum quam homo ad imaginem Dei conditus est. Sed homo non est secundum potentiam peccandi conditus ad imaginem Dei. Ergo.

3. Quia Deus habet totam essentiam liberi arbitrii, cum liberum arbitrium perfectissimum habeat, & tamen peccandi potestate caret.

4. Quia tota essentia liberi arbitrii consistit in completa & expedita facultate agendi & non agendi.

Obj. 1. Patres aliquando describunt liberum arbitrium per indifferentiam activam ad bonum vel malum.

Resp. Tunc liberum arbitrium describunt, non per id quod ei essentiale est, sed per merum statum ei accidentarium, quem habet in hominibus viatoribus.

Obj. 2. Potentia peccandi est aliqua perfectio, nam est aliqua virtus.

Resp. Nego. Itaque potentia peccandi neque est perfectio, neque virtus aliqua; sed est solum defectibilitas alicujus virtutis, nempe liberi arbitrii, ejus perfectioni essentiali accidentalis. Quæ quidem defectibilitas est aliquid pure negativum: unde ea posita vel sublata, liberum arbitrium semper manet idem quoad totum positivum quo constituitur; nec augetur, aut minuitur secundum suum constitutivum essentiale. Igitur potentia peccandi non competit libero arbitrio, nisi accidentaliter ratione status contingentis, quem habet in puris viatoribus.

Potest etiam dici potentia peccandi esse virtus aliqua, non præcise sumpta, sed quatenus defectibilis, nempe liberum arbitrium quatenus defectibile: unde supra liberum arbitrium dicit aliquid mere negativum.

ARTICULUS II.

Utrum ad merendum & demerendum in præsenti statu requiratur libertas ab omni necessitate simplici?

NOta. Libertas a coactione est immunitas a violentia extrinsecus illata; sive est potentia agendi secundum propriam inclinationem. Coactio autem est determinatio ad unum, orta a principio intrinseco contra inclinationem coacti.

§. I.

Dico. Ad merendum & demerendum in præsenti statu naturæ lapsæ non sufficit libertas a coactione, sed requiritur libertas ab omni necessitate intrinseca antecedente, etiam voluntaria & variabili. Est de fide contra Jansenium & ejus Sectatores.

Prob. 1. Ex Script. Eccles. c. 31. *Beatus . . . . qui*

potuit transgredi, & non est transgressus; facere mala, & non fecit: ideo stabilita sunt bona illius in Domino, &c. Ergo laudabilitas & ratio meriti repetitur ex eo quod quis non violet mandata cum possit violare, ideoque quod mandata servet sine ulla necessitate antecedenti.

Prob. 2. Ex tertia Jansenii propositione damnata ab Ecclesia ut hæretica, quæ sic habet: *Ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* Ergo nostra assertio huic propositioni in sensu doctrinæ Jansenii, in quo damnata est, contradictoria, est de fide. Adde quod Pius V. & Gregorius XIII. & Urbanus VIII. hanc Baji propositionem damnarunt: *Homo peccat etiam damnabiliter in eo quod necessario facit.*

Prob. 3. Ex Patribus. Pro omnibus sint 1. S. Irenæus, l. 4. contra hæreses, c. 71. *Dedit Deus bonum .... & qui operantur quidem illud, gloriam & honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cum possint non operari illud. Hi autem qui illud non operantur, judicium justum recipient Dei, quoniam non sunt operati bonum, cum possent operari illud.*

2. S. Justinus in apologia ad Senatum. *Nihil esset in illis laude dignum, nisi facultatem haberent, qua se in utramque partem converterent.*

3. Clemens Alexandrinus, l. 1. Stromatum. *Quoniam libera electio peccata primum inchoat, jure infliguntur supplicia.*

4. S. Chrysostomus, Homil. 22. in Genes. *Nonne manifestum est, sua quemvis voluntate vel malitiam vel virtutem eligere? Nam nisi ita esset, & naturæ nostræ potestas insita esset, neque illos puniri, neque istas virtutum retributiones accipere oportebat. Verum quia in nostra voluntate totum post gratiam Dei relictum est, ideo & peccantibus supplicia proposita sunt, & bene operantibus retributiones.*

5. S. Hieronymus, l. 2. contra Jovinianum. *Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est.*

6. S. Damascenus, l. 2. de Fide c. 26. *In nobis sunt ea, quarum liberam adepti potestatem sumus & facere & non facere... quæ sequitur laus aut vituperatio.*

Patribus addo S. Thom. qui, quæst. 6. de malo, art. un. sic ait; *Quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant quod voluntas cogeretur; non enim omne necessarium est violentum, sed solum id, cujus principium est extra . . . . Hæc autem opinio est hæretica; tollit enim rationem meriti & demeriti in humanis actibus. Non enim videtur esse meritorium, vel demeritorium, quod aliquis ex necessitate agit, quod vitare non possit, &c.*

Prob. Denique ratione. 1. Pro merito. Ut actio sit meritoria, debet esse nostra, sic ut illam dare possimus velut pretium pro præmio. Atqui ut actio sit nostra, & illam dare possimus velut pretium pro præmio, requiritur libertas ab omni necessitate simplici antecedente: nam ad hoc requiritur, ut actio sit in dominio nostro, itaut possimus de illa pro arbitrio disponere, & illam dare vel non dare pro arbitrio. Ergo ut Actio sit meritoria, requiritur libertas ab omni necessitate simplici.

2. Pro demerito. Omne demeritum est essentialiter peccatum imputabile, ad culpam scilicet & pœnam. Sed ad peccatum imputabile requiritur libertas a necessitate: ergo, & ad demeritum. *Prob. min.* Omne peccatum debet posse vitari: ergo ad peccatum imputabile requiritur libertas a necessitate. *Prob. ant.* Obligamur ad vitandum peccatum: Ergo peccatum potest vitari; alioquin obligaremur ad impossibile, nam obligaremur ad vitandum id quod non posset a nobis vitari. Nemo autem obligari potest ad impossibile, ut lumine naturali patet, & Deus impossibilia non jubet, ut docet Conc. Trid. sess. 6. c. 11.

Confirmatur ex communi omnium hominum, partium studiis non excæcatorum, assensu, & solo lumine naturali patet, neminem laudem ac præmium, vel vituperium & pœnam merere, quod egerit id quod non potuit omittere, vel omiserit id quod non potuit facere.

§. II. *Solvuntur objectiones.*

Obj. 1. S. Th. in 3. dist. 18. qu. un. art. 3. ad 5. ait: *Vel dicendum, quod etiamsi* (liberum arbitrium Christi) *esset determinatum ad unum numero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere potest; tamen ex hoc non amittit libertatem, neque rationem laudis sive meriti, quia in illud non coacte, sed sponte tendit: & ita est actus sui dominus.* Ergo ex S. Th. ad meritum sufficit libertas a coactione.

Resp. Neg. conseq. Quia ibi S. Doctor per voces (*non coacte, sed sponte*) intelligit non necessario quacumque necessitate, sed libere libertate a quavis necessitate simplici, ut patet ex his verbis: *& ita est actus sui dominus.* Nam ad dominum actuum requirit multis in locis libertatem a necessitate simplici, ut eodem art. in corp. ubi postquam dixit tria ad merendum requiri, sic prosequitur: *secundum: ut sit dominus suæ Actionis .... & ideo ea, quæ agunt per necessitatem naturæ, non merentur.* Item 1. p. q. 82. art. 1. ad 3. ait: *sumus domini nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc vel illud eligere. Electio autem non est de fine, sed de his quæ sunt ad finem. Unde appetitus ultimi finis non est de his, quorum domini sumus.* Item 3. p. q. 18. art. 4. ad 3. *voluntas Christi licet sit determinata ad bonum, non tamen est determinata ad hoc vel illud bonum. Et ideo pertinet ad Christum eligere per liberum arbitrium.*

Dices. S. Th. 2. 2. q. 6. art. 2. ad 3. sic ait: *laus & vituperium consequuntur actum voluntarium secundum perfectam voluntarii rationem.*

Resp. Nego conseq. Quia ex S. Thoma voluntarium quod fit secundum perfectam rationem voluntarii, est illud, quod fit a voluntate sine antecedenti necessitate. Nam juxta illum voluntarium secundum perfectam rationem voluntarii est illud, quod fit ex prævia deliberatione; sic enim eodem articulo ait: *perfectam cognitionem finis sequitur voluntarium secundum rationem perfectam, prout scilicet apprehenso fine, aliquis potest deliberans de fine, de his quæ sunt ad finem, moveri in finem vel non moveri.* Sed ex S. Thom. quod fit ex prævia deliberatione, fit sine antecedenti necessitate etiam voluntaria, nam ad 2. ita loquitur: *ex hoc contingit, quod homo est dominus*

minus sui actus, quod habet deliberationem de suis actibus: ex hoc enim quod ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas in utrumque potest. Enimvero cum ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas agens ex prævia deliberatione, agit cum activa indifferentia ad opposita, & sic agit sine ulla necessitate antecedenti.

Obj. 2. Qui agit voluntarie licet necessario, habet potentiam faciendi oppositum: nam voluntas est facultas volendi & nolendi, quæ semper remanet. Ergo.

Resp. Disting. antec. Habet potentiam faciendi oppositum ligatam & impeditam, *esto*. Completam & expeditam, *neg. ant.* Ad meritum autem & demeritum requiritur potentia completa & expedita agendi id quod omittitur, & omittendi id quod fit. Sic militi sano, ac robusto, sed manus pedesque vinculis constricto imputari non potest ad culpam quod non pugnet, quia habet quidem potentiam pugnandi, sed ligatam & impeditam.

Jam vero si (ut docet Jansenius) voluntas nostra bonum & malum necessario agit prout determinatur a gratia vel a concupiscentia intensiore, certe cum vult bonum, non habet potentiam illud non volendi nisi ligatam per gratiam, siquidem stante majore gratiæ delectatione non potest non velle bonum. Similiter quando vult malum, etiamsi tunc habeat aliquam gratiam ad oppositum, sed minus intensam, non habet potentiam omittendi malum nisi ligatam & impeditam per majorem concupiscentiæ delectationem necessitantem voluntatem ad malum. Ergo in systemate Jansenii voluntati neque actus bonus ad meritum, neque malus ad demeritum imputari potest.

Inst. Voluntas etiam cum necessario agit, poneret oppositum, si vellet. Ergo ei imputari potest actus ejus bonus vel malus.

Resp. Nego antecedens, quod falsum supponit: nam cum dicitur, voluntas poneret oppositum si vellet, supponitur ex communi hominum intelligentia quod possit velle oppositum. Sic dici non potest: Deus peccaret si vellet, quia Deus non habet peccandi potentiam, quum voluntas peccandi sit peccatum. Voluntas autem non potest supponi posse velle oppositum illius, quod necessario vult.

Obj. Belluæ pœnæ & præmio afficiuntur, tamen non habent libertatem a necessitate simplici. Ergo hæc libertas non requiritur ad merendum & demerendum.

Resp. Nego 1. partem antecedentis. Nam belluæ proprie loquendo, nec pœna, nec præmio afficiuntur; sed bonis vel malis quibusdam afficiuntur, ut ad aliquas actiones alliciantur, vel ab iis deterreantur.

Dolores autem belluarum non sunt pœnæ proprie dictæ, sed dumtaxat mala ipsis connaturalia; pœna enim proprie dicta est malum seu incommodum aliquod naturæ vel voluntati contrarium ad culpam aliquam vindicandam inflictum. Neque canes proprie loquendo fuste percutiuntur ob carnem comestam, nisi ut absterreantur a comedenda in posterum, alioqui irrationabiliter percuterentur.

Obj. 4. Ad meritum & demeritum requiritur quidem libertas a necessitate etiam voluntaria, sed absoluta & invariabili, non autem a necessitate relativa & variabili, quæ nempe modo ad bonum, modo ad malum fit, prout motus indeliberatus gratiæ vel concupiscentiæ intensior est.

Resp. Nego. Et dico esse de fide requiri libertatem ab omni necessitate etiam voluntaria tum absoluta & invariabili, tum etiam relativa & variabili. Nam 1. Scriptura & Patres ad meritum & demeritum exigunt immunitatem a qualibet necessitate etiam voluntaria sine ulla restrictione, & completam ac expeditam potentiam agendi id quod omittitur, & omittendi id quod fit. 2. Tertia propositio Jansenii damnata est ab Ecclesia ut hæretica in sensu doctrinæ Libri Jansenii, ut constat ex Bullis Alexandri VII. & Clementis XI. ab Ecclesia receptis. Sensus autem hujus propositionis Jansenii (*ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate*) est quod non requiratur libertas a necessitate relativa & variabili voluntaria, ut patet cuilibet librum Jansenii legenti; & ipse Jansenius admittit in præsenti statu naturæ lapsæ immunitatem a necessitate absoluta & invariabili, nam diserte docet eumdem hominem modo ad bonum a gratia intensiore, modo ad malum a concupiscentia intensiore physice determinari. 3. Omnia argumenta allata militant pro libertate a qualibet necessitate etiam voluntaria tam relativa & variabili, quam absoluta & invariabili. Nam utraque necessitas tam insuperabilis est, & æque tollit potentiam ad oppositum eo instanti quo fit bonum vel malum.

Obj. 5. Licet homo necessitetur a concupiscentia, tamen vere imputabiliter peccat, quia id quod fit a concupiscentia necessitante, est sufficienter liberum in peccato Adami.

Resp. Nego. Quia 1. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *in statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium fuit in caussa sua, peccato originali & voluntate Adami peccantis*. 2. Quia peccata personalia debent procedere a libertate propria voluntatis, quæ sit physice nostra. Nam cum omne peccatum sit essentialiter liberum, peccatum personale est essentialiter liberum libertate personali. 3. Quia si ea quæ contra legem fiunt, non sunt libera nisi libertate peccati originalis, sublato peccato originali jam non sunt libera, nec proinde peccata imputabilia. Unde baptizati jam non possunt peccare imputabiliter.

ARTICULUS III.

Utrum homo in statu naturæ lapsæ habeat libertatem ab omni necessitate simplici intrinseca?

§. I.

OLim Manichæi negarunt, & nunc Lutherani & Calvinistæ negant inesse homini in præsenti statu liberum arbitrium seu libertatem ab omni necessitate intrinseca antecedente, quamvis in eo admittant libertatem a coactione. Idem docet Jansenius in suo opere, quod inscribitur *Augustinus*, ab Ecclesia damnato, ex quo quinque famosæ hæreses quoad sensum excerptæ sunt, ut videre est tom. 2. l. 6. de gratia, c. 6. & tom. 3. l. 6. c. 38. & alibi. Idem etiam nunc docent Jansenistæ, qui idem quoad hoc

cum Luthero & Calvino sentientes, ut errorem suum a Conc. Trid. jam damnatum occultent, dicunt dari etiam in hoc statu naturæ lapsæ liberum arbitrium, per illud intelligentes solam libertatem a coactione vel necessitate invariabili. Sed pertinaciter negant nunc homini inesse libertatem ab omni necessitate antecedente intrinseca voluntaria etiam relativa & variabili, quam asserunt amissam esse per Adami peccatum quoad actus virtutis & vitii. Hinc quod a nobis sit sive bonum sive malum, censent fieri ex necessitate intrinseca, antecedente, insuperabili; quia gratiæ delectatio major seu intensior voluntatem ad bonum, concupiscentiæ vero delectatio major ad malum insuperabiliter determinat.

Equidem eorum plerique jam non ita dure loquuntur, licet non minus hæretice sentiant; sed suam hæresim, mutatis antiquis liberi arbitrii notionibus & usitatis vocum significationibus, sub verbis in speciem Catholicis velant. Quare ut simpliciores decipiant, ac fucum faciant, admittunt nomen indifferentiæ ad bonum & malum, sed per illud intelligunt indifferentiam passivam, quæ juxta illos est capacitas quam habet voluntas, ut a gratia intensiore ad bonum, vel a motu concupiscentiæ intensiore ad malum insuperabiliter determinetur. Quin etiam quidam eorum hanc indifferentiam vocant activam, quia voluntas licet antecedenter & insuperabiliter determinata a gratia vel a concupiscentia, vere agit, quamvis non ex propria determinatione & electione, & in hoc sensu dicunt se admittere libertatem indifferentiæ activæ.

Sed omnes illi Novatores constanter negant voluntatem nostram immunem esse ab omni necessitate intrinseca antecedente etiam voluntaria, & variabili, hoc est, quæ modo est ad bonum, modo ad malum, prout gratiæ vel concupiscentiæ motus est intensior; sed volunt voluntatem nostram semper necessario agere id quod agit.

§. II.

Dico. Inest homini etiam in præsenti statu naturæ lapsæ libertas a qualibet necessitate intrinseca antecedente, etiam voluntaria & variabili ad bonum & peccatum. Est de fide.

Prob. 1. Ex Script. Deuterom. cap. 30. sic Moyses Israelitas, homines existentes in statu naturæ lapsæ, alloquitur: *testes invoco hodie cælum & terram, quod proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas & semen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhæreas.* Et lib. Josue cap. 24. sic eosdem Israelitas exhortatur Josue Spir. Sancto afflatus: *nunc ergo timete Dominum, & servite cum perfecto corde atque verissimo . . . sin autem malum vobis videtur ut Domino serviatis, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui servire potissimum debeatis, utrum Diis, quibus servierunt Patres vestri in Mesopotamia, an Diis Ammorrhæorum. Ego autem & domus mea serviemus Domino.* Ergo Israelitæ habebant optionem & potestatem eligendi bonum vel malum, cultum veri Dei vel idololatriam. Ergo habebant libertatem ab omni necessitate etiam voluntaria. Enimvero si hac libertate caruissent, exhortatio illis facta instinctu Spiritus Sancti, fuisset inanis & plane nugatoria. Nam inutilis est exhortatio ad aliquid, ad quod faciendum quis necessitetur; & nugatoria ac jocosa est, si fit ad faciendum id, ad quod omittendum quis insuperabiliter necessitatur.

Item, Eccles. c. 15. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata & præcepta sua: si volueris mandata servare, conservabunt te.... apposuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum; quod placuerit ei, dabitur illi.* Quæ verba evidenter diriguntur ad homines præsentes, ideoque lapsos.

Prob. 2. Ex Patribus apud Bellarminum & alios. Hinc sufficiant Patres artic. 2. citati, & hi pauci. S. Irenæus, lib. 4. c. 9. *homo rationalis, & secundum hoc similis Deo, liber in arbitrio factus & suæ potestatis, ipse sibi caussa est, ut aliquando quidem frumentum, aliquando autem palea fiat.* Si homo suæ potestatis est, & sibi ipsi caussa est, ut frumentum vel palea fiat, certe bonum vel malum agit sine ulla antecedenti necessitate. Sanctus Athanasius, in orat. contra idola; *Anima libera est & sui arbitrii, potest enim ut ad bona se inclinare, ita bona quoque aversari.*

Prob. 3. Ex Conc. Trident. quod sess. 6. c. 1. declarat in hominibus lapsis *liberum arbitrium minime extinctum fuisse, viribus licet attenuatum & inclinatum.* Et canon. 5. sic habet: *si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctum esse dixerit . . . . anathema sit.* Ex quo sic argument. Liberum illud hominis arbitrium, quod Concilium definit non esse amissum, est libertas ab omni necessitate simplici antecedente, intrinseca, etiam voluntaria, non autem sola libertas a coactione. Ergo Concilium definit libertatem ab omni necessitate simplici remanere in homine post Adæ peccatum. *Prob. ant.* Illud liberum arbitrium, quod Concilium definit non esse amissum, est illa libertas, quam amissam esse asserebant Hæretici hoc canone damnati, nempe Lutherus & Calvinus, non autem illa libertas quam fatebatur non esse amissam, ut nemo sanæ mentis dubitat: alioqui Concilium nil ageret, & inutilis prorsus esset illius definitio. Atqui liberum arbitrium, quod amissum esse asserebant Lutherus & Calvinus, est libertas ab omni necessitate simplici, seu voluntaria & variabili, non autem libertas a coactione. Ergo liberum arbitrium, quod Concilium definit non esse amissum post Adæ peccatum, est libertas ab omni necessitate simplici etiam voluntaria & variabili. Minor constat: nam illi hæretici asserebant amissam esse libertatem a necessitate simplici, nec unquam negarunt inesse homini lapso libertatem a coactione, ut patet ex illorum scriptis. Lutherus, in libro de servo arbitrio, fol. 434. Vittemb. an. 1562. de voluntate nostra ait: *mera lubentia, bonitate ac sponte sua vult & facit*: Calvinus vero, lib. 2. Inst. c. 3, immo Calvinus expresse admittit liberum arbitrium intellectum in sensu Jansenii, nempe de sola libertate a coactione, sic enim, lib. 2. contra Pighium ait: *si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium & fateor, & constanter assevero, ac pro hæretico habeo,*

habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, & violenter trahatur externo motu, sed sponte agat sua, nihil moror. Et vero dari libertatem a coactione, nemo unquam negavit, nec negare quis potest nisi insaniat. Nam per se patet voluntatem cogi non posse quoad actus suos: cum omnis actus voluntatis sit ipsa inclinatio voluntatis, & evidenter repugnet voluntatem posse velle nolendo, & nolle volendo: quod tamen fieret, si cogeretur quoad suos actus.

Accedit Conc. Arausicanum II. can. 15. ubi ait; *Hoc secundum fidem Catholicam credimus, quod accepta per Baptismum gratia, omnes quæ ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint, implere.* Et Concil. Constantiense, quod sess. 18. damnavit articulum Wicleffi, quo asserebat omnia de necessitate evenire. Per necessitatem intelligebat simplicem seu voluntariam, quam a præscientia Dei repetebat, in quo solo a Jansenio & Calvino discrepat.

Prob. 4. Ratione Theologica. Homo in statu naturæ lapsæ meretur, & demeretur, ut fide constat: ac proinde habet id omne, quod requiritur ad merendum & demerendum. Atqui ad merendum & demerendum requiritur libertas ab omni necessitate intrinseca antecedente, nec sufficit libertas a coactione, ut etiam fide constat, & ostensum est, art. 2. Ergo homo in statu naturæ lapsæ habet libertatem a necessitate simplici, & non tantum a coactione.

Prob. 5. Alia duplici ratione. Prima si homo lapsus careret libertate ab omni necessitate etiam voluntaria, teneretur ad impossibile: nam teneretur observare præcepta divina, quæ tamen necessario violaret, quoties ea non servaret.

Secunda ratio. Si non daretur libertas ab omni necessitate simplici, homines scelerati justam haberent excusationem suorum criminum, nempe necessitatem antecedentem insuperabilem peccandi. Falsum consequens: alioqui injuste sive a Deo sive ab hominibus punirentur: ergo & antecedens. Item viri probi frustra curam ac conatum adhiberent ad virtutem colendam, siquidem ad illam exercendam necessitarentur, & quidem ex majore delectatione: nec magis laude ac præmio digni forent quam improbi, siquidem utrinque facerent, quod non possent non facere; quare hæresis illa negans libertatem ab omni necessitate simplici est principium omnis morum corruptelæ: sceleribus ac vitiis omnibus fræna laxat, & omnem virtutis curam ac studium penitus tollit.

§. III. *Solvuntur objectiones.*

Obj. 1. Multos textus Scripturæ.

1. Christus, Matth. c. 7. dicit: *non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere.*

Resp. Per arborem hic intelligitur voluntas efficax, ut docet S. August. & sensus est: homo habens bonam voluntatem efficacem, quamdiu illam habet, non potest malum agere; sed bonam illam voluntatem libere habuit ex auxilio Gratiæ, & potest illam amittere dissentiendo Gratiæ. Similiter habens malam voluntatem, quamdiu illam habet, non potest bonum agere: sed illam libere habet, & potest cum auxilio Gratiæ habere aliam bonam, & haberet si consentiret Gratiæ. Præterea si per arborem intelligitur homo ipse, sensus est: homo bonus quatenus bonus non potest malum agere, neque homo malus quatenus malus, potest bonum agere. Sed homo bonus potest fieri malus dissentiendo Gratiæ, & homo malus potest fieri bonus consentiendo Gratiæ.

2. Illud Joan. c. 8. *omnis qui facit peccatum, servus est peccati.*

Resp. Sensus est; quod peccator necessario subjectus sit pœnis peccati, nec possit se sine Gratia a peccato & pœnis peccati liberare, & justificationem consequi.

3. Illud Rom. c. 7. *non quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio.*

Resp. Apostolus loquitur de indeliberatis concupiscentiæ motibus ad peccatum inclinantibus, quos quidem necessario experimur, sed quibus possumus ex auxilio Gratiæ non consentire, & qui dissentientibus non imputantur ad culpam. Quare subjicit; *si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*, idest concupiscentia. Sensus igitur textus objecti est: non sentio inclinationem ad bonum, quam vellem habere: sed e contra experior inclinationem seu propensionem indeliberatam ad malum, quam nollem sentire.

4. Eodem c. dicitur: *video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.*

Resp. Homo captivatur in lege peccati improprie dicti, non autem proprie dicti. Peccatum proprie dictum est actus libere factus vel omissus contra legem Dei. Peccatum improprie dictum est concupiscentia, quæ ideo dicitur peccatum, quia oritur a peccato (Adami scilicet) & ad peccatum inclinat. Per peccatum autem, in cujus lege captivamur, intelligit Apostolus concupiscentiam, quæ est habitualis propensio ad malum: cujus quidem motus necessario experimur, & sic ea captivamur, sed iis non necessario obsequimur: & sic non necessario peccamus. Unde quamvis non simus liberi circa motus concupiscentiæ quoad sensum, sumus tamen quoad consensum.

5. Illud Tim. c. 2. de impiis & incredulis; *Ut resipiscant diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.*

Resp. Impii & increduli dicuntur captivi teneri ad voluntatem diaboli, non quia ab illo necessitantur ad peccatum, sed quia propter voluntariam suam cæcitatem & pravos habitus possunt difficilius resipiscere & ejus tentationibus resistere, & dæmon a Deo permittitur in illos magis sævire quam in pios & fideles.

6. Illud Prov. c. 21. *Cor Regis in manu Domini; quocumque voluerit, inclinabit illud.*

Resp. Deus inclinat & movet voluntates hominum quocumque vult efficaciter, non eas necessitando, sed (ut ait S. August.) eas vocando & movendo quomodo scit congruere ut vocantem non respuant, sed Deo plane consentiant.

7. Illud Isaiæ c. 26. *Domine.... omnia opera nostra operatus es nobis.*

Resp.

Resp. Deus operatur quidem opera nostra nobis, sed non nisi nobis ex propria determinatione & electione operantibus.

8. Illud Jer. cap. 10. *Scio, Domine, quia non est hominis via ejus, nec viri ut ambulet, & dirigat gressus suos*.

Resp. Hic agitur de successu consiliorum & actionum hominis, non de productione suarum volitionum. Et sensus est, quod successus seu executio eorum, quæ homo libere vult, non sit semper in potestate hominis, sed semper pendeat a divina Providentia. Quod si ageretur de actibus voluntatis humanæ, sensus esset, quod homo ex suis solis naturæ viribus & sine auxilio divino non potest recte vitam suam instituere, & actus salutares elicere.

Obj. 2. Ex Cælestino Papa I. Naturalis possibilitas Adami amissa est per peccatum.

Resp. Per possibilitatem intelligit, non potentiam agendi ex propria determinatione & electione, sed potentiam agendi salutariter: quæ quidem per peccatum Adami amissa est, sed per Christum reparata fuit. Hanc autem potentiam vocat naturalem, quia Adamus eam simul cum natura accepit, eamque, si non peccasset, cum natura ad posteros transmisisset.

Obj. 3. Concil. Arausicanum II. can. 15. ait: *Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, nisi per gratiam Baptismi non potest reparari. Quod amissum, nisi a quo potuit dari, non potest reddi*.

Resp. Loquitur de libero arbitrio tantum, ut est potentia instructa habitibus supernaturalibus, qui necessarii sunt ad merendam & consequendam vitam æternam. Quæ quidem potentia per peccatum originale amissa est, nec reparari potest, nisi per Baptismum in re vel in voto susceptum. At Concilium non loquitur de libero arbitrio præcise ut est facultas naturalis, quæ positis omnibus ad agendum prærequisitis potest agere & simul potest non agere: quod quidem liberum arbitrium per peccatum originale infirmatum & extenuatum est, non tamen amissum.

Obj. 4. Si voluntas est indifferens, debet determinari ab alia caussa. Ergo non est libera.

Resp. Nego sequel. anteced. Quia voluntas nostra est indifferens indifferentia activa; & sic potest se ipsam determinare, & revera se ipsam determinat efficienter seu active per se ipsam, seu per suam virtutem agendi; formaliter vero per suam actionem quæ est formaliter ejus determinatio. Cum autem voluntas agit, non potest non agere, sed impotentia consequente ejus liberam determinationem.

Obj. 5. Voluntas non potest habere potentiam ad opposita: nam non potest opposita ponere. Ergo non est libera.

Respond. Voluntas nostra habet potentiam ad opposita, non simul, sed divisim ponenda. Nam non habet potentiam ponendi simul duo opposita, cum illorum positio repugnet; sed habet simul potentiam agendi & potentiam non agendi reducibilem ad actum divisim tantum. Unde voluntas cum amat, potest producere odium, vel non amare, non conjunctim cum amore, sed divisim ab amore, idest, loco amoris potest producere odium.

Obj. 6. Voluntas non potest eligere minus bonum; ergo a fortiori non potest eligere malum.

Resp. Nego ant. Itaque voluntas potest eligere minus bonum, non quidem ut minus bonum, sed ut bonum sufficiens, vel comparatu facilius, & respuere majus bonum ut non necessarium, vel ut difficilius comparabile, vel ut sensibus minus gratum.

Nota. Per Adami peccatum liberum hominis arbitrium non fuit quidem extinctum; sed tamen læsum, & viribus attenuatum fuit, non solum quia per hoc peccatum voluntas hominis spoliata est justitiæ originalis dono, & speciali illa Providentia, quæ sic regebat hominem, ut in potestate sua haberet omnes corporis & animi motus; sed maxime quia propter ignorantiam, vitiatum corporis temperamentum, & effrænatam concupiscentiam continuo ad malum impellentem, voluntas nostra bonum honestum adeo fastidit, & ita propendet in malum, ut nihil salutare velle & agere possit sine auxilio gratiæ potentioris, qua indiguerit Adamus in statu innocentiæ, immo sine gratia non possit actus honestos mere naturales arduos exercere, quos tamen cum ordinario Dei concursu actuali potuisset, in statu innocentiæ, vel etiam in statu naturæ puræ elicere.

Articulus IV.

Exponitur mens & doctrina Sancti Augustini circa liberum arbitrium in statu naturæ lapsæ.

§. I.

Sanctus Augustinus per liberum arbitrium hominis etiam lapsi intellexit libertatem ab omni necessitate intrinseca etiam voluntaria. Est contra Jansenium.

Prob. Nam 1. lib. 2. contra Faustum cap. 2. sic ait: *Et nos quidem sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis, quo bene vel male vivitur, præter justum judicium Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus*. 2. Lib. de Gratia & libero arbitrio, cap. 2. postquam retulit verba Ecclesiastici, cap. 11. quibus describitur liberum arbitrium hominis lapsi ut immune ab omni necessitate, nempe hæc: *Ipse ab initio fecit hominem, & reliquit eum in manu consilii sui. Si volueris, conservabis mandata, & fidem bonam placiti. Apponit tibi ignem & aquam, ad quodcumque volueris, extende manum tuam. In conspectu hominis vita & mors, & quodcumque placuerit, dabitur ei*: sic prosequitur Sanctus Doctor: *Ecce apertissime videmus expressum liberum humanæ voluntatis arbitrium*. Ergo S. Augustin. per liberum arbitrium intellexit eam facultatem, quam Ecclesiasticus attribuit homini viatori lapso: atqui Ecclesiasticus attribuit homini lapso facultatem agendi bonum vel malum pro arbitrio, & absque ulla necessitate antecedenti intrinseca, ut patet ex ejus verbis, quæ diriguntur ad hominem qui ea legit, ideoque ad hominem lapsum. Ergo S. Augustin. per liberum arbitrium intellexit facultatem agendi bonum vel malum pro arbitrio, & sine ulla necessitate antecedenti intrinseca. 3. lib. 2. de nuptiis & concupiscentia, cap. 3. infra citando, testatur

testatur se admittere secundum fidem Catholicam liberum arbitrium in hominibus lapsis, sicut ipsi Pelagiani, idque esse commune Catholicis & Pelagianis dogma. Atqui Pelagiani per liberum arbitrium intelligebant facultatem agendi completam & expeditam, ac immunem ab omni necessitate simplici, ut constat apud omnes. Ergo. cap. 4. lib. De spiritu & littera, n. 54. ait: *Cum potestas datur, non necessitas utique imponitur.*

Obj. 1. S. August. l. 5. de civit. Dei c. 10. ait: *Si autem illa definitur esse necessitas, secundum quam dicimus necesse esse ut ita sit aliquid, vel ita fiat; nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis.* Ergo ex S. Doctore libertas non excludit omnem necessitatem.

Resp. Nego conseq. Quia S. August. ibi loquitur de necessitate non intrinseca, sed extrinseca & resultante ex aliqua hypothesi, quæ sit aliquo modo in nostra potestate. Nam ibi agit contra Stoicos, qui ut libertatem humanam tuerentur, omnem indiscriminatim necessitatem ab ea removebant: & idcirco in Deo negabant præscientiam omnium libere futurorum, ex eo quod inde sequeretur necesse esse ut illa futura eveniant. Contra hoc S. Doctor docet libertati non officere necessitatem extrinsecam, resultantem ex hypothesi, quæ sit aliquo modo in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit: qualis est necessitas secundum quam dicimus necesse esse, ut actus a Deo absolute præsciti & futuri, re vera futuri sint. Nam hypothesis præscientiæ divinæ est aliquo modo in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit; quia Deus non præscit actus nostros esse futuros, nisi quia futuri sunt, ut docet S. August. c. citato, ac proinde non esset præscientia Dei circa actus nostros futuros, si illi futuri non essent: ut autem sint futuri, pendent a voluntate nostra. Immo vero necessitas resolvitur ex aliqua hypothesi, quæ in potestate nostra est, ut fuerit vel non fuerit; est etiam in nostra potestate, ut fuerit vel non fuerit, ac proinde non tollit libertatem, immo supponit aliquod ejus exercitium ut quid ratione prius.

Igitur necessitas, secundum quam dicimus necesse esse, ut actus quibus bene vel male vivimus, aliquando sint, quia Deus eos præscivit, non officit libertati nostræ, cum hæc necessitas ut fuerit vel non fuerit, sit in nostra potestate perinde ac hypothesis ex qua resultat. Quare S. Doctor non ibi loquitur de necessitate antecedente, quæ nullatenus sit in nostra potestate, immo talem necessitatem expresse removet a voluntate, eod. c. *Si necessitas*, inquit, *illa dicenda est, quæ non est in nostra potestate, sed etiamsi nolumus efficit quod potest, sicut est necessitas mortis, manifestum est voluntates nostras, quibus recte vel perperam vivitur, sub tali necessitate non esse*. Ergo ex S. August. actus voluntatis nostræ boni & mali non subjacent necessitati, quæ non est in nostra potestate, nec proinde necessitati intrinsecæ antecedenti.

Inst. S. August. in exemplum necessitatis, quam dicit non nocere libertati, adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere, sic enim cap. cit. ait: *Neque enim & vitam Dei & præscientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse, Deum semper vivere & cuncta præscire*. Sed talis necessitas est absoluta. Ergo.

Resp. Disting. maj. Adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere vita contingenti, hoc est, semper habere actus liberos & contingentes voluntatis & intellectus *conc. maj.* Vivere vita necessaria, hoc est, habere actus necessarios voluntatis & intellectus, *nego maj. & distincta pariter minore, nego cons.* S. Doctor in exemplum necessitatis non tollentis libertatem adducit necessitatem, qua necesse est Deum semper vivere vita contingenti, id est, semper habere actus liberos ac contingentes voluntatis & intellectus, quibus vivit Deus in actu secundo, nam velle & intelligere est vivere; cum sit agere immanenter. Hæc autem necessitas est hypothetica, quatenus ex hypothesi quod Deus libere aliquid extra se velit, aliquid contingens cognoscat necesse est, ut illud semper & incommutabiliter velit & præsciat necessitate antecedente & independente a libertate Dei vel creaturæ.

Quare sensus loci objecti est: quamvis dicamus necesse esse, ut Deus semper & immutabiliter velit quidquid vult extra se; non idcirco tamen dicimus Deum necessario velle id quod vult extra se. Sic ex hypothesi quod Deus velit mundum, necesse est ut semper, nempe ab æterno & pro æterno illum velit, licet non necessario velit mundum. Similiter licet dicamus necesse esse, ut Deus præsciat omnia futura quæ futura sunt, non idcirco dicimus præscientiam illam divinam esse absolute necessariam; quia nempe quamvis ex hypothesi quod sint aliqua futura, Deus non possit non illa præscire; Deus tamen sic illa necessario præscit ex hypothesi, ut potuerit non præscire, quia illa sic futura sunt, ut potuerint non esse futura, & sic potuerint præsciri ut futura, cum repugnet Deum præscire ut futura, quæ non sunt futura.

Confirmatur Responsio nostra. Quia S. August. in exemplum necessitatis quam dicit non nocere libertati voluntatis nostræ, ibidem immediate post verba instantiæ adducit aliam necessitatem hypotheticam, & quæ est in nostra potestate; sic enim post verba objecta prosequitur: *Sicut etiam cum dicimus necesse esse ut, cum volumus, libero velimus arbitrio; & verum procul dubio dicimus, & non ideo ipsum arbitrium necessitati subjicimus, quæ adimit libertatem*. Deinde sic caput illud conficit: *Neque enim ideo peccat homo quia Deus illum peccaturum præscit .... Qui si nolit, omnino non peccat: sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præscivit.*

Obj. 2. Ex Sanct. August. l. 3. de libero arbitrio, cap. 3. illud est in nostra potestate, quod fit cum volumus. Sed actus voluntatis necessarius fit cum volumus: ergo est in nostra potestate, ideoque est liber.

Resp. Ibi per potestatem intelligit potestatem electivam: & sensus est illud esse in nostra potestate electiva, quod fit cum volumus pro arbitrio nostro & ex electione, ita ut possimus illud non velle. Præterea minor est falsa: nam ex communi sensu & usitato loquendi modo, illud solum dicitur fieri cum volumus, quod possumus velle & non velle, agere & non agere pro arbitrio, & absque ulla necessitate antecedenti. Sic Deus non dicitur se ipsum amare quia vult: e contra dicitur Deus nos amare, nos conservare, quia vult.

Obj. 3.

Obj. 3. S. Auguſtin. ib. nempe l. 3. de lib. arbitr. c. 3. ait: *Voluntas noſtra nec voluntas eſſet, niſi eſſet in noſtra poteſtate. Porro quia eſt in poteſtate, libera eſt nobis.* Ergo ex S. Auguſt. volitio hoc ipſo eſt libera, quod volitio eſt, & ſic volitio neceſſaria eſt libera.

Reſp. Nego conſeq. Quia ibi ſumit volitionem in ſenſu ſtrictiore, & per eam intelligit non quamlibet volitionem, ſed eam tantum volitionem, quæ eſt a voluntate, ut eſt facultas ſui ipſius determinativa per electionem, & immunis ab omni neceſſitate antecedenti. Nam eodem c. volitionem opponit neceſſitati antecedenti etiam voluntariæ, ſic enim ait; *Miraris quomodo non ſint contraria & repugnantia, ut Deus præſcius ſit omnium futurorum, & nos non neceſſitate ſed voluntate peccemus. Si enim præſcius eſt Deus, inquis, peccaturum eſſe hominem, neceſſe eſt ut peccet: ſi autem neceſſe eſt, non ergo eſt in peccando voluntatis arbitrium, ſed potius inevitabilis & fixa neceſſitas. Qua ratiocinatione hoc videlicet ne conficiatur, times ne aut Deus futurorum omnium præſcius impie negetur, aut ſi hoc negare non poſſumus, fateamur non voluntate, ſed neceſſitate peccare.*

Obj. 4. S. Auguſt. l. 1. operis imperfecti num. 100. ait: *Si liberum non eſt, niſi quod Deus poteſt velle, id eſt, & bonum & malum, liber Deus non eſt, qui malum non poteſt velle, de quo etiam ipſe dixiſti. Deus eſſe niſi juſtus non poteſt. Siccine Deum laudas, ut ei auferas libertatem?*

Reſp. Hic ſolum reprehendit Julianum, quod libertatem arbitrii generaliter ſumptam diceret eſſe facultatem agendi bonum & malum pro arbitrio. Quod falſum eſt, nam hæc eſt tantum ſpecies libertatis propria hominis viatoris, quæ poteſt mereri & demereri. At libertas generatim & ſecundum eſſentiam ſuam ſumpta, eſt præciſe facultas agendi & non agendi pro arbitrio, & abſque ulla neceſſitate intrinſeca antecedenti; eſt facultas eligendi hoc vel illud; eſt completa & expedita facultas ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus incompoſſibilibus, ſeu oppoſitis, ſive illa ſint oppoſita contradictorie, ſive contrarie.

S. Auguſt. ſenſit ad merendum & demerendum in hoc ſtatu naturæ lapſæ requiri libertatem ab omni neceſſitate antecedente intrinſeca, nec ſufficere libertatem a coactione. Eſt contra Janſenium.

Prob. Nam 1. Lib. De duabus animabus, c. 11. ſic ait: *Etiamne hi libri obſcuri mihi ſcrutandi erant unde diſcerem, neminem vituperatione ſuppliciove dignum, qui aut id velit quod juſtitia velle non prohibet, aut id non faciat quod facere non poteſt? Nonne iſta cantant & in montibus paſtores, & in theatris poetæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magiſtri in ſcholis, & Antiſtites in ſacratis locis, & in orbe terrarum genus humanum? Quod ſi nemo vituperatione vel damnatione dignus eſt, aut non contra vetitum juſtitiæ faciens, aut quod non poteſt non faciens; quis dubitet tunc eſſe peccatum, cum & velle injuſtum eſt, & liberum nolle; & ideo definitionem illam veram eſſe; Peccatum eſt voluntas retinendi vel conſequendi quod juſtitia vetat, & unde liberum eſt abſtinere?* Et c. 12. *Peccati enim tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, ſummæ iniquitatis eſt & inſaniæ. Quamobrem illæ animæ quidquid faciunt, ſi natura, non voluntate faciunt, id eſt, ſi libero & ad faciendum & ad non faciendum motu animi carent, ſi denique his abſtinendi ab opere ſuo poteſtas nulla conceditur, peccatum tantum tenere non poſſumus.* 2. l. 3. de libero arb. c. 13. *Hoc breviſſimum tene, quæcumque iſta cauſſa eſt voluntatis* (malæ) *ſi ei non poteſt reſiſti, ſine peccato ei ceditur. Si autem poteſt, non ei cedatur, & non peccabitur. An forte fallit incautum? Ergo caveat, ne fallatur. An tota fallacia eſt, ut cavere omnino non poſſit? Si ita eſt, nulla peccata ſunt; quis enim peccat in eo, quod nullo modo cavere poteſt?* 3. L. de natura & gratia, c. 65. poſtquam hæc S. Hieron. verba retulit, (*libero arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem nec ad vitia neceſſitate trahimur: alioquin ubi neceſſitas eſt, nec corona eſt.*) ſic reſpondet: *Quis non agnoſcat? Quis non toto corde ſuſcipiat?* Ubi agitur de omni neceſſitate antecedenti etiam voluntaria, nempe de neceſſitate qua trahamur. 4. L. de gratia & libero arb. c. 2. *Ubi ad aliquid faciendum vel non faciendum opus voluntatis exigitur, ſatis liberum demonſtratur arbitrium. Nemo ergo Deum cauſſetur in corde ſuo; ſed ſibi imputet quiſque, cum peccat.*

Nota. S. Aug. lib. 1. Retractationum refert textus pro libertate expreſſos, quos contra Manichæos tradiderat, & illos confirmat, nedum retractat; volens tantum intelligi illam libertatem quoad opus ſalutare ſupponere gratiam Chriſti, & illos textus non adverſari peccato originali.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Aug. l. 1. Contra duas epiſtolas Pelagianorum, c. 3. ait: *Voluntas* (peccatorum) *libera eſt in malis, quia delectatur malis.* Ergo ad demerendum ſufficit libertas a coactione.

Reſp. Neg. conſeq. Quia pro tò *delectatur* intelligit deliberatam ac liberam delectationem, quæ in amore libero conſiſtit. Unde ſenſus eſt, quod peccatores libere malum agunt, quia libere illud amant, & amando libere illo delectantur: nam omnis amor eſt delectatio, ut docet Sanct. Thom. & experientia patet.

Ob. 2. Sanct. Auguſtin. eod. l. c. 2. ait; *Liberum arbitrium uſque adeo in peccatore non periit, ut per illud peccent, maxime omnes, qui cum delectatione peccant, & amore peccati hoc eis placet, quod eis libet.*

Reſp. Ita loquitur, ut ſignificet peccatores ultro & libere ſeu ex propria determinatione peccare: loquitur enim juxta communem & ordinarium loquendi modum, ſecundum quem ex eo quod quis non cogitur ad aliquid faciendum, illud abſque omni antecedenti neceſſitate atque ex propria electione ab eo fieri infertur.

Obj. 3. S. Auguſt. l. 1. Operis imperfecti, n. 105. ait; *Cogitare te exiſtimo, quid appetendum, quid vitandum ſit in agenda vita, quanto labore dicatur. Qui autem hoc neſciunt, ipſa boni appetendi malique vitandi ignorantia patiuntur peccandi neceſſitatem. Neceſſe eſt enim ut peccet, qui neſciendo quid facere debeat, quod non debet, facit. De quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur: Delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris. Quod genus delictorum ſi non imputaret*

putaret Deus justus, non ea sibi dimitti posceret homo fidelis: Ergo homo necessario peccando demeretur.

Resp. Nego conseq. Quia hic agitur de necessitate consequenti, non antecedenti. Libertas autem non excludit necessitatem consequentem, quæ supponit libertatis exercitium, & ex eo oritur. Nam ibi S. Doctor loquitur de peccatis ignorantiæ, hoc est, de peccatis, quæ fiunt ex ignorantia culpabili, quæ scilicet potuit ac debuit depelli, nec tamen depulsa est, quia homo neglexit discere quantum poterat & debebat. Hæc autem ignorantia est libera in caussa, nempe in libera negligentia addiscendi; ac proinde ipsa peccatum est, & ea, quæ ex illa male fiunt, sunt peccata imputabilia, quæ vitari potuerunt.

Inst. 1. S. August. ibi agit de ignorantia invincibili. Ergo.

Resp. Nego anteced. Nam agit de ignorantia; qua ex magna difficultate addiscendi laborat homo, qui ad illam depellendam non adhibet tantam diligentiam, quantam posset & deberet. Non obstat, quod loquatur de ignorantia, quæ est pœna peccati originalis: nam juxta illum ignorantia vincibilis est etiam pœna peccati, quamvis sit simul peccatum & caussa peccati.

Inst. 2. S. August. ib. n. 106. sic concludit: *non est igitur impunitatis securitas in necessitate peccandi. Sed ut non obsit ista necessitas, donat ille cui dicitur: De necessitatibus meis erue me. Donat autem duobus modis, & præteritam dimittendo iniquitatem, & opitulando ne intremus in tentationem. Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua.*

Resp. Ibi loquitur de morali necessitate peccandi orta tum ex ignorantia culpabili eorum, quæ ad recte vivendum pertinent, tum ex concupiscentia. Sed cum morali illa necessitate peccandi, quæ nil aliud est quam magna difficultas vitandi peccatum, remanet in peccatore indifferentia activa, & potentia non peccandi. Vel loquitur de necessitate consequente, non antecedente.

Obj. 4. S. August. docet hominem lapsum habere necessitatem ignorandi aliqua præcepta juris naturalis, quæ scire tenetur, & quorum tamen ignorantia ei imputatur. Ergo sensit necessitatem non impedire imputabilitatem peccati. Ergo, &c.

Resp. Loquitur de necessitate morali, non physica. Nam hæc necessitas ignorandi aliqua præcepta, quorum tamen ignorantia ad culpam imputatur, non oritur ex absoluta impossibilitate, sed solum ex magna difficultate addiscendi omnia, quæ fieri vel vitari debent ad bene vivendum. Quæ magna difficultas potest & debet superari ab homine.

§. III.

S. Augustin. sensit inesse homini etiam in præsenti statu naturæ lapsæ libertatem ab omni necessitate simplici antecedente. Est contra Lutherum, Calvinum, & Jansenium.

Prob. 1. Ex ejus testibus in duobus prioribus paragraphis allatis.

Prob. 2. Ex l. 2. De nuptiis & concupiscentia, c. 3. ubi sic Julianum Pelagianum alloquens ait: *Non itaque sicut te atque alios fallens loqueris, si quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut Deum esse nascentium conditorem dixerit, Cælestinus, & Pelagianus vocatur, ista quippe Catholica Fides dicit.... liberum itaque in hominibus esse arbitrium, & Deum esse nascentium conditorem utrique dicimus, non hinc estis Cælestiani & Pelagiani. Liberum autem quemquam esse ad agendum bonum sine adjutorio Dei, & non erui a potestate tenebrarum, & sic transferri in regnum Dei, hoc vos dicitis, hinc estis Cælestiani & Pelagiani. Quid obtendis, ad fallendum, communis dogmatis nomen, ut operias proprium crimen?* Ubi S. Doctor testatur se secundum Fidem Catholicam admittere liberum arbitrium in hominibus lapsis, sicut ipsi Pelagiani admittebant, hocque esse commune Catholicis & Pelagianis dogma, & Pelagianos solum arguit, quod dicerent illud liberum arbitrium sine gratia valere ad bonum salutare agendum: non autem eos arguit quod per liberum arbitrium intellexerint libertatem a necessitate. Atqui S. Doctor liberum arbitrium in homine lapso admittere non potuit cum Pelagianis, & asserere dogma liberi arbitrii, quale nunc inest homini lapso, esse Catholicis & Pelagianis commune, nec illud in Pelagianis circa libertatem reprehendere, quam quod gratiæ necessitatem negarent, nisi idem nomine liberi arbitrii cum Pelagianis intellexisset, nempe libertatem ab omni necessitate simplici, illudque sic intellectum admisisset. Ergo S. Augustin. admisit in homine lapso libertatem ab omni necessitate simplici.

Porro probe sciebat Pelagianos constituere libertatem hominis lapsi in indifferentia activa, & immunitate ab omni necessitate simplici. Nam l. 2. de peccatorum meritis & remissione, c. 18. dicit liberum arbitrium quale nunc habemus, tale esse secundum Pelagium, *quod huc atque illuc liberum flectitur*. Et l. de gratia Christi, c. 31. refert hæc Pelagii verba ex ejus ad Innocentium epistola: *Ecce ad beatitudinem tuam epistola ista me purget, in qua pure atque simpliciter ad peccandum & ad non peccandum integrum liberum arbitrium habere nos dicimus, quod in omnibus bonis operibus divino semper adjuvatur auxilio.* In quo Pelagii textu nihil reprehendit, sed tantum quærit sensum hujus vocis auxilii divini. Nam hæc subjicit S. Doctor: *cernitis itaque pro intellectu, quem vobis Dominus dedit, hæc ejus verba solvendæ non sufficere quæstioni. Quærimus enim adhuc quo auxilio liberum adjuvari dicat arbitrium, ne forte, sicut solet, velit intelligi legem atque doctrinam.*

Prob. 3. Ex l. 1. operis imperfecti, n. 98. ubi ait: *ex quo homo incipit uti voluntatis arbitrio, & peccare & non peccare potest, sed alterum horum non facit, nisi adjutus ab eo, qui dixit, sine me nihil potestis facere; alterum vero propria voluntate.* Ergo ex S. August. homo lapsus potest peccare & non peccare, bene & male agere, cum hoc tamen discrimine, quod cum bonum salutare agit, illud non agat nec agere possit sine gratia; peccet vero propria voluntate, hoc est, solis viribus naturalibus liberi arbitrii, & ex sola propria determinatione, Deo nullatenus impellente.

Prob. 4. Ex l. 2. contra Felicem Manichæum, c. 4. *habet unusquisque in voluntate aut eligere quæ bona sunt & esse arbor bona: aut eligere quæ mala sunt, & esse arbor mala;*

Denique S. Auguſt. docet nos habere eamdem ſpecie libertatem, quam Adamus habuit in ſtatu innocentiæ, cum hoc ſolo diſcrimine accidentali, quod libertas ſtatus innocentiæ eſſet immunis ab ignorantia & concupiſcentia, & facilitatem ad bonum compleéteretur: noſtra autem difficultatem adjunctam habeat propter reluctationem concupiſcentiæ, & nobis per gratiam Chriſti reſtituatur quoad bonum ſalutare. Nam l. 6. operis imperfecti, n. 11. aſſerit libertatem per gratiam in priſtinum ſtatum reſtitui. Poſtquam enim citavit textum Innocentii I. ſic ait: *Audis reſtitui libertatem & non periiſſe contendis: atque humana voluntate contentus, divinam non petis gratiam, quam libertas noſtra, etiam in ſtatum priſtinum reſtituta, ſibi eſſe intelligit neceſſariam.* Item docet l. 3. n. 114.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Auguſt. Enchirid. c. 30. ait: *Libero arbitrio male utens homo, & ſe perdidit & ipſum.... cum libero peccaretur arbitrio victore peccato, amiſſum eſt liberum arbitrium.* Ergo amiſſum eſt liberum arbitrium.

Reſp. Diſtin. conſ. Amiſſum eſt liberum arbitrium quale erat in ſtatu innocentiæ, *conc. conſ.* Amiſſum liberum arbitrium ſumptum præciſe pro facultate, quæ poſitis omnibus ad agendum requiſitis poteſt agere & non agere, *nego conſ.* Per peccatum originale amiſimus liberum arbitrium ſumptum quoad potentiam agendi utiliter ad ſalutem, ſed illud per Chriſtum recuperavimus. Item amiſimus irrecuperabiliter liberum arbitrium quoad potentiam bonum agendi prompte, facile, & ſine reluctatione concupiſcentiæ. At ex S. Auguſtino per peccatum originale minime amiſſum eſt liberum arbitrium quoad eſſentiam ſumptum, nempe per facultatem agendi & non agendi, poſitis omnibus ad agendum requiſitis, nam l. 1. contra duas ep. Pelagian. c. 1. ſic ait; *Quis noſtrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum, ſed illa, quæ in Paradiſo fuit, habendi plenam cum immortalitate juſtitiam.* Illa autem plena juſtitia conſiſtebat in habitibus ſupernaturalibus, in dono integritatis, in immunitate a concupiſcentia inordinata, & ignorantia, & in magna facilitate agendi bonum ſalutare. Porro per merita Chriſti nobis applicata recuperamus habitus ſupernaturales cum auxiliis eis annexis, non tamen donum integritatis, & immunitatem a concupiſcentia, quæ nobis relicta eſt ad humilitatis ceterarumque virtutum exercitium; ita ut ad bonum ſalutare agendum, & peccatum vitandum indigeamus gratiæ auxilio potentiore, quam fuerit auxilium neceſſarium in ſtatu innocentiæ.

Obj. 2. S. Auguſt. lib contra Fortunatum, diſp. 2. ait: *Liberum voluntatis arbitrium in illo homine fuiſſe dico, qui primum formatus eſt. Ille ſic factus eſt, ut nihil omnino voluntati ejus reſiſteret, ſi vellet Dei præcepta ſervare. Poſtquam autem libera ipſe voluntate peccavit, nos in neceſſitatem præcipitati ſumus, qui ab ejus ſtirpe deſcendimus.*

Reſp. Hinc per liberum arbitrium intelligi libertatem ſanam ac robuſtam, ſive facultatem ſe ad bonum determinandi prompte, facile, hilariter, quacum primus homo conditus fuit, & quam dicit nos amiſiſſe per ejus peccatum. Per neceſſitatem vero, in quam præcipitati ſumus, intelligit neceſſitatem moralem peccandi, propter concupiſcentiæ motus vehementes fere continuo nos in malum impellentes. Nam neceſſitatem illam opponit facilitati, & comparat cum neceſſitate quam affert inveterata conſuetudo peccandi, ac proinde non eſt niſi neceſſitas moralis, quæ conſiſtit in magna quadam difficultate agendi vel omittendi aliquid. Poteſt etiam per neceſſitatem illam intelligi neceſſitas pariendi motus inordinatos concupiſcentiæ ad peccatum inclinantes, item neceſſitas naſcendi in peccato, & manendi ſub captivitatem dæmonis, donec per Baptiſmum in re vel in voto ſuſceptum juſtificemur.

Obj. 3. S. Doctor l. 8. Confeſſionum, c. 8. ait: *dum ſervitur libidini, facta eſt conſuetudo: dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas.*

Reſp. Loquitur de neceſſitate morali peccandi, quæ eſt magna difficultas vitandi peccatum; prava quippe conſuetudo non affert neceſſitatem phyſicam & inſuperabilem: nam gratiæ auxilio emendari ipſa poteſt; & non ſemper fit id ad quod inclinat.

Obj. 4. S. Auguſt. l. 83. quæſtionum, q. 66. ait: *Ante Legem actio eſt, cum peccatum ignoramus, & ſequimur carnales concupiſcentias. Sub Lege eſt actio, cum jam prohibemur a peccato, & tamen conſuetudine ejus victi peccamus, quoniam nos nondum adjuvat Fides.*

Reſp. Loquitur de fide viva & per caritatem formata; & diſtinguit plures ſtatus, in quorum primo homo ſine pugna vincitur a concupiſcentia, ideſt, obſequitur ejus motibus, quia non habet boni & mali cognitionem niſi valde imperfectam & confuſam: in ſecundo vero ſtatu non vincitur ſine pugna, ideſt, non obſequitur concupiſcentiæ ſine repugnantia aliqua propter diſtinctam ac perfectam boni & mali notitiam, quam habet. Homo autem in hoc duplici ſtatu ſic libere peccat, qui tamen non peccaret, *ſi adjuvaretur* per fidem vivam & caritate formatam, & acciperet majora illa & frequentiora auxilia, quæ ſolis juſtis & amicis Dei reſervantur, & quibus coercetur concupiſcentia.

Obj. 5. S. Auguſt. l. 1. operis imperfecti, n. 47. ad ſolum Adami peccatum reſtringit definitionem hanc peccati, quam l. de duabus animabus tradiderat, videlicet peccatum eſſe voluntatem retinendi vel conſequendi quod juſtitia vetat, & unde liberum eſt abſtinere. Ergo poſtea agnovit libertatem ſtatus naturæ lapſæ non eſſe immunem a neceſſitate ſimplici.

Reſp. Nego conſeq. Nam ibid. ſic ait: *multa ſunt quæ agunt homines mala, a quibus eis liberum eſt abſtinere; ſed nulli tam liberum eſt, quam illi fuit, qui Deo ſuo, a quo erat conditus rectus, nullo prorſus vitio depravatus adſtabat.* Ubi manifeſte docet homines etiam nunc mala agere, a quibus poſſent abſtinere, ideoque peccare ſine ulla neceſſitate, quamvis non habeant libertatem tam expeditam quam habuit Adamus, quia agitantur inordinatis concupiſcentiæ motibus ad malum impellentibus, quibus caruit Adamus in ſtatu innocentiæ.

Itaque S. Aug. (ut ex eodem loco objecto patet) definitionem ſuam reſtringit ad peccatum Adami, quod tantummodo peccatum fuit, non etiam pœna pecca-

peccati, quia in statu naturæ lapsæ liberum nobis non est aliquibus carere, quæ sunt peccata & simul pœna peccati ab Adamo commissi, a quo ei liberrimum fuit abstinere. Peccatorum autem, quæ simul peccata & pœna peccati sunt, exemplum affert S. Doctor. 1. In motibus inordinatis concupiscentiæ, quibus carere nobis liberum non est, quique peccata dicuntur, quamvis improprie, quia sunt effectus peccati & ad peccatum inclinant, immo vere & proprie peccata sunt, si accedat voluntatis consensus, quamvis iis carere non potuerimus. 2. In iis, quæ contra Legem fiunt ex ignorantia vincibili etiam non affectata: nam ea peccata sunt etiam proprie, quamvis licita & bona putentur, quia ignorantia vincibilis non excusat a peccato proprie dicto; & sunt pœna peccati quia sunt effectus ignorantiæ, quæ est pœna peccati originalis; & ab iis non est liberum abstinere ob necessitatem etiam physicam sed consequentem peccandi, quia impossibile est agentem non peccare ex hypothesi quod aliquid malum libere agat, quamvis licitum & bonum esse putet ex ignorantia vincibili. 3. In peccato originali, quo infantes nascuntur infecti, & quo nobis liberum non est carere, & tamen vere ac proprie peccatum est; & simul juxta S. Aug. est pœna peccati; nam S. Doctor constituit peccatum originale in concupiscentia velut materiali, & in ipsomet actu Adami moraliter perseverante velut formali: unde sequitur peccatum originale esse etiam pœnam peccati secundum suum materiale constitutivum, cum concupiscentia sit pœna peccati originalis.

Hæc autem omnia dicit contra Pelagianos abutentes definitione illa, & docentes involuntarios concupiscentiæ motus nullo sensu peccata dici posse, nulla dari peccata ignorantiæ, sed solum ignorantiam affectatam esse culpabilem, & infantes sine ullo peccato nasci.

Hic referre juvat ipsa August. verba in loco objecto: *Si tria ista discernas, & scias aliud esse peccatum, aliud pœnam peccati, aliud utrumque, idest, ita peccatum, ut ipsum sit etiam pœna peccati; intelligis quid horum trium pertineat ad illam definitionem, ubi voluntas est agendi quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere. Peccatum namque isto modo definitum est, non peccati pœna, non utrumque. Habent autem tria ista genera etiam species suas.... Tertium genus, ubi peccatum ipsum est & pœna peccati, potest intelligi in eo qui dicit, quod nolo malum, hoc ago. Ad hoc pertinent etiam omnia, quæ per ignorantiam cum aguntur mala, non putantur mala, vel etiam putantur bona..... Pertinet originale peccatum ad hoc genus tertium, ubi sic peccatum est, ut ipsum sit & pœna peccati.*

Inst. Eod. lib. n. 104. sic de eadem definitione loquitur: *Ista definitio peccati ejus est, quod peccatum tantummodo est, non quod etiam pœna peccati, qua periit libertas non peccandi: a quo malo non liberat nisi ille, cui non tantum dicimus, dimitte nobis debita nostra; verum etiam, & ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo. Multum erras, qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est.*

Resp. S. Doctor per libertatem non peccandi quæ periit, intelligit, non libertatem simpliciter, sed libertatem non peccandi qualis fuit in statu innocentiæ, quæ fuit facultas abstinendi ab omni peccato cum summa facilitate. Et per necessitatem peccandi ex peccato Adami ortam non intelligit physicam & antecedentem necessitatem peccandi proprie, sed intelligit tum necessitatem peccandi improprie per indeliberatos concupiscentiæ motus, tum necessitatem physicam sed consequentem peccandi proprie per ignorantiam culpabilem, tum etiam necessitatem moralem peccandi ortam ex concupiscentia effrænata, donec ab ejus motuum vehementia liberemur per justificationem & auxilia ei annexa, quæ majora & frequentiora sunt iis quæ injustis dantur. Hæc autem triplex necessitas est effectus & pœna peccati originalis, & ea carebat Adamus in statu innocentiæ ob integritatis donum, quo caro spiritui perfecte subjecta erat.

Obj. 6. Ex S. August. ep. 107. Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus.

Resp. Per peccatum originale amisimus quidem liberum arbitrium ad amandum Deum perfecte & super omnia, sed illud per Christum recuperavimus.

Obj. 7. S. August. l. de perfectione justitiæ dixit ex libero Adami peccato subsecutam esse pœnalem vitiositatem, quæ ex libertate fecit necessitatem.

Resp. Hic per necessitatem intelligit, non necessitatem peccandi physicam & antecedentem, sed necessitatem etiam physicam patiendi motus inordinatos concupiscentiæ, ignorantiam, mortem, aliasve miserias, & necessitatem moralem peccandi ortam ex concupiscentia.

Obj. 8. Ex S. August. homo in præsenti statu non est liber nisi per gratiam Christi.

Resp. Sensus est, hominem sine gratia Christi non esse liberum a peccato, seu justificatum, non etiam liberum ad agendum salutariter, seu faciendum actus utiles ad salutem, neque ad agendum ullum bonum actum etiam ordinis naturalis, neque posse superare gravem tentationem.

Obj. 9. Ex S. August. homo non fit liber ad vitandum peccatum nisi per gratiam liberantem. Ergo peccatores carent libertate ad non peccandum.

Resp. Per gratiam liberantem vel intelligit gratiam actualem Christi Redemptoris corroborantem voluntatem adversus concupiscentiam; vel per eam intelligit gratiam habitualem justificantem, & solum vult hominem non esse nisi per gratiam justificantem liberum ad vitandum peccatum libertate quadam majore & potentiore, quacum facile concupiscentiam vincit. At non loquitur de libertate mere sufficiente ad vincendam concupiscentiam, & sic vitandum peccatum. Nam sine gratia justificante homo habet libertatem per alia minora auxilia, quibuscum concupiscentiam vincere potest, & vinceret si vellet, quamvis cum tali libertate id non possit nisi difficile.

Obj. 10. Ex S. August. homines peccatores sunt sub servitute dæmonis, sub dominatu concupiscentiæ.

Resp. Ex S. Doctore peccator est sub servitute & tyrannide dæmonis, quatenus peccator privatur speciali Dei protectione, qua dæmon cohibetur, graviores, & crebriores patitur tentationes, eisque saltem ut plurimum cedit, & a dæmone regi se sinit,

utpote destitutus majoribus illis gratiæ auxiliis, quæ justis & amicis Dei reservantur.

Item ex S. August. peccator subjicitur dominatui concupiscentiæ, quatenus homo quamdiu est in statu peccati, vehementiores & frequentiores concupiscentiæ motus experitur, eisque ut plurimum obsequitur utpote destitutus auxiliis illis gratiæ potentioribus & frequentioribus, quæ solis justis & amicis Dei conferuntur. Homo tamen sub illa dæmonis & concupiscentiæ servitute non habet necessitatem peccandi nisi moralem, quæ liberum arbitrium non adimit, nec caret gratia saltem remote sufficiente ad vitandum peccatum.

Obj. 11. S. August. pluries asserit liberum arbitrium per peccatum Adami factum esse servum & captivum peccati.

Resp. Per servitutem illam & captivitatem intelligit magnam propensionem ad malum propter concupiscentiam effrænatam, ex peccato Adami ortam, vi cujus homo in peccata sæpissime labitur, donec liberetur per gratiam sanctificantem & adjuvetur per auxilia gratiæ sanctificanti annexa. Sed hæc magna propensio ad malum facit tantum moralem peccandi necessitatem, seu magnam difficultatem abstinendi a peccato, quæ nunquam superatur sine speciali gratiæ auxilio, sed tamen superari potest cum gratiis ordinariis.

Ceteræ objectiones diluuntur in Tractatu de Gratia.

Nota. 1. Cum libertas generatim sit immunitas, per libertatem S. Augustin. in variis locis intelligit immunitatem vel a peccato, vel a servitute dæmonis, vel a concupiscentia, vel a miseriis sive corporalibus sive spiritualibus, vel a difficultate in bono agendo & malo vitando, vel etiam a coactione sive perfecta sive imperfecta, nam utramque pati possunt homines a concupiscentia. Duplex quippe est coactio, nempe perfecta, & imperfecta. Coactio perfecta est ea, qua aliquid patimur omnino inviti & reluctantes, ut cum quis plane invitus & reluctans detruditur in carcerem. Coactio imperfecta & secundum quid est ea, qua aliquid facimus vel patimur consentientes quidem, sed cum aliqua repugnantia; sic naufragii metus mercatorem cogit ad projiciendas merces. Itaque homines possunt utramque coactionem pati a concupiscentia. Sic quando homo voluntate nil omnino conferente, sed quantum potest reluctante patitur inordinatos concupiscentiæ motus, coactione perfecta cogitur ad sentiendam motionem ad malum: & dicitur captivari a concupiscentia. E contra cum concupiscentia ad consensum pertrahit hominem, qui consentit cum aliqua repugnantia, tunc is a concupiscentia cogi dicitur coactione imperfecta & secundum quid. At præter has libertates, aliam nempe libertatem ab omni necessitate physica antecedente & intrinseca pluribus locis admittit S. August.

Nota 2. A S. August. *coactio* & *cogo* sæpe sumuntur pro verbo *necessito* quacunque necessitate sive violenta sive non violenta, immo pro minis, vel vehementi suasione, ut constat ex variis locis, ut lib. 1. retract. c. 15. ubi de primis parentibus loquens ait: *Qui primi in Paradiso fuerunt humano generi origo mali, nullo cogente, peccando, hoc est libera voluntate peccando: quia & scientes contra præceptum fecerunt, & ille tentator suasit, ut hoc fieret, non coegit.* Ubi verbum *cogo* sumitur late pro inferre quamcunque necessitatem etiam voluntariam. Nam adversarii in Adamo innocente admittunt libertatem non solum a coactione proprie dicta, sed etiam ab omni necessitate simplici. Et vero verbum *cogo* latine significat idem ac gallice vox *presser*; seu Horatius ep. 9. ait: *Cum rogat, & preces cogit.* Sic etiam extra scholas quotidiano usu dicimus, tu me coegisti ad hoc faciendum, idest, vehementer impulisti.

Nota 3. Ex S. August. duplex est libertatis species; alia immutabilis, remanens in cælo, cujus objectum est bonum & beatitudo ipsa, quæ libertas est ipsamet voluntas seu volendi facultas, & ipsa libertas spontaneitatis voluntati essentialis & identificata. Altera consistit in potentia eligendi, seu volendi & non volendi, requisita ad meritum & demeritum, viatorum propria, cujus objectum sunt media.

Item juxta S. Doctorem duplex est virtutis species: prima est virtus propria libertatis spontaneitatis & beatorum, nempe impeccabilitas, & immobilitas in bono; alia est propria hujus status, & sola meritoria.

Nota 4. Cum S. August. tribuit laudem actibus necessariis, ver. gr. amori beatifico Angelorum, sumit laudem in sensu latiori, nempe pro honore; non autem proprie & stricte, nempe pro testificatione ad excellentiam alicujus propter actum virtutis quem omittere poterat, & qui per se dignus est præmio, si subjectum sit illius capax.

ARTICULUS V.

De subjecto, objecto, & exercitio libertatis.

Quæres 1. *Quodnam sit subjectum libertatis.*

Nota. Subjectum libertatis aliud est immediatum, & est facultas illa quæ dicitur libera; aliud immediatum seu denominationis, & est natura seu suppositum, cui libertas convenit.

Resp. 1. Subjectum libertatis immediatum est sola voluntas: quia in sola voluntate residet formaliter libertas. Nam libertas est vis electiva. Sed vis electiva est in sola voluntate; nam sola voluntas potest eligere; eligere enim est unum velle præ alio, vel unum & idem potius velle, quam non velle. Ergo.

Libertas tamen arbitrii est formaliter in sola voluntate, cum sola sit facultas electiva, facultas sui ipsius determinativa, & actuum suorum domina, ut tamen sit etiam aliquo modo in intellectu nempe radicaliter, quatenus voluntas non est libera nisi dependenter ab intellectu: nam voluntas non potest unum præ alio eligere, nisi dependenter ab intellectu proponente objectum partim sub ratione boni, partim sub ratione mali, vel boni limitati aut ardui.

Porro ad rationem libertatis sufficit apprehensio composita, repræsentans objectum partim ut bonum, partim ut malum, vel ut bonum limitatum aut arduum.

Resp. 2. Subjectum denominationis libertatis est omnis & sola natura intellectualis; nam omnis & sola natura intellectualis cognoscit finem, & media, ut media, & sic omnis & sola potest unum præ alio eligere.

Quæres

Quæres 2. *Quodnam sit objectum libertatis, sive quodnam sit illud circa quod voluntas versari potest per suam electionem, illud volendo, vel respuendo.*

Resp. 1. Finis ultimus consideratus secundum communem beatitudinis rationem, seu beatitudo generatim & indeterminate sumpta, hoc est, non determinata ad aliquod objectum particulare, item bonum in communi non potest esse objectum libertatis.

Prob. Quia ad utrumque voluntas necessariam habet inclinationem a natura insitam. Nam non ex propria electione, sed ex instinctu naturali volumus esse felices; nec quisquam vere velle potest esse infelix. Unde nemo unquam vere deliberavit utrum beatus esse vellet, sed dumtaxat de mediis quibus beatus esse vellet.

Hinc summum bonum clare & in se visum non est objectum libertatis. Hinc etiam voluntas non potest non appetere beatitudinem actu cogitatam, licet possit de illa non cogitare.

Liberum tamen arbitrium, quale est in homine viatore, versari potest circa finem ultimum sumptum materialiter; ut ajunt, hoc est, circa objectum, quod est re ipsa finis ultimus & beatitudo objectiva, nempe Deum. Nam sæpe homines deliberant, utrum beatitudinem suam in Deo, aut in creaturis constituere ac quærere debeant seu velint; & re ipsa cum summa Dei injuria & summo suo malo in creaturis constituunt & quærunt. Sed hoc est per accidens respectu libertatis nostræ: quatenus in hac vita Deus obscure cognoscitur.

Resp. 2. Objectum libertatis nostræ sunt omnia bona particularia sive vera, sive apparentia tantum. Nam cum ista nobis exhibeantur cum admixtione alicujus mali veri vel apparentis tantum, aut saltem ut finita, insufficientia & defectibilia, possunt a nobis eligi vel respui pro arbitrio.

Quæres 3. *Utrum possit dari omissio puta libera?*

Resp. Hæc quæstio est mere philosophica. Id unum ad Theologum pertinet, scilicet quod ex hypothesi quod detur respectu actus præcepti, sit verum peccatum imputabile. Quia omissio illa est virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam si positis omnibus ad agendum requisitis voluntas abstinet ab omni actu, tunc libere non vult, libere non agit, & perinde se habet in æstimatione prudenti, & in ordine ad imputabilitatem, ac si positive nollet, positive vellet non agere; ac proinde tunc virtualiter & interpretative libertatem suam exercet, virtualiter & interpretative volendo non agere, ideoque peccat.

CAPUT III.

De bonitate & malitia Actuum humanorum.

ARTICULUS I.

Quid requiritur, ut actus sit bonus.

Nota 1. Actio humana tum interna tum externa considerari potest dupliciter, nempe in genere naturæ, & in genere moris (1). Spectatur in genere

(1) De hac duplici actionum essentia Vid. N. 147. 148. Cum eo priore loco a nobis dictum fuerit 1. inter prædicata essentialia actus humani *physice* considerati ea duo computari, quæ conceptu *voluntarii* concluduntur, scilicet quod actus fiat ex voluntatis inclinatione, & intellectus cognitione: 2. ejusdem actus *physice* spectati *accidentalem* duntaxat perfectionem esse, quod *libere* producatur: duplex exinde in quorumdam animis suboriri potest difficultas. Nam ex priore assertione consequens videtur, quemlibet actum esse necessario fœtum deliberatæ voluntatis, adeoque nullam dari *involuntarium naturale*, & *hominis* tantum: quod repugnat N. 91. 96. & aliis passim; posteriore vero labefactari videtur libertas humanarum actionum a Catholicis propugnata. Ut huic *secundæ* difficultati statim occurramus, non est cur piæ aures offendantur, quoties *actum* liberum a *potentia* libere operandi lubeat distinguere. Utrum actui libertas sit necessario intrinseca, aut potius extrinseca, est quæstio adiaphora, in qua Scholastici Doctores diversa pronuntiant incolumi Christiana Fide; adeoque nobis quoque fas est alterutri disputantium parti pro libitu accedere. Sed an potentia agendi, quæ inest homini lapso, prædita sit libertate indifferentiæ in aliquo saltem rerum genere (n. 103.) concors affirmantium Catholicorum vox est; & hanc potentiæ intrinsecam libertatem constanter in homine perdurare, etiam ubi in actus ipse erumpit minime liberos, duce Angelico (n. 236.) demonstravimus. *Primam* autem difficultatem sic amovemus. Loco indicato perpenditur speciatim actus reipsa *humanus* seu *moralis*, cujus idea composita usitato apud Morales sermone dicitur complecti *essentialiter* plura attributa, sive proprietates, *voluntarietatis*, *libertatis*, *imputabilitatis*, &c. Facta subinde hujusce actus quadam veluti analysi, distinctaque duplici ejusdem essentia (physica scilicet & morali) declaratur, qualis necessitatis sit attributum *liberi*, statuendo, illud actui convenire *accidentario* (opinione nostra, itemque aliorum) secundum genus *naturæ*; sed *essentialiter* secundum genus *moris*, quia nempe ex universorum Theologorum sensu libertas aut est forma constitutiva moralitatis, aut proprietas maxime necessaria, & proxime inducens moralitatem. Tum quasi comparando liberum cum alio attributo *voluntarii*, ad actum humanum pariter concurrente, eam assertionem, quæ præsentis dubii occasio est, protulimus, hoc unum significare volentes: attributum voluntarii (*quatenus* ab Auctoribus solet una cum libero recenseri inter *essentialia* humani actus) e converso referendum magis ad physicum quam ad morale genus actionis; quia nimirum etsi omnes voluntarium requirant ad actum moralem, nullus tamen moralitatis formam, aut radicem proximam in eo recognoscit. Porro ex hoc genuino illius nostræ assertioni sensu quisque intelliget, nos voluntarietatem vocasse essentialem actui humano physice considerato, non *universim* & *absolute*, quasi quilibet actus spectatus quoad suam naturam & entitatem debeat prodire a voluntate deliberata; sed dumtaxat *hypothetice*, quando aliquis particularis actus est reipsa productus humano modo, & *comparative* in sensu jam explicato. Hæc autem animadversio, ut reor, sufficiet ad propulsandam a nostra doctrina omnem seu absurditatis seu antilogiæ notam.

nere naturæ, cum spectatur secundum suum esse physicum seu entitatem suam. Spectatur in genere moris, cum spectatur secundum libertatem, & honestatem vel malitiam moralem, & capacitatem laudis vel vituperii, meriti vel demeriti. Hic autem spectatur tantum hoc ultimo modo. (1)

Nota 2. Actus humani duplex distinguitur bonitas, nempe trascendentalis, & moralis. Bonitas moralis, de qua sola agitur, est bonitas in ordine ad mores, & subdividitur in materialem & formalem. (Vid. N. 280. 281.) Bonitas materialis consistit in speciali conformitate seu convenientia actus cum natura rationali seu intellectuali ut intellectuali; malitia vero materialis consistit in difformitate & disconvenientia cum natura intellectuali ut intellectuali. Ideo enim actus aliquis est bonus moraliter, quia convenit naturæ intellectuali, ita ut hanc dedeceat illum facere. Quare bonitas moralis idem est ac honestas, & malitia moralis est inhonestas seu turpitudo. (2)

Bonitas formalis est materialis bonitatis imputabilitas ad laudem & meritum, quæ adest, cum actus honestus, sed conformis naturæ intellectuali ut intellectuali, fit libere. Tunc enim bonitas ejus in laudem & meritum imputabilis est, & ipse actus est complete ac simpliciter moralis, seu formaliter moralis. Hæc autem imputabilitas nihil aliud est, quam denominatio extrinseca, petita a voluntate scienter ac libere actum suum exercente modo decenti naturam rationalem.

Porro bonitas actus dicitur moralis, quia pertinet ad virtutes, a quibus homines denominantur boni moraliter; & quia imputabilis est (3) ad laudem & meritum, si actus libere fiat. (4)

Nota 3. Præter moralem bonitatem actus interni tum materialem tum formalem, datur bonitas objectiva moralis (Vid. N. 279.), quæ est id, vi cujus res aliqua appeti potest modo decenti naturam intellectualem, & consistit in speciali conformitate ac convenientia, quam objectum habet cum natura intellectuali ut intellectuali: nihilque aliud est realiter, quam objectum ipsum conforme seu conveniens naturæ intellectuali ut intellectuali. Bonitas autem moralis ratione prior est, quam moralis actus; nam objectum aliquod non habet specialem conformitatem ac convenientiam cum natura intellectuali quia appetitur modo decenti naturam rationalem; sed e contra appetitur modo decenti naturam rationalem, quia specialem habet conformitatem cum natura rationali quatenus rationalis est. Hæc bonitas dicitur objectiva, quia apta est esse objectum tum terminativum tum motivum actus interni. Dicitur etiam moralis, quia pertinet ad mores, & per modum objecti facit actum internum bonum moraliter.

Nota 4. Objectum voluntatis (5) duplex est, nempe materiale, & formale. Objectum materiale est id quod voluntas appetit vel refugit. Objectum formale est id, propter quod voluntas appetit vel refugit aliquid, unde dicitur etiam motivum & finis actus. Actus autem internus bonus speciem sumit non ab objecto materiali, sed a formali, a quo solo accipit ultimam suam differentiam essentialem. Hinc actus habentes idem objectum formale, licet habeant diversa objecta materialia, sunt ejusdem speciei: sic actus, quo amatur Deus propter suam bonitatem absolutam, & actus quo amatur proximus propter eandem bonitatem divinam, sunt ejusdem speciei, nempe sunt actus caritatis. E contra actus habentes diversa objecta formalia, licet habeant idem objectum maturiale, sunt diversæ speciei, ut actus quo amatur Deus quia in se bonus est, & actus quo amatur Deus quia est summum nostrum bonum: nam prior est actus caritatis, alter vero actus amoris concupiscentiæ seu spei.

Nota 5. Agitur hic solum de bonitate materiali, nam supponitur actus libere fieri, ideoque habere bonitatem formalem, si habeat materialem.

Dico

---

(1) Quamquam morales Theologi pro suo instituto solum genus *moris* in humanis actionibus considerent; nihilominus, ut de iisdem hoc modo spectatis scite pronuntiare possint, debent & *physicum* illarum genus ex Psycologia (n. 85.) aliisve Facultatibus cognatis perspectum habere: alioquin periculum erit, ne actiones, quæ in primo sistunt naturæ genere, ad genus alterum moris minus recto judicio (n. 95.) transferant. Oportet hoc solerter observare, ubi singulares actus, cujusvis quidem potentiæ a voluntate distinctæ, sed præsertim *exteriorum sensuum*, atque *motricis* (n. 104. usque ad 111.) dijudicandi sunt. Interdum namque contingere potest, ut ex. gr. quis sui ipsius, suorumque membrorum pervigil custos gerat animo fixas turpes ac nefandas perceptiones rerum, quæ antea vel *fortuito* sensibus extrinsecus oblatæ, vel dæmonis *arte* intus repræsentatæ fuerunt; inde vividum voluptatis sensum in se ipso experiatur: præterea appetitum seu propensionem erga easdem vehementem sentiat. Et tamen nihil horum trium ad genus moris pertinebit, quoniam ex una parte juxta Psycologos naturaliter ac necessario ea eveniunt in anima, semel ac objectum sensuum organa percellens certas motiones ope nervorum in cerebro produxit: ex alia vero nullus adhuc voluntatis assensus accessit, a quo moralitas maxime pendet, juxta illud Seraphici (n. 135.) *ibi genus moris primo incipit, ubi dominium voluntatis invenitur*. Immo & assensus ipse perversæ inclinationi præstitus potest quandoque morali culpa vacare, utpote non liber ob vehementiam prævii sensus, qui nullum menti locum reliquit ad animadvertendam turpitudinem ipsius inclinationis.

(2) Vid. N. 256. usque ad 260. ubi momentosam invenies doctrinam de *bono*, ac *malo* morali: quam omnes quidem facile mente apprehendunt, sed pauci opere sectantur, quia nimirum prudentia carnis dominam habet in mundo amplissimam.

(3) De *imputabilitate* actionum moralium Vid. integram Sect. VI. Art. V. nempe N. 390. usque ad 306.

(4) Auctor tum hic, tum in Nota 1. & 5. videtur stare pro illa sententia, quæ moralitatis *essentiam* in libertate reponit, secus ac Subtili Magistro, nobisque (n. 251. 391.) persuasum sit.

(5) De *objecto* voluntatis, ejusque actionum nonnulla delibata N. 283. 284. 320.

Dico 1. Ut actus sit bonus bonitate scilicet materiali, necesse est, ut habeat tum objectum bonum, vel de se indifferens, sed conducibile ad finem bonum seu honestum, tum finem honestum, tum circumstantias objecto debitas. (1)

Prob. Quia si unum ex his desint, actus hoc ipso non habet specialem conformitatem seu convenientiam cum natura intellectuali ut intellectuali; nam non tendit decenter & conformiter naturæ intellectuali in objectum, finem, & circumstantias: unde non approbatur a recta ratione, sed improbatur. Enimvero recta ratio dictat, eum solum actum esse dignum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honestum, & circumstantias objecto debitas. Hinc illud axioma ab omnibus receptum: *Bonum ex integra caussa, malum ex quolibet defectu.*

Dico 2. Ut actus internus prosecutivus sumat bonitatem ab objecto habente bonitatem objectivam, non sufficit quod hæc bonitas sit cognita, sed debet esse formaliter, directe, & secundum se volita, & esse aliqua ratione motivum prosequendi objectum. (2)

Prob. 1. Ex S. Aug. in Ps. 41. *Bonum opus intentio facit: Non valde attendas quid homo facit, sed quid cum facit, aspiciat.*

2. Ex S. Th. 1. 2. q. 19. art. 7. ad 3. *Malum contingit ex singularibus defectibus, bonum autem ex tota & integra caussa. Unde sive voluntas sit ejus quod est secundum se malum, & sub ratione boni: sive sit boni sub ratione mali, semper voluntas erit mala. Sed ad hoc quod sit voluntas bona, requiritur quod sit boni sub ratione boni, id est, quod velit bonum & propter bonum.*

3. Ex Aristot. 2. Ethic. c. 4. *Ut aliquis sit temperans & justus, temperateque ac juste agere dicatur, non satis est ut justa agat & temperata; sed oportet ut sit eligens propter ipsa*, hoc est, ut eligat justa quia justa, & temperata quia temperata.

4. Ratione. Quia ut actus prosecutivus sit bonus, debet appetere objectum modo decenti naturam rationalem; alioqui actus non convenit naturæ rationali nec illam decet. Atqui actus non appetit objectum modo decenti naturam rationalem, nisi illud appetat propter motivum conveniens naturæ rationali ut rationali, ideoque propter honestatem: nam si appetat propter motivum inferius, jam non appetit modo decenti naturam rationalem. Ergo ut actus persecutivus sit bonus, debet appetere objectum propter honestatem seu bonitatem moralem.

Obj. Ut actus sit malus sufficit quod malitia objecti sit indirecte volita, id est: ut cognoscatur conjuncta cum eo quod appetitur, licet ipsa secundum se displiceat. Ergo ut actus sit bonus, sufficit ut cognoscatur bonitas moralis.

Resp. Nego conseq. (Vid. N. 323.) Disparitas est, quod bonitas moralis seu honestas sit appetibilis propter se directe & secundum se, exigatque sic appeti; Quare ut quis secundum rectam rationem agat, debet velle bonitatem directe ac secundum se. At malitia actus exigit quovis modo fugi. Quare contra rectam rationem agit, qui eam quovis modo etiam indirecto & interpretativo appetit. Hinc qui se inebriat, quamvis non velit directe privationem usus rationis & malitiam ebrietatis, sed solum delectationem quæ in potando percipitur, turpiter agit & peccat.

Dico 3. Ut actus internus aversativus objecti mali sit bonus, debet illud aversari propter finem honestum.

Prob. Ut actus aversativus objecti mali sit bonus, debet illud aversari modo decenti naturam rationalem ut rationalem. Atqui non aversatur illud tali modo, nisi aversetur illud propter motivum aliquod honestum. Ergo ut ejusmodi actus sit bonus, debet aversari objectum malum propter motivum aliquod honestum. Minor patet; nam aversari objectum malum modo decenti naturam rationalem, est illud aversari propter motivum decens naturam rationalem; ideoque illi conveniens & conforme, proindeque honestum.

Obj. Actus quo voluntas aversatur objectum malum propter solam ejus malitiam, & nullatenus propter bonitatem aliquam, est bonus moraliter. Ergo.

Resp. Antecedens supponit falsum. Nam voluntas aversari non potest objectum malum propter solam ejus malitiam tamquam unicum motivum; quia odium malitiæ vitii necessario fundatur in amore objectivæ bonitatis virtutis oppositæ, illumque necessario supponit. Unde nemo odit malitiam alicujus vitii propter se, nisi amet, & quia amat bonitatem ac pulcritudinem virtutis oppositæ. (3)

Porro objectiva bonitas seu pulcritudo virtutis est ejus conformitas ac convenientia specialis cum natura rationali ut rationali: sicut malitia seu turpitudo objectiva vitii est ejus difformitas & disconvenientia specialis cum natura rationali ut rationali.

(1) Hæc prima thesis accipienda de bonitate ac malitia, ut nos loquimur, *objectiva*, quare ad eam illustrandam, ac firmandam quadrant, quæ de objecto, fine & circumstantiis reliquis, distincte tradidimus n. 282. usque ad 318.

(2) Ista thesis secunda sumenda de *formali*, ut nos dicimus, *bonitate*: de qua Vid. N. 318. 319. Quod spectat ad *formalem* itidem *malitiam* actuum, ea specialem ac diversam postulat thesim, quam Auctor omittit, nos autem n. 321. posuimus seorsim a priore.

(3) *Odium caussari ex amore*, sic probat Doctor Angelicus (1. 2. q. 29. art. 2.) *Sicut dictum est, art. 1. amor consistit in quadam convenientia amantis ad amatum; odium vero consistit in quadam repugnantia vel dissonantia. Oportet autem in quolibet prius considerare, quid ei conveniat, quam quid ei repugnet. Per hoc enim aliquid est repugnans alteri, quia est corruptivum, vel impeditivum ejus, quod est conveniens. Unde necesse est, quod amor sit prior odio, & quod nihil odio habeatur, nisi per hoc quod contrariatur convenienti, quod amatur, & secundum hoc omne odium ex amore caussatur.*

ARTICULUS II.

Utrum actus interni sumant bonitatem a fine extrinseco & circumstantiis.

Nota 1. (1) Agitur hic de fine extrinseco (2) ex se bono: nam actus internus nullam potest sumere bonitatem ab objecto indifferenti. Objectum enim eatenus bonitatem actui interno dare potest, quatenus ex se habet id, vi cujus voluntas in illud tendere potest decenter ac conformiter naturæ rationali: siquidem materialis bonitas actus nil aliud est, quam actus conformitas cum natura rationali. Objectum autem de se indifferens non habet id, vi cujus voluntas in illud tendere potest decenter naturæ rationali: alioqui jam esset bonum, non indifferens.

Nota 2. Circumstantia moralis (3) est affectio accidentalis actui spectato in genere amoris, aliquid tamen ad bonitatem vel malitiam illius conferens. Circumstantiæ aliæ augent vel minuunt tantum bonitatem, aut malitiam moralem infra eamdem speciem; aliæ vero mutant speciem, hoc est, novam speciem bonitatis, vel malitiæ dant vel addunt speciei actus humani. (4)

Porro circumstantia speciem mutans est quidem essentialis actui humano adæquate sumpto secundum omnes bonitates, vel malitias specie diversas, quas habet: at est accidentalis eidem actui inadquate sumpto, nempe secundum speciem bonitatis vel malitiæ; cui altera bonitatis vel malitiæ species supervenit.

Nota 3. Circumstantiæ septem vulgo assignautur (Vid. N. 289. & tribus seq.) hoc versu contentæ, *quis*, *quid*, *ubi*, *quibus auxiliis*, *cur*, *quomodo*, *quando*.

Tandem motivum actus significatum voce *cur*, non est proprie circumstantia, quia finis seu motivum dat speciem actui humano.

Nota 4. Agitur hic solum de circumstantiis se tenentibus ex parte objecti, & aliquam bonitatem moralem habentibus, non vero de circumstantiis se tenentibus ex parte actus, ut sunt intensio, duratio &c. Nam certum est, actum ab his aliquam bonitatem moralem sumere.

Nota 5. Actus alio melior esse potest tripliciter, nempe essentialiter, intensive, & extensive. Melior est essentialiter, dum fit ex perfectiore motivo. Melior est intensive, dum fit cum majore conatu potentiæ, seu ardore & vehementia. Denique est melior extensive, cum se extendit ad plura objecta bona, seu honesta quatenus honesta.

Dico 1. (5) Actus voluntatis sumit bonitatem in aliqua specie virtutis a fine extrinseco, quando voluntas propter ejus bonitatem tamquam motivum prosequitur objectum aliquod de se indifferens, vel etiam bonum.

Prob. Quia tunc actus est moraliter bonus in aliqua specie virtutis propter bonitatem finis extrinseci. Nam in objectum suum tendit modo naturam rationalem specialiter decenti: objectum enim illud seu finis extrinsecus specialem habet conformitatem & convenientiam cum natura rationali, ideoque specialem bonitatem objectivam.

Quod si objectum materiale, seu objectum quod voluntas propter finem extrinsecum appetit, sit bonum, & voluntas illud non solum propter bonitatem objectivam finis extrinseci, sed etiam propter specialem illius objectivam bonitatem appetat; tunc actus voluntatis moraliter bonus est in duplici specie virtutis, nempe in specie virtutis ad quam pertinet bonitas finis, & in specie alterius virtutis ad quam pertinet bonitas objecti materialis, sicque actus voluntatis est duplicis virtutis. Si vero voluntas non appetat objectum bonum nisi propter bonitatem finis extrinseci, tunc actus voluntatis est tantum in unica specie virtutis, illius nempe cujus est bonitas finis extrinseci, sicque est actus unius tantum virtutis. Ratio est, quia in primo casu actus duplicem habet modum tendendi in objectum specialiter naturam rationalem decens, in secundo vero unicum habet.

Hinc qui vult esse temperans ut sit castus, si tum temperantiæ, tum castitatis bonitate objectiva afficitur; actus ille est simul actus internus temperantiæ & castitatis. Si autem sola bonitate objectiva castitatis afficitur, actus ille est solius castitatis actus.

Dico 2. Actus voluntatis sumit etiam bonitatem a fine extrinseco bono, quando voluntas propter bonitatem illius aversatur objectum aliquod ex se malum, vel indifferens.

Prob. Quia voluntatis actus tendit in objectum suum modo naturam rationalem specialiter decenti propter specialem conformitatem & convenientiam, quam finis extrinsecus habet cum natura rationali ut rationali: ac proinde specialem habet bonitatem propter

(1) Quæcumque Auctor tradit seu in præsenti Art. seu in præcedenti, ac subsequente, universa referuntur partim ad *originem*, partim ad *subjectum* moralitatis. Ast in exponenda tali doctrina, earum quæ ad istum Tractatum pertinent, ferme præcipua, nec claritati, & distinctioni idearum satis consuluisse, nec germanæ methodi leges accurate servasse, nec omnia scitu necessaria attigisse videtur, ni mea me fallit apprehensio. Quare si cui placuerit nostra ad utrumque argumentum illustrandum exarata in IV. & V. Sect. Art. V. ex toto perlegere, is forsitan operam minime perdet. De origine seu fontibus moralitatis Vid. N. 270. usque ad 310. item N. 318. usque ad 322. De subjecto Vid. N. 377. usque ad 384. Recusanti vero hunc laborem grave non sit saltem adire loca indicata in notis sequentibus.

(2) Vid. definitionem, ac divisionem *Finis* N. 199.

(3) An, & quænam *Circumstantiæ* attendendæ in moralitatis negotio Vid. 286. 287. 288.

(4) De vario Circumstantiarum *effectu*, ac multiplici *divisione* Vid. N. 293. usque ad 299.

(5) Diversum hunc finis extrinseci, ac reliquarum Circumstantiarum influxum in humanas actiones, quem Auctor tribus conclusionibus adstruit, nos de fine seorsim loquentes declaravimus *quatuor* distinctis thesibus N. 301. usque ad 310.

pter illam ſpecialem conformitatem, & conſequenter eſt in aliqua ſpecie virtutis, cum omnis ſpecialis bonitas ſeu honeſtas ſit aliqua ſpecies virtutis.

Dico 3. Actus voluntatis a circumſtantiis bonis ſeu convenientibus bonitatem ſumit, etiam ſpecie diverſam a bonitate objecti, ſi illarum bonitas ſit ſpecie diverſa a bonitate objecti, & propter ſe appetatur.

Prob. Quia tunc actus voluntatis tendit in objectum modo naturam rationalem ſpecialiter decenti, non ſolum propter bonitatem objecti propriam, ſed etiam ob bonitatem circumſtantiarum propriam. Ergo actus voluntatis præter bonitatem objecti propriam, habet etiam bonitatem circumſtantiarum propriam, cum voluntas utramque propter ſe velit. Hinc volitio ſublevandi miſeriam patris pauperis, & quia pauper, & quia pater eſt, duplicem habet bonitatem ſeu honeſtatem in duplici ſpecie virtutis, nempe miſericordiæ & pietatis.

Quod ſi circumſtantia habet bonitatem eadem ſpecie cum bonitate objecti, tunc auget ſolum bonitatem actus interni intra eandem ſpeciem, & actus melior eſt extenſive.

ARTICULUS III. (1)

Unde actus internus ſumat malitiam, & quid ad hoc requiratur.

Nota 1. Moralis malitia actus duplex eſt, nempe materialis & formalis. Malitia materialis conſiſtit in difformitate & diſconvenientia actus cum natura rationali ut rationali. Nam hoc ipſo actus intelligitur malus, quod diſconvenit naturæ rationali ut rationali, ſeu illam dedecet. Malum enim relativum eſt aliquid diſconveniens. Hæc autem difformitas ſeu diſconvenientia cum natura rationali, proindeque cum Lege divina, dicitur malitia moralis, quia facit malos mores, & repugnat regulæ morum.

Malitia formalis eſt materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium & pœnam. Nam ſi actus diſconveniens naturæ rationali fiat libere, & cum cognitione, vel cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ, hoc ipſo malitia actus interni imputabilis eſt, & imputatur ad vituperium, culpam, & pœnam, atque ita actus internus eſt complete & ſimpliciter moralis. Si autem non ſic fiat, malitia materialis imputari non poteſt ad culpam & pœnam, & ſic actus non eſt niſi inchoate & ſecundum quid moralis.

Itaque actus malus adæquate moralis eſt actus diſconveniens naturæ rationali imputabilis ad vituperium, culpam, & pœnam: Hæc autem malitiæ imputabilitas eſt denominatio extrinſeca petita a voluntate decenter ac diſconvenienter naturæ rationali agente libere, & ſcienter, vel ſaltem cum ignorantia aut inadvertentia vincibili diſconvenientiæ actus cum natura rationali & Lege divina.

Nota 2. Præter actus interni malitiam materialem & formalem, eſt etiam malitia objectiva moralis, quæ eſt ſpecialis difformitas ac diſconvenientia, quam habet objectum cum natura rationali ut rationali. Hac autem ratione prior eſt malitia actus interni. Nam res non habet malitiam objectivam, quia appetitur dedecenter ac diſconvenienter naturæ rationali; ſed e contra appetitur dedecenter & diſconvenienter naturæ rationali, quia habet malitiam objectivam.

Dico 1. Actus internus ſumit malitiam ab objecto, fine, & circumſtantiis moralibus: ita ut ſit malus hoc ipſo, quod habet objectum malum, ſeu diſconveniens naturæ rationali, vel finem malum, vel circumſtantiam malam ſeu diſconvenientem naturæ rationali.

Prob. Quia actus, quo quis vult objectum malum, vel vult objectum bonum propter finem malum, vel vult objectum bonum propter finem bonum, ſed in circumſtantia mala ſeu diſconvenienti; hoc ipſo malus eſt moraliter. Nam hoc ipſo actus dedecet naturam rationalem, ei diſconvenit, & improbatur a recta ratione, & ſi libere fiat, imputatur ad vituperium & pœnam. Unde illud axioma theologicum; *Bonum ex integra cauſſa, malum ex quolibet defectu.*

Sic 1. Volitio furandi ad ſolvenda debita eſt mala, quia habet objectum malum. 2. Volitio dandi eleemoſynam propter vanam gloriam eſt mala, quia habet finem malum. 3. Volitio celebrandi ſacrum propter fines bonos, ſed in loco indecenti vel interdicto, aut tempore vetito, eſt mala ob circumſtantiam malam.

Dico 2. Actus voluntatis ſumit malitiam materialem ab objecto, fine, & circumſtantiis, quamvis malitia ignoretur etiam invincibiliter.

Prob. Quia actus voluntatis hoc ipſo habet malitiam materialem, quod dedecet naturam rationalem ut rationalem; ſed actus naturam rationalem dedecet hoc ipſo, quod vult objectum de ſe malum, vel objectum bonum ob finem malum, vel vult objectum bonum ob finem bonum, ſed in circumſtantia mala. Ergo.

Dico 3. Ut malitia objectiva tribuat actui voluntatis

(1) Ad evitandam confuſionem duplex obſerva diſcrimen inter methodum Auctoris, & noſtram. Primo nos tum de *origine*, tum de *ſubjecto* moralitatis tractantes (in IV. & V. Sect. Art. V.) exemplo aliorum Scriptorum, præſertimque Angelici (1. 2. q. 18. & 19.) moralitatem univerſim ſpectavimus prout ambas ſupremas ſpecies, *bonitatem* ſcilicet ac *malitiam*, ambitu ſuo complectitur, dicendo ex. cau. actum ſumere *bonitatem*, vel *malitiam* ex objecto, & circumſtantiis: *bonitatem*, vel *malitiam* internis, externiſque actibus convenire &c. Auctor vero doctrinas eaſdem *ſeorſim* accommodat *bonitati* in I. & II. Art. & *malitiæ* in III. iſto Artic. Secundo, cum moralitas ſeu bona, ſeu mala, bifariam ſumatur, quatenus nempe *objectiva* & *formalis* (n. 279.) nos theſes omnes ſpectantes ad moralitatem *objectivam* prius expedivimus (n. 282. & ſeq.) poſtea reliquas pertinentes ad *formalem* (n. 318. & ſeq.) utrobique intelligentes ſimul & *bonam* & *malam*. Auctor autem primum de moralitate *bona* partim *objectiva*, partim *formali* theſes ſtatuit in I. & II. Artic. deinde de *mala* partim *objectiva*, partim *formali* in præſenti Artic. Quare ex. cau. poſtrema 3. theſis hujus Artic. quæ de *malitia formali* ſtatuitur, legatur quaſi adjuncta 2. theſi Art. I. quæ eſt de *bonitate formali*. Similiter 1. theſis hujus Art. quæ profertur de *objectiva malitia*, ſpectetur veluti adnexa 1. theſi Art. I. ac II. quæ de *objectiva bonitate* eſt.

tatis malitiam formalem, sufficit quod sit cognita; nec requiritur ut sit secundum se volita.

Prob. Nam hoc ipso actus voluntatis habet malitiam formalem quod habet malitiam materialem imputabilem ad vituperium & pœnam. Sed hoc ipso habet malitiam materialem imputabilem ad vituperium & pœnam, quod voluntas objectum malum, vel objectum bonum propter malum finem, vel objectum bonum propter finem bonum, sed in circumstantia mala vult cum libertate & cognitione malitiæ objecti, vel finis, vel circumstantiæ: nam hoc ipso malitia objectiva imputatur ad vituperium & pœnam. Ergo.

Immo ad malitiam formalem non requiritur actualis cognitio malitiæ objectivæ, sed sufficit quod hæc potuerit & debuerit cognosci. Quia ignorantia vel inadvertentia vincibilis non excusat ab imputabilitate malitiæ actus; & in æstimatione prudenti æquivalet actuali cognitioni in ordine ad imputabilitatem actus ad vituperium & pœnam, licet non tantam, si ignorantia non sit affectata.

Ex dictis inferes unum & eumdem actum posse habere triplicem malitiam specie diversam, non solum objectivam, sed etiam formalem. Quia objectum finis, & circumstantia actus habere possunt malitiam subjectivam specie inter se diversam cognitam, vel nonnisi culpabiliter ignoratam. Talis est actus, quo quis furari vult in loco sacro ad fornicandum: nam hic actus tres malitias specie diversas habet, scilicet injustitiæ, sacrilegii, & luxuriæ.

ARTICULUS IV.

Utrum idem actus voluntatis possit esse simul bonus & malus? (1)

DIco. Idem actus voluntatis non potest esse simul bonus & malus.

Prob. Quia actus est simpliciter malus, non bonus, hoc ipso quod habet vel objectum malum, vel finem malum, vel circumstantiam malam: nam hoc ipso tendit in objectum modo dedecenti naturam rationalem, ideoque simpliciter dedecet naturam rationalem, eique disconvenit. At vero actus, qui sub aliqua ratione naturam rationalem dedecet, hoc ipso malus est, minime bonus, & solus actus, qui sic naturam rationalem decet, ut sub nulla ratione illa dedeceat, bonus est.

Obj. 1. Actus, quo quis vult idem objectum ob duo motiva non subordinata, unum bonum, & alterum malum, ut actus, quo quis vult dare elemosynam propter motivum misericordiæ, & simul propter vanam gloriam, est bonus ex parte boni motivi, & malus ex parte mali. Ergo.

Resp. Nego anteced. Nam hic actus est simpliciter malus, & nullatenus bonus, quamvis malitiam suam ex unico motivo sumat. Quia per talem actum voluntas tendit in objectum modo naturam rationalem dedecenti, & actus ille simpliciter dedecet naturam rationalem; nam simpliciter dedecet naturam rationalem appetere bonum propter malum, & sic velle malum.

Inst. Per hujusmodi actum voluntas vult objectum bonum in circumstantiis debitis propter finem bonum. Ergo actus ille bonus est.

Resp. Nego conseq. Quia voluntas per hunc actum vult simul & indivisibiliter bonum objectum propter aliud motivum malum, & sic malus est simpliciter: nam bonum ex integra caussa, malum vero ex quolibet defectu.

Obj. 2. Actus, quo quis celebrare vult sacrum in loco indecenti vel tempore vetito, bonus est ex objecto, & malus ex circumstantia.

Resp. Nullatenus bonus est, sed est simpliciter malus. Nam ut actus sit bonus ex objecto, necesse est ut reipsa hic & nunc objectum possit honeste appeti propter bonitatem suam objectivam: unde voluntas celebrandi sacrum non potest sumere bonitatem ab objecto suo, nisi hic & nunc honestum sit velle celebrare sacrum. At hic & nunc non est honestum velle celebrare, quia non est honestum hic & nunc celebrare. Ergo.

Obj. 3. Actus, quo quis eligit medium malum ad finem bonum, v. g. furatur ad dandam eleemosynam, est partim bonus, & partim malus.

Resp. Nego. Nam est simpliciter malus, & nullatenus bonus, quia volitio finis honesti per medium illicitum obtinendi est mala: nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecenti; naturam enim rationalem dedecet versari circa malum, illud appetendo.

Quæres, in quo consistat malitia materialis, an scilicet in positivo, an in negativo, seu privatione rectitudinis debitæ?

Resp. Hæc quæstio est mere philosophica, & in qualibet sententia recte explicantur omnia quæ ad Theologiam pertinent. (2)

ARTICULUS V. (3)

Utrum dentur actus indifferentes in individuo, hoc est, qui neque boni, neque mali sint, spectatis omnibus circumstantiis, & præsertim fine?

§. I.

DIco. Nullus est actus indifferens in individuo, sive nullus datur actus deliberatus, qui neque bonus, neque malus sit ex objecto, circumstantiis, & fine. Ita Suarez, Bellarminus, & alii Theologi communius contra Scotum & alios. (4)

Prob. 1.

---

(1) Adæquata hujusce Quæstionis solutio ex duplici loco petenda, nimirum ex N. 262. usque ad 266. & ex N. 309. usque ad 311.

(2) Rationi illuminatæ, regulisque Theologicis magis conformis opinio asserens, peccatum seu malitiam moralem consistere in mera privatione. Vid. N. 259. & duos seq.

(3) Rectius disciplinæ ordo postulat, ut præsens Articulus de *individuali* actionum indifferentia subjiciatur alteri Articulo VI. de *specifica* actionum indifferentia; quippe, Stagyrita sæpius monente, cognitio universalium præcedere debet cognitionem singularium.

(3) Hujus quæstionis *statum*, atque utriusque contrariæ opinionis tum *Fautores*, tum *momenta* præcipua cognosces legendo nostra N. 271. usque ad 279. Petes forsitan,

Prob. 1. Ex Scripit. Matt. c. 12. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii*. Ex quo sic argumentor. Omne verbum otiosum est peccatum; siquidem de eo reddetur ratio in die judicii, utique tamquam de peccato. Ergo actio otiosa est etiam peccatum, cum par sit utriusque ratio. Atqui actio, quæ honesto fine caret, seu quæ non est bona moraliter, est otiosa moraliter, nam nihil confert ad bonos mores; ergo est peccatum. Ergo &c.

Prob. 2. Ex S. Aug. l. 4. contra Jud. c. 3. ubi ait: *Cum facit homo aliquid ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit propter quod facere debet, peccare convincitur*. Et infra: *Quidquid boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri debere vera sapientia præcipit, etsi officio* (idest, ex objecto materiali) *videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est*.

Prob. 3. Auctoritate & ratione S. Th. 1. 2. q. 18. art. 9. *Oportet quod quilibet individualis actus habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali. Si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni: necesse est autem quod vel ordinetur vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem in individuo consideratum, bonum esse vel malum*.

Hæc est igitur ratio S. Thomæ. Quilibet actus deliberatus vel ordinatur in finem debitum rationis, vel non ordinatur. Si ordinatur, congruit cum ordine rationis, & a recta ratione approbatur: ergo bonus est. Si non ordinatur, repugnat ordini debito rationis, & a recta ratione improbatur; ergo malus est. Et consequenter omnis actus deliberatus bonus vel malus est.

Prob. 4. Ratione. Omnis actus deliberatus vel fit propter finem honestum, vel non fit. Si fit propter finem honestum, bonus est, modo aliunde non vitietur: tunc enim naturam rationalem decet; Si non fit propter finem honestum, eo ipso malus est. Ergo omnis actus deliberatus est bonus vel malus, proindeque nullus est indifferens. *Prob.* 2. *pars min.* Homo deliberate agens tenetur semper agere propter finem honestum. Ergo actus deliberatus, qui non fit propter finem honestum, eo ipso malus est. *Prob. ant.* Homo deliberate agens tenetur semper agere propter finem proportionatum seu consentaneum naturæ suæ rationali quatenus rationalis est. Atqui finis consentaneus naturæ rationali ut rationali est finis honestus: nam honestum est id quod est consentaneum naturæ rationali & rectæ rationi. Ergo homo deliberate agens tenetur semper agere propter finem honestum. Major satis per se patet. Enimvero homo deliberate agens agit modo humano & hominis proprio. Atqui homo agens humano modo & hominis proprio debet agere ut homo, ideoque ut rationalis; & non agit ut homo & ut rationalis nisi agendo propter finem naturæ rationali ut rationali consentaneum. Ergo.

Dices. Homo licite agit propter finem deformem legi permittenti.

Resp. Contra est. Nam 1. sine fundamento asseritur lex permittens finem non honestum. Immo vidimus in omni agente sive naturali, sive artificiali exigi bonitatem sibi propriam. Ergo etiam natura rationalis exigit, ut agens rationale agat propter bonitatem sibi propriam, nempe honestatem. 2. Lex permittens non potest esse motivum actionis; sed est dumtaxat conditio removens impedimentum agendi: nam motivum seu finis actionis debet esse aliquod bonum. Sed id quod est præcise conforme legi permittenti, non est bonum; ergo non potest esse finis actionis.

Resp. Adhuc alia ratione. Actus spectatus in individuo est actus consideratus præsertim secundum finem. At nullus actus spectatus secundum finem est indifferens. Ergo nullus actus in individuo spectatus est indifferens. *Prob. min.* Finis cujuslibet actus deliberati vel est bonum honestum, vel jucundum: nam bonum utile nunquam appetitur propter se, sed solum propter aliud ad quod conducit, proindeque non potest esse finis. At si finis actus sit bonum honestum, actus est bonus, modo aliunde non vitietur: si finis sit bonum jucundum, actus est malus. Ergo quilibet actus consideratus secundum finem est bonus vel malus; ae proinde nullus est indifferens. *Prob.* 2. *pars min.* Qui agit dumtaxat propter bonum jucundum seu propter delectationes, agit inordinate. Ergo actus factus propter bonum jucundum est inordinatus, ideoque malus, *Prob. ant.* Ille inordinate agit, qui rerum ordinem ab auctore naturæ institutum pervertit; sed homo propter solam delectationem agens pervertit rerum ordinem ab auctore naturæ institutum. Ergo homo agens propter solam delectationem agit inordinate. *Prob. min.* Nam juxta rerum ordinem ab auctore naturæ institutum delectatio est propter operationem, non autem operatio propter delectationem; sed homo propter solam delectationem agens pervertit hunc ordinem, faciendo operationem propter delectationem: ergo pervertit ordinem ab auctore naturæ institutum. Major constat, & expresse traditur a S. Th.

---

stan, quanta sit connexio inter præsentem quæstionem, & aliam apud Theologos valde agitatam de *relatione omnium operum in Deum* Resp. Cum finis *supernaturalis* peragendi omnia ad Dei gloriam, sive in nomine Jesu Christi (quem Fidelibus saltem hominibus Divino & Apostolico mandato præstitutum arbitrantur nonnulli Theologi) finem simpliciter *honestum* in genere moris sub se contineat, palam est, actus in individuo indifferentes admitti non posse a Theologis propugnantibus necessitatem prædictæ relationis operum: tametsi ad evadendam gravissimam difficultatem (de qua n. 357. & duob. seq.) ipsorum aliqui callide admoneant, in præsenti quæstione omittendam esse rationem illam, qua multi ex necessitate ejusdem relationis solent inferre nullum posse dari actum indifferentem. At ex adverso consequens minime est, quisquis individualem actuum indifferentiam negat, fateri quoque debeat necessariam illam operum relationem, ut patet de ipso auctore (*Tract. de Caritate c. 2. art. 2. q. 4.*) ac de Angelico Magistro (n. 351. & seq.) aliisque pluribus Theologis.

a S. Th. 1. 2. q. 4. artic. 2. ad 2. ubi ait: *Divinus intellectus, qui est institutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes*. Et (ut docet Aristoteles) bonum delectabile, cum sit inferius honesto, ordinatur per se ad illud.

Confirm. Ex hac propositione ab Innocentio XI. damnata: *Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui*, id est, conquiescere in actibus suis, non illos referendo ad finem honestum.

Hinc collige delectationem a natura rebus inspersam esse veluti sal & condimentum quoddam quod non propter se quæreretur ab agente rationali, sed quo dumtaxat alliceretur ad actiones quasdam, conservationi ac perfectioni necessarias, & utiles, quas faceret ex fine naturæ rationali ut rationali consentaneo, ideoque honesto. Igitur delectatio per se est dumtaxat medium ad actiones facilius, melius, & constantius efficiendas, non autem finis actionis. Hinc lex bene agendi non vetat moderatum usum delectabilium in certis circumstantiis, sed eum regulat jubendo, ut ad finem honestum referatur.

§. II. *Solvuntur objectiones.*

Obj. 1. S. Hieron. ep. 89. ait: *Bonum est continentia, malum est luxuria, inter utrumque indifferens ambulare &c.*

Resp. Solum vult dari actus indifferentes in specie, hoc est, actus qui neque sunt boni, neque mali ratione objecti materialis. Eodem sensu intelligi debent alii Patres, qui objici possunt, nempe solum intendunt dari actus indifferentes ex objecto.

Inst. S. Hier. addit: *Sive enim feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis, nec injustitiam.*

Resp. Loquitur tantum de actu secundum objectum spectato. Nam agit de natura objecti, & dicit aliud esse bonum, ut continentia; aliud malum, ut luxuria; aliud indifferens, ut deambulatio. Quare sensus est: sive feceris, sive non feceris, nec justitiam nec injustitiam habebis ratione objecti. Quod non impedit, quominus actus sit bonus vel malus ratione finis.

Obj. 2. Dantur actus indifferentes in specie; ergo & in individuo.

Resp. Nego conseq. Ratio disparitatis est, quia actus indifferentes in specie sunt actus, qui neque boni neque mali sunt ex objecto: actus vero indifferentes in individuo sunt actus, qui neque boni neque mali sunt ex omni parte; nempe ratione objecti, circumstantiarum, & finis. At ex eo quod aliqui actus neque boni neque mali sint ex objecto, non sequitur eos non esse bonos vel malos ex alia parte, nempe ratione finis. Immo omnis actus necessario bonus vel malus est ratione finis: nam vel fit ob finem honestum, & tunc bonus est, modo aliunde non vitietur; vel non fit ob finem honestum, & tunc malus est, quia homo semper tenetur agere propter finem honestum, utpote solum consentaneum naturæ suæ rationali ut rationali.

Inst. 1. Nulla est species sine individuo: Ergo si dantur actus indifferentes in specie, dantur etiam in individuo.

Resp. Nego conseq. Quia non datur species actuum indifferentium. Dantur quidem actus indifferentes in specie, sed inde non sequitur dari speciem actuum indifferentium, quia dari speciem actuum indifferentium est dari naturam communem actuum liberorum, quæ neque boni neque mali sunt moraliter sub ullo respectu, qualis nulla esse potest; at dari actus indifferentes in specie est dari actus, qui neque boni neque mali sunt præcise ratione objecti, licet sint boni vel mali ratione finis.

Inst. 2. Deambulatio facta propter sanitatem in circumstantiis non vetitis, ex nullo capite est bona vel mala; nam sanitas recuperanda est finis indifferens: ergo est indifferens.

Resp. Nego antec. Nam si intendatur honestas elucens in procuranda sanitate per media ordinata, deambulatio est bona moraliter. Si vero nulla intendatur honestas, deambulatio est mala, quia caret fine debito.

Porro honestum est procurare sanitatem per media ordinata, nam est materia caritatis propriæ, sicut honestum est procurare sanitatem proximi per media ordinata, nam est materia caritatis alienæ. Caritas autem propria ordinata tam est virtus, quam caritas aliena.

Inst. 3. Ambulare propter relaxationem moderatam est actus indifferens; nam illa relaxatio non est prohibita, nec honesta. Ergo.

Resp. Nego antec. Nam si per relaxationem intelligitur delectatio, finis ille malus est, utpote disconveniens naturæ rationali, cujus finis proprius est bonum honestum. Si vero per relaxationem intelligatur levamen & intendatur honestas, quæ in levando corpore vel animo elucet, tunc bonus est ille finis, & actus pertinet ad caritatem propriam, vel virtutem, cujus est, propriam moderari curam corporis & animi. Quod si nulla intendatur honestas in relaxatione illa, tunc actus est malus, quia debito fine caret.

Inst. 4. Saltem qui ambulat præcise quia deambulatio non est prohibita, facit actionem indifferentem etiam ex fine. Ergo datur talis actio.

Resp. Nego antec. Quia falsum supponit. Nam assignatur pro fine id quod revera non est finis; quod enim res non prohibeatur, sed sit licita, non potest esse finis actionis, sed dumtaxat conditio removens impedimentum agendi. Sic quando quis dicit: ego ambulo, quia vacant scholæ, vel quia habeo licentiam; vacatio & licentia non est finis, sed tantum conditio removens impedimentum ambulandi. Ratio est; quia omnis finis est bonum honestum vel jucundum. Potest quidem quis agere quia lubet, quia placet; sed illud motivum est delectatio, proindeque finis illicitus.

Inst. 5. Actus, qui fiunt præcise ob moderatam naturæ commoditatem: ut volitio accedendi ad ignem frigoris depellendi caussa, volitio deambulandi ad juvandam digestionem &c. sunt actus nulla ex parte boni vel mali. Ergo.

Resp. Nego antec. Nam illi actus sunt mali, si non intendatur honestas aliqua, saltem illa, quæ relucet in moderata corporis cura, quia alioqui carent fine debito. Nam homo semper tenetur agere modo naturam suam rationalem ut rationalem decenti, & hoc modo non agit, nisi agat ob finem decentem naturam rationalem ut rationalem, ideoque ob finem honestum;

ſtum: honeſtum enim nil aliud eſt quam conſentaneum naturæ rationali ut rationali.

Inſt. 6. Delectatio moderata corporis vel animi non eſt mala moraliter. Ergo poteſt eſſe finis licitus.

Reſp. Diſting. antec. Delectatio moderata & licita non eſt mala ut objectum, quod appetatu, *conc. ant.* Ut finis, qui propter ſe appetatur, *nego ant.* Delectatio licita ac moderata non eſt quidem mala ut objectum, quatenus licite appeti & percipi poteſt: at eſt mala ut finis, quatenus licite ab agente rationali appeti non poteſt propter ſe, ſed tantum propter finem honeſtum. Enimvero qui agit ſolum propter delectationem, inordinate agit: nam rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum pervertit, ordinando operationem ad delectationem, cum tamen delectatio ex natura ſua ſit propter operationem.

Inſt. 7. Naturæ auctor inſperſit rebus multis ſuavitatem & delectabilitatem, v. g. floribus ſuavem odorem, alimentis ſaporem &c. Ergo homo non pervertit rerum ordinem, agendo propter ſolam delectationem de ſe licitam.

Reſp. Diſting. anteced. Auctor naturæ rebus multis inſperſit delectabilitatem, quam homo percipiat ut medium, & referat ad finem honeſtum, puta ad honeſtam recreationem, qua melius diſponatur ad munera ſua recte obeunda, *conc. ant.* Quam ſibi proponat ut finem, & in qua ſiſtat, *nego antec. & conſeq.* Suavitas & delectabilitas rebus inſperſa eſt quidem propter delectationem hominis, ſed qua utatur velut medio, non autem quam ſibi ut finem proponat.

Obj. 2. Si homo tenetur agere ſemper propter finem honeſtum, non datur lex permittens. Falſum conſeq. Ergo.

Reſp. Diſting. ſequel. maj. Non datur lex permittens circa finem non honeſtum, *conc. ſequel.* Circa objectum actus, *nego ſequel. maj.* Igitur extat lex permittens, ſed ſolum circa objecta quædam, quæ ex ſe neque bona, neque mala ſunt moraliter, & quæ ad finem honeſtum referri poſſunt. At non datur lex permittens finem non honeſtum, cum detur lex præcipiens naturæ rationali finem honeſtum in omnibus ſuis actibus deliberatis.

Inſt. 1. Si datur præceptum agendi ſemper propter finem honeſtum, illud eſt naturale, vel poſitivum. Neutrum dici poteſt. Ergo.

Reſp. Nego min. Et dico illud præceptum eſſe naturale. Nam lumen naturale dictat hominem teneri ſemper agere propter finem conſentaneum naturæ ſuæ rationali ut rationali, proindeque propter finem honeſtum, qui ſolus proprius eſt hominis ut homo eſt. Hoc præceptum eſt etiam poſitivum: nam Chriſtus vetat omnem actionem otioſam moraliter, ideoque non honeſtam, ſiquidem declaravit reddendam eſſe rationem de verbo otioſo, & a fortiori de opere otioſo moraliter.

Inſt. 2. Præceptum naturale eſt notum omnibus ſaltem piis & eruditis. Sed hoc præceptum non eſt notum omnibus viris piis & eruditis; nam S. Bonavent. Scotus, & alii multi illud negant. Ergo tale præceptum non eſt naturale.

Reſp. Diſt. maj. Præceptum naturale debet eſſe omnibus notum, ſi ſit unum ex primis principiis, vel evidenter aut facile deducibile ex illis, *conc. maj.* Si neque ſit unum e primis principiis, neque ita facile deducatur ex illis, *nego maj.* Præceptum agendi ſemper ob finem honeſtum, neque eſt unum e primis principiis, neque ex illis evidenter ſaltem reſpectu omnium deducitur, quamvis ſit ſufficienter certum.

Inſt. 3. Illud præceptum ſi datur, vel eſt affirmativum, vel negativum. Neutrum dici poteſt. Ergo non datur.

Reſp. Nego min. Et dico illud præceptum eſſe affirmativum, quia obligat ad actum poſitivum: & eſt etiam æquivalenter negativum, nam æquivalet præcepto vetanti finem non honeſtum.

Inſt. 4. Illud præceptum obligat ſemper & pro ſemper; ergo eſt negativum.

Reſp. Non obigat ſemper pro ſemper abſolute, ſed ſolum hypothetice, nempe obligat ſemper quoties in ejus materia agimus. Præceptum autem negativum obligat ſemper & pro ſemper abſolute. Præceptum vero affirmativum poteſt obligare ſemper & pro omni tempore quo in ejus materia agimus. Sic quoties cum parentibus agimus, cum illis debito cum amore & reverentia ſemper agere tenemur. Quare præceptum affirmativum agendi propter finem honeſtum obligat in ſingulis actibus deliberatis, cum illi actus ſint ejus materia propria. Non obligat tamen omni inſtanti actionis ad illam referendam in finem honeſtum, ſed ſolum initio actionis, modo in decurſu actionis non retractetur.

Inſt. 5. Præceptum agendi ſemper propter finem honeſtum eſt univerſaliſſimum: ergo eſt unum e primis principiis, ac proinde debet eſſe omnibus notum.

Reſp. Eſt univerſaliſſimum ratione objecti, quatenus habet pro objecto omnes actus deliberatos: non autem ratione principii, nam ab illo alia morum præcepta non derivantur.

Obj. 3. Qui ignorat invincibiliter præceptum agendi ſemper ob finem honeſtum, non peccat præciſe non agendo aliquid licitum propter finem honeſtum. Ergo dantur actus indifferentes.

Reſp. Diſting. Dantur actus indifferentes in individuo per accidens, *conc. conſeq.* Per ſe & ex natura ſua, *nego conſeq.* Qui invincibiliter ignorant præceptum agendi propter finem poſitive honeſtum, non peccant præciſe omiſſione finis honeſti, quia excuſantur propter ignorantiam invincibilem. Unde illorum actus eſt indifferens ſeu potius inculpabilis, ſed tantum per accidens, & ratione ignorantiæ invincibilis, modo aliunde non vitietur. Immo ejuſmodi actus vere malus eſt, quia caret fine debito, ejus tamen malitia non imputatur agenti propter ejus ignorantiam invincibilem.

Hic autem agitur de actibus deliberatis ſecundum ſe ſpectatis.

Obj. 4. Datur omiſſio deliberata indifferens in individuo, ergo & actio. *Nego anteced. probabis.* Omiſſio conſilii ſeu rei, quæ tantum conſulitur, neque bona eſt, neque mala moraliter: ergo eſt indifferens.

Reſp. Diſting. antec. Omiſſio conſilii neque bona, neque mala eſt ex objecto, *conc. antec.* Ex fine, *nego antec. & conſeq.* Omiſſio conſilii eſt indifferens ex objecto, quia objectum non præcipitur. At eſt bona vel mala ex fine. Nam ſi ſit ex fine honeſto, eſt bona: ſi ex fine malo, mala eſt, non quatenus eſt omiſſio rei quæ præciſe conſulitur, ſed quatenus eſt omiſſio ex fine vetito, nempe non honeſto. Sic v. g. qui

ſacrum

sacrum die non festo ommittit, non peccat præcise quia omittit sacrum, sed quia illud omittit ex fine non honesto, puta ex acedia, negligentia, & ut genio indulgeat: nam si ex fine honesto omittat, puta ut ægro opituletur, tunc omissio facti bona est.

Obj. 5. Dantur actus aliqui, qui neque meritorii, neque demeritorii sunt. Ergo dantur actus indifferentes.

Resp. Nego conseq. Quia ut actio sit meritoria vitæ æternæ, non sufficit quod sit bona moraliter seu honesta, sed insuper fieri debet ex motivo supernaturali & in statu gratiæ.

Obj. 6. Concil. Constantiense damnavit hanc propositionem Joannis Hus, nempe quod omnia humana opera sint vel virtuosa, vel vitiosa. Ergo dantur aliqua indifferentia.

Resp. Damnavit, quod omnia opera sint virtuosa vel vitiosa ex parte subjecti seu agentis, non vero ex parte finis. Concil. Constantiense hanc propositionem damnavit tantum in sensu illius Hæretici & propter rationem ab illo illatam, petitam scilicet ex parte subjecti & agentis: quia (inquiebat) quidquid agit peccator, peccatum est: & quidquid agit homo virtuosus, virtutis opus est: ut patet ex ipsa integra propositione his verbis expressa: *Divisio immediata humanorum operum est, quod sint vel virtuosa, vel vitiosa, quia si homo est vitiosus, & agat quidquam, tunc agit vitiose; & si est virtuosus, & agat quidquam, tunc agit virtuose. Quia sicut vitium, quod crimen dicitur, sive peccatum mortale, inficit universaliter actus hominis vitiosi; sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi.*

ARTICULUS VI. (1)

Utrum actus externi habeant bonitatem vel malitiam objectivam?

DICO. Ex actibus externis alii habent bonitatem intrinsecam, alii malitiam intrinsecam, alii demum neutram habent.

Prob. Nam alii ex se habent conformitatem & convenientiam cum natura rationali, vi cujus possunt ab ea decenter appeti & imperari, ut solutio debiti: alii ex se habent difformitatem & disconvenientiam cum natura rationali, vi cujus nec appeti, nec imperari possunt nisi dedecenter, ut furtum, blasphemia: alii demum neutram ex se habent, ut deambulatio, unde dicuntur indifferentes ex objecto.

ARTICULUS VII.

Utrum actus externus auget bonitatem vel malitiam formalem actus interni?

DICO 1. (2) Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem actus interni, a quo efficaciter imperatur.

Prob. 1. Ex Script. Genes. cap. 22. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi &c.* Et Matthæi cap. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est in corde suo.* Ubi voluntas efficax pro facto reputatur: ac proinde tantam per se habet imputabilitatem ad laudem & præmium, si sit bona; vel ad vituperium, & pœnam, si sit mala.

2. Ex S. Augustin. in Psalm. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat.* Et lib. 1. de lib. arbitr. cap. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum cupere, & est potestas detur, facturum esse, non minus est reus, quam si in ipso facto deprehenderetur.*

3. Ratione duplici. Prima, quia actus externus nullam habet imputabilitatem ad meritum & demeritum sibi propriam & distinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii distinctam a libertate actus interni a quo imperatur, cum a potentia necessaria immediate procedat, & non sit liber, nisi quia imperatur a actu interno.

Secunda ratio. Quia cum actus internus efficax est, si actus externus non ponitur, ideo non ponitur, quia deest potestas illum ponendi: ac proinde quod tunc non ponatur actus externus, est omnino involuntarium, non auget imputabilitatem sive ad laudem & præmium, sive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Thom. 1. 2. quæst. 20. art. 4. & per se patet.

Obj. 1. Qui martyrium subit, plus apud Deum meretur, quam is, qui solum subire vult martyrium, quantum in se est.

Resp. Neg. Si tam intense & perseveranter velit quam si re ipsa subiret.

Inst. Qui martyrium re ipsa subit, plus gratiæ sanctificantis, ideoque plus gloriæ consequitur, quam qui solum vult efficaciter illud subire, nec tamen subit. Ergo plus meretur.

Resp. Nego conseq. Quia excessum gratiæ & gloriæ Martyr consequitur tantum ex opere operato martyrii: vel saltem ex speciali privilegio actui externo martyrii concesso. Unde revera actus externus martyrii plus prodest quam sola illius voluntas efficax,

(1) Uti observatum in superiore penultima nota, hic Articulus, utpote *objectivam* seu *specificam* moralitatem actuum expendens, anteponi debet quinto præcedenti, in quo *individualis* moralitas spectatur. Porro præsentis Art. doctrinam latius expositam habet N. 266. usque ad 271.

(2) Quandoquidem juxta leges methodi a notis & certis ad ignota & incerta progrediendum est, 2. hujus Articuli thesis, in qua Doctores conveniunt (*n.* 385.) rectius fuisset posita ante istam, de qua maxime controvertitur. Statum controversiæ clare descripsimus N. 284. & duob. seq. Sententiam itidem contrariam sententiæ Auctoris locavimus suo in lumine N. 386. usque ad 389. Lector utramque expendat, & quam maturo examine vero proximiorem deprehenderit, eam tueatur.

cax; sed hoc fit per accidens, seu ex privilegio, non ex natura rei.

Obj. 2. Actus internus & actus externus mali diversis præceptis prohibentur, nempe externus prohibetur sexto, *non mœchaberis*, & internus nono, *non concupisces*.

Resp. Illa præcepta non sunt stricte ac proprie diversa. Nam idem ex eodem motivo vetant, cum hoc solo discrimine, quod sextum vetet explicite actum externum, & implicite internum: nonum vero vetet & explicite actum internum, & implicite externum.

Obj. 3. Si actus internus per se non augeret malitiam actus interni, non esset obligatio confitendi actum externum. Falsum conseq. ergo.

Resp. (1) Neg. seq. maj. Tum quia actus externus facit cum actu interno unum actum moralem completum, & unum peccatum totale. Tum quia sine confessione actus externi non satis declaratur actus interni efficacia, intensio, extensio & duratio, ac proinde tota ejus gravitas non satis innotescit. Præterea actus externus est obnoxius scandalo, censuris, irregularitati, restitutioni, & variis obligationibus, quibus immunis est actus mere internus. Unde sine actus externi declaratione Confessarius non satis cognosceret statum pœnitentis, ejus obligationes, & qualitatem satisfactionum præscribendarum: proindeque non posset, ut par est, officio suo fungi.

Obj. 4. Assertio nostra tollit studium ac curam bonorum operum exteriorum, & metum ac fugam malorum operum externorum.

Resp. Neg. Quia si non exerceantur bona opera externa, cum facultas adest, tunc actus internus non est efficax, sed est mera velleitas, quæ sane non habet meritum, quod habet voluntas efficax. Præterea bonum opus externum plerumque auget per accidens meritum, & sæpe percipitur a Deo, ut eleemosynæ largitio. Opus vero externum malum prohibetur a Deo, & plerumque auget per accidens malitiam actus interni.

His adde quod actus externus plura affert commoda, si bonus est: nam ædificationem parit, quandoque gratiam confert, ut sacramentum & martyrium. Si vero malus est, plura affert incommoda: nam parit scandalum, infamiam, restituendi obligationem &c. subjicitque pœnis ac censuris.

Dico 2. Actus externus sæpissime auget per accidens seu occasionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, a quo imperatur.

Prob. Quia sæpissime est occasio, cur augeatur bonitas vel malitia actus interni, vel diutius duret, aut multiplicetur actus internus. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo, vel diutius continuatur propter longiorem temporis moram necessariam ad opus externum perficiendum, vel ob utramque caussam sæpius iteratur (2).

TRACTATUS
DE
CONSCIENTIA.

N*ota*. Conscientia est judicium, dictans, quid in particulari sit licitum vel illicitum: agendum ut honestum, vel omittendum ut inhonestum. Sive est actus, quo intellectus judicat aliquid hic & nunc licitum esse vel illicitum; faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum. Quare dicitur judicium practicum, ut distinguatur a judicio, quo intellectus judicat aliquid in genere, seu abstrahendo a circumstantiis particularibus, esset licitum vel illicitum verbi gratia contractum usurarium esse illicitum; nam conscientia versatur circa actionem in individuo, hoc est, cum omnibus suis circumstantiis consideratam.

Hinc conscientia differt a synderesi, ut actus ab habitu (3). Nam synderesis est habitus, seu cognitio habi-

---

(1) Quiquid sentiatur in ea Scholastica controversia, fatentur nunc Theologi omnes, in Sacramentali judicio aperiendum esse *externum* actum, quoties opere quis peccarit: hujus rei *quatuor* assignavimus caussas N. 389.

(2) Tractatus de humanis actibus perfecte absolvitur, ubi postquam declarata fuerunt cunctas, quæ ad moralem ipsorum honestatem pertinent, singulæ præterea dotes recensentur, quibus oportet eos præditos esse, ut media evadant proportionata promerendæ supernaturali beatitudini, summo Dei beneficio nobis propositæ instar ultimi finis: Sicuti enim, D. Augustin. monente (*tract.* 45. *in Joann.*) *ad hoc debet unicuique prodesse bene vivere, ut detur illi semper vivere*; ita quidnam facto opus sit, ut & bene, & semper vivere possimus, exploratum nobis esse maxime decet. Porro ex duobus illis secundum nos præstitimus N. 394. & seq. usque ad finem Dissertationis, quod quidem Auctor hoc loco idcirco omittit, quia in Tractatu Dogmatico *de Justificatione* id jam executus est.

(3) Finge hominem apprime doctum, simulque perturbatione aliqua mentis actum in transversum, qui serio censeat necessariam suimet evitationem ad extinguendum noxiæ libidinis æstum (ut fertur de Origine Adamantino) vel internecionem ad sese exinaniendum coram Deo (ut nuper de Italo quodam accepimus, qui venarum incisione cum in finem se confecit, sicuti relicta ab ipso schedula indicabat): subinde tamen neutrum pertentet ob metum domesticorum, seu alias ob caussas. Jam is virilitatem, aut vitam servando aget contra *conscientiam*, hoc est, contra judicium paullo ante *actu* formatum; non autem contra synderesim, quoniam juxta S. Augustin. (*lib.* 7. *de Lib. Arbitr. cap.* 16.) *in naturali judicatorio regulas retinet & veras, & incommutabiles*: sive *habitu* callet, ut ait Angelicus (1. *part. quæst.* 79. *art.* 12. & 1. 2. *quæst.* 94. *art.* 1.) *principia operabilium, seu præcepta legis naturalis, circa quæ non contingit errare*. Synderesis igitur & conscientia valde differunt inter se. Hinc verissime scriptum ab Henrico Gandav. 1. (*Quodl.* 2. *quæst.* 18. *videmus sæpius habentes majorem operandi* noti-

habitualis primorum Principiorum moralium, qualia sunt: *Bonum faciendum: Peccatum fugiendum, Deus colendus, & amandus; Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Suum cuique reddendum, &c.* Conscientia autem est judicium applicans principium morale alicui actioni particulari, verbi gratia *Non debeo huic homini inferre hoc damnum, &c.*

Conscientia dividitur (1) in veram seu rectam & erroneam; certam & incertam; probabilem & improbabilem; scrupulosam & laxam; perplexam & dubiam, quamvis hæc non sit proprie conscientia.

CAPUT PRIMUM.

De conscientia vera seu recta, erronea & perplexa.

NOta. Conscientia vera seu recta, est ea, quæ dictat aliquid in particulari esse licitum vel illicitum, bonum aut malum, quod re vera tale est in se. Erronea seu falsa est, quæ dictat esse hic & nunc licitum vel illicitum, bonum vel malum, quod reipsa tale non est. Hæc duplex est; alia erronea vincibiliter, seu ex errore, qui depelli potuit, aut debuit; alia erronea invincibiliter, seu ex errore, qui depelli non potuit, aut non debuit.

Quæst. I. *An tenemur sequi conscientiam veram ac rectam* (2); *dictantem aliquid præceptum vel vetitum esse?*

Resp. Affirmat. Quia dictat esse faciendum, vel omittendum id quod Lex æterna præscribit faciendum vel omittendum esse hic & nunc, seu in talibus circumstantiis. Quare qui contra conscientiam rectam agit, peccat: quia agit contra Legem divinam intimatam per dictamen rectæ rationis.

Porro, an conscientia recta, ac vera dici debeat proxima regula actuum humanorum, an duntaxat intimatio talis regulæ, quæ sit tantum lex, seu præceptum, non refert ad praxim. (3)

Quæst. II. *An & quale peccatum est agere contra conscientiam erroneam?*

Resp. 1. Actio vel omissio contra conscientiam sive vincibiliter, sive invincibiliter erroneam, dictantem

---

notitiam, minorem habere operandi conscientiam, quia nempe ex eodem Angelico (*Quæst. 17. de Conscientia art. 2. ad 1.*) *conscientia addit supra scientiam applicationem scientiæ ad actum particularem, & in ipsa applicatione potest esse error, quamvis in scientia error non sit.* Hoc palam cernere est in Legis doctore, qui *abominatur idola, & sacrilegium facit*, quemadmodum Apostolus (*ad Roman. cap. 2.*) arguit.

(1) Quotquot apud Morales nominantur *Conscientiæ* species, perspicuitatis gratia possunt concludi *quadruplici* diversa divisione. Prima respicit *tempus* aut præcedens, aut subsequens actiones; adeoque complectitur conscientiam *Antecedentem*, quæ dictat quid sit agendum, priusquam actio producatur; & *Consequentem*, quæ dictat quid jam egimus, soletque pro qualitate aut bene, aut male factorum vocari nunc *remorsus conscientiæ*, nunc *testimonium bonæ conscientiæ*. Utramque accurate describit Angelicus (*quæst. 17. de conscientia artic. 1. in C. prope fin.*) prior tamen sola est, quæ ad præsentem scopum facit. Secunda *obligationem legis*, dirigentis actiones instar normæ; sub quo respectu conscientia vel est *Præcipiens* seu *Prohibens*, hoc est, dictans aliquid ex præcepto faciendum, seu omittendum, vel *Consulens*, hoc est, dictans quidpiam agendum dumtaxat ex consilio; vel *Permittens*, hoc est dictans aliquid nec præceptum esse, nec prohibitum, sed mere permissum. Duæ priores impræsentiarum maxime considerantur. Tertia *objectum actionum*: juxta quam conscientia dispescitur in *Rectam*, quæ dictat aliquid, prout revera est, honestum, vel inhonestum esse; & *Erroneam*, quæ dictat aliquid esse honestum, aut inhonestum, secus ac reapse sit. Quarta *dispositionem agentis*: & ad hanc referuntur sequentes conscientiæ species passim a Scriptoribus designatæ, nempe *Certa*, *Opinativa*, seu *Probabilis*, *Dubia*, *Suspiciosa*, *Perplexa*, & *Scrupulosa*.

(2) Conscientia, quam in divisionibus mox assignatis diximus *erroneam*, eadem est ac *falsa*. Sed non e converso conscientia *vera* semper censenda eadem ac *recta* erroneæ opposita. Siquidem ut vocetur proprie recta, non satis est, si dictet faciendum, aut omittendum, quod est reapse honestum, aut inhonestum: sed requiritur præterea, ut hoc dictamen eliciatur juxta prudentiæ regulas. Sic exempli causa conscientia Prætoris neci adjudicantis hominem valde nefarium, ac necdum, uti ajunt, vel confessum, vel convictum, est quidem vera objective, sed non formaliter seu subjective, adeoque non recta: quia nimirum formata præter juris ordinem inviolate servandum in hujusmodi negotio. Hinc nec frustra, nec inutiliter disquiritur, utrum qui in moralibus Probabilismum ceu fidam Cynosuram sectatur, possit sibi blandiri de *recta* conscientia, quando etiam ei obtigeret, ut *veram* haberet.

(3) Nil equidem ad praxim moralem refert, quavis nomenclatione donetur conscientia; valde tamen præstat scire, quonam modo conscientia concurrat ad actionem humanam seu moralem. Nam ut series integra istius Tractatus monstrat, ex hujusmodi prænotione pendent argumenta fere omnia, quibus firmari solent communes theses de conscientia recta, erronea, aut cujusvis alterius speciei. Ut paucis hoc aperiamus cum Seraphico Doctore (*in 2. sent. dist. 39. art. 1. quæst. 3.*) *conscientia est sicut præco Dei, & nuntius, & quod dicit, non mandat ex se, sed mandat quasi ex Deo, sicut præco, cum divulgat edictum Regis, & hinc est, quod conscientia habet virtutem ligandi.* Quare, ut hinc etiam ad ipsa nomina transeamus, presse loquendo, sola Dei *lex æterna*, sive *voluntas*, est norma morum, & *regula* honestatis. Sed hoc non impedit, quominus juxta communem loquendi consuetudinem, a qua citra peculiarem caussam non ita facile recedendum, donetur regulæ nomine ipsa quoque conscientia hominis, quatenus nempe homini proponit, & applicat supremam normam morum ipsius directivam. Unde invaluit vulgaris divisio duplicis regulæ, quarum una dicitur *remota & principalis*, estque in Deo: altera *proxima & instrumentalis*, estque in homine: propriis vocabulis illa vocatur *Lex*, de qua in seq. Tract. ista *Conscientia*, de qua in præsenti. Satis jam clarescit, quod N. 285. docuimus, de lege æterna, & conscientia loquentes.

rem eam eſſe illicitam, eſt ſemper peccatum (1), quamvis ex ſe ſit licita. *Ita omnes*. Conſtat 1. ex Rom. 14. *Qui autem diſcernit* (ſcilicet inter cibos, falſo putans aliquos præ aliis adhuc eſſe a Deo vetitos) *ſi manducaverit, damnatus eſt, quia non eſt ex fide. Omne autem, quod non eſt ex fide, peccatum eſt*, ideſt, (interpretantur Patres & Concil. Gener. Later. IV. patetque ex contextu) omnis actio vel omiſſio, quæ non eſt ex dictamine conſcientiæ, ſeu ex perſuaſione quod ſit licita, peccatum eſt. At omnis actio, vel omiſſio, quæ eſt contra conſcientiam, ſive rectam, ſive erroneam, non eſt ex perſuaſione quod ſit licita. Ergo peccatum eſt.

2. Ex c. 13. de Reſtit. ſpoliat. *Quidquid fit contra conſcientiam, ædificat ad gehennam*.

3. Quia agens contra conſcientiam erroneam vult peccatum, cum velit actionem vel omiſſionem, quam judicat eſſe peccatum. Nam eſto, tale objectum non ſit reipſa illicitum, ſed licitum: at voluntas illud amplectendo conſentit in objectum ſibi propoſitum ut malum, ideoque in objectum malum; objectum enim voluntatis eſt bonum vel malum, non quomodocumque, ſed prout ab intellectu proponitur. Item is reipſa, quantum in ſe eſt, ſectatur malum, faciendo id quod putat eſſe malum. Præterea qui facit aliquid de ſe bonum, putans eſſe malum, in æſtimatione prudenti cenſetur perinde velle malitiam, ac ſi actio illa eſſet reipſa de ſe mala; cum nolit abſtinere, quamvis ei proponatur ut mala. Ergo peccat.

Hinc qui agit contra conſcientiam, peccat contra legem divinam naturalem, vetantem omnem conſenſum & affectum ad id quod putatur malum etiam ex errore. (2)

Reſp. 2. Peccatum, quod contra conſcientiam erroneam agendo admittitur, habet eam ſpeciem & gravitatem, quam quis ex errore judicat ineſſe actioni vel omiſſioni ſuæ. *Eſt communis ſententia* (3). Quia is vult objectum, in quo talem ſpeciem & gravitatem malitiæ apprehendit; & ſic vult, ſaltem interpretative, talem ſpeciem & gravitatem malitiæ ſibi ab intellectu propoſitam; habetque affectum ad pec-

---

(1) Ut quis agendo *contra* conſcientiam erroneam dicatur peccare, prout fert theſis iſta communis, multa debent concurrere, quæ ſi Confeſſarii præ oculis habeant, deprehendent Pœnitentes aliquos præſertim meticuloſos ſæpe ab ejuſmodi peccato immunes eſſe, ſecus ac ipſis videatur. Requiritur 1. ut in agente ſit vere *conſcientia*, non mera anxietas, ſcrupulus, ſuſpicio: hoc eſt ut determinate *judicet* apud ſemetipſum, ex. cau. piaculum eſſe accedere ad Euchariſtiam non repetita Confeſſione: conſcientia enim ex dictis eſt judicium intellectus, quo quis habitualem ſuam ſcientiam practicam applicat ad aliquem actum hic & nunc producendum. 2. ut conſcientia non ſit dumtaxat *conſequens*, ſed *antecedens* actum, de qua in nota 2. hujus Tract. Nam ex Angelico (*Lect. 2. in cap. 14. ad Rom.*) *Si aliquis poſt factum habet conſcientiam erroneam, per quam credat id, quod eſt licitum, a ſe factum, fuiſſe peccatum, vel quod eſt veniale, fuiſſe mortale, non propter hoc efficitur quod eſt prius, vel peccatum, vel mortale; quia voluntas, & actio non informantur ex apprehenſione ſequenti, ſed ex præcedenti*. 3. ut conſcientia, etiam antecedens actum, ſit *præcipiens*, aut *prohibens*, non tantum *conſulens*. Etenim ſicuti peccatum non eſt agere contra conſilium, ſecluſo contemptu; ita nec peccatum eſt agere contra conſcientiam pure conſulentem. 4. ut actio vel omiſſio contra conſcientiam erroneam, ſit *libera*; cum ex Patribus (n. 149. 398.) nequeat eſſe peccatum, quod non ſit libera voluntate, unde ex. cau. carceri mancipatus nullatenus peccat non audiendo Miſſam diebus feſtis, quidquid ſibi falſo perſuadeat. 5. demum ut actio, vel omiſſio contingat eo tempore, quo *nondum depoſitus* ſit conſcientiæ error: nam intellectu ab ignorantia expurgato, ſicuti tenemur errorem jam cognitum deſerere, ita & agere contra priſtinam erroneam conſcientiam. Hinc commendandus Apoſtolus, qui factus Paulus palam annuntiabat Chriſtum, ad cujus Eccleſiam perſequendam, antea Saulus cum eſſet, arbitrabatur ſe religionis lege teneri.

(2) Theſis ab Auctore hactenus ſtabilita debet intelligi indefinite de rebus cujuſvis generis: hoc eſt, ſive ſit bonum, aut indifferens id, quod erronea conſcientia dictat omittendum tamquam malum, ſive ſit malum, quod eadem dictat faciendum, ſeu bonum. Unde ex. cau. Paterfamilias peræque peccat peccato, de quo nunc loquimur, ſive non abſtinendo a ludo prorſus innoxio, aut a neceſſario juramento, ſive non occidendo uxorem in adulterio deprehenſam; *quoties* ipſe erronea conſcientia credit omittenda duo priora ceu mala vetita, & faciendum poſterius tamquam bonum ſibi divinitus præſcriptum, & *quamdiu* talis conſcientiæ error inſidet ejus menti. Perſpicuas firmaſque hujus generalis doctrinæ demonſtrationes afferunt S. Bonavent. (*in 2. ſent. diſt.* 39. *artic.* 1. *q.* 3.) Henr. Gandavenſis (*Quodl.* 1. *q.* 18.) S. Thom. (*Lect.* 2. *in cap.* 14. *ad Roman.* & *q.* 17. *de Conſcientiæ art.* 4.) Quotquot autem obtendi poſſunt difficultates præſertim contra ligamen, ut dicitur, conſcientiæ erroneæ, dictantis eſſe neceſſaria ad ſalutem, quæ ſunt per ſe inhoneſta: eæ facile evaneſcent, ſi duo perpendas, quæ ad hanc ipſam rem notavit Doctiſs. Cornelius Muſſus (*Com. in c.* 14. *ad Roman.*) *Primum, quod conſcientia errans, licet divinæ legi contraria dictet, illa tamen contraria legi Dei dicit eſſe divina lege præſcripta. Secundum, quod ille qui conſcientiam errantem habet, credit illam rectam eſſe, aliter enim non erraret, & ita illi inhæret, non quatenus erronea, ſed quatenus recta: per ſe conſcientiam ſequens, & per accidens conſcientiæ errorem, quia videlicet contingit conſcientiam, quam putat rectam eſſe, errore teneri. Ex his duobus videbis apertiſſime, quod qui contra conſcientiam errantem agit, quouſque illa manet, peccat: quoniam, quantum in ſe eſt, habet voluntatem Legem Dei tranſgrediendi, quam ſervandam eſſe conſcientia dictat, quæ ab illo recta, & non errans exiſtimatur*. Hactenus Frsnciſcanus Præſul.

(2) Hujus, & aliarum, quæ deinceps occurrunt, quæſtionum incidentium reſolutio radices agit in eo Angelici textu, qui eſt inſtar canonis in Morali Facultate recepti (*Lect.* 2. *in c.* 14. *ad Roman.*) *Actus judicantur ſecundum voluntatem agentium, voluntas autem movetur a re apprehenſa: unde in id voluntas tendit, quod ei vis apprehenſa repræſentat; & ſecundum hoc qualificatur vel ſpecificatur actio*.

ad peccatum talis ſpeciei & gravitatis; cum voluntas feratur in malum prout concipitur. Brevius: is vult peccatum committere quale eſſe conſcientia dictat.

Hinc peccat mortaliter contra temperantiam, qui falſo putans tali die eſſe jejunium, non jejunat; contra juſtitiam, qui non reſtituit id quod falſo putat non eſſe ſuum; contra caritatem, qui falſo judicans ſe debere mentiri ad ſervandam vitam proximi, non mentitur. Supple ſemper, niſi deponat prudenter hanc conſcientiam erroneam.

Nota. Licet is qui contra conſcientiam erroneam agit, perinde peccet, ac alter qui contra rectam, non incurrit tamen eaſdem pœnas humanas, ac cenſuras; quia hæ non imponuntur niſi tranſgreſſoribus legis veræ, non autem putatitiæ. Hinc non incurrit excommunicationem, qui facit actum, quem falſo putat eſſe prohibitum ſub tali cenſura, nec qui percutit laicum, putans eſſe clericum.

Reſp. 3. Qui facit quod falſo putat eſſe illicitum, non diſtinguens an veniale, an mortale ſit, peccat mortaliter: tum quia vult objectum illud, etiamſi eſſet mortaliter malum, & ſic vult ſaltem interpretative peccatum mortale committere: tum quia ſe exponit morali periculo peccandi graviter, ſpectata ſua mente. *Ita Azor, Vaſquez, Sanchez*, (1) *&c.* Quod ſi apprehendat (2) peccatum in genere tantum & non in ulla ſpecie, peccat contra caritatem Dei, & propriam, vetantem quodlibet peccatum, utpote offenſam Dei, & malum peccantis.

Quæſt. III. *An licet agere ſecundum conſcientiam erroneam?*

Reſp. 1. Si ſit invincibiliter erronea, non ſolum licet huic obſequi, quia ignorantia invincibilis excuſat a peccato, cum tollat omne voluntarium circa malum: ſed etiam tenemur eam ſequi in iis, quæ dictat eſſe præcepta, vel prohibita. Quia alioquin, cum ipſa deponi nequeat, ageremus contra illam; quod non licet, uti dixi.

Non tamen eſt proprie regula morum, nec proprie obligat; cum non ſit legis veræ intimatio. Sed tenemur ſequi talem conſcientiam, quia non poſſumus aliter peccatum vitare: cum deponi nequeat, & non liceat contra illam agere.

Dices. (3) Hinc ſequitur quod aliquis poſſit neceſſario peccare, v. g. in hoc caſu: Mulier gerens curam infirmi die feſto, putat ex errore invincibili ſe peccare, ſi omittat ſacrum, & ſi deſerat infirmum, nec poteſt tunc errorem ſuum deponere: unde utrumvis agat, aget contra conſcientiam, & ſic neceſſario peccabit.

Reſp. 1. In hoc caſu non erit libera moraliter, ideoque non peccabit, modo eligat id quod minus malum eſſe judicat. Quamvis enim poſſit ex duobus illis alterutrum eligere, non eſt tamen libera ad non agendum contra conſcientiam, cum, utravis parte electa, culpam apprehendat. Ad culpam autem imputabilem requiritur libertas, qua culpa vitari potuerit.

Reſp. 2. Nunquam licet agere ſecundum conſcientiam vincibiliter erroneam, dictantem aliquid eſſe licitum; quia fieret culpabiliter aliquid illicitum: cum ignorantia vincibilis, utpote voluntaria, non excuſet a peccato, & id quod ex ea fit, ſit ſaltem indirecte voluntarium. Neque etiam licet agere contra eam, ut modo dixi, ſed ipſa deponi debet. (4)

Hinc ſi quis ex errore vincibili judicet ſe debere furari, ut ſubveniat egeno non laboranti extrema neceſſitate, peccat contra juſtitiam, ſi furetur: quia furtum eſt vetitum, & ei voluntarium eſt ut malum in cauſſa, nempe in negligentia inquirendi veritatem. Si vero non furetur, peccat contra caritatem: quia non

---

(1) Longe ante hos omnes D. Antoninus (1. *p. tit.* 3. *c.* 10. §. 10.) ex communi priſcorum Doctorum ſenſu ſcripſit, *B. Th. & alii dicunt, quod ille qui agit id, de quo eſt dubium, utrum ſit mortale vel non, peccat mortaliter, quia periculo ſe exponit mortalis.*

(2) Appendix iſta immediate ſubjicienda ſuperiori corollario ſecundæ Reſolutionis, cum ille ſit proprius ipſius locus. Porro peccatum, quod in tali hypotheſi confuſæ, & indefinitæ apprehenſionis Auctor docet eſſe contra virtutem caritatis, alii volunt eſſe ſpeciei *innominatæ*, oppoſitumque generali Divino præcepto: *Declina a malo.*

(3) Objectio accommodatius urgetur adverſus ſequentem alteram Reſolutionem præſentis Quæſtionis: quippe de conſcientia ſolum erronea *vincibiliter* ſtatuitur, non licere operari vel *contra*, vel *juxta* ipſam, ex quo videtur ſequi, hominem ea affectum neceſſario peccaturum, utramlibet eligat contradictionis partem. Solvitur autem iſthæc objectio dicendo, neutiquam hoc abſurdum emergere in caſu ſeu *vincibiliter* ſeu *invincibiliter* erroneæ conſcientiæ, ſed tantummodo conſequi, quod homo poſſit interdum fieri *perplexus*. Porro ex Angelico (*Lect.* 1. *in c.* 4. *ad Gal. &* 1. *in c.* 14. *ad Rom.*) *nihil prohibet aliquem eſſe perplexum aliquo ſuppoſito, ſeu ſecundum quid, licet nullus ſit perplexus ſimpliciter. Sicut ſacerdos fornicarius, ſive celebret Miſſam, ſive non celebret quando debet ex officio, peccat mortaliter; non tamen eſt perplexus ſimpliciter, quia poteſt peccatum dimittere, & celebrare. Et ſimpliciter poteſt aliquis conſcientiam erroneam dimittere, & a peccato abſtinere.*

(4) Legitima conſecutio. Si enim conſcientia *vincibiliter* erronea permanente, neque *contra*, neque *ſecundum* ipſam agere licet, omnino reliquum eſt, ut homo, cui neceſſaria aliqua proxima & intima regula agendi applicativa Legis æternæ, teneatur quoad poteſt illam deponere. Unde Seraphicus (*in* 2. *ſent. diſt.* 19. *art.* 1. *q.* 3.) dicit, talem conſcientiam *ligare ad ſe deponendum*, ad diſcrimen alterius conſcientiæ, *quæ ligat ad faciendum*: cujuſmodi eſt non ſolum recta, ſed etiam invincibiliter erronea. Hæc namque, cum nequeat ulla morali diligentia depelli, perinde ſe habet juxta prudentem operantis æſtimationem, ac ſi eſſet revera recta; adeoque ipſam, perinde ac rectam, operando ſequi debet. Quamvis autem utraque liget ad faciendum, duplici tamen ex capite altera ab altera ſecernitur ex Angelico (*q.* 17. *de Conſcientia art.* 4.) Primum quia *recta ligat abſolute, & in omnem eventum, ſed erronea non ligat, niſi ſecundum quid, & ſub conditione.* Secundum, quia *recta ligat per ſe, erronea autem per accidens*. Quæ duo diſcriminis capita S. Doctor ibidem pluribus declarat.

non agit id quod lege caritatis præceptum esse existimat. Quare talis conscientia deponi debet prudenter, rem pro ejus gravitate diligenter perpendendo, pios & peritos consulendo, praxim timoratorum attendendo &c. Quod si error jam deponi nequeat, & electio urgeat; v. gr. si non possis veritatem per te invenire, nec adsit peritior quem consulas, tunc debes orare, & elicere actum contritionis de priori peccato ignorantiæ, & eligere eam partem in qua putas esse minus mali: & sic excusaberis ab ulteriori culpa, quia tunc error a vincibili fiet invincibilis & involuntarius, cum ejus caussa fuerit retractata, & facias jam quod in te est ut non pecces. Teneris tamen resarcire damnum illatum; nam retractatio culpæ non facit ut non fuerit libere posita caussa damni, neque ut damnum ex ea non sit secutum, & sic non tollit obligationem illud restituendi, necessario annexam injuriæ damnosæ.

Quæst. IV. *Quid est conscientia perplexa?*

Resp. Est judicium practicum, dictans esse peccatum, sive actus hic & nunc fiat, sive omittatur; v. g. sive mentiaris, ad impediendum homicidium, sive non mentiaris. Cum hoc judicium sit erroneum, deponi debet; nam quisque tenetur adhibere medium necessarium ad vitandum illud, quo putat Deum offendi. Quod si deponi nequit, culpa vitabitur, eligendo minus malum, puta mendacium in allata hypothesi, ex can. *Duo mala*, dist. 13. Non enim peccat, qui facit quod in se est ad vitandum peccatum. Quod si eligas id quod apparet majus malum, peccas secundum quantitatem excessus apprehensi; nam hunc excessum libere eligis. Si utraque pars appareat æque mala, non peccabis alterutram eligendo, quia cares libertate sufficiente ad peccandum imputabiliter. Hinc non peccat, qui detentus in carcere, putat se peccare omissione sacri, quod audire vellet, sed non potest; quia hæc omissio non est ei voluntaria, nec libera. V. Dissert. Procemial. n. 313. item & superius n. 235. 236.

CAPUT II.

De Conscientia certa & dubia.

NOta. Conscientia certa est actus, quo intellectus prudenter & firmiter, seu absque dubio & formidine falsitatis saltem rationabili, judicat aliquid hic & nunc esse licitum vel illicitum. Incerta vero est actus, quo intellectus sic judicat aliquid esse licitum vel illicitum, ut simul judicet rem forte aliter se habere. Dixi, *prudenter*: nam certitudo duo dicit, nempe prudentiam, & firmitatem adhæsionis; & firmitas sine prudentia non est certitudo, sed pertinacia. Quare conscientia certa debet excludere omnem rationabilem dubitationem, & formidinem oppositi; alioqui non haberet firmitatem prudentem.

Quæst. I. *An ad non peccandum requiratur judicium certum de honestate seu liceitate actus vel omissionis?*

Resp. Requiritur tale judicium certum saltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido saltem rationabilis. *Ita communiter, immo forte nullus quoad rem hanc dissentit.* Prob. 1. Ex Eccl. 37. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile*, hoc est firmum & prudens judicium de honestate actus, qui eligitur. Et ex Rom. 14. *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Ubi per fidem intelligitur certa persuasio.

2. Quia conscientia recta est actus prudentiæ, qui debet esse saltem moraliter certus de veritate, cum prudentia sit virtus intellectualis, & ex Aristotele sit habitus vera cum ratione activus circa ea, quæ sunt homini bona atque mala, ut hæc scilicet respuantur, & illa eligantur. 3. Quia operans sine tali judicio moraliter certo, actionem suam committit regulæ incertæ, habetque formidinem rationabilem peccandi; ac proinde spectato suo conceptu, se exponit morali periculo peccandi formaliter seu imputabiliter. 4. Sic probat Terillus. Omnis operans, ut excusetur a peccato, debet operari ex bona fide, quia *quod non est ex fide, peccatum est*, Rom. 14. At nulla fides potest esse bona, seu sufficiens ad excludendum peccatum, quæ non reddat operantem saltem moraliter certum se non peccare; nam si fides, seu persuasio quod non peccet, sit solum probabilis, illa potest reipsa falsificari, & homo non solum reipsa, sed etiam quantum ipsemet judicat, peccare poterit; quia quævis opinio probabilis de objecto contingenti, non solum reipsa, sed etiam quantum ad existimationem operantis, falsificari potest. Impossibile autem est hominem bona fide, seu fide ad honestatem actionis sufficiente operantem, aut reipsa, aut secundum propriam existimationem peccare posse. Ergo fieri nequit ut bona fides, seu persuasio sufficiens ad honestatem actionis, sit judicium tantum probabile. Ergo necesse est, ut saltem moraliter certo judicet actionem, quam regulat, non esse peccaminosam.

Quæst. II. *Quid est dubium & quotuplex?*

Resp. Dubium est suspensio assensus, & dissensus inter utramque partem ob motiva pro utraque parte æque probabilia. Dico *ob motiva &c.* Nam dubium quod vocant negativum, consistens in suspensione mentis inter utramque partem contradictionis, ob carentiam motivorum pro utraque parte, non est proprie dubium, sed nescientia & ignorantia. Quod si mens in unam partem magis inclinet quam in alteram, absque tamen assensu, tum est suspensio. Hinc patet, 1. Dubium differre ab opinione; nam per hanc assentimur uni parti, in dubio vero mens suspensa manet inter assensum & dissensum. 2. Conscientiam dubiam non esse proprie conscientiam, cum dubium non sit dictamen seu judicium practicum, sed suspensio judicii circa bonitatem, & malitiam actus.

Resp. 2. Dubium aliud est juris, aliud facti. Dubium juris est dubium de lege, seu obligatione, aut legitima facultate agendi. Et hoc duplex est, nempe speculativum seu generale, quo dubitatur in genere, num aliquid sit licitum, an illicitum; & practicum seu particulare, quo dubitatur an actus aliquis hic & nunc cum omnibus suis circumstantiis sit licitus, necne: ut cum quis dubitat an contractus hic, quem nunc vult inire cum talibus conditionibus, sit licitus.

Dubium facti est dubium circa aliquod factum, ut cum dubito an tale debitum persolverim; item an

hæc persona sit, v. g. consanguinea, an non, an cibi appositi sint caro, necne &c. Ex dubio facti sæpe oritur dubium juris, ut cum quis dubitans an aliquid voverit, præterea dubitat an id præstare teneatur in tali dubio.

Quæst. III. *An est peccatum agere vel omittere aliquid in dubio de malitia talis actus hic & nunc faciendi, vel ejus omissionis?*

Resp. Est peccatum ejusdem speciei & gravitatis, cujus est peccatum, de quo dubitatur, quamvis id secundum se sit licitum. *Ita omnes*. Constat 1. ex Rom. 14. *Omne quod non est ex fide*, hoc est, ex persuasione quod sit licitum, *peccatum est*. At actio, (idem dic de omissione) quæ fit in dubio de ejus malitia, non est ex fide, seu ex persuasione quod sit licita; ut patet. Ergo peccatum est. 2. Agens in dubio, vult saltem interpretative malitiam peccati, de qua dubitat, eo ipso enim æque vult actum, sive sit peccatum, sive non. 3. Qui se exponit morali periculo peccandi, peccat, & quidem eadem specie & gravitate peccati, cujus periculo se exponit, juxta illud Eccl. 3. *Qui amat periculum, in illo peribit*. At agens in tali dubio, exponit se periculo faciendi peccatum, de quo dubitat, & tale periculum amat ac eligit; nam id agit, quod, spectato suo conceptu, tam potest esse illicitum quam licitum; nec habet determinatum judicium, quod operatio sua sit licita potius quam illicita. Idque Ethnici solo lumine naturali norunt. Sic enim Cic. l. 1. de Off. ait: *Bene præcipiunt qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum sit, an iniquum*. (1)

Quæst. IV. *Quomodo formanda est conscientia in dubiis?*

Resp. Tum quisque tenetur 1. adhibere diligentiam in veritate inquirenda debitam, & possibilem pro rei gravitate, & loci ac personæ qualitate & conditione; Deum orando, cor mundando per contritionem, ne impediatur lumen veritatis; affectum omnem pravum deponendo; cupiditates quæ mentem obcæcant, cohibendo; probos ac peritos consulendo; praxim timoratorum ac proborum attendendo; rationes utrinque, & rem pro materiæ gravitate ex solo amore veritatis expendendo. Nam eodem præcepto, quo quisque tenetur prudenter agere, & vitare peccatum, tenetur etiam veritatem diligenter investigare, ne imprudenter agat, seque periculo peccandi exponat.

2. In dubio post diligentiam debitam adhibitam quisque tenetur se prudenter resolvere: ideoque non per solum affectum, sed per motivum prudentiæ. Alioqui adhuc se exponet periculo peccandi; nam voluntas est potentia cæca, quæ debet dirigi per prudentiam intellectus.

3. Quod si pro utraque parte æqualis stet probabilitas, vel nullum grave motivum occurrat, tenetur sequi partem tutiorem, hoc est, quam sequendo nullum est periculum agendi contra ullam legem juxta regulam juris: *In dubio tutior pars eligenda est*: alioquin se exponit periculo peccandi. Licet tamen sequi partem minus tutam; modo sit longe probabilior altera, ut infra dicam. (2)

(1) Quod de conscientia erronea monuimus nota 3. qu. 2. præced. cap. id ipsum applicandum etiam *dubiæ*. Scilicet non statim ac quævis ambiguitas, timor, anxietas agentem pulsant, locum habet præsens Auctoris resolutio, sed omnino *conscientia* practice dubia requiritur eo modo, quo hæc potest dici conscientia. Nimirum opus est, ut homo, antequam se comparet ad quidpiam hic & nunc agendum, rebus perpensis sentiat, suspendendum esse actum erga utrumque extremum ob æquilibrium contrariarum rationum, vel si agendi imminet necessitas, nonnisi tali aut tali modo agendum; & nihilominus temere & inconsulto actionem subinde aggrediatur, vel secus quam oportet, agat. Apposite Seraphicus (*Comp. Theolog. Verit. lib. 2. c. 52.*) *Nota, quod aliud est conscientia, aliud timor conscientiæ: tunc enim est conscientia, quando quis sententialiter judicat aliquid esse faciendum, vel vitandum: & contra talem conscientiam facere, etiamsi sit erronea, peccatum est. Sed contra timorem conscientiæ facere, non semper est peccatum; quia talis timor non est semper ex definitiva sententia rationis, per quam judicat se teneri ad aliquid; sed ex eo quod vacillat inter dubia, nesciens quid sit melius, vel ad quid teneatur potius, cum tamen non omitteret quidquid sciret esse placitum Divinæ voluntati*. Et hinc ergo solamen capere possunt multi Deum timentes, ubi coangustantur ejusmodi conscientiæ timoribus, mentisque ambiguitatibus.

(2) Hæc porro sunt, quæ accurate distinguenda, ac sedulo observanda existimo in proposita gravissima materia de Conscientia *certa*, & *dubia*. 1. quid sit proprie *dubium morale*? 2. quotuplex sit *formido* adnexa opinioni, seu probabili assensui? 3. quænam sint species *certitudinis*, afficientis humanas cognitiones? 4. quæ sit genuina definitio conscientiæ *prudenter certæ*, ac dubiæ? 5, qualis conscientia dicenda sit inesse homini constituto in *æquilibrio* duarum opinionum contrariarum? 6. quomodo sese gerere debeat juxta *prudentiæ* leges, quotiescumque in eo rerum statu prematur agendi necessitate?

Resp. ad 1. *Dubium* seu *Dubitatio*, ut scribit Seraphicus (*in 3. sent. dist. 17. dub. 2.*) *proprie dicit indifferentiam judicii rationis respectu utriusque partis contradictionis, ita quod neutrum præeligat alteri*. Hanc autem judicii indifferentiam, seu suspensionem assensus intellectualis, oriri *ex eo, quod* in utramque partem se offerant intellectui rationes æque ponderantes, proindeque dubium omne proprie dictum esse *propter* æqualia momenta utrinque occurrentia, constans & minime discrepans fuit semper doctorum hominum sensus, a quo cordatus nemo nunc divortium facere tentabit. Constat hoc in primis ex *Philosopho* (*lib. 1. Top. c. 9.*) *sunt autem problemata, de quibus contrarii sunt syllogismi, dubitationem enim habent utrum sic se habeant, an non; eo quod de utrisque sunt rationes suasibiles*. Dein ex *Jurisconsultis*. Baldus (*in l.* De statu §. *De testam.*) *Dubitatio est æqualitas contrariarum rationum*. Bartolus (*in l.* Qui Romæ §. *de Verb. Oblig.*) *Dubitabile est, ubi sunt consilia, & discordes Doctorum opiniones*. Præterea ex *Canonistis*, & *Theologis*, S. Antoninus (*1. par. Sum. tit. 3. l. 10. §. 10.*) *Sumitur proprie & stricte dubitatio, prout rationes sunt æque ponderantes ad utramque partem, nec magis declinat quis*

CAPUT III.

De Conscientia scrupulosa.

Quæst. I. QUid est scrupulus?

Resp. Est opinio formidolosa peccati, ubi non est peccatum, ex inani frivoloque motivo concepta, & animum plerumque angens: sive est actus, quo intellectus ob motivum parvi aut nullius momenti judicat cum anxietate aliquid hic & nunc esse præceptum, vel prohibitum. Laxa e contra est actus, quo intellectus, ob motivum leve seu insufficiens, judicat aliquid hic & nunc licitum esse, vel etiam bonum.

Quæst. II.

---

ad unam, quam ad aliam. B. Angelus de Clavasio (*in Sum. ver.* Dubium) *Dubium est æqualitas rationum contrariarum secundum Philosophum.* Card. Paleottus (*de Sac. Consistor. Consult. p. 4. q. 4.*) *Aliquando rationes utrinque æquales se offerunt, ita ut animus non magis in unam, quam in alteram inclinet partem, & tunc oritur proprie dubitatio.* Prosp. Fagnanus, qui in peculiari tractatu *de opinione Probabili* in cap. *Ne innitaris* de Constitut. hoc ipsum longe pluribus testimoniis, ac rationibus (n. 125. usque ad 131.) ex professo demonstrat. Tandem ex *Jure Pontificio*, cui familiare est *dubiam* reputare materiam, *dubium* articulum & casum, ubi rationes vel attestationes pro utraque similiter parte militant. Id cernere est in triplici præsertim Decretali Innocentii III. nimirum *Fraternitatis tuæ*. tit. 15. de Frig. & Malef. lib. 4. *Significasti nobis*, tit. 12. de Homicidio Volunt. & Casual. lib. 5. *Illud Dominus*, tit. 27. de Clerico Excomm. ministr. l. 5. atque alibi passim. Jam vero ex his omnibus evidens fit, plane operam ludere illos Theologos, qui cum sentiant in concursu contrariarum opinionum æque probabilium cuique licere alterutram pro arbitrio complecti, postmodum, ne ita sentiendo videantur convellere communem apud Morales doctrinam, qua statuitur peccatum esse operari in dubio, vel cum conscientia practice dubia, comminiscuntur (facta distinctione dubii *negativi*, & *positivi*) hujusmodi doctrinam accipiendam esse aut de negativo duntaxat dubio, quod censetur abesse, ubi nullæ prorsus pro utroque extremo apparent rationes, aut de dubio positivo, quatenus leves dumtaxat præfefert rationes pro utroque extremo. Operam, inquam, plane ludunt, atque ex præjudicata dumtaxat opinione propria videntur assignare notionem dubii moralis, quæ cum unanimi apertaque totius antiquitatis doctrina minime cohæret. Sane ubi nulla utrinque occurrit ratio, proprie loquendo non tam dubium, quam mera ignorantia, sive nescientia est. Ubi autem leves dumtaxat occurrunt rationes, non est dubium vere *morale*, hoc est, rationabile & prudens; sed potius vana & inconsulta hæsitatio, adeoque rejicienda; ut liquet ex Innocent. III. (*lib. 5. Decr. tit. 39. de Sent. Excomm. cap. 44.* Inquisitioni) ubi conscientiam scrupulosam docet explodendam esse, utpote *conscientiam levis & temerariæ credulitatis*, & valde discretam a *probabili, & discreta credulitate*, sive a rationali, & prudenti dubitatione. Verum, ut vitiligationes quæque evitentur, quocumque modo explicare lubeat *morale dubium*, semper inconcussum manet, quod facit ad præsentem scopum, scilicet dubitantem quovis dubio in tali versari dispositione, ut fluctuet æquilibris inter oppositam utramque partem, & quasi ligatus neutri possit assensum suum prudenter accommodare. Audiatur de hoc Angelicus (*de Veritate quæst. 14. artic. 1.*) *Intellectus noster respectu partium contradictionis se habet diversimode; quandoque enim non magis inclinatur in unam, quam in aliam: vel propter defectum moventium, sicuti in problematibus, de quibus rationes non habemus* (en dubium, quod dicunt negativum) *vel propter apertam æqualitatem earum, quæ movent ad utramque partem* (en dubium, quod nos vocamus positivum, proprieque morale). *Et ita est dubitantis dispositio, quæ fluctuat inter duas partes contradictionis.*

Resp. ad 2. Ex D. Bernardo (*lib. 5. de Consid. c. 2.*) *opinio certi nihil habens, verum per verisimilia quærit potius, quam apprehendit;* unde trita in Scholis definitione dici solet *assensus præstitus alicui rei cum formidine de opposito.* Porro duplex secernenda *Formido* opinionis, altera *Logica*, *Moralis* altera. Logica formido sita est in cognitione, qua intellectus apprehendit rem, quam opinatur, & per opinionem determinate judicat, ita esse, ut possit etiam esse aliter, ac ipse judicat; quia nimirum advertit, rationes illius partis, cujus habet assensum, non esse evidentes & decretorias, sed tantum probabiles. Moralis vero formido consistit in animi anxietate, & fluctuatione, per quam ob grave aliquod motivum timetur, ne actio sit mala, & prohibita. Prioris generis formido est *essentialis* opinioni absolute ac secundum se consideratæ: quippe opinio quatenus a fide, & scientia distinguitur, *sola se verisimilitudine tuetur* juxta prælaudatum Bernardum. Ea tamen non excludit ab opinantis animo determinatum assensum unius partis, adeoque nec moralem certitudinem de honestate operationis. Contra vero formido posterioris generis est *accidentalis* ipsimet opinioni præcise in se spectatæ; immo, verius loquendo, impedimento est, ut ipsa opinio, quatenus determinatum denotat assensum, possit *prudenter* efformari. Siquidem ex Angelico (*lib. 3. Metaph. cap. 1.*) *Dubitatio de aliqua re hoc modo se habet ad mentem, sicut vinculum corporale ad corpus, & eumdem effectum demonstrat . . . . . Sicut enim qui habet pedes ligatos, non potest in anteriora procedere secundum viam corporalem; ita ille, qui dubitat, quasi habens mentem ligatam, non potest ad anteriora procedere secundum viam speculationis.* Idcirco moralem etiam certitudinem de honestate propositæ operationis in animum introire non patitur; nam juxta eumdem Angelicum (*in 3. sent. dist. 23. quæst. 2. artic. 2. quæst. 3.*) *certitudo nihil aliud est, quam determinatio intellectus ad unum.* Perspecta duplici ista formidine, jam manifesta evadet distinctio opinionis *perfectæ*, & *imperfectæ* a quibusdam Scriptoribus memorata, videlicet imperfecta opinio non logicam tantum, sed & moralem formidinem adjunctam habet; perfecta vero logicam dumtaxat formidinem comprehendit. Ac merito quidem posteriori attribuitur nomen *perfectæ*, seu genuinæ; quoniam opinio simpliciter sumpta determinatum importat assensum erga rem aliquam, ut communis definitio ostendit.

Resp. ad 3. Prætermissa certitudine *Supernaturali*, quæ oritur ex Divina revelatione, & Christianæ fidei propria est, *Naturalis* certitudo dispescitur in *Metaphy-*

Quæst. II. *Quænam sunt causæ scrupulorum?*

Resp. Hæ, nimirum melancholia, indoles timida, judicii imbecillitas, cerebri debilitas ex morbo, vel immoderatis jejuniis ac vigiliis contracta; ignorantia, superbia, mentis inconstantia vel pertinacia, pusillanimitas & dejectio animi, ob quam quis

---

ficam, *Mathematicam*, & *Moralem*. Moralis subdividitur in *totalem* seu *omnimodam*, atque in *non totalem* seu *secundum quid*: aut, si mavis, duplici saltem gradu constare dicenda est. Certitudo, quæ totalis est, seu in gradu perfecto, omnem prorsus formidinem, tum logicam, cum moralem saltem rationabilem pellit, proindeque assensum inducit non modo determinatum, sed & imperturbabilem: quia nimirum medio nititur, quod prudenter cogitando infallibile censetur, etsi humanum sit, ita exempli grat. novimus Hippocratem fuisse apud Græcos insignem medicum, Constantinopolim in Thracia existere. Certitudo autem, quæ est non totalis, seu in gradu imperfecto, formidinem propulsat, non quidem logicam, sed moralem dumtaxat, sumptam scilicet juxta mox dicta pro hæsitatione & dubitatione animi; adeoque assensum parit determinatum, at non undequaque firmum & constantem: quia nempe non evidenti, aut inconcusso nititur fundamento, sed tantum verosimili, quantumvis gravi, & prudentiæ regulis consono; sic exempli gratia mihi certum, perficiendis Sacramentis imparem esse eam Ministri intentionem, quæ ad purum putumque illorum ritum externum terminatur: habentes bona temporalia, tum naturæ tum statui superflua, divino præcepto constringi ad ea eroganda in pauperes vel soli necessitati communi obnoxios. Hinc porro patet, quonam sensu passim dicatur, hominem prudentem & cautum non vacare omni *gravi formidine* de inhonestate suarum actionum, quotiescunque *probabili* tantum judicio se determinat ad agendum in materia morum: Ea namque gravis formido est dumtaxat *logica* & *speculativa*, nihilque aliud præsefert, quam reflexam cognitionem de *non repugnantia* ad oppositum, quod agit, ac de *fallibilitate* mediorum, quibus ad opinandum movetur: quam utique concedunt omnes, inseparabilem esse ab assensu *opinativo*, prout a *scientifico* distinguitur. Ceterum *moralis* & *practica* minime est: quandoquidem ubi in individualibus agendi circumstantiis metus vere gravis de inhonestate actionis agentem pulsat, tunc fieri nequit, quin is in rationabilem dubitationem, & hæsitationem inducatur, quæ quemlibet determinatum assensum impedit, quousque non occurrat nova quædam ratio gravis, cujus vi possit dispelli ipsa mentis hæsitatio.

Resp. ad 4. Ex hactenus dictis pronum erit haurire genuinam, & accuratam descriptionem conscientiæ *certæ*, ac *dubiæ*. *Certa* conscientia est intellectus, sive rationis practicæ determinatum judicium, dictans quidpiam hic & nunc vel faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum: ita quidem ut ab illo aut omnem penitus errandi, peccandive rationabilem formidinem excludat, aut saltem quamlibet moralem dubitationem, & hæsitationem ea ipsa de re amoveat. Et hoc secundum pariter sufficere ad ingerendam animo moralem illam certitudinem quæ honesta operandi regula passim dicitur, necesse est fateatur quicumque Rigoristis renuit accenseri. Nam scribente D. Antonino (1. part. tit. 3. cap. 10. §. 101. in fin.) *non consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figuralibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus*: ut pridem notavit Aristoteles ibidem citatus, qui spectata varietate humanorum agibilium, quæ sunt Facultatis Ethicæ materia, idcirco inquit: *æque vitiosum est persuadentem quærere mathematicum, & moralem demonstrantem*. Exinde tamen cave, ne cum vulgo Moralium deceptus inferas nullam omnino rerum moralium dari demonstrationem, nullam scientiam, nullas regulas apodicticas: sed constare Ethicam totam meris conjecturis. Philosophus enim ibi non loquitur de principiis Ethicis aut de conclusionibus, quæ proxime vel propinque ex iisdem principiis manant, & sæpe non minus necessariam, immo & evidentem obtinent veritatem: sed de talibus honestis, quæ singularia cum sint, atque circumstantiarum varietate impedita, lege certa definiri nequeunt, sed prudentum hominum judiciis arbitranda permittuntur, quibus corrigi sæpe res monet *legem ea parte, qua deficit ob universalitatem*, ut loquitur (*lib.* 5. *Ethic. cap.* 14.) idem Philosophus. Quæ porro vocatur conscientia *dubia*, ea proprie, atque in genere moris loquendo, non est ullum determinatum intellectus dictamen de re quapiam agenda, aut omittenda (adeoque nec veri nominis conscientia:) sed est potius mera ejusdem intellectus fluctuatio, anxietas, hæsitatio, ob apprehensas scilicet rationes probabiles, ad utramque contradictionis partem æqualiter, aut quasi æqualiter moventes, quæ intellectum sic ligant instar vinculi, ut nequeat procedere ad assensum alterutri parti prudenter præstandum, nisi aliunde determinetur aliquo diverso motivo, ceu pondere lanci suspensæ injecto. *Dubitatio* enim juxta Angelicum (*in* 3. *sent. dist.* 17. *quæst.* 2. *art.* 4.) *primo & principaliter signat motum rationis supra utramque partem contradictionis, cum formidine determinandi alteram*.

Resp. ad 5. Jam, his præstructis, haruspice opus non erit, ut scias quali conscientia sit affectus homo, qui dum ad agendum se comparat, doctorum opiniones offendit utrinque pugnantes æqua ratione. Ut paucis ac vere dicatur, tunc conscientiam prorsus *nullam* habet, si sapit; quoniam contrariarum opinionum parilitas judicantem ejus vim sic ligat, ut nequeat *prudenter* prodire in ullum actum aut assentiendi, aut dissentiendi alterutri extremo. Nec enim intellectus humanus libertatem habet opinandi, ut libet; sed, potentia naturalis cum sit, cogitur se conformare objecto sibi proposito, quemadmodum ex Aristotele docuerunt semper Scholæ omnes. Unde quando res in se dubia est, aut saltem tamquam dubia apprehenditur, necesse est dubium & æquilibrem manere & ipsum intellectum sic apprehendentem; neque contingere ullatenus potest, ut in re dubia certus moraliter existat. Quare huc spectant repetiti illi apud Gratianum Canones (*cap.* Habuisse, *dist.* 33. &c. Grave, 11. *quæst.* 3. &c.) attestantes, *in re dubia sententiam certam ferri non posse*. At facta distinctione intellectus *speculativi*, & *practici*, inquies, ex dubio speculativo, seu in universali, quod ingerunt duæ contrariæ opiniones æque probabiles, non resultare necessario dubium practicum, & in particulari; quia videlicet homo *in praxi*, seu hic & nunc agendo, potest ob aliquam *rationem* sibi prudenter persuadere licitum esse, de quo antea in communi dubitabat, num talis foret. Exceptio ista, Adversariorum ceteroquin ore trita, non nisi desperatissimum perfugium est: quod sic osten-

quis nescit timores vanos contemnere; conversatio cum scrupulosis; suggestio dæmonis, ut bonum spirituale hominis impediat, & a perfectione vel salute tamquam nimis ardua, immo & impossibili deterreat, vel ut hominem ineptum reddat ad opera Deo gloriosa, & proximo utilia, &c.

Quæst.

---

ostenditur: Ex Angelico (1. *part. quæst.* 97. *art.* 11.) *Intellectus practicus, & speculativus non sunt diversæ potentiæ; quia, ut dicitur ab Aristotele in* 3. *de Anim. intellectus speculativus per extensionem fit practicus, una autem potentia non mutatur in aliam* . . . *solo fine speculativus differt a practico:* quia nempe *speculativus quod apprehendit, ordinat ad solam veritatis considerationem, practicus vero quod apprehendit, ordinat ad opus.* Ergo, cum rationes universales non distinguantur a singularibus, sed eas implicite in se contineant, omnino implicat in præsenti negotio intellectum practicum discordare a speculativo. Idcirco si homo exempli gratia speculative considerans contractum aliquem, vere dubius existit de illius honestate ob contraria Doctorum placita, necesse est similiter dubius permaneat etiam practice, dum nihilominus statuit illum hic & nunc inire. Tunc solum dubio speculativo succedere potest practica certitudo moralis, quoties in praxi *peculiaris* aliqua circumstantia intervenit, rem extrahens ab illa ratione communi, sub qua prius speculative considerabatur: ut patet exempli gratia de milite theorice dubitante de justitia belli, quem a statu dubitationis practicæ eximit proprii Regis imperium ad bellandum perurgens: quia nempe Superiorum mandata, quibus subditos obtemperare Deus jubet, rei præceptæ novum affundunt probabilitatis gradum eo ipso, quod certo non constat, eamdem morum honestati, aut Divinis legibus adversari. Hinc S. Bernardinus Senensis ex communi veterum Canonistarum, & Summistarum sensu scripsit (Tom. 3. *Dialogo de Obedientia* §. Primus limes) *in rebus per se malis non est obediendum. Sciendum tamen, quod ubi subditus rationabiliter dubitat, an quod præcipitur, sit peccatum necne, tunc profecto obedire debet, juxta Augustinum in cap. quid culpatur in bello:* de quo Gratianum (*can.* 23. *quæst.* 1. *cap.* 4. consule) Jam vero, vir bone, da gloriam Deo, & manifesta *peculiarem illam rationem*, quæ in casu nostro facit, ut homo speculative dubius in bivio opinionem æque probabilium possit in praxi *prudenter* se determinare ad alterutram amplectendam. Fundaturne ista ratio in *probabilitate*, aut in *securitate* opinionis eligendæ? At contrariarum opinionum *æqualis probabilitas* ipsum enascentis dubii caput est. Securitas autem, quam præsefert una earum opinionum, quæ dicitur *magis tuta*, seu *favens legi*, minime te attrahit; quippe mordicus inficiaris (reclamante licet Jure Canonico, & tota retro Antiquitate) præceptum extare eligendi in dubiis opinionem tutiorem. Ubinam ergo latet ratio illa? In *judicio reflexo*, inquis, quo scilicet actioni proximus serio mihi persuadeo, optionem meam esse alterutram sequi opinionem; quodcumque ferveat speculativum Doctorum dissidium circa utramque. Capio. At quæ hæc insolens philosophandi methodus, ut postquam & evidenti ratione, & ineluctabili auctoritate instructus agnovisti, aut ab utroque extremo abstinendum, aut nonnisi tutiori adhærendum esse, adhuc tibi blandiaris, reflexi cujuspiam judicii adminiculo posse te ad libitum eligere alterutrum promiscue extremum? Quænam sunt fulcra hujusce judicii? An novæ prorsus rationes, quas in disputationis decursu ex industria subticuisti; vel potius eædem ipsæ, quas abs te jam propositas, majori contrariarum pondere enervata subinde perspexisti? Ut ut sit, magnopere mirandum, quod nec Romanis Pontificibus, Sacrisque Urbis Congregationibus, nec Canonistis aut Theologis superiorum ætatum tale judicium unquam in mentem venerit. Rem igitur, quæso, maturius expendes simulque memento ejus, quod olim Philonides Atheniensis apud Stobæum edixit, *quam valde pulcrum est vere vincere jure.*

Resp. ad 6. Hæc cum sint, jam nequit amplius in consultationem venire, quidnam faciendum sit homini fluctuanti inter contrarias opiniones æque ponderantes. *In dubiis semitam debere nos eligere tutiorem*, passim clamant Sacri Canones, hanc ipsam ad rem allegati, atque adversus sinistras interpretationes vindicat a Clar. Fagnano (*num.* 171. *& seq. Tract. superius jam cit.*) Scite propterea eorumdem peritissimus Card. Brancatus de Laurea (*in* 3. *sent. tom.* 2. *dist.* 11. *num.* 242.) resolvit: *Quando opinio est dubia, nempe cum est æqualis ponderis cum alia, prudentia dictat, vel neutram eligendam, vel tutiorem, si oportet operari.* Et hæc quidem semper fuit concors veterum Magistrorum assertio, uti patet ex Alexandro Alensi, D. Bonaventura, Scoto, ut reliquos reticeam. Primus namque sic ait (*part.* 2. *Summ. quæst.* 112. *memb.* 8. *cap.* 5.) *Quæritur de illo, qui dubitat de aliquo contractu, utrum sit simoniacus nec ne, eo quod quidam Jurisperiti dicunt esse simoniacum, quidam non. Quid ergo faciendum est, cum ignorat. Ad quod resp. quod abstinendum est ab hujusmodi contractu, ne committat se discrimini; melius enim est, ut incidat in damnum temporale, quam in damnum spirituale.* Secundus (*in* 2. *sent. dist.* 24. *part.* 2. *art.* 2. *quæst.* 2.) loquens de homine habente sensualem delectationem cum cognitione periculi, sed absque consensu, eamque non repellente, inquit: *Tunc dicunt Magistri, quod peccat mortaliter, quia quamvis non sit ibi consensus verus, est tamen ibi consensus interpretativus . . . Hoc tamen non est usquequaque certum; negant enim aliqui esse mortale in negligentia reprimendi, ubi est displicentia, quantumcumque quis periculum advertat. Sed tamen securior via tenenda est, quidquid sit rei veritas.* Id ipsum inculcat Sacerdoti Confessario (*in* 4. *sent. dist.* 17. *part.* 3. *dub.* 3.) ubi agitur de discernendo inter perplexitates peccatorum: *In talibus debet securiorem viam semper eligere, & sapientes consulere.* Tertius (*quæst.* 2. *Prol. in fin.*) hæc habet: *Si objicias, multa in actibus humanis sunt dubia, utrum sint peccata mortalia, etiam suppositis omnibus doctrinis Doctorum, & Expositorum. Resp. non est dubia via salutis simpliciter, quia a talibus tamquam a periculosis debet homo sibi cavere, ne, dum se exponit periculo, incidat in peccatum. Quod si noluerit quærere salutem, sed non curando exponat se periculo, ubi forte actus de genere suo non est peccatum mortale, tamen peccabit mortaliter, se tali periculo exponendo.* Ubi vero agendi necessitas non instat, hoc alterum suadet (*in* 3. *sent. dist.* 25. *quæst.* 1.) *quando in moralibus sunt altercationes de aliquo peccato, quando primo est mortale: ut si unus peritus in scientia dicat, quod non licet sic mercari, & alius dicat, quod licet; tutius est non procedere nec sic, nec sic, sed expectare quousque*

que

Quæſt. III. *Quænam ſunt remedia contra ſcrupulos?*

Reſp. Hæc a Doctoribus paſſim præſcribuntur. (1)

1. Frequens oratio, & alia pietatis opera, præſertim actus humilitatis, fiduciæ, & amoris in Deum &c.

2. Sollicitudo cavendi peccata manifeſta, tum mortalia, tum venialia.

3. Proborum ac ſapientium vitam ac conſuetudinem intueri, ut monet S. Antoninus.

4. Sequi in omnibus directionem ſui ſuperioris, vel confeſſarii, ſeu directoris probi ac prudentis, depoſita opinione propria inani: quod non ſolum tuto poteſt, ſed etiam debet ſcrupuloſus ob gravia damna, & pericula peccandi formaliter, quæ ei impendent, ſi remedia & conſilia reſpuat. Etſi enim directorem errare contingeret, quia tamen ei obtemperando, agit quod in ſe eſt, non peccabit, ex c. 44. *de ſent. excom.* ibi: *Ad ſui Paſtoris conſilium, conſcientia levis, & temerariæ credulitatis exploſa; licite poteſt &c.*

5. Non debet ad ſingula directorem adire, ſed ex regulis generalibus ab ipſo vel aliunde acceptis, aſſueſcat formare conſcientiam in caſibus occurrentibus.

6. Cavere otium, & vagas cogitationes, quæ mentem ſcrupulis vexant; & animum in ipſis ſcrupulorum initiis alio avertere.

7. Scrupulos contemnere, non fovere cogitationes, ſed contra illos agere formando prudens ac rectum judicium in oppoſitum. Quod facile fieri poteſt, cum ſcrupulus ſit opinio levi ac contemptibili motivo nixa.

8. Deſtruere cauſſas ſcrupulorum. Superbus prudentiæ ſuæ non innitatur. Pertinax frangat ſuum judicium. Rudis inſtruatur. Timidus mediretur bonitatem Dei, qui non imponit præcepta redigentia ad inſaniam. Melancholicus expellat medicamentis atram bilem, &c.

Quæſt. IV. *Quomodo ſe gerere debet Confeſſor cum ſcrupuloſo?*

Reſp. Confeſſor 1. nullum ſcrupuloſum admittat, niſi declaret ſe velle ejus conſilia ſequi, depoſito proprio judicio. Quare ei perſuadeat ſcrupuloſum non poſſe ſe ipſum regere, ideoque debere regi per alium cui obſequatur; nam Dei providentia nemini negat modum, quo regi in via ſalutis poſſit, cum Deus ſincere velit omnes ſalvare. Idque eſſe medium ab omnibus Sanctis, & Doctoribus præſcriptum, & neceſſarium ad curandum hunc animi morbum, ex quo, ni curetur, graviſſima damna ſpiritualia, & pericula oriuntur.

2. Scrupulorum cauſſas exploret, & remedia ex allatis aptiſſima præſcribat.

3. Doceat principia generalia, quibus utatur ad depellendos ſcrupulos, nec admittat frequentes ad ſe recurſus; & dum ſcit ſcrupulum afferendum eſſe, dimittat illum non auditum: nam hæ interrogationes & frequentes recurſus fovent ſcrupulos.

4. Sollicite moneat, ut nulli ſcrupulo cedat, ſed contra omnes cognitos ut tales agat.

5. Si valde gravem anxietatem & moleſtiam patiatur in obſervando præcepto, a quo notabile nocumentum excuſat, petatur pro eo diſpenſatio, ſi aliter curari nequeat.

6. Moneat, ut abſtineat a nimis anxio conſcientiæ examine, doceatque eum non teneri niſi ad mediocre examen peccatorum, quamvis aliqua fortaſſe hinc omitti contingeret: ſi videat tantam hac in re eſſe anxietatem, ut timeatur periculum lædendi cerebrum, vel ad inſaniam aut deſperationem redigendi. Nam ad materialem Confeſſionis integritatem, non tenetur cum tanto incommodo ac periculo; nec Deus id totum hac in re ab ægris animis exigit, quod a ſanis.

7. Confeſſionem generalem peccatorum antea rite confeſſorum impediat ſcrupuloſo timorato, & ſufficienter a peccatis purgato, ſi inde oriatur nimia anxietas ac moleſtia, vel timeatur capitis debilitas, aut corporis morbus. Sed permittat ei, qui non videtur ſatis purgatus a peccatis; modo ex illa repetitione non immineat periculum in ea denuo conſentiendi: nam confeſſio generalis per ſe utilis eſt ad conſcientiam purgandam.

8. Non permittat abſtinere a frequentandis, ut oportet, Sacramentis, ne privetur gratia ſacramentali, quæ plurimum valet ad pacandam conſcientiam.

9. Plerumque mitem ac benignum ſe præbeat erga illum, ne afflicto afflictionem addat. Quandoque

tamen

---

que veritas pateat aliunde. Forſan quis adverſus doctrina hactenus firmatam opponet regulam Benedicti XIV. Pontificis Maximi (*lib. 7. de Syn. Diœc. cap. 11. n. 2.*) *Ubi Doctorum magna diſcrepantia eſt, integrum erit eam ſententiam amplecti, quæ magis arriſerit.* Tunc gemina reſponſio nobis in promptu erit. Primo Alphabeticus Index illius operis a privatis hominibus confectus hanc utique generalem, & indefinitam continet propoſitionem. At in Pontificio textu ſingulari tantum caſui aptatur, in quo ambigitur, num *fiat reus violati ſtatuti Synodalis* ille Parochus, qui Viaticum denegavit homini incidenti in lethalem morbum ipſo ſuſceptæ Communionis die? ut legenti integrum contextum clarius patebit. Secundo, quando etiam Pontifex generatim id ediceret de quibuſvis moralibus controverſiis, adhuc nihil exinde contra nos extunderetur. Tunc ſiquidem credere par eſt, eam dari optionem hac ſolum lege, ſanioribus morum Regulis, ipſique Juri Pontificio plane conformi, nempe quod quis juxta eam opinionem, quam pro arbitrio ex pluribus amplectitur, poſſit prudenter formare conſcientiam ſuam; vel quia magis tutam eſſe videt, vel ſaltem quia reliquis veroſimiliorem apprehendit mente ſua. Nam juxta variam hominum indolem ac diſpoſitionem evenire facile poteſt, ut perſpecto Doctorum circa rem aliquam diſſidio, unus hinc *inducatur in dubitationem*, ſicque ea manente *ſe committat periculo, & peccet* juxta alterutram partem agendo: alter vero *in nullam dubitationem adducatur, & ſic non committat ſe diſcrimini, nec peccet,* quemadmodum docet (*Quodl. 8. quæſt. 6. art. 3.*) Angelicus Magiſter. Atque hæc ſatis de Conſcientia Certa, & Dubia.

(1) Præſtabit legere S. Antoninum (*1. part. Sum. tit. 3. cap. 10. §. 10.*) ubi ſeptem aſſignat, & ediſſerit regulas, *quarum adminiculo conſcientia ſcrupuloſa ſeu erronea deponi poteſt, & debet.*

tamen juvabit austeritas, ut expugnetur ejus animi pertinacia.

10. Caveat ne pœnitens ab uno extremo transeat ad aliud, conscientiamque timoratam in ulla re deponat.

CAPUT IV.

De Conscientia, & Opinione probabili.

NOta 1. Opinio probabilis speculativa ac secundum se, est opinio verisimilis, sed non evidenter vera: sive est opinio quæ nititur motivo gravi, sed absolute fallibili. Opinio vero probabilis practice & respective ad operantem, est ea quæ apparet ita verisimilis, seu niti motivo tam gravi, quamvis absolute fallibili, ut post diligentem veritatis inquisitionem, possit merito ac prudenter approbari, ut vera. Non potest autem merito ac prudenter ob apparentiam veritatis approbari ut verum, quod habet majorem, aut etiam æqualem apparentiam falsitatis.

Nota 2. Opinio probabilis (Vid. N. 50. usque ad 67.) stricte loquendo differt a conscientia probabili: nam hæc est actus quo intellectus, ob motivum grave sed fallibile, judicat actionem, hic & nunc exercendam, esse licitam vel illicitam; illa vero est actus, quo intellectus, ob motivum grave sed fallibile, judicat aliquid esse licitum vel illicitum, præscindendo a praxi actuali, seu exercitio.

Nota 3. Ut opinio censeatur probabilis etiam speculative, necesse est, 1. Ut nec rationi evidenti, aut principio certo, nec Scripturæ, nec Traditioni, nec Patribus, nec Conciliis, nec Summorum Pontificum decretis, nec unanimi Doctorum sententiæ adversetur. 2. Ut nitatur motivo gravi, licet absolute fallibili: Motivum autem grave est motivum magni momenti; quod si seorsim spectetur, nec oppugnetur motivo æque aut magis gravi in oppositum, per se sufficit ad eliciendum pro una parte judicium prudens, quamvis inevidens & absolute fallibile. Porro opinio improbabilis est ea, quæ nititur motivo levi, & absolute insufficiente ad prudentem assensum.

Nota 4. Probabilitas est verisimilitudo seu apparentia veri infra evidentiam fundamento nixa: sive est motivum grave, sed absolute fallibile reddens opinionem verisimilem. Dividitur in intrinsecam, & extrinsecam. Probabilitas intrinseca est ea, quam facit momentum ipsius rationis. Extrinseca est ea, quam facit momentum tamen auctoritatis Doctorum, vel testium. Doctorum tamen auctoritas non movet nisi in quantum præsumitur cum ea conjunctam esse gravem rationem, ita ut resolvatur in gravem rationem præsumptam. Quare probabilitas, quæ est ab auctoritate Doctorum, non tam ex illorum numero, quam ex eorum merito, videlicet probitate, doctrina, studio, diligentia ac sapientia metienda est. Hinc opinio probabilis intrinseca est ea, quæ habet pro motivo rationes ab auctoritate distinctas: probabilis vero extrinsece est ea, quæ habet pro motivo auctoritatem aliquam magnam, sed fallibilem, quamvis hæc resolvatur in gravem rationem præsumptam.

Nota 5. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Si liber sit alicujus junioris & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constat rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem.*

Nota 6. Opinio tuta est ea, quæ removet a periculo peccandi; tutior, quæ magis removet: minus tuta, quæ minus removet a tali periculo. Item tutior stat pro præcepto, hoc est, asserit extare præceptum jubens vel vetans aliquid. Minus tuta dicitur favere libertati, quia negat extare præceptum & obligationem circa aliquid, sed asserit hominem posse licite pro arbitrio utrumvis eligere.

Nota 7. Agitur hic de Opinione probabili relate ad operantem post diligentem ac debitam veritatis inquisitionem, & motivis utriusque partis diligenter, & ex studio veritatis assequendæ expensis.

Quæst. I. *An licet sequi conscientiam probabilem & minus tutam?*

Resp. Non licet, nisi probabilitas sit tanta, ut excludat omnem formidinem rationabilem falsitatis, & pariat certitudinem moralem saltem relative; quia ut dixi c. 2. q. 1. ad non peccandum requiritur judicium certum saltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido saltem rationabilis. Hinc non licet sequi conscientiam minus tutam, & minus aut non magis probabilem, quam sit tutior opposita, ut constabit etiam ex mox dicendis. E contra licet sequi conscientiam unice probabilem, vel saltem longe probabiliorem opposita, stante pro præcepto, non quidem quatenus est præcise probabilis, sed quatenus est tunc moraliter certa.

Quæst. II. *An licet sequi opinionem minus probabilem stantem pro libertate, in concursu probabilioris stantis pro præcepto?*

Resp. Nunquam licet, sed semper tenemur sequi probabiliorem & tutiorem. Prob. 1. Ex Eccles. 3. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile.* Ibi traditur præceptum generale sectandi veritatem, & faciendi quod in nobis est ad sectandam veritatem de licitate seu honestate actus; quod etiam ipse Aristoteles 1. Ethic. c. 4. docet: *Veritatem*, inquit, *debemus inquirere, quantum possumus.* Sed qui sequitur opinionem minus probabilem de honestate actus, relicta probabiliore de ejus malitia, non facit quod in se est ad sectandam veritatem de honestate actus: nam sequitur partem minus verisimilem, quæ proinde a vero magis recedere ipsi videtur, relicta verisimiliore, & veritati propiore. Ergo.

2. Ille peccat, qui facit id quod non potest judicare prudenter esse licitum: nam ad agendum vel omittendum licite, requiritur judicium prudens de honestate actus, vel omissionis. At sequens opinionem minus probabilem & minus tutam, non potest judicare prudenter actionem vel omissionem suam esse licitam. *Prob. min.* Talis non potest judicare suam actionem vel omissionem esse licitam, nisi in judicando præferat minorem verisimilitudinem majori, & motiva minus gravia motivis gravioribus, ut patet. Sed qui in judicando præfert minorem verisimilitudinem majori, & motiva minus gravia motivis gravioribus, imprudenter judicat. Ergo sequens opinionem minus probabilem &c. non potest, nisi impru-

imprudenter judicare actionem, vel omissionem suam esse licitam. *Minor patet*. Et vero ut intellectus prudenter procedat in judicando, debet in judicando, quantum in se est, vitare malum suum, nempe errorem. At hoc non facit, si in judicando præferat minorem verosimilitudinem majori; nam intellectus non censetur in æstimatione prudenti vitare quantum in se est, errorem, nisi cum in evidentibus amplectitur id quod verum est, & in obscuris id quod, omnibus diligenter perpensis, apparet verosimilius. Quare extat præceptum generale prudentiæ, ut in evidentibus sequamur veritatem notam de honestate actus, & in obscuris verosimilitudinem majorem, & magis removentem a periculo agendi contra veram legem.

3. Tenemur observare præceptum, quod sufficienter proponitur ad obligandum, ut patet; & illud præceptum sufficienter proponitur ad obligandum, quod prudenter affirmari potest, nec nisi imprudenter negari, ut etiam patet. Ac tale est præceptum, quod apparet probabilius, cum pro eo stent motiva graviora; prudenter enim judicando præferuntur motiva graviora motivis minus gravibus, & major verosimilitudo minori, nec nisi imprudenter postponerentur.

4. Ut quis non peccet, debet habere judicium saltem moraliter certum, quod actio sua sit licita. Nam homo semper tenetur prudenter agere, nec licet se exponere periculo peccandi; prudentia autem, cum sit virtus mentis practica, requirit certitudinem saltem moralem. At hoc judicium habere non potest, sequendo opinionem minus probabilem, & minus tutam. Nam non potest illi apparere certum quod actus sit licitus, cum illi appareat certum quod verosimilius sit eum esse illicitum: hæc enim judicia virtualiter opponuntur; Mihi apparet certum quod sit licitum, & simul mihi apparet certum quod verosimilius sit eum esse illicitum.

5. Quia in concursu duarum opinionum æque probabilium, tenemur sequi tutiorem, ut modo probabo. Ergo a fortiori &c.

Hinc collige nemini licere consilium dare secundum opinionem, quæ ei minus probabilis, & minus tuta videtur; cum nemini liceat secundum illam operari, & nemini liceat consulere actum illicitum.

Porro Adversarii fatentur, Professores in docendo teneri sequi sententiam probabiliorem, præsertim in rebus gravibus, quales sunt quæ ad fidem vel mores pertinent: quia ideo eis tale munus commissum est, ut discipulos doceant probabiliora in rebus, quarum absoluta certitudo non est.

Obj. 1. Opinio minus probabilis in allata hypothesi, est probabilis, habet motivum grave ac rationabile. Ergo. *Resp.* Opinio minus probabilis, in concursu tutioris probabilioris, aut æque probabilis, est ad summum probabilis speculative, secundum se, & absolute: at non est probabilis practice, & in ordine ad hic & nunc operandum ex prudenti judicio de honestate seu licitate actus. Habet motivum grave, aptum ad obtinendum assensum viri prudentis, si illud spectetur seorsim & absolute: secus, si spectetur comparate ad motivum gravius aut æque grave in oppositum: nam motivum grave non potest prudenter in judicando præferri motivo graviori aut æque gravi in oppositum; nec proinde in hoc concursu potest fundare assensum prudentem de licitate actus.

Obj. 2. Opinio probabilis, hoc ipso quod est probabilis, prudenter judicatur ut vera etiam in tali concursu, & sic prudenter secundum eam agimus.

Resp. Hoc est falsum, ut constat ex dictis, & ex his propositionibus ab Innoc. XI. damnatis 3. *Generatim cum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus*. 4. *Excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili*. Ergo nec quivis alius excusabitur, si talem opinionem sequatur in iis, quæ pertinent ad mores. Præterea opinio probabilis non potest, saltem prudenter, judicari vera in concursu probabilioris oppositæ, cum sit fundamentum gravius judicandi eam esse falsam. Idem dic in concursu opinionis æque probabilis, quia non est potior ratio eam judicandi veram, quam falsam; nec est sufficiens fundamentum attribuendi veritatem uni parti potius quam alteri, cum neutra appareat magis vera quam falsa: unde intellectus tunc debet hærere suspensus, vel judicare rem esse dubiam.

Obj. 3. Motivum grave, hoc ipso quod grave est, dignum est assensu, & facit magnam spem assequendæ veritatis. *Resp. dist.* quamdiu non apparet motivum gravius vel æquale in oppositum, *Concedo*. Cum apparet motivum gravius vel æquale pro opposita parte, *Nego*. Gravitas motivi vincitur per gravitatem majorem alterius oppositi, & non potest vincere gravitatem æqualem. Porro motivum grave non sic dicitur, quia meretur assensum in omni casu, sed tantum quia illum meretur, quamdiu ejus vis non superetur per majus motivum oppositum, vel non elidatur per æquale, quod vicissim elidit; nulla enim gravitas prævalere potest alteri majori vel æquali oppositæ.

Obj. 4. Motivum per se sufficiens ad prudentem assensum, semper ad eum sufficit. *Resp.* Motivum per se & intrinsece sufficiens ad prudentem assensum pro quocumque casu, semper sufficit ad prudentem assensum. At non semper ad prudentem assensum sufficit motivum, quod ad illum sufficiens est pro aliquibus tantum casibus. Motivum autem præcise grave non est motivum per se & intrinsece sufficiens ad prudentem assensum pro quocumque casu: alioqui sufficeret etiam dum postea occurrit motivum evidens, & certum pro opposita parte.

Obj. 5. Sequens opinionem minus probabilem, agit cum ratione. Ergo non peccat. *Resp.* Agit cum ratione, quæ superatur per aliam majorem in oppositum, & quæ proinde non sufficit ad prudentem assensum, & sic agit imprudenter & irrationabiliter. Si autem sequatur opinionem æque probabilem, tunc agit cum ratione, quæ eliditur per aliam æqualem, & quæ proinde non sufficit ad prudentem assensum.

Obj. 6. Lex non obligat, nisi cum certum & evidens est illam existere. *Resp.* Neg. quia 1. hoc continet laxitatem intolerabilem. 2. Inde sequeretur legem naturalem, quoad maximam sui partem, inutiliter latam esse a Deo. Nam ut patet ex dissidiis Doctorum circa innumeros pene casus, lex naturalis quoad maximam sui partem, & innumeros pene casus,

ſus, non cognoſcitur (1) evidenter. 3. Sequeretur licere ſequi opinionem minus tutam, quamdiu habet aliquid probabilitatis, quod damnatum eſt ab Innoc. XI. & repugnat c. 44. *de ſent. excom.* nam tamdiu oppoſita tutior non eſt evidenter vera. 4. Lex obligat hoc ipſo quod eſt ſufficienter propoſita; hoc ipſo autem quod eſt probabilius illam exiſtere, ſufficienter intelligitur propoſita, nam hoc ipſo ejus exiſtentia prudenter affirmari poteſt, & nonniſi imprudenter negari, cum ſubſint motiva graviora. Ergo &c.

Obj. 7. Poteſt quis per principia certa formare judicium prudens & certum, quod liceat ſequi opinionem minus probabilem & minus tutam in concurſu tutioris magis aut æque probabilis.

Reſp. Neg. Nam principia Probabiliſtarum non ſunt certa, ſed controverſa; immo ſunt falſa, aut ſaltem dubia, ut patet ex noſtris ſolutionibus. Unde non poſſunt fundare judicium moraliter certum de honeſtate actionis vel omiſſionis.

Obj. 8. Summi Pontifices ſæpe diſpenſarunt in caſibus, in quibus minus probabile erat, eos poſſe diſpenſare. Ergo ſæpe ſecuti ſunt opinionem minus probabilem &c. *Reſp.* Nego ant. Nam ſi qui in concedendis diſpenſationibus aliquando a communiori ſui temporis ſententia receſſerunt, ideo ab eo diſceſſere, quia poſt ſufficientem veritatis inquiſitionem, oppoſitam ſententiam judicarunt eſſe longe probabiliorem ex motivis intrinſecis.

Obj. 9. Cap. *Si vir*, 2. de cognat. ſpir. dicitur: *Si vir vel mulier ſcienter vel ignoranter filium ſuum de ſacro fonte ſuſceperint, an propter hoc ſeparari debeant? Conſultationi tuæ taliter reſpondemus, quod quamvis generaliter ſit inſtitutum, ut debeant ſeparari, quidam tamen humanius ſentientes, aliter ſtatuerunt. Ideoque nobis videtur, quod ſive ex ignorantia, ſive ex malitia id fecerint, non ſunt ab invicem ſeparandi: nec alter alteri debet debitum ſubtrahere, niſi ad continentiam ſervandam poſſint induci.* Unde ſic argumentaberis. Ibi Alex. III. caſum propoſitum decidit ſecundum opinionem minus probabilem, & minus tutam, utpote faventem libertati, ut patet ex his verbis: *Quidam humanius ſentientes, aliter ſtatuerunt.* Ergo.

Reſp. Nego ant. Et dico eum decidiſſe caſum ſecundum opinionem faventem libertati, quia ei probabilior videbatur, ut patet ex ratione quam ſubjicit: *Quia*, inquit, *ſi ex ignorantia id factum eſt, eos ignorantia excuſare videtur: ſi ex malitia, eis ſua fraus non debet patrocinari, vel dolus.* Quare multi Canoniſtæ per tò *humanius*, intelligunt æquius, rationabilius. Porro ibi non permittit parenti, qui ſcienter filium de ſacro fonte levarit, exigere debitum; ſed præciſe ſtatuit non ideo debitum denegari debere petenti. Præterea ibi agitur de eo quod Pontifex, utpote legiſlator ſupremus, mutare poterat, ſi magis expedire judicaret ad removendum peccandi periculum.

Obj. 10. Cap. *Laudabilem*, de frigidis, ubi Cæleſtinus III. triennium experientiæ concedit eis, qui matrimonium contraxerunt, ſi dubitent, an impotentia ſit abſoluta, vel temporalis. *Reſp.* Ex hoc capitulo nil concludi poteſt contra nos: nam etiamſi minus probabile eſſet illos ſub finem triennii non fore impotentes, tamen certum eſt, 1. Eccleſiam in dubio, an impotentia ſit abſoluta, an temporalis, poſſe certum tempus experientiæ concedere iis, qui jam contraxerunt: alioqui ſi hoc non concederetur, vel matrimonium diſſolveretur in dubio de ejus valore, quod non licet; vel contrahentibus prohibendum eſſet, ne in tali dubio uterentur conjugio, & ne aliud inirent, quod etiam fieri non poteſt ſine injuria illorum qui bona fide contraxerunt, & ſine neceſſitate, & culpa ſua exponerentur periculo incontinentiæ. 2. Tempus illud triennii prudenter conſtitutum eſſe, ut adhibitis mediis poſſibilibus & licitis, conentur impotentiam tollere; nam hoc tempus nec nimis breve, nec nimis longum eſt, & circa finem triennii impotentia tandem ceſſare poteſt.

Obj. 11. Cap. *Litteras*, de reſtit. ſpol. *Reſp.* in hoc cap. Innoc. III. præciſe reliquit duabus ſententiis oppoſitis ſuam probabilitatem ſpeculativam & abſolutam, quam habebant. Unde non vult damnare eum, qui alterutram eligit prudenter, ideoque putans eam eſſe probabiliorem. Ipſe vero tertiam eligit, quia ei videbatur probabilior, nolens tamen definire veritatem aut falſitatem aliarum. Præterea, duæ illæ aliæ ſententiæ priores, quas exponit, ſingulæ ſtant pro lege licet diverſa, non autem pro libertate: nam prima ſtat pro lege juſtitiæ, & jure mariti contra libertatem mulieris; altera vero pro lege matrimonium inter conſanguineos vetante.

Obj. 12. Cap. *Inquiſitioni*, de ſent. excomm. *Reſp.* Pontifex reſpondet ſecundum partem tutiorem, & legi faventem; nam ſic ait de conjuge probabiliter, ſed non certo credente matrimonium eſſe invalidum: *Cum conſcientia pulſat animum ex credulitate probabili, & diſcreta, quamvis non evidenti, & manifeſta, debitum quidem reddere poteſt, ſed poſtulare non debet: ne in alterutro vel contra legem conjugii, vel contra judicium conſcientiæ committat offenſam.*

Obj. 13. Cap. *Ego ſolis*, diſt. 9. *Reſp.* ibi S. Aug. non agit de minus probabili & tuto, ſed ſolum de Auctoribus non canonicis. *Alios*, inquit, *ita lego; ut quantalibet ſanctitate, doctrinaque polleant, non ideo verum putem, quia ipſi ita ſenſerunt, ſed quia mihi per alios auctores, vel canonicos, vel probabiles rationes, quod a vero non abhorreat, perſuadere potuerunt.* Ubi non dicit ſe admittere eorum libros ut veros propter probabiles rationes, quæ oppugnentur rationibus æque aut magis probabilibus, ſeu gravibus in contrarium, de quo tamen hic agitur. Sane licet ſequi opinionem nixam rationibus probabilibus, ſeu gravibus, quando non oppugnatur aliis rationibus magis, aut æque gravibus.

Obj 14. Cap. *Sicut quædam*, diſt. 14. ubi S. Leo dicit: *In iis, quæ vel dubia fuerint, aut obſcura, id noverimus ſequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis ſanctorum Patrum inveniatur adverſum.* *Reſp.* Sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, eſt contra præcepta evangeli-

(1) Non cognoſcitur ſtatim, & facili intuitu.

gelica, quibus præcipiuntur prudentia christiana in actibus nostris, vitatio periculi peccandi, maxima cura in servandis præceptis, & via recta quæ ducit ad vitam, quamque pauci ingrediuntur.

Præterea hic textus in doctrina adversariorum nimis probat; probat enim nos debere sequi simul duas opiniones contradictorias. Nam juxta illos, opinio minus probabilis & minus tuta, & opinio probabilior & tutior ipsi contradictoria, non adversantur præceptis evangelicis, nec decretis sanctorum Patrum, & tamen S. Leo dicit: *Id noverimus sequendum*, hoc est id sequi debemus.

Porro cum dicitur opinio probabilis esse ea, quæ neque Scripturæ, neque Patribus & Conciliis, neque Summorum Pontificum decretis adversatur, hoc debet intelligi de opinione probabili absolute & secundum se considerata: nam si consideretur relate ad tutiorem æque aut magis probabilem, eam jam quoad praxim adversatur Scripturæ præcipienti magnam prudentiam, & exigenti certitudinem moralem de bonitate actionis, quæ certitudo non potest stare pro opinione minus tuta, & minus aut æque probabili in concursu tutioris, & probabilioris.

Obj. 15. Omnes fere Doctores XVII. sæculi docuerunt licere sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam. *Resp.* 1. Illis oppono tum veteres Doctores, qui ante ann. 1571. floruerunt, nam Anton. Cordubensis in suo Quæstionario lib. 2. qu. 3. postquam dixit tenendam esse partem tutiorem, quando probabilior est, addit: *Et in hoc omnes Doctores consentiunt*. Tum Clerum Gallicanum, & innumeros recentiores ex omni ratione & ordine, qui nunc, re melius perpensa, oppositum docent. 2. Plurimi ex illis, qui nobis objiciuntur, docuerunt solum licere sequi opinionem minus tutam, quæ communius ab aliis haberetur minus probabilis, quando operanti post diligentem veritatis inquisitionem apparet certo probabilior ex ratione. 3. In tantum opinio aliqua censeri potest probabilior propter majorem numerum Doctorum eam tuentium, in quantum idcirco recte præsumitur habere pro se graviora motiva ex Scriptura, traditione, vel ratione petita. At jam hæc motiva habere pro se recte præsumi non potest Probabilismus, cum oppositum jam pridem a multis ostensum sit. 4. Probabilitas extrinseca, petita scilicet ab auctoritate Probabilistarum, non plus valere debet apud eos, qui per se veritatem explorare debent, quam valeat pondus rationum, quibus nititur Probabilismus; quæ profecto rationes certitudinem moralem nunquam fundare possunt. 5. Sicut ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei aliunde evidens est errare; ita ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei, omnibus mature consideratis, verosimilius est errare. 6. Multæ olim viguerunt opiniones, quæ postea diligentius expensæ, omnino evanuerunt. *Observa*. Nemo e Societate nostra ex professo Probabilismum, cujus auctor fuisse fertur Bartholomæus Medina ex alio Ordine, amplexus est, & pro eo scripsit, nisi postquam ita invaluerat, ut jam esset communis Scholarum omnium doctrina. Nam Vasquex, qui primus e Societate nostra hunc ex professo amplexus est, testatur tunc fuisse inter Doctores communem. Primi vero Probabilismi impugnatores e Societate nostra prodiere, videlicet Rebelius tom. 1. de Justitia, edito an. 1608. Comitolus lib. 2. respons. moral. qu. 18. n. 6. edit. an. 1609. Et Andreas Blancus, sub nomine Candidi Philaleti, tractat. de opinionum praxi, edito an. 1649. quos secuti sunt multi alii ex eadem Societate, ut de Elizarde, Estriz, R. P. Thyrsus Gonzalez Præpos. Gener., de Camargo, Malattra, Gisbert &c. His adde Reginald. lib. 11. c. 3. Cardin. Bellarmin., & plurimos Professores Theologiæ quotidie impugnantes Probabilismum, quem Congr. Gener. XIII. an. 1687. declaravit non esse doctrinam Societatis. Et vero S. Ignatius Societ. nostræ Institutor, hanc prudentiæ regulam omnibus Societatis Professoribus præscribit, *ut sequantur in quavis facultate securiorem & magis approbatam doctrinam*. Constit. pag. 4. cap. 5.

Quæst. III. *An liceat sequi opinionem minus tutam, seu stantem pro libertate, in concursu opinionis æque probabilis, tutioris, seu stantis pro præcepto?*

Resp. Neg. Quia 1. extat illud præceptum generale lumine naturali notum, & in Jure canonico sæpe a Summis Pontificibus traditum ut principium decisionum: *In dubiis tutior pars est eligenda*, ut c. 4. de Cleric. excomm. *In dubiis tutior pars eligenda*. Et c. 12. de homicid. *Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem*. Et c. 3. de Sponsal. *Quia igitur in his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus &c.* Alioquin enim operans exponit se periculo faciendi contra legem, & peccandi. At in concursu duarum opinionum æque probabilium, est verum dubium, ut docet Sanctus Thom. quæst. 14. de verit. artic. 1. & S. Antonin. 1. part. tit. 20. de reg. jur. Nam est vera suspensio judicii de veritate & falsitate ob motiva pro utraque parte æqualia; neque enim est potior ratio judicandi unam opinionem esse veram, quam alteram, cum neutra plus minusve appareat vera aut verisimilis quam altera, & sic intellectus necessario suspendit judicium. Ergo in tali concursu eligi debet pars tutior, agendo secundum opinionem stantem pro præcepto.

2. Ex S. August. lib. 1. de Bapt. c. 3. *Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo, quod certis incerta præponeret*. Et c. 5. *Accipere* (Baptismum) *in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitet certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Ergo ex S. August. cum incertum est aliquid esse peccatum, & certum est aliquid non esse peccatum, certo peccat qui non eligit id quod constat non esse peccatum. At in concursu opinionum æque probabilium, eligens minus tutam, non eligit id quod certum est non esse peccatum, sed id quod incertum est non esse peccatum, ut patet; cum sit æque probabile esse peccatum. Ergo talis certo peccat.

3. Peccat qui agit sine judicio prudenti, quod actio sua sit licita. At sequens opinionem minus tutam in allata hypothesi agit sine tali judicio; nam non potest saltem prudenter, judicare non extare præceptum prohibens actionem, cum non possit saltem prudenter judicare veram esse opinionem negantem extare præceptum, non enim habet fundamentum sufficiens judi-

judicandi illam esse potius veram quam oppositam, cum fundamenta utriusque opinionis appareant æqualia; & apparentia veri ac falsi sit æqualis pro utraque parte contradictionis. Quare ut intellectus prudenter se gerat, debet suspendere assensum & dissensum, cum non habeat motivum potius assentiendi quam dissentiendi.

4. Opinio æque tantum probabilis stans pro libertate, non potest afferre certitudinem moralem, quæ saltem requiritur ad non peccandum: nam motiva, quibus nititur, eliduntur per motiva opposita æque gravia: quantam enim illa habent vim movendi ad assensum, tantam alia habent movendi ad dissensum, & sic intellectus nihil habet quo possit, saltem prudenter, & firmiter determinari ad assensum.

5. Qui se exponit probabili periculo peccandi, peccat, juxta illud Eccl. *Qui amat periculum, in illo peribit*. Sed qui facit quod ei apparet tam probabiliter esse illicitum quam licitum, exponit se probabili periculo peccandi, attento animi sui conceptu, cum evidenter & necessario judicet esse æque probabile actum prohiberi.

6. Quid facit vel omittit id quod cognoscit æque probabiliter esse contra legem, quam non esse, violat hoc præceptum generale, obligans ad maximam sollicitudinem, & curam servandi legem. Psalm. 118. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*. Item peccat contra legem caritatis, & subjectionis ad Deum: nam hæc lex exigit, ut abstineamus non solum ab iis, quibus certo scimus Dominum ac Legislatorem offendendum, sed etiam ab illis, quibus non constat non esse offendendum. Non enim est bonus amicus, bonus ac fidelis servus, qui facit id quod judicat æque probabile esse quod displiceat amico vel domino.

Confirmo 1. Auctoritate Cleri Gallicani, qui in Comitiis generalibus an. 1700. sic ait: *Absit vero, ut probemus eorum errorem, qui negant licere sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam. Sed ad rectum usum probabilium opinionum has regulas a jure præscriptas agnoscimus. Primum, ut in dubiis de salutis negotio, ubi æqualia utrinque animo sese offerunt rationum momenta, sequamur id quod tutius: sive quod est in hoc casu unice tutum. Neque id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente Scriptura*: Qui amat periculum, in illo peribit. *Hæc prima regula. Altera.... ut nemini liceat eligere eam sententiam, quam non veritati magis consentaneam duxerit.*

2. Auctoritate Card. Bellarm. ep. ad nepotem suum Episc. Thean. ubi hæc ait: *Si quis velit in tuto salutem suam collocare, is omnino debet certam veritatem inquirere, & non respicere quid multi hoc tempore dicant, aut faciant. Et si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino tutiorem partem sequi; & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate temporali proposita, ad minus tutam partem declinare. Agitur enim de summa re, cum de salute æterna tractatur; & facillimum est conscientiam erroneam aliorum exemplo induere, & eo modo conscientia non remordente ad eum locum, ubi vermis non moritur & ignis non extinguitur, descendere.*

Obj. 1. Qui sequitur opinionem minus tutam in concursu oppositæ tutioris æque probabilis, non agit in dubio practice practico; sed per judicia reflexa certo judicat se licite agere.

Resp. 1. Ex dubio speculativo seu generali, necessario resultat dubium practicum, circa actionem particularem hic & nunc ponendam. Nam cum propositio universalis contineat omnes particulares propositiones, & per illas verificetur; dubitare an aliquis contractus in genere sit illicitus, idem est ac dubitare an hic & ille contractus particularis, participans illam rationem specificam, sit illicitus: sic dubitare an liceat pingere die festo sine necessitate, idem est ac dubitare an Petro, Paulo &c. liceat pingere hoc die festo sine necessitate. Ergo non possum dubitare speculative & in universali, an illicitus sit aliquis contractus, quin simul dubitem an sit illicitus contractus a me hic & nunc celebrandus, si hic contineatur sub illa ratione communi, & nisi adsit aliqua circumstantia hunc contractum extrahens ab illa ratione specifica seu communi.

Resp. 2. Judicia illa reflexa adversariorum non sunt certa. Nam nituntur principiis dubiis, controversis, immo falsis: unde non resolvunt prudenter dubium, nec certitudinem moralem de honestate actionis pariunt. Nempe hæc sunt præcipua illorum principia.

Primum. Prudenter agimus sequendo opinionem probabilem etiam in concursu oppositæ tutioris, magis aut saltem æque probabilis. Sed hujus falsitatem jam ostendi.

Secundum. In dubio melior est conditio possidentis, & homo est in possessione suæ libertatis circa actiones suas, quamdiu non constat extare legem eas vetantem. Sed contra est. Nam 1. hoc effatum (*In dubio melior est conditio possidentis*) valet solum in materia justitiæ, seu in rebus temporalibus, quæ subsunt potestati humanæ, & in quibus solis applicatur a jure, idque docent Vasquez, Azor, Turrian. & alii. At non habet locum in actibus moralibus, ubi agitur de licito & illicito, quod non subjicitur potestati humanæ; sed in his valet istud axioma: *In dubio tutior pars est eligenda*. Præterea prius effatum supponit parem caussam. At in dubiis de licito & illicito, non est par caussa Dei, & creaturæ; Deus enim, ut supremus Dominus, habet jus prælationis in omnibus: 2. Falsum est hominem esse in possessione suæ libertatis quamdiu lex non est certa. Nam agitur hic non de libertate facti, quæ consistit in potentia physica agendi & non agendi pro arbitrio, sed de libertate juris, quæ consistit in potentia agendi & omittendi licite. Unde cum dubitatur an extet lex vetans aliquid, hoc ipso dubium est, an homo id possit facere licite, ac proinde an sit in possessione suæ libertatis. Ergo jam est petitio principii, & affertur pro principio id, de quo est quæstio. Jam vero cum æque verisimile est extare legem prohibentem actum, homo non potest licite eum ponere; nam tunc non potest judicare prudenter illum non esse prohibitum, & sic privatur libertate juris: homo enim nil potest licite agere, nisi prius prudenter judicet illud esse voluntate divina permissum vel præceptum; voluntas quippe divina est regula, ac mensura actionum nostræ voluntatis, quæ illi necessario subjici debet: regula autem est prior regulato; ac proinde prius est ali-

quid

quid eſſe voluntate Dei permiſſum, quam eſſe licitum voluntati noſtræ; & ſic voluntas noſtra, ut licite agat, debet cognoſcere prius an illud ſit divinæ voluntati conforme: non enim regulari poteſt a voluntate Dei niſi præcognita. Præterea in dubio ſeu æquali probabilitate, lex generalis ſubjectionis ad Deum ut ſupremum Dominum ac Legislatorem, habet poſſeſſionem anteriorem, & potiorem, quam noſtra libertas; obligatque ad abſtinendum ab iis, de quibus dubitamus utrum Dei voluntati adverſentur.

Tertium. Chriſti jugum ſuave. *R.* Eſt equidem ſuave, at non per laxitatem doctrinæ; ait enim ipſe Matth. 7. *Quam arcta via eſt, quæ ducit ad vitam!* Sed tum per gratias uberiores & majores, quæ lege Evangelica dantur: tum quia lex Evangelica eſt lex caritatis efficientis ſuave & leve, quod grave, & amarum erat, ut explicat S. Auguſt. ſerm. 47. de diverſ.; tum quia lex Chriſti liberat ab onere innumerorum pene præceptorum Judæis impoſitorum & præter præcepta moralia quæ ſunt juris naturalis, pauca mere poſitiva omnes obligantia continet.

Quartum. In æquali probabilitate pro exiſtentia legis, lex non eſt ſufficienter propoſita, nec poteſt prudenter affirmari. Ergo tunc non obligat. *R.* Nego conſeq. Quia tenemur ſervare illud præceptum dubium vi alterius præcepti generalis certi, nempe: *In dubio tutior pars eligi debet. Cavendum eſt periculum peccandi; nam qui amat periculum, in illo peribit.* (1) Item vi legis caritatis & ſubjectionis ad Deum, præcipientis, ut ſervetur præceptum dubium, cujus exiſtentia prudenter negari non poteſt, ne nos exponamus periculo faciendi contra legem vere exiſtentem; & agendi id quod reipſa diſplicet Deo.

Obj. 2. Hoc axioma, *In dubio tutior pars eligenda eſt*, continet dumtaxat conſilium, non præceptum, ſaltem pro omni caſu. *R.* Nego Nam Summi Pontifices locis citatis illud adhibent ut principium morale ſuæ deciſionis, ex ſe obligans pro omni caſu: unde utuntur verbo *Debeo*; illudque ſupponunt certum & lumine naturali notum. Et vero alioqui homo in æſtimatione prudenti exponeret ſe periculo morali agendi contra legem, & peccandi.

Nec dicas illos loqui de dubio facti. Si enim in dubio facti pars tutior eligi debet, a fortiori etiam debet in dubio juris; nam tutior pars eligi non debet in dubio facti, niſi quia dubium facti conjunctum eſt cum dubio juris, in quo non poteſt haberi perſuaſio ſaltem prudens, nec certitudo moralis, quod electio partis minus tutæ ſit licita.

Dices 1. Hæc regula, *In dubio tutior pars eligenda eſt*, intelligi debet ſolum de dubio negativo. *R.* Neg. Nam regula generalis eſt, & æque ſpectat poſitivum dubium, quod eſt magis proprie dubium; Nam cum æquales occurrunt pro utraque parte rationes, intellectus non poteſt ſaltem prudenter non ſuſpendere aſſenſum, cum non ſit potior ratio aſſentiendi uni parti, quam alteri. Ergo tunc eſt proprie verum dubium morale ac prudens.

Præterea in quovis dubio eligens partem minus tutam, exponit ſe morali periculo violandi legem & peccandi; nec intellectus poteſt judicare prudenter partem minus tutam eſſe veram, & licere illam ſequi.

Dices 2. In dubio poſitivo poteſt intellectus ex imperio voluntatis aſſentiri parti minus tutæ & veræ.

Reſp. Id non poteſt ſaltem prudenter, cum pars minus tuta non apparet ei magis vera quam falſa: nec id poteſt ſaltem ſine gravi formidine oppoſiti, quæ non poteſt niſi imprudenter contemni. Unde talis adhæſio non poteſt excuſare a peccato, & cum ea morale periculum eſt agendi contra aliquam legem, ideoque peccandi.

Obj. 3. Motivum grave non amittit gravitatem ſuam ex eo, quod concurrat cum motivo æque gravi in oppoſitum. Ergo motivum grave etiam in concurſu æque gravis, ſufficit ad prudentem aſſenſum.

Reſp. Nego conſeq. Immo quia utrumque motivum retinet gravitatem ſuam in concurſu, & ſic ſe mutuo elidunt, neutra pars magis apparet vera quam falſa: ac proinde intellectus neutri poteſt ſaltem prudenter aſſentire vel diſſentire; ſed debet ſuſpendere aſſenſum ac diſſenſum, & ſic manere dubius: Extat autem præceptum generale certum, obligans ad ſequendam partem tutiorem in omni dubio, ne nos exponamus periculo peccandi.

Obj. 4. Nobis obſtant hæ regulæ juris: *In obſcuris minimum eſt ſequendam. Odia reſtringi, & favores convenit ampliari.* *Reſp.* Hæ & ſimiles regulæ intelligi debent ſolum de dubiis facti, & ubi agitur de pœnis infligendis; non autem de dubiis, ubi agitur de licito & illicito. Quia in dubio de admiſſione criminis, vel de merito culpæ, benignior *pars* eſt tutior. Nam illam ſequens, exponit ſe ſolum periculo non condemnandi reum vel puniendi infra meritum, quod non eſt intrinſece, ac per ſe malum; oppoſitam vero ſequens, exponit ſe periculo damnandi innocentem, vel puniendi reum ultra meritum, quod eſt intrinſece malum; hinc illa Reg. 152. ff. de reg. jur. *In re dubia benigniorem interpretationem ſequi non minus juſtius eſt, quam tutius.* Et iſta Reg. 11. in 6. *Cum ſunt partium jura obſcura, reo favendum eſt potius quam actori.* At in dubiis de licito, & illicito, ſequens opinionem benigniorem ſeu faventem libertati, exponit ſe periculo faciendi contra legem, ac proinde peccat.

Quæſt.

(1) *Ex hoc Eccleſiaſtici textu*, qui amat &c. *in hunc modum argumentatur Divus Antoninus* 1. *P. tit.* c. 1. 10. §. 10. Hinc eſt, quod B. Thom. & alii dicunt, quod ille, qui agit id de quo eſt dubium, utrum ſit mortale, vel non, peccat mortaliter, quia periculo ſe exponit mortalis. Cum ergo in aliqua materia morali ſunt variæ, & contrariæ opiniones, ille, qui adhæret opinioni latioris viæ, videtur ſe exponere periculo mortalis, quia eſt in dubio, cum poſſit illa opinio eſſe falſa; & contraria vera. Sed ad hoc reſpondetur, quod utique ille, qui agit ſcienter id, de quo dubitat eſſe mortale, permanente dubitatione, mortaliter peccat, etiamſi illud in ſe non eſſet mortale, ſumendo propter & ſtricte dubitationem prout rationes ſunt æque ponderantes ad utramque partem, nec magis quis declinet ad unam, quam ad aliam.

Quæst. IV. *An licet sequi opinionem minus tutam, sed probabiliorem?*

Resp. Tenemur sequi partem tutiorem in iis omnibus, in quibus ignorantia invincibilis & major probabilitas non juvant ad obtinendum finem, quem procurare tenemur. Quia adhiberi debent media efficacia, si adsint.

Hinc tenemur. 1. Sequi partem tutiorem, ubi agitur de iis, quæ sunt de necessitate medii ad salutem, vel quæ requiruntur ad validam administrationem & susceptionem Sacramentorum: quia non obtinebitur salus, nec effectus Sacramenti, nisi reipsa ponantur ea, quæ Deus ad hunc finem exigit. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propositionem. *Non est illicitum in Sacramentis conficiendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi, hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacramentalis, aut Episcopalis.* 2. Ubi agitur de procuranda sanitate corporis, de victoria sive in bello, sive in judicio, de vitando damno proximi, quod cavere tenemur ex justitia vel caritate &c. Quia in his non obtinebitur finis debitus, nisi adhibeantur media reipsa & non solum opinione efficacia. Neque enim major probabilitas opinionis mutat naturam rerum, aut iis efficaciam tribuit, aut impedit damnum. Unde nullatenus est probabile, etiam speculative, quod tunc liceat oppositum. 3. Ad tutiorem partem tenetur, qui ad tutiora adhibenda ex conventione, voto, vel superioris præcepto obligatur.

Resp. 2. Licet sequi opinionem minus tutam de licito, quando post debitam veritatis inquisitionem apparet certo, ac valde probabilis, & multo probabilior opposita, ita ut excludat dubitationem & formidinem rationabilem errandi. *Prob.* Quia 1. Alex. VIII. damnavit hanc proposit. *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* 2. Ex Clero Gallicano supra laudato. 3. Licet sequi judicium prudens, ac moraliter certum de honestate seu licitate actus. At opinio multo probabilior de licito est, seu fundat ejusmodi judicium: nam sequens opinionem multo probabiliorem de licito, licet minus tutam, judicat, aut saltem judicare potest prudenter, & firmiter, actionem suam esse licitam; ille enim firmiter & prudenter judicat, qui in judicando præfert motiva multo graviora motivis minus gravibus, quæ præ illis citra culpam & affectum inordinatum levia, & merito contemnenda apparent, & sic habet prudentem, & firmam persuasionem, quod actio sua sit licita, nec ullam habet formidinem erroris, vel si quam habet, illam prudenter repellit ac contemnit ut scrupulum: cum habeat motiva multo graviora judicandi actionem suam esse licitam, quam sint motiva judicandi oppositum, quæ comparate ad longe graviora, apparent levia, & merito præ illis contemnenda: proinde se habent perinde ac si non essent; motivum enim quod prudenter contemnitur, perinde se habet ac si non extaret. Ita docet S. Antonin. 2. part. tit. 3. c. 10. §. 10. & sub fin. hæc ait: *Non enim consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figuralibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus.* Et ex Reg. 31. Jur. in 6. *Eum, qui certus est, certiorari ulterius non oportet.* Et vero impossibile est habere dictamina metaphysice, aut physice certa de omnibus agibilibus. Deus autem, qui disponit omnia suaviter, non exigit ab homine, ut semper cum evidentia & certitudine metaphysica de materiali honestate suæ actionis operetur, quia est supra conditionem hominis in hoc statu semper sic operari, ait Cajet. Itaque Deus solum a nobis exigit, ut nunquam operemur sine firma & prudenti persuasione quod operatio hic & nunc exercenda sit licita.

Hinc quamvis opinio Gullielmi Parisiensis docens hominem statim atque peccavit, teneri ad confessionem, sit tutior; nemo tamen peccati arguit eum qui confessionem aliquantisper differt; quia opinio opposita S. Thomæ est multo probabilior, & tuta.

Dixi *multo probabilior.* Nam non licet sequi opinionem minus tutam, quæ apparet solum paullo probabilior tutiore. Quia in moralibus parum pro nihilo reputatur; & quia exiguus probabilitatis excessus non fundat certitudinem moralem, nec excludit formidinem rationabilem erroris, nec proinde tollit periculum probabile peccandi.

Obj. 1. Opinio tutior, licet minus probabilis, est adhuc probabilis, habet motivum grave &c.

Resp. Ita est, si absolute & seorsim spectetur, non autem si spectetur comparate ad oppositam longe probabiliorem, & relate ad operantem. Nam tunc ejus motivum operanti apparet leve, sic ut prudenter contemnatur præ opposito longe graviori, ac proinde se habet ac si non esset.

Obj. 2. Formido est essentialis cuilibet opinioni, etsi probabilissimæ. Ergo nulla opinio potest esse moraliter certa. *Resp.* dist. ant. Formido logica, C. Moralis, N. Duplex est formido, una logica, quæ est essentialis omni assensui opinativo, & consistit in actu, quo intellectus cognoscit non repugnare præcise ex vi motivi assensus, rem aliter se habere atque judicat: & alia moralis, quæ est accidentalis assensui opinativo, & ab eo separabilis, consistitque in actu, quo intellectus dicit rem forte aliter, se habere atque judicat. Hæc sola formido repugnat certitudini morali, & abest ab opinione probabiliore.

Quæst. V. *Ad quid tenemur, quando opinio est probabilis extra concursum?*

Resp. 1. Tenemur servare præceptum, quando opinio affirmans illud existere, est unice probabilis, Quia 1. tenemur servare præceptum, cujus existentia apparet æque probabilis ac non existentia, ut probavi: Ergo a fortiori, si ejus existentia appareat unice probabilis. 2. Homo in hoc casu potest prudenter judicare legem existere, nec id potest nisi imprudenter negare: nam habet grave motivum id asserendi, & nullum habet negandi. Atque quisque tenetur servare legem, quam potest prudenter judicare existere, vel quam non potest nisi imprudenter negare.

Resp. 2. Licet sequi opinionem minus tutam, seu negantem præceptum, quando est unice probabilis, ita ut excludat omnem formidinem saltem rationabilem peccandi. Quia illam sequens potest judicare prudenter & firmiter actionem suam esse licitam: nam habet motivum grave id judicandi, & nullum habet aliter judicandi. Unde nec habet anxietatem,

nec

nec formidinem erroris; aut si quam habet, potest eam contemnere ut scrupulum, quippe quæ careat fundamento saltem rationabili. Sic rusticus licite omittit sacrum eo die, quo ejus Pastor, vir probus & doctus existimatus, asserit ad illud non teneri, si nullum habeat motivum judicandi oppositum, nec suum Pastorem falli aut fallere, ex c. 44. *de sent. excom.* Unde tunc talis opinio est certa practice, & relate ad operantem, quamvis speculative & absolute spectata, sit dumtaxat probabilis. Quod si contingat talem opinionem esse reipsa falsam, error est invincibilis.

TRACTATUS
DE
LEGIBUS. (1)

SECTIO PRIMA.

De Lege in communi.

QUæst. I. *Quid est lex?*

Resp. Est præceptum commune, honestum, justum, stabile seu perpetuum, ad bonum commune, a gerente curam communitatis impositum, & sufficienter promulgatum.

Itaque ex communi Doctorum sententia, Lex est, 1. Præceptum; nam Lex est ordinatio Superioris efficax, & obligans subditos ad agendum vel omittendum aliquid. Non potest autem obligare nisi præcipiendo, hoc est jubendo vel vetando. Hinc Lex permittens est etiam præceptiva, saltem virtualiter: nam hoc ipso quod permittit aliquid fieri, prohibet ne illud fieri impediatur. Porro præceptum est recta agendi vel omittendi ratio, seu regula obligans ex auctoritate Superioris. Per τὸ obligans differt a consilio, quod est etiam recta agendi regula, sed non obligans. Hinc illud S. Hieronymi l. 1. contra Jovin. *Ubi consilium datur, offerentis arbitrium est: ubi præceptum, necessitas est servientis.*

2. Commune: nam debet fieri communitati perfectæ ex *l. Jura*, ff. de legib. *Jura non in singulas personas, sed generaliter restituuntur.* Communitas autem perfecta est, quæ ex natura sua perpetua est, ac politicæ gubernationis capax: sive est ea quæ sibi sufficit ad assequendum finem ad quem instituta est, nempe ad conciliandam & conservandam felicitatem, pacem, ac tranquillitatem publicam, ut Regnum, Provincia sui juris, Ecclesia &c. Imperfecta vero, quæ ex natura sua non est perpetua, nec capax politicæ gubernationis; sive quæ sibi non sufficit ad prædictum finem, ut Familia, Parochia &c.

Porro censetur communitas sibi ad suum finem sufficere, dum in ea est potestas Magistratus aut Pastores instituendi, membra ac subditos in ordine continendi, lites & controversias dirimendi, improbos ac scelestos morte mulctandi, vel contumaces a corpore resecandi.

3. Lex necessario debet esse honesta, statuendo videlicet aliquid honestum, vel in se, vel saltem ratione finis intenti, ad quem conducat: nam finis legis est homines bonos facere, ut docent Arist. & S. Th. Deinde homo non potest obligari ad actus malos, vel inutiles, seu indifferentes; nec Deus utpote

summe

(1) Actuum humanorum principia multa, ac varia funt. Alia dicuntur *efficientia*, ut voluntas, & libertas: alia *dirigentia*, ut concupiscentia, & lex: alia *allicientia*, ut habitus tum boni tum mali, hoc est, virtutes & vitia. Quæ ad primum genus attinent, *intima* animæ sunt, ut patet per se. Quæ vero sunt duorum posteriorum generum, distribuuntur in *interiora*, & *exteriora*. Sic conscientia, & habitus revocantur ad interiora: lex, & inspirationes nobis immissæ ab Angelis, ad exteriora referuntur. Hinc porro vides unico obtutu materiam omnem universæ Facultati morali subjectam. Principia enim *efficientia* expenduntur in primo Tract. *de Actib. Humanis*. Alterum ex *dirigentibus* discutitur in secundo Tractat. *de Conscientia*: alterum vero in præsenti Tractat. *de Legibus*. Demum *allicientia* considerantur primo generatim, deinde speciatim, in subsequenti Tract. *de Peccatis, de Virtutibus &c.* Communis loquendi usus principiis dirigentibus *normæ* seu *regulæ* appellationem tribuit. Regula in genere est quasi mensura, ad quam exploratur, num aliquid rectum sit, vel obliquum, seu an ordini ad suum finem conveniat, vel adversetur. In moralibus itaque illud regulæ nomen sibi vindicabit, ex quo dignoscimus, quid honestum, aut turpe sit: quidve proinde ad finem ultimum conducat, vel ab eo abducat. Indicatas morum regulas duas, scilicet *conscientiam & legem*, cognominibus *proximæ, ac remotæ* (Vid. notam 2. ad q. 1. c. 1. *de Conscient.*) discriminant Auctores. Utrum sola *conscientia*, vel etiam *ratio* sit habenda pro regula *proxima*, mox patebit (ex Nota ad q. n. Sect. 2.) ubi ambas propriis characteribus distinguemus. Interea, de *Legibus* loquendo, hæc sunt animadvertenda. Cum quævis actio *moralis* sit relativa ad suam *regulam*, & aliunde sola lex aut omnino, aut saltem principaliter sit regula & norma agendi; & hinc intelligere pronum erit, quanti momenti sit præsens Tractatus. Sane incredibile dictu est, quot æquivocationes & exerrationes contingant in hominibus etiam doctis, ex eo præsertim, quod non satis accurate perspecta teneant, quæ instar fundamenti faciuntur in isto Tractatu. Nullum pariter mihi dubium, quin ob talem inscitiam multi alii præsertim de Clero, qui innumeris fere subjacent Ecclesiasticis Legibus, conscientiam sibi efforment partim laxam, partim scrupulosam: quorum utraque ceu vitiosa *cavenda est ex* Div. Bonav. (*Comp. Theol. Verit. lib. 2. cap. 52.*) *nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem.* Inter Theologos præclare de legibus scripsit D. Thom. (1. 2. *q.* 99. *usque ad qu.* 109.) Bened. XIV. multa huc spectantia vel declaravit, vel definivit sparsim in aureis suis Operibus, præsertim vero *de Syn. Diœc.* Unde & nos deprompsimus (Num. 78. 79.) generalia quædam axiomata. Optime autem illos sibi consulere arbitror, qui in materia ista lucem fœnerantur a Canonistis, quorum maxime propria,

summe bonus, sapiens, ac rectus, dedit hominibus potestatem statuendi nisi honesta.

4. Justa, scilicet ex parte legislatoris, & justitia quidem tum legali, in eo posita ut prosit bono communi; tum commutativa, qua Legislator non plura statuat quam possit statuere, nec aliis quam subditis; alias injuriam inferret, & nulla esset lex, cum actio non possit excedere agentis potestatem: tum denique distributiva; qua secundum æqualitatem proportionis, habita ratione virium & facultatum, imponantur subditis onera in ordine ad bonum commune. Nam esset contra rectam rationem, & justitiam etiam commutativam, aliquos ultra modum gravare. Ad nullitatem tamen legis ex hoc capite requiritur tanta improportio & inæqualitas, ut redundet in detrimentum commune, & injustum ac grave onus plurium, ut notat Suarez: alioqui enim si Lex de se utilis sit, & pauci plus æquo vexentur, Lex erit valida, & obligabit alios. Illi vero qui injuste gravantur, non obligabuntur quoad excessum injustum, nisi per accidens, ratione scandali vel perturbationis, ad quæ vitanda debet quisque juri suo cedere.

Porro in dubio de honestate vel justitia legis præsumendum est pro legislatore, & servanda lex est: tum quia Superior habet jus altius, & possidet jus præcipiendi, a quo subditus per istiusmodi dubium non probat se esse exemptum: tum quia Princeps regitur altiori consilio, & potest habere rationes subditis occultas: tum quia tunc legis observationem postulat bonum commune, & recta gubernatio; nam alioqui subditis daretur nimia licentia non servandi leges.

5. Est de se perpetua, hoc est, statuta in perpetuum, & sine termino definito: ita ut semel lata, semper duret, quamdiu durabit communitas cui imponitur, nisi abrogetur, aut mutatis circumstantiis noxia vel inutilis fiat ex c. ult. *de offic. Legat.* Nam perpetuitas legum necessaria est ad earum finem, nempe bonum commune, quod postulat stabilitatem, & uniformitatem, ut utiliter administretur communitas de se perpetua, quatenus per continuam successionem perseverat eadem moraliter in posteris: legum quippe mutatio detrimentum reipublicæ affert.

6. Lex debet essentialiter esse utilis bono communi, quod est finis essentialis & primarius Legis. Constat tum ex c. *Erit* dist. 4. ibi: *Erit autem lex honesta, justa, possibilis secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporique conveniens, necessaria, utilis, nullo privato commodo, sed pro communi utilitate conscripta.* Tum quia Lex est actus publicæ potestatis, quæ instituta est solum in bonum commune; tum quia potestas ferendi leges non est data hominibus, nisi propter bonum commune procurandum, ut constat ex Scriptura docente Legislatores Ecclesiasticos esse Pastores, & habere potestatem tantum in ædificationem aliorum, 2. ad Corinth. 10. Sæculares vero esse Ministros Dei in bonum subditorum, Rom. 13. Præterea cum Lex toti communitati imponatur, eamque obliget, debet quoque ad illius bonum referri; alioqui inordinata esset; nam contra rectam rationem est totum ordinare ad partem, & totum operari pro solo bono privato partis. In quo differt potestas jurisdictionis a potestate dominativa in servum, & a jure proprietatis in utilitatem privatam concesso. Itaque lex omnis cedere debet in bonum commune, vel immediate, vel saltem mediate, & ultimate, alioquin nulla est. (1)

7. Lex debet ferri ab eo, qui præest communitati. Nam cum Lex feratur communitati perfectæ ob bonum commune, eamque obliget, ferri non potest nisi ab eo, ad quem pertinet curare communitatem, quique illius regendæ, obligandæ, cogendæ potestatem habet juridicam.

8. Demum debet esse promulgata, ex *l.* 9. *Cod. de Legib.* quia Lex est regula actionum generalis & publica, dirigens & obligans communitatem: at regula non potest communitatem dirigere, & obligare, nisi sit ei applicata & nota.

Quæst. II. *Quomodo lex differt a Præcepto?*

Resp. Differt 1. Quod Lex necessario feratur a persona publica pro communitate, & ad bonum communitatis; at præceptum ferri potest a persona privata ad privatam, puta a domino ad servum, & in bonum privatum superioris, vel subditi, vel alterius. 2. Quod Lex de se sit perpetua, non merum præceptum, quod exspirat morte præcipientis; Lex vero non. Quare si in nostra Societate, præcepta Præpositorum Generalium semper obligent donec a successore revocentur, id non habent a se, sed a lege speciali Congregationis septimæ can. 10. iis perpetuitatem statuente. Igitur lex differt a præcepto, sicut species a genere: nam omnis lex est præceptum, sed non omne præceptum est lex. Præceptum enim aliud est commune, aliud particulare. Commune subdividitur in perpetuum, quod solum est proprie lex, & in non perpetuum, sed ad breve tempus impositum. Convenit autem lex cum præcepto, quod utrumque sit ratio seu regula agendi vel omittendi, obligans ex auctoritate superioris. (2)

Quæst. III. *An lex omnis necessario obliget?*

Resp. Affirm. *Ex commun.* Prob. 1. ex S. Hieron. sup. cit. & ex S. Aug. lib. de Sancta Virginit. c. 13. *Præcepto quisquis non obtemperat, reus est & debitor pœnæ.* 2. Quia lex ac præceptum est usus & applicatio juris, quod habet superior ad obligandum subditos. Item est ordinatio superioris habentis potestatem & voluntatem efficacem obligandi, eamque subditis declarantis: at voluntas efficax supposita potestate inducit effectum. 3. Lex divina naturalis & positiva præcipit, ut justis superiorum præceptis obtemperemus. Quare violatio cujusvis præcepti etiam humani, est transgressio Legis divinæ, ideoque offensa Dei, & peccatum.

Obj. Datur lex permissiva, ex l. 7. ff. de legibus ibi:

(1) Nulla est lex in ratione Legis, de qua tamen privato homini non licet judicare.

(2) Discrimen aliud peculiare *legis*, & *præcepti* pandit Bened. XIV. lib. 13. de Syn. cap. 4. n. 9.

ibi: *Legis virtus hæc eſt, imperare, vetare, permittere, punire*. *Reſp*. Lex permiſſiva obligat alios ad non impediendum id quod permittitur. (1)

Quæſt. IV. *Quomodo dividitur Lex?*

Reſp. Dividitur in divinam, quæ a Deo, & humanam, quæ ab homine ſancita eſt. Lex divina ſubdividitur in æternam, naturalem, & poſitivam: Poſitiva in veterem, & novam. Vetus eſt ea, quam Deus dedit Moyſi per Angelum, & per Moyſem Iſraelitis. Nova eſt ea, quæ a Chriſto lata fuit omnibus hominibus, & per Apoſtolos promulgata. Lex humana ſubdividitur in Eccleſiaſticam, quæ ſcilicet fertur poteſtate Eccleſiaſtica & ſpirituali, ut Papæ, Concilii, & Epiſcopi; & in Civilem, quæ fertur poteſtate ſæculari, ut Regis, Principis &c.

SECTIO II.

De Lege divina.

QUæſt. I. *Quid eſt Lex æterna?*

Reſp. Lex æterna late ſumpta eſt ſumma ratio, qua Deus omnia regit & gubernat: ſtricte ſumpta, eſt ordinatio & voluntas Dei, qua Deus ab æterno ſtatuit, ut a creatura intellectuali fierent ea, quæ ex natura rei neceſſaria ſunt ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ ſuæ intellectuali; & omitterentur ea, quæ naturam intellectualem dedecent, ex S. Auguſtin. l. 22. contra Fauſtum cap. 27. dicente: *Lex æterna eſt ratio divina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conſervari jubens, perturbari vetans*. Hinc non differt a lege naturali, niſi quod hæc ſuperaddat promulgationem factam in tempore per lumen naturale. Lex enim naturalis nil aliud eſt, quam Lex æterna ſtricte ſumpta, naturæ rationali per lumen naturale intimata, habitualiter quidem per rectam rationem, actualiter vero per dictamina rectæ rationis.

Quæſt. II. *Quid eſt lex naturalis?*

Reſp. Eſt Lex divina, creaturæ rationali impreſſa, præcipiens quidquid ex natura rei neceſſarium eſt ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ rationali ut rationali, & prohibens quidquid ex natura rei dedecet naturam rationalem ut rationalem, atque etiam ſtatuens ea quæ ex ſe neceſſaria ſunt ad valorem actuum. (2)

Hanc

---

(1) Quamvis communi doctrina, quam verbis Angelici expreſſimus (N. 367.) hi tres numerentur actus, ſeu effectus legis abſolute acceptæ, ſcilicet *præcipere*, *prohibere*, *permittere*; non idcirco tamen convellitur alia communis doctrina de *obligatione* cujuſcumque veræ legis, immo firmatur, quia facile eſt oſtendere, aliquam oriri obligationem ex ſingulis illis effectibus. De duobus prioribus nullum poteſt eſſe dubium; igitur de tertio dumtaxat id demonſtrandum eſt. Perpende naturam rei, quæ a lege permittitur, ſimulque tres ſupremas moralitatis ſpecies (N. 266.) attende. Si rem permittit in genere moris *indifferentem*, dando ſubditis facultatem libere eam faciendi; tunc obligat, ne quis impediat alium volentem eamdem facere, ex. cau. manducare carnes in Vigilia Epiphaniæ non incidente in diem Veneris, aut Sabbati. Eamdem ipſam obligationem non impediendi producit, ſi expreſſe permittat rem ex ſuo genere *bonam*, cujuſmodi eſt ex. cau. nuptias appetere relate ad homines, qui ſui juris ſunt, & continentiæ perpetuæ nolunt ſe addicere. Si tandem rem permittat *malam*, ex. cau. moderatam uſuram cambii ſicci, vel alterius fœneratitii contractus; obligat judices, ne puniant eos, qui eam perpetrarunt. Quamquam in hoc poſtremo caſu lex a propria excidit dignitate (juxta præced. Notam) eo ipſo, quod inhoneſta proponit. Patet ergo, omnem legem aliquid poſitive permittentem ſemper involvere præceptum aliquo modo obligans. Hinc in jure (diſt. 55. can. 6. *qui partem cujuslibet digiti*) ipſa permiſſio deſignatur nomine *præcepti*. Porro adverſus adſertam legis obligationem rurſus quis opponet, apud Juriſconſultos *legis* appellatione donari etiam *conſilium*, quod certe nullo modo obligat ad faciendam rem, quæ conſulitur. Reſp. quæ proprie eſt norma morum, gemino fungitur officio, *dirigit* & *obligat*. Si primum præciſe ſpectetur, tunc ipſa in ſe comprehendit & legem, & conſilium. Si ſecundum etiam attendatur, ſic lex eſt ſtricte dicta. Itaque quæ vocantur *conſultoriæ* leges, eæ nonniſi improprie & analogice leges ſunt. Ut quid ergo, inquies, Evangelium continens conſilia, *lex nova* dicitur? Reſp. quia, præter conſilia, leges complectitur proprie dictas, quæ ſi deeſſent, appellatio illa ceſſaret, rite loquendo. Ceterum reſpectu etiam conſiliorum obligationem præſefert, non quidem eadem ſervandi, ſed non contemnendi, ſicuti faciunt propudioſi Novatores irridentes Monachatum.

(2) Ex Angelico (1. 2. *quæſt.* 93. *art.* 1. & *q.* 91. *art.* 2.) *Lex æterna nihil eſt aliud, quam ratio divinæ Sapientiæ, ſecundum quod eſt directiva omnium actionum, & motionum. Lex* vero *naturalis, nihil eſt aliud, quam participatio legis æternæ* in *rationali creatura*, & *impreſſio divini luminis in* eadem creatura, *quæ excellentiori quodam modo divinæ providentiæ ſubjaceat*: Quocirca lex *æterna*, & lex *naturalis* unum idemque ſunt; cum utroque nomine deſignentur ſempiterna Dei decreta ordinantis omne id quod per ſe & ex natura rei neceſſarium eſt ad conſervationem ordinis juſtitiæ, ſive ad Deum, ſive ad ſe ipſas referant rationales creaturæ; quæque proinde ſunt regula & norma earundem creaturarum agentium. Sed cum hujuſmodi Divina decreta poſſint bifariam conſiderari, nempe vel quatenus *principiative* ſunt in Deo legiſlatore, tamquam regulante; vel quatenus *participative* ſunt in creaturis ſubditis, tamquam regulatis: idcirco ſub priori reſpectu *legis æternæ*, ſub poſteriori *legis naturalis* appellationem ſortiuntur. Porro ex his, ad tollendam a mentibus noſtris obſcuritatem, & confuſionem idearum, juvat corollaria nonnulla deducere. 1. Quæ dicuntur legis naturalis *præcepta*, nil aliud ſunt, quam rationes divinæ ſapientiæ, divinæque voluntatis ordinationes, quæ ſunt principia directiva humanorum actuum. Unde ingens patet *deformitas* eorum, quæ ab hominibus contra *talia* præcepta in quovis rerum genere peraguntur. 2. Participatio & manifeſtatio horum decretorum, ſeu præceptorum divinitus fit per quoddam *lumen* in ſingulorum hominum cordibus ſignatum ſeu impreſſum, quo poſſunt ipſi (modo velint) diſcernere, quid ſit bonum, & quid malum, quidve aut faciendum, aut vitandum. Quare oportet tale lumen diſtinguatur a *natura rationali*, atque ab *intellectu* eo

ipſo

Hanc obligare sub mortali in re gravi; fide constat ex Rom. 1. *Qui talia agunt* (contra legem naturalem) *digni sunt morte*. Et cap. 2. *Quicumque sine lege* (scripta) *peccaverunt*, *sine lege peribunt*, propter peccata scilicet contra legem naturalem commissa. Enimvero legem naturalem violans in re gravi offendit graviter Deum, quem non potest invincibiliter ignorare esse illius auctorem.

Porro Christus explicuit & sancivit præcepta moralia legis naturalis eorumque omnium observationem præcepit. Quare Lex omnis naturalis est etiam evangelica quoad materiam, seu rem præceptam & vetitam. *Quæcumque sunt vera*, *quæcumque pudica*, *quæcumque justa*, *quæcumque sancta*, *quæcumque amabilia*, *quæcumque bonæ famæ*: *si qua virtus*, *si qua laus disciplinæ*, *hæc cogitate*, *ut agatis*. Phil. 4. ubi Apost. commendat observationem eorum omnium, quæ lex naturalis ac divina præcipit & consulit.

Quæst. III. *An Lex naturalis præcipit*, *ut semper fiant actus honesti*, *ac boni?*

Resp. Affirm. Quia lex naturalis præcipit, ut homo semper vivat decenter, seu agat modo consentaneo naturæ suæ rationali, qua rationalis est; & sic præcipit homini id omne quod necessarium est ad vivendum seu agendum semper honeste, ac decenter naturæ rationali: *Omnia honeste*, *& secundum ordinem fiant*, 1. ad Cor. 14. At ad semper agendum honeste ac decenter naturæ rationali qua rationali, necesse est ut omnis ejus actus deliberatus, sit consentaneus naturæ rationali qua rationali, ideoque honestus.

Ut autem actus sit honestus ac bonus, necesse est ut sit, de objecto bono, vel indifferenti, sed conducibili ad bonum finem, ut fiat modo convenienti, & in circumstantiis objecto debitis, & propter finem honestum. Nam si unum ex iis desit, actus non est bonus, sed malus: tunc enim non tendit decenter ac convenienter naturæ rationali in objectum, finem & circumstantias actui debitas, & sic non convenit, sed disconvenit naturæ rationali seu intellectuali, nec a recta ratione approbatur, sed improbatur: quippe recta ratio dictat eum solum actum esse bonum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honestum, & circumstantias objecto debitas; hinc illud axioma Theologicum: *Bonum ex integra caussa*: *malum ex quolibet defectu*.

Quæst. IV. *An Lex naturalis potest mutari?* (1)

Resp. 1. Ex communi sententia, non potest mutari proprie. Quia Lex mutatur proprie, cum desinit, aut fit inhonesta, noxia vel inutilis, aut abrogatur a superiore, vel contraria consuetudine præscribitur. At Lex naturalis neque potest desinere, cum sit necessaria, & lata in perpetuum; neque fieri inhonesta, noxia, vel inutilis, cum nil præcipiat nisi bonum ac honestum, & ex natura rei necessarium, & nil vetet nisi id quod est per se malum ac inhonestum: neque potest abrogari a Superiore, nempe Deo: Deus enim non potest non præcipere semper creaturæ rationali id omne, quod ex natura rei necessarium est ad vivendum honeste, & decenter naturæ suæ; nec prohibere id omne, quod ex natura rei illam dedecet: nam non potest creaturam rationalem non regere sapienter & ordinate, & modo suæ sanctitati consentaneo, ideoque decenter ac conformiter naturæ rationali. Quare Lex naturalis, supposita creatura intellectuali, est absolute necessaria. Denique non potest contraria consuetudine præscribi: nam si non potest abrogari a Deo, multo minus potest ab hominibus.

Resp. 2. Lex naturalis potest mutari improprie, quatenus nempe potest fieri mutatio in circumstantiis materiæ illius. Nam Deus potest materiæ Legis naturalis apponere vel tollere conditiones ac circumstantias

---

ipso quod eidem naturæ a Conditore impressum, infusumque dicitur. 3. Cum ex Angelico cit. (*q.* 9. 4. *art.* 41.) *habitus sit*, *quo quis agit*, *non quod quis agit*: *sic non potest esse*, *quod lex naturalis sit habitus proprie*, *& essentialiter*. Hinc palam fit, *legem naturalem* differre a *Synderesi*, quæ habitus est primorum principiorum practicorum (juxta Notam 1. ad Tract. *de Consc.*) præbens scilicet facilitatem cognoscendi quid bonum, malumve sit in genere moris. Nihilominus ex eodem Angelico lex naturalis potest vocari *habitus* alio latiori sensu, quatenus *habitu tenetur*, *sicut dicitur fides id*, *quod fide tenetur*; hoc est, quatenus lumine rationis semper permanente in intellectu, semper in nobis inest potentia percipiendi præcepta naturalis legis, etsi non semper actu eadem considerentur. 4. Quandoquidem *conscientia* est actuale rationis practicæ dictamen, ostendens in particulari, quid hic & nunc agendum sit; ideo necesse est, ipsum discrepare non solum a *synderesi*, quæ merus est habitus ex dictis; sed etiam a *lege naturali*, quæ generale dumtaxat dictamen est eorum, quæ agenda, aut omittenda sunt. 5. Quamvis conscientia præsupponat *legem naturalem*, *lumen rationis*, & *synderesim*; attamen ista sola, non horum quidpiam, proprie est *regula proxima* agendi. Quippe legis æternæ decreta, quæ per lumen rationis, ac synderesim possunt innotescere, hominem agere volentem proxime non dirigant, nisi practico quodam ratiocinio invicem componantur, & actionibus eliciendis applicentur, quod alia voce *conscientiam* dicimus. Jam vero vel sola *legis naturalis* notio, sic clare distincteque efformata, extra dubium omnino ponit ejusdem quoque legis *extantiam*; ut proinde mirandum potuisse homines existere prisca, recentique memoria (N. 258. 269.) qui hanc negarent. Quoniam ausu isto temerario evadunt plane injuriosi tum in Deum O. M. tum in seipsos, tum in universam hominum nationem, prorsus expediret ipsos adhuc vivos sepulturæ mandari, ne fœtore suæ perversitatis aerem inficiant. Sed quantumvis summo consensu omnes, quibus non nutat cerebrum, fateantur extare naturalem legem, qua fit, ut alia honesta, alia turpia sint, independenter ab humana quavis constitutione, aut consuetudine; ingens tamen apud Eruditos discordia est in determinandis hujusce legis naturalis *principiis cognoscitivis*. De his Theologi Morales plerumque nihil peculiare solent edicere; multa vero ex professo tradunt Ethices, ac Juris naturalis Tractatores novissimi, tum Catholici, tum Acatholici. Nec desunt, qui cum Cl. Antonio Genuensi spartam hanc adornent etiam in Disquisitionibus Metaphysicis.

(1) Undenam subsidia mutuari liceat ad gravissimam hanc quæstionem, aliasque ei cognatas, rite perscrutandas ac definiendas, a nobis indicatum N. 315.

tias quasdam, quibus positis aut sublatis, actiones jam non sunt Lege naturali prohibitæ, vel præceptæ, & per quas mutatur materia.

Nota. Aliquid est de jure naturali permissive, vel præceptive. Illud est de jure naturali permissive, quod Lex naturalis nec præcipit, nec vetat, nec irritat; sed permittit fieri, vel aliter de eo statui. Illud est de jure naturali præceptive, quod præcipitur vel prohibetur jure naturali, ac proinde cujus oppositum a nemine statui potest.

Quæst. V. *An saltem Deus potest dispensare in aliquo præcepto Legis naturalis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, non potest dispensare directe & proprie. Quia dispensare proprie in lege est liberare aliquem ab obligatione Legis: manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus Lex viget & obligat. At Deus non potest absolute hoc facere in Lege naturali. Ergo. *Prob. min.* Nam Deum liberare aliquem ab obligatione Legis naturalis manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus illa per se obligat, est Deum concedere alicui ut agat aliquid jure naturali vetitum, vel omittat aliquid hoc jure præceptum, manentibus omnibus circumstantiis, in quibus id jure naturali prohibetur, vel præcipitur: ac proinde ut agat id quod est intrinsece malum ac inhonestum, vel omittat id quod tunc ex natura rei necessarium est ad honestatem morum, & cujus omissio dedecet naturam rationalem. At Deus non potest absolute hoc concedere: nam hæc concessio repugnat sanctitati, ac sapientiæ divinæ, & decenti ac ordinatæ gubernationi creaturæ intellectualis.

Obj. 1. Deus reipsa dispensavit in variis legis naturalis præceptis. Nam 1. dispensavit cum Abrahamo in homicidio, præcipiendo ut filium innocentem occideret. 2. Cum Patriarchis in Polygamia. 3. Cum Judæis in furto, nempe ut retinerent vasa Ægyptiorum ipsis commodata. 4. Cum Judæis in dissolutione matrimonii per libellum repudii. 5. Cum iisdem in usura. 6. Cum Osea, ut fornicaretur. 7. Cum Machabæis, ut pugnarent die Sabbati. Ergo.

Resp. Neg. ant. & ejus probationem. Nam Deus non præcepit, nec permisit has actiones, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus lege naturali prohibitæ sunt, sed solum mutavit conditiones ac circumstantias materiæ legis naturalis, sub qua mutatione actiones illæ non sunt lege naturali prohibitæ. Itaque.

Ad 1. *Resp.* Deus, ut supremus vitæ ac necis omnium dominus, dedit Abrahamo jus in vitam filii innocentis, ut illum sibi immolaret. Occisio autem innocentis, facta auctoritate & jussu Dei, non est injusta, nec vetita lege naturali, nec proinde homicidium, sed est justa & consentanea juri divino naturali.

Ad 2. *Resp.* Uxorum pluralitas non est contra jus naturale, posita concessione divina. Nam non repugnat absolute fini primario conjugii, qui est prolis susceptio & educatio; sed tantum adversatur societati & paci familiæ, & difficiliorem reddit bonam liberorum educationem, quibus incommodis Deus facile auxiliis gratiæ prospicere potest. Polygamia quidem ponit inæqualitatem juris ac dominii corporum; sed hanc injustitiam tollit seu impedit Deus, mariti corporis dominium in plures uxores dividendo, quibus proinde jam non fit injuria, cum Deus sit supremus omnium creaturarum, & jurium illarum dominus.

Porro Deus uxorum pluralitatem Patriarchis concessit, ad majorem fidelis populi, ex quo Christus nasciturus, & verus Dei cultus in ceteras gentes propagandus erat, multiplicationem.

Ad 3. *Resp.* Deus tamquam supremus rerum omnium dominus, Ægyptiorum vasa Israelitis donavit, ita ut Ægyptii jam desinerent esse illorum domini; & sic Israelitæ non abstulerunt nec retinuerunt rem alienam, sed suam factam per donationem Dei, nec proinde furti rei fuere. Deus autem dominium rerum Ægyptiorum in Israelitas transtulit, tum ut summam Ægyptiorum in Israelitas crudelitatem puniret, tum etiam ut Israelitis debitam redderet laborum suorum mercedem, qua fraudati fuerant ab Ægyptiis.

Ad 4. *Resp.* Matrimonium dissolvi potest auctoritate Dei, ut auctoris naturæ, & supremi omnium jurium creaturarum domini. Repudium autem permittendo, hoc ipso irritavit seu dissolvit prioris matrimonii vinculum, quo dissoluto vir & prior uxor poterant aliud matrimonium contrahere. Lex enim naturalis prohibet dumtaxat secundum matrimonium, quamdiu prioris vinculum manet.

Ad 5. *Resp.* Tradetur responsio, ubi de usura agetur. (1)

Ad 6. *Resp.* cum SS. Augustin. & Hier. Deus non jussit Oseæ, ut fornicaretur, sed ut mulierem, quæ prius fornicaria erat, duceret uxorem, & ad eam affectu maritali accederet. Illa autem mulier vocatur adhuc post matrimonium fornicaria, quia talis ante illud fuerat; & filii ejus filii fornicationum appellantur, quia nati erant ex matre, quæ fuit fornicaria.

Ad 7. *Resp.* Præceptum de Sabbato non est de jure naturali quoad determinationem temporis: Præterea in facto Machabæorum non intervenit proprie dispensatio, sed solum interpretatio legis. Nam illa lex non prohibebat opus ad humanam salutem necessarium, ut probat Christus Matth. 12. nec proinde actum pugnandi contra hostes, præsertim infideles.

Obj. 2. Papa per auctoritatem a Deo acceptam dispensat. 1. In actuali residentia Episcoporum in suis Diœcesibus. 2. In votis & juramentis. 3. In matrimonio rato, non consummato, quæ tamen omnia sunt de jure naturali.

Ad 1. *Resp.* Papa non eximit Episcopos ab obligatione residentiæ actualis in iis circumstantiis, in quibus ad eam lege naturali tenentur; sed solum sua auctoritate declarat Episcopum in his aut illis circumstantiis posse legitime a suis sedibus abesse.

Ad 2. *Resp.* Papa non tollit obligationem voti & juramenti, manente ipso voto & juramento, sed tamquam Vicarius Dei, & ejus nomine, remittit promissionem Deo factam, & juramentum: qua remissione facta, hoc ipso cessat obligatio præstandi promissum. Nam

(1) Non fœneraberis Fratri tuo ad usuram, sed alieno. (Deut. 23. D. Ambr. de Tobia c. 15.) „ Qui erat tunc „ alienigena nisi Amalech, nisi Amorrhæus, nisi hostis? … „ ab hoc usuram exige quem non sit crimen occidere. „

Nam lex naturalis non præcipit reddi promissum, relaxata promissione. Promissio autem Deo facta, relaxari potest a Deo, non solum immediate, sed etiam mediate, nempe per suum Vicarium Œconomum.

Ad 3. Resp. Papa dispensat in matrimonio rato non consummato, nomine Dei, vinculum conjugale tollendo, & rescindendo matrimonii contractum. Lex autem naturalis non obligat nisi ad servandum matrimonium non dissolutum, nec vetat illud dissolvi ex gravissima caussa per supremam potestatem acceptam a Deo, qui ut naturæ auctor, & rerum ac jurium omnium dominus, potest pro libito vinculum matrimonii dissolvere, & quemlibet contractum rescindere sive per se, sive per alium. Deus tamen nemini concessit potestatem dissolvendi matrimonii consummati baptizatorum.

Igitur in his omnibus Summus Pontifex non dispensat proprie in lege naturali, legis naturalis obligationem directe tollendo, materia ejus secundum omnes suas conditiones remanente; sed improprie tantum dispensat, tollendo aliquam conditionem seu circumstantiam se tenentem ex parte materiæ, aut actum fundantem obligationem annullando: quod facere potest ut Dei Vicarius, Œconomus, & supremus Ecclesiæ Pastor a Deo constitutus.

Resp. 2. Deus potest dispensare improprie in iis Legis naturalis præceptis, quorum materia pendet a dominio Dei, quatenus potest materiæ legis apponere vel tollere conditiones ac circumstantias quasdam, quibus positis aut sublatis, actiones jam non sunt Lege naturali prohibitæ vel præceptæ: Sic Deus, ut supremus rerum ac jurium omnium creaturarum dominus, potest alicui tribuere jus usurpandi bona aliena, occidendi innocentem &c. Quo jure dato, acceptio boni alieni non est injusta, immo non est acceptio alieni, sed boni, quod fuit alienum, & per donationem Dei factum est proprium accipientis: occisio innocentis est justa, cum fiat auctoritate accepta a Deo, qui potest pro libito disponere de vita hominum &c. In iis vero præceptis, quorum materia non pendet a Dominio Dei, ne improprie quidem dispensare potest: nam sunt quidam actus ita intrinsece mali, ut in nulla circumstantia fieri possint liciti, cujusmodi sunt odium Dei, blasphemia, idololatria, hæresis, perjurium &c.

Quæst. VI. *Quid est Lex positiva?*

Resp. Lex positiva in genere est ea, quæ libere a legislatore lata est, & aliter promulgata quam per lumen naturale, videlicet aliquo signo externo, puta voce, vel scripto. Alia est mere positiva, quæ scilicet statuit aliquid, ~~quod non est~~ sic statutum jure naturali, sed quod jus naturale permittit sic statui, ut lex vetans comestionem certarum rerum. Alia est etiam naturalis ex parte materiæ, quæ scilicet statuit aliquid, quod jam sic lege naturali statutum est, qualia sunt omnia præcepta Decalogi, excepta determinatione Sabbati.

Lex vero divina positiva est ea, quæ a Deo libere lata est, & aliter promulgata quam per lumen naturale. Tales sunt Lex vetus, & Lex evangelica, quæ sunt etiam Lex naturalis ex parte materiæ, quoad præcepta scilicet moralia, & mere positiva quoad cetera præcepta.

SECTIO III.

De lege humana.

NOta. Jus gentium est jus ab omnibus aut fere omnibus gentibus, usu & consuetudine vim Legis habente, introductum; Sive est jus non scriptum, quod libero omnium aut fere omnium nationum consensu & usu receptum, vim obligandi habet. Sic ad jus gentium spectat divisio & proprietas bonorum &c. Quare jus gentium est quædam Lex humana virtualiter & æquivalenter.

CAPUT I.

De caussa efficiente, & materia Legis humanæ.

QUæst. I. *Quinam possunt ferre Leges, & quibus?*

Resp. 1. Leges Ecclesiasticas ferre possunt 1. Papa pro tota Ecclesia, ex Joann. 21. *Pasce agnos meos, pasce oves meas.* 2. Concilium Gen. etiam pro tota Ecclesia, Nationale pro tota natione, & Provinciale pro sua Provincia. 3. Legatus Apostolicus pro sua provincia. 4. Episcopus pro sua diœcesi, licet non consecratus, modo sit confirmatus; Archiepiscopi autem, Primates, & Patriarchæ extra Concilium possunt pro sua tantum diœcesi. 5. Qui habent jurisdictionem quasi Episcopalem, ut aliqui Abbates pro locis sibi subjectis. 6. Ordines Religiosi in Capitulo generali; non tamen illorum Præpositi generales, nisi ex speciali & expressa concessione Papæ, quæ ordinarie non datur; neque Ordo feminarum, qui æque est incapax jurisdictionis ecclesiasticæ, ac earum singulæ; ideoque non potest ferre leges proprie dictas, sed solum statuta conventionalia, & obligantia vi voti obedientiæ.

Resp. 2. Leges civiles sancire possunt, Imperator pro toto Imperio, Rex & quivis Princeps, ac Respublica superiorem non agnoscens, pro suis ditionibus. Ratio generalis est, quia Episcopi, & Principes sæculares præpositi sunt Rectores communitatis perfectæ; ac proinde habent legislativam potestatem, utpote necessariam ad recte ac convenienter regendam communitatem perfectam; nec enim recte ac convenienter communitatem perfectam regere possunt, nisi habeant potestatem efficaciter ac stabiliter statuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt, & curandi ut observentur, coercendo, & puniendo improbos ac rebelles, omnesque in officio continendo.

Nota. Qui possunt condere leges, a fortiori possunt ferre præcepta, quæ etiam imponere potest quivis Superior privatus respectu suorum subditorum, circa materiam directioni suæ subjectam; nam nemo potest esse Superior sine potestate præcipiendi.

Resp. 3. Nemo potest ferre leges, nisi suis subditis, & de rebus suo regimini subjectis; cum nemo habeat potestatem in non subditos, & circa res suo regimini minime subjectas. *Potestas spiritualis & sæcularis, utraque deducitur a potestate divina: & ideo in tantum sæcularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei a Deo supposita, scilicet in his quæ ad salutem animæ pertinent. Et ideo in his magis est obediendum potestati spirituali, quam sæculari. In his*

autem, quæ ad bonum civile pertinent, eſt magis obediendum poteſtati ſæculari, quam ſpirituali, ſecundum illud Matth. 22. *Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari,* ait, S. Th. in 2. diſt. 44. q. 2. art. 4. ad 4. Hinc 1. Principes mere Eccleſiaſtici non poſſunt ferre leges niſi de rebus ſpiritualibus, & ad regimen Eccleſiaſticum; Sæculares vero niſi de rebus temporalibus, & ad gubernationem politicam pertinentibus. Principes tamen ſæculares, *quos Deus ſanctæ fidei, Eccleſiæque protectores eſſe voluit,* Trid. ſeſſ. 25. c. 20. ut tales poſſunt, & debent fidem, Eccleſiamque tueri, & curare ut ejus leges obſerventur, ut monet S. Leo ad Leonem Imper. epiſt. 75. *Debes incunctanter advertere regiam poteſtatem tibi non ſolum ad mundi regimen, ſed maxime ad Eccleſiæ præſidium eſſe collatam, ut auſus nefarios comprimendo, & quæ bene ſunt ſtatuta defendas, & veram pacem his, quæ ſunt turbata, reſtituas.*

2. Imperator non poteſt ferre leges pro regionibus, quarum non eſt dominus jure feudi vel alio titulo; & ſic regiones illæ non tenentur legibus Juſtiniani, aut aliis Imperatoriis, niſi eas adoptaverint ſupremus Princeps, vel conſuetudo.

3. Nemo poteſt ferre leges contrarias legibus ſui Superioris: Quia poteſtas inferioris non prævalet, immo ſubeſt poteſtati Superioris. Sic Epiſcopus non poteſt ferre leges contra jus commune, vel legem Papæ.

Quæſt. II. *Quid poteſt ſtatuere Lex humana?*

Reſp. 1. Non poteſt quidquam ſtatuere contra legem divinam ſive naturalem, ſive mere poſitivam. Nam poteſtas humana eſt ſubordinata poteſtati ac voluntati Dei, & inferior non poteſt derogare juri ſuperioris: quo ſpectat illud Act. 5. *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.*

Reſp. 2. Homines poſſunt multa præcipere, vetare, aut irritare, quæ nec lege naturali, nec poſitiva divina, præcepta, vel vetita, aut irrita ſunt. Conſtat 1. ex praxi: nam multa legibus humanis ſtatuuntur, quæ lege divina naturali aut poſitiva ſic ſtatuta non ſunt, quæque, ſuppoſita lege humana, obligant, ex lege divina, naturali, & poſitiva generaliter præcipiente, ut ſubditi juſtis ſuperiorum præceptis obtemperent. 2. Quia legiſlator humanus habet poteſtatem legibus ſtatuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt; poteſtas enim legiſlativa hominibus conceſſa, tanta eſt, quantum poſtulat bonum commune, propter quod datur: nam (ut ait S. Th. 1. 2. quæſt. 95. art. 3.) *Uniuſcujuſque rei, quæ eſt propter finem, neceſſe eſt quod forma determinetur ſecundum proportionem ad finem.* At multa ad bonum commune expediunt, quæ nulla lege divina ſtatuta ac determinata ſunt. 3. Alioqui non extaret poteſtas vere legiſlativa humana, ſed tantum poteſtas declarativa vel determinativa juris divini.

Reſp. 3. Legiſlator humanus non poteſt omnibus quoslibet virtutum actus etiam heroicos præſcribere, niſi bonum commune aliquem ejuſmodi actum exigeret. Quia Lex humana debet eſſe accommodata hominum conditioni, & vere moraliter poſſibilis toti communitati, aut ſaltem majori parti illius. At exercere quoslibet actus virtutum non eſt hujuſmodi, hoc enim paucorum eſt ac perfectorum. Ergo. *Major conſtat.* Nam Lex humana debet eſſe utilis bono communi ad quod ordinatur: at non erit talis, ſi non ſit accommodata hominum conditioni, & moraliter poſſibilis majori ſaltem parti communitatis: nam lex moraliter impoſſibilis a paucis obſervaretur, ac proinde eſſet in ruinam majori parti eam tranſgredienti; ſicque poſita hac lege, major pars ſubditorum pejor evaderet.

Hoc tamen non debet intelligi de legibus, quæ poſſunt ferri ex aliqua hypotheſi voluntaria: ſic enim Eccleſia præcipit caſtitatem perpetuam iis, qui ſacros Ordines ſuſcipere volunt. Sic etiam ex hypotheſi delicti gravis imponi poſſunt graves pœnæ. Item nec de Regulis Religioſorum ex amore perfectionis ſponte ſuſceptis.

Reſp. 4. Legiſlator humanus poteſt omnibus præcipere actus illos virtutum, qui ad bonum commune expediunt, & ordinariæ facultati communitatis accommodati ſunt; & poteſt prohibere illos actus vitiorum, qui bono communi noxii ſunt, & cum morali utilitate Reip. coerceri ac puniri poſſunt. Nam poteſtas ferendi leges hominibus data, tantam habet latitudinem, quantam poſtulat bonum commune, propter quod datur: finis enim eſt menſura eorum, quæ ſunt & requiruntur ad finem. Cum autem non ſit idem finis poteſtatis eccleſiaſticæ & civilis, unaquæque poteſt ſolum præcipere actus virtutum illarum, quæ ſuo fini accommodatæ ſunt. Proximus quippe eccleſiaſticæ poteſtatis finis eſt cultus divinus & felicitas æterna; Civilis vero poteſtatis proximus finis eſt publica tranquillitas & temporalis felicitas populorum: quamvis ejus finis ultimus ſit gloriam Dei, & æterna hominum felicitas; nam omne regimen ad Dei gloriam, & æternam hominum ſalutem referri debet.

Reſp. 5. Superior habet poteſtatem obligandi ſubditos in omni caſu, in quo judicat ſe poſſe obligare: quamdiu non eſt evidens eum falli, ſic judicando. Nam bonum commune & recta gubernatio poſtulat, ut hanc poteſtatem habeat. Alioqui magna daretur ſubditis licentia Superiorum juſſa abnuendi; quod multum obeſſet rectæ eorum gubernationi, & bono communi.

Quæſt. III. *An lex humana poteſt præcipere actus internos?*

Reſp. 1. Lex humana poteſt præcipere actus internos neceſſarios, ut actus externi ſint in tali ſpecie morali, puta contractus, juramenti, Sacramenti, orationis &c. Ita communiter. Quia 1. Eccleſia habet poteſtatem præcipiendi actus externos, qui neceſſarii ſunt, aut valde expediunt ad rectam gubernationem, bonum commune Eccleſiæ, & cultum Dei convenientem. At actus externi, in tali ſpecie morali conſtituti, tales ſunt. Ergo Eccleſia poteſt ejuſmodi actus externos præcipere. Ergo poteſt etiam præcipere actus internos neceſſarios, ut illi actus externi ſint in tali ſpecie: nam qui poteſt præcipere aliquid, poteſt etiam præcipere id omne, ſine quo illud eſſe nequit: alioqui non haberet veram & efficacem poteſtatem illud præcipiendi. 2. Eccleſia poteſt præcipere Sacerdoti, ut vere ſacrificet, baptizet &c. Fidelibus, ut vere orent, contrahant, jurent, moveant &c. Nam hi actus ſunt neceſſarii, vel valde expediunt ad bonum commune Eccleſiæ, cultumque in ea debitum. Ergo Eccleſia poteſt præcipere intentionem ſacrificandi, laudandi Deum, orandi, ſe obligandi, jurandi &c. cum ſine hac intentione tales actus fieri nequeant.

3. Re-

3. Reipsa Ecclesia præcipit Confessionem sacramentalem validam, ac proinde etiam dolorem internum ad illam requisitum: nam Alex. VII. damnavit hanc propositionem: *Qui facit Confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ*. Item Ecclesia præcipit promovendis ad beneficia & gradus theologicos, ut jurent se sincero animo damnare quinque famosas Propositiones in sensu doctrinæ Jansenii: cui præcepto non satisfit, nisi interius credant has propositiones hæreticas contineri quoad sensum in libro Jansenii, ut declaravit Clemens XI. in Bulla *Vineam Domini Sabaoth* recepta ab Ecclesia.

Resp. 2. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint boni ac honesti. Quia 1. Ecclesia habet potestatem præcipiendi actus externos honestos. Nam hæc potestas multum expedit, immo necessaria est ad rectam Ecclesiæ gubernationem, ad cultum Religionis in Ecclesia debitum, & ad bonum animarum. Ergo potest etiam præcipere actus internos ad honestatem necessarios, præsertim cum Ecclesiæ potestas sit spiritualis, & immediate ordinata ad salutem animarum: nam sine hac potestate inanis ac nulla esset prior potest. 2. Reipsa Ecclesia præcipit actus externos ut honestos, sic præcipit Communionem Paschalem honestam ac religiosam: nam Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Præcepto Communionis annuæ satisfit per sacrilegam Domini manducationem*. Item præcipit Beneficiatis, ut officium *studiose & devote* celebrent, c. *Dolentes, de celebrat.* & fidelibus auditionem sacri religiosam, & cum attentione interna; unde oppositum damnavit Clerus Gallic. anno 1700. Ecclesia autem dici non potest sibi attribuere potestatem aliquam, quam reipsa a Christo non acceperit; cum semper regatur a Spiritus Sancto, & sit *columna & firmamentum veritatis*, 1. ad Tim. 3.

Resp. 3. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint talis honestatis seu virtutis. Quia 1. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti ac boni: Ergo etiam ut sint honesti tali honestate speciali. Quidni enim hoc æque possit ac illud, cum utrumque ad cultum Religionis conducat, & communi Ecclesiæ bono expedire possit? 2. Ecclesia potest præcipere non solum ut actus externus recte fiat, sed etiam ut fiat propter talem finem bonum: sic in gravi necessitate vel periculo communi, Episcopi jejunia & preces fidelibus interdum præcipiunt ad avertendum calamitatem publicam, obtinendam pacem &c. Nec satisfacit tali præcepto, qui jejunat vel orat ob alium finem, licet bonum, cum non faciat id totum, quod præcipitur. 3. Reipsa Ecclesia prohibet, ne actus externi fiant aut omittantur propter talem finem malum, ut patet ex *Clementina* 1. *de statu Monac.* ubi excommunicatur Monachus Benedictinus, qui sine licentia Prælati se confert ad Curiam animo accusandi Prælatum; Et ex *Clementina* 1. *de Hær.* ubi excommunicantur Inquisitores, qui ex odio, vel amicitia, vel lucri cupiditate omittunt contra justitiam & conscientiam procedere contra aliquem in caussa Fidei. Ergo Ecclesia vetare potest, ne actus aliqui fiant ex tali fine, ideoque sint inhonesti speciali inhonestate. Ergo etiam potest præcipere ut actus externi fiant ex tali fine honesto, ideoque sint honesti tali specie honestatis: nam actus boni sumunt speciem a fine. Ergo Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti in tali specie honestatis seu virtutis.

Porro actus internus ad talem honestatem actus externi necessarius, quantum ad positionem vel omissionem sui, potest sufficienter innotescere per positionem vel omissionem actus externi, ad cujus honestatem requiritur: quia cum actu externo unum eumdemque actum totalem constituit, ac proinde posito actu externo in talibus circumstantiis internus rationabiliter præsumitur poni, nisi sufficientia ad contrarium judicandum adsint indicia: omisso autem actu externo, internum omitti certo cognoscitur; ideoque talis actus internus est sufficienter proportionatus legi humanæ etiam coactivæ.

Quæst. IV. *An Ecclesia potest præcipere vel prohibere actus internos?*

Resp. Communis sententia negat (1); sed asserunt Glossa in c. *Cogitationis*, dist. 1. *de pœnit.* Adrian. Major, Julius Clarus, Rosella, Albertin. Medina, Cardenas, La-Croix &c. Et probant 1. ex Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo &c.* quæ verba generalia sunt, & significant amplissimam potestatem a Christo Ecclesiæ concessam, quæ proinde limitari non debet ad actus externos. 2. Quia potestas Ecclesiæ est spiritualis, & ordinatur immediate ad salutem animarum, quæ pendet maxime ab actibus internis, cum sint materia proportionata fini potestatis ecclesiasticæ; nam finis cujuslibet potestatis est mensura illius. 3. Ecclesia præcipit directe & immediate actus internos. Sic c. ult. *de hæret. in 6.* Papa præcipit Inquisitoribus, ut puram & providam intentionem habeant. 4. Reipsa Concil. Trid. sess. 6. in procemio prohibet ne aliter credatur, quam suo decreto statuitur. Ergo dissensus mere internus, non solum præcepto divino, sed etiam ecclesiastico prohibetur. 5. Urbanus VII. mandavit in omnibus & per omnia servari ab omnibus Rubricas Missalis Romani, inter quas una præscribit, ut Sacerdos *aliquantulum quiescat in meditatione Sanctissimi Sacramenti*: quæ certe meditatio est actus mere internus. 6. Innoc. XI. damnavit hanc propositionem Michaelis de Molinos: *Risu digna est doctrina quædam nova in Ecclesia Dei, animam quoad interna gubernari debere per Episcopos . . . Quia Ecclesia non judicat de occultis.*

Nec obstat, inquiunt, illud c. *Sicut* 2. *de Simon. Ecclesia non judicat de occultis.* Et c. *Tua nos*, eod. tit. *Nobis datum est de manifestis tantummodo judicare.* Quia ad præcipiendum & obligandum in conscientia, non necesse est ut Superior possit cognoscere trans-

(1) Benedictus XIV. (lib. 9. *de Syn. Diœc.* c. 4. n. 4.) *Ecclesia non potest per se directe & immediate præcipere, aut prohibere actum mere internum: juxta communem Theologorum sententiam, quam cum S. Thoma* 1. 2. q. 91. *art.* 4. *& quæst.* 100. *art.* 9. *docet Suarez, lib.* 4. *de Legibus* c. 12. *per totum.*

transgressionem factam, sed sufficit ut revera velit obligare, seu præcipere: nam hoc ipso culpæ & pœnæ reatus contrahitur apud Deum, qui vindex est violationis legum humanarum. Neque, inquiunt, inutilis est hæc potestas circa actus mere internos. Nam ut potestas præcipiendi sit utilis & efficax, sufficit quod possit obligare in conscientia, & sub culpa a Deo punienda; hæc enim obligatio satis per se urget impletionem præcepti, ut patet in lege naturali.

Immo sunt qui putant Ecclesiam punire posse pœna ipso facto lata actus mere internos, v. gr. hæresim mere internam; sicut punit occultam: quia ad hoc non requiritur cognitio transgressionis.

Ad auctoritatem & rationem S. Thomæ respondent: Homo quidem non potest de actibus mere internis ferre legem coactivam coactione externa, hoc est, obligantem sub pœna per hominis sententiam ferenda: quia talis lex requirit, ut homo per se possit cognoscere, judicare, & punire: quod præstare non potest, si materia legis esset actus mere internus, utpote prorsus occultus. Sed, inquiunt, potest homo ferre legem obligantem tantum sub culpa a Deo punienda, vel etiam sub pœna ipso facto contrahenda circa ea quæ non potest cognoscere, nec per se punire: quia lex illa per seipsam sufficienter cogit, & punit transgressorem, & per se operatur omnem effectum quem habere potest, & qui intenditur a legislatore.

Quæst. V. *An lex ponit rem præceptam in ea virtute, ex cujus motivo etiam extrinseco præcipitur?*

Resp. Affirm. Ita Delugo, Cardenas, & alii communissime. Quia 1. omnis actus specificatur a fine etiam extrinseco, propter quem fit. Sic actus, quo quis furatur, ut se inebriet, est in specie furti & ebrietatis; & furans ex hoc fine, magis est intemperans quam fur, ut docent Aristoteles, & S. Th. Ergo lex pariter specificatur a fine etiam extrinseco, sicut omnis electio medii specificatur a fine intento: nam lex æque finem extrinsecum intendit, & actionem aliquam præcipit, vel vetat tamquam medium ad illum finem. Permutatio beneficiorum ex propria auctoritate, non est de se mala contra Religionis virtutem, sed solum quia prohibetur ab Ecclesia ex motivo religionis & reverentiæ erga res sacras. Item sumptio cibi vel potus levissimi ante Communionem est sacrilega, ob prohibitionem Ecclesiæ factam ex motivo reverentiæ erga Eucharistiam.

Ut autem præceptum obliget subditum ex illa virtute, ex cujus motivo materiæ extrinseco imponitur, requiritur, 1. Ut superior declaret, se ex illo motivo præcipere, si non sit aliunde notum: alioqui actus non præsumitur præcipi nisi ex motivo suo intrinseco, v. g. jejunium ex motivo temperantiæ. 2. Ut velit obligare ad illam virtutem, & rem præceptam facere materiam ejus necessariam: quamvis enim Ecclesia præcipiet jejunium in vigilia Nativitatis Christi v. g. non solum ex motivo intrinseco temperantiæ, sed etiam ex motivo extrinseco Religionis, nempe ad honorem Christi; quia tamen obligationem Religionis nobis non imponit, qui isto die non jejunat, peccat solum contra temperantiam.

Quæst. VI. *An qui violat legem humanam de actu virtutis alicujus, v. g. Religionis, peccet solum contra obedientiam?*

Resp. Peccat etiam contra virtutem illam, cujus actus præcipitur. Quia obligatur ad actum virtutis qui præcipitur, cum præceptum humanum obliget in conscientia. Hinc qui sacrum omittit die festo, non abstinet a carnibus feria sexta, peccat contra Religionem, & temperantiam, & tenetur hæc peccata specie diversa exprimere in Confessione; nec satisfacit dicendo, se bis peccasse contra præceptum Ecclesiæ.

CAPUT II.

De obligatione Legis humanæ.

QUæst. I. *An Principes Ecclesiastici, & sæculares, possint etiam fidelibus* (1) *ferre leges obligatorias in conscientia, ita ut earum transgressio sit offensa Dei, etiam mortalis in re gravi?*

Resp. affirm. Fide constat. *Prob.* 1. Ex 1. Petr. 2. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum: sive Regi, sive Ducibus ... quia sic est voluntas Dei.* Et Rom. 3. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo; quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt .... Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Ergo qui resistit potestati civili transgrediendo ejus legem, resistit Deo, & acquirit sibi damnationem etiam æternam a Deo, ut explicant Patres, & patet ex his verbis: *Ideo subditi estote propter conscientiam.* Ergo Principes sæculares possunt ferre leges, quarum transgressio sit mortalis culpa.

Idem a fortiori possunt Principes Ecclesiastici, cum potestas Ecclesiastica sit spiritualis, & altioris ordinis, & constat adhuc, 1. Pro Summo Pontifice: nam Christus dixit Petro, & successoribus ejus, Joan. 21. *Pasce agnos meos. Pasce oves meas.* Et Matth. 16. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis.* 2. Pro Episcopis, nam Christus dixit reliquis Apostolis, & eorum successoribus Episcopis, Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo.* Et Luc. 10. *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.* Et Heb. 13. *Obedite præpositis vestris.* Item ex Trid. sess. 7. can. 8. & sess. 25. de delectu ciborum; & ex c. *Violatores*, 25. q. 1. & seqq. Hoc etiam constat ex traditione, & perpetuo sensu, ac usu Ecclesiæ & fidelium. Sic Act. 15. Apostoli, statuendo Legem etiam mere positivam, qualis est Lex abstinendi a sanguine & suffocato, dicunt: *Visum est Spiritui Sancto & nobis.* Et de Paulo dicitur: *Perambulabat .... confirmans Ecclesias, præcipiens custodiri præcepta Apostolorum & seniorum.*

Prob. 2. Quia Lex naturalis præscribit, & recta ratio dictat subditos teneri Superiorum præceptis parere:

(1) Fidelibus, qui in potestate eorum sint.

tere: nam esse superiorem, est potestatem ac auctoritatem habere in alios, qui tamquam subditi debeant illi parere.

Prob. 3. Qui violat jus alterius in re gravi, hoc ipso Deum graviter offendit: nam Deus vult ac jubet ut suum cuique tribuatur; & graviter vetat ne graviter violetur jus alterius, cum violare jus alterius, sit intrinsece malum, ideoque prohibitum lege divina naturali. At violans præceptum legislatoris in re gravi, violat graviter jus illius, nempe jus quod habet exigendi per legem suam aliquid grave, & quo re-ipsa illud graviter exigit. Ergo. Adde quod potestas obligandi in conscientia sub mortali, sit necessaria ad rectam gubernationem & efficaciam legum; alioqui innumeræ essent transgressiones occultæ, nec finis Legis satis obtineri posset.

Nota. Obligare in conscientia est imponere necessitatem agendi vel omittendi aliquid ad vitandam culpam, & offensam Dei. Obligatio vero in conscientia est talis necessitas.

Obj. 1. Multos Scripturæ textus.

1. Illud Matth. 15. *Sine caussa colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum.* *Resp.* Ibi Christus damnat, non præcepta hominum justa, & legitima, sed injusta, & contraria legi divinæ, vel etiam inutilia, quæ Pharisæi anteponebant legibus divinis.

Porro cum dicitur Deuter. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor.* Supple aliquid tamquam præceptum divinum, immediate a Deo datum. Cum autem Deus Deut. 12. dicit: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino*, loquitur de præceptis cæremonialibus, & prohibet Judæis, ne ad illa addant aliquid, præsertim ex ritibus Gentilium.

2. Illud 2. Cor. 3. *Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas.* *Resp.* Per libertatem intelligitur immunitas a servitute peccati, in timore serviliter servili &c. Cum autem dicitur Rom. 6. *Non enim sub lege estis, sed sub gratia.* Et Gal. 3. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*; hæc verba, *Non estis sub lege*, significant, non servitis, nec obeditis concupiscentiæ, sed illi imperatis. In aliquibus aliis locis per legem intelligitur lex Mosaica, quæ per Evangelicam abrogata est, & a qua omnes sunt liberi.

3. Illud 1. Tim. 1. *Lex justo non est posita, sed injustis, &c.* *Resp.* Sensus est: Lex non est posita justo ad illum pœnis coercendum & terrendum: quia justus libenter & ex amore justitiæ legem observat. Quare lex justo imposita est ad illum dirigendum: lex quippe plura officia & effectus habet.

4. Illud Jac. 4. *Unus est Legislator, & Judex*, nempe Deus. *Resp.* Sensus est, unum esse Legislatorem supremum & principalem, a quo ceteri suam potestatem accipiunt: sicut Matth. 23. dicitur: *Unus est Pater vester, qui in cælis est. Nec vocemini Magistri: quia Magister vester unus est Christus.* Et vero cum multa ad bonum commune necessaria, & utilia sint, quæ jure naturali, & positivo divino statuta non sunt, necesse fuit dari a Deo hominibus potestatem illa statuendi, & alia non satis jure divino determinata magis determinandi.

Obj. 2. Præcepta evangelica sufficiunt. Ergo inutilia sunt præcepta humana. *Resp.* Nego conseq. Nam inter præcepta evangelica est præceptum parendi legibus Principum Ecclesiasticorum, & sæcularium, atque præceptis legitimis superiorum, quorum auctoritatem commendat, & quibus obedientiam præcipit Christus per se & per Apostolos. Unde ad servandam legem Evangelicam obtemperandum est legibus ac præceptis humanis.

Obj. 3. Inferior non potest obligare in foro superioris. Ergo homo non potest ligari in foro conscientiæ: quod est forum Dei. *Resp.* Inferior obligare potest in foro superioris, quando potestas inferioris est ab ipso superiore. Omnis autem potestas est a Deo.

Obj. 4. Principes, præsertim sæculares, non intendunt obligare sub peccato. *Resp.* Hoc saltem virtualiter, & implicite intendunt. Nam hoc ipso, quod intendunt uti potestate legislativa, quæ a Deo derivatur, sufficienter intendunt obligare sub peccato, propter essentialem connexionem usus potestatis a Deo derivatæ, & obligationis sub culpa.

Instabis. Legislator humanus non exprimit obligationem in conscientia, & sæpe de ea non cogitat, ferendo legem. Ergo non obligat in conscientia. *Resp.* Nego conseq. Quia ad obligandum in conscientia non requiritur expressa intentio, & mentio obligationis in conscientia, sed sufficit implicita, & virtualis, contenta scilicet in præcepto. Nam hoc ipso quod superior præcipit aliquid, ad illud sub culpa, mortali vel veniali pro gravitate, vel levitate rei præceptæ, obligat vi legis divinæ generaliter præcipientis observationem omnis legitimi præcepti superiorum: obligatio enim sub culpa essentialiter annexa est præcepto cuilibet legitimo, quia Deus vult, & jubet, ut legitimis superiorum præceptis obtemperemus. Quare violando præceptum hominis, violatur etiam illud præceptum divinum generale, quod sane obligat pro capacitate materiæ.

Quæst. II. *Quandonam Lex humana obligat sub mortali culpa?*

Resp. 1. Ex communi sententia, ad hoc requiritur materia gravis. Quia 1. potestas humana est limitata, & commensurata exigentiæ ac capacitati materiæ. 2. Obligare graviter in re ex omni parte levi, est contra rectam rationem, bonum commune, & convenientem gubernationem, & in perniciem animarum, immo est injustum; nulla autem est potestas a Deo data hominibus, nisi ad ædificationem, & non in destructionem. 3. Lex divina naturalis & positiva nunquam obligat sub mortali in materia levi sub omni respectu.

Item secundum multos, requiritur intentio superioris graviter obligandi, seu exigendi graviter, hoc est, ex tota sua potestate, id quod statuit: quia superior potest in materia gravi obligare tantum sub veniali. Non tamen requiritur ut superior expresse intendat obligare sub mortali, sed satis est quod intendat uti sua tota potestate, & graviter exigat aliquid grave, licet ignoret quid sit obligatio sub peccato: cum enim potestas superioris sit a Deo, & Deus jubeat ut subditi ei pareant, posita gravitate præcepti humani, hoc ipso oritur obligatio gravis, adeoque sub mortali.

Resp. 2. Lex obligat sub mortali, quoties materia est gravis, & Legislator absolute præcipit vel vetat, nec expresse significat se velle solum obligare sub veniali.

niali. Ita omnes ex Clem. 2. *de verb. ſignif.* quia tunc ſuperior poteſtate præcipiendi utitur ſine limitatione, & ſecundum materiæ capacitatem, cui cenſetur ſe accommodare, niſi oppoſitum declaret; & ſic imponit præceptum grave, ideoque graviter obligans.

Ceterum ad gravitatem materiæ legis duo requiruntur & ſufficiunt. 1. Ut finis proximus legis, ſeu id quod proxime intenditur per legem, ſit magni momenti. 2. Ut id quod ſtatuitur, non parum ad illum finem conferat, quamvis ſit aliquid in ſe leve. Sic comeſtio pomi in paradiſo, licet de ſe levis, tamen erat gravis ratione finis a Deo intenti, nempe ut homo ſuam ſubjectionem & dependentiam a Deo profiteretur. Sic etiam ingreſſus viri in clauſtrum Monialium eſt materia gravis, quia ejus omiſſio multum confert ad gravia mala avertenda. Quare legis materia gravis eſt, quando res præcepta vel prohibita multum conducit ad finem proximum legis, qui ſit gravis momenti.

Reſp. 3. Gravitas materiæ & intentio ſuperioris ſufficiens ad obligandum ſub mortali, cognoſci poſſunt, 1. Ex gravitate verborum quibus utitur ſuperior, ut v. g. cum præcipit, & vetat aliquid ſub interminatione divini judicii, vel in virtute obedientiæ, vel ex tota ſua poteſtate &c. Nam graviſſima verba non adhibentur a prudenti ſuperiore, niſi circa materiam gravem, & ad ſignificandam gravem obligationem. Item dum ſignificat ſe velle obligare ſub gravi culpa. 2. Ex gravitate pœnæ tranſgreſſoribus impoſita, qualis eſt excommunicatio, pœna mortis, exſilii, carceris perpetui &c. Nam gravis pœna non imponitur juſte, niſi pro gravi culpa, quæ ſupponit gravem obligationem præcepti violati. 3. Ex communi prudentum judicio, vel ex conſuetudine, quæ eſt *optima legum interpres*, cap. *de Conſuet.*

Quæſt. III. *An legiſlator poteſt in materia gravi obligare ſolum ſub veniali?*

Reſp. Multi aſſerunt, & videtur communis ſententia. Quia 1. Poteſtas obligandi, quam habet Legiſlator, eſt quoad uſum in ejus libera voluntate, & ſic poteſt eam applicare prout voluerit. Ergo poteſt illam applicare ad obligandum ſolum ſub veniali; præſertim cum materia majoris obligationis ſit etiam capax minoris, & hoc ad convenientem gubernationem interdum expediat; ne ſcilicet nimium oneretur conſcientia ſubditorum, qui ſufficienter ad talis legis obſervationem inducuntur per obligationem ſub veniali. 2. Multæ leges, ac conſtitutiones Religioſorum, ut Carmelitarum Diſcalceatorum, a SS. Pontificibus approbatæ, obligant ſolum ſub veniali in rebus gravibus, ut jejuniis, aſtinentiis &c. 3. Lex divina ſolum præcipit, ut pareatur ſuperiori quantum, & quatenus præcipit, & ab illa oritur obligatio commenſurata voluntati ſuperioris. Ergo ſi ſuperior leviter exigat, & præcipiat aliquid, etſi de ſe grave, inde oritur ſolum obligatio levis, & tunc præceptum cenſetur formaliter leve. 4. Actus libere agentium non operantur ultra intentionem eorum.

Obj. 1. Legiſlator humanus non poteſt in re levi obligare ſub mortali culpa. Ergo non poteſt in re gravi obligare ſub veniali.

Reſp. Neg. conſeq. Quia Deus non dedit hominibus poteſtatem obligandi alios niſi ſecundum materiæ capacitatem; alioqui regimen humanum eſſet nimis durum. At legiſlator cum habeat poteſtatem præcipiendi & vetandi libere exercendam, poteſt illam poteſtatem applicare ad præcipiendum vel prohibendum rem gravem ſub levi culpa, ſicut poteſt illam poteſtatem nullo modo exercere nec applicare. Et interdum habere poteſt juſtam cauſſam ſic applicandi ſuam poteſtatem, puta, ne nimium gravetur conſcientia ſubditorum, & ne detur occaſio graviter peccandi, quando aliunde levis obligatio ſufficienter inducit ſubditos ad ſervandam legem, ut conſtat ex legibus quorumdam Religioſorum a Sede Apoſtolica approbatis.

Obj. 2. Licet pendeat a legiſlatore, ut legem ferat vel non ferat, tamen poſito præcepto vis obligandi derivatur a lege naturali. Ergo vim illam obligandi minuere nequit legiſlator. *Reſp.* Poſito præcepto, derivatur quidem a lege naturali vis obligandi, ſed proportionata præcepto, quod in hoc caſu leve eſt, cum legiſlator tunc leviter præcipiat.

Quæſt. IV. *An leges fundatæ in præſumptione obligant in conſcientia?*

Nota. Duplex eſt præſumptio, altera periculi, ſeu potentiæ, quæ frequenter ad actum reducitur; & altera facti, qua factum aliquod in particulari præſumitur.

Reſp. 1. Lex fundata ſolum in præſumptione periculi, ſemper obligat in conſcientia. Quia 1. Leges illæ ſemper nituntur veritati, ac judicio certo periculi, vel ſæpe vel aliquando contingentis: *quod ſemper verum eſt*: 2. Legiſlator intendit per illas obligare, etiamſi eventus periculi non interveniat aliquo caſu particulari. Nam bonum commune poſtulat, ut omnes & ſemper obligentur: alioqui non impediretur efficaciter malum, quod ſæpe evenire poſſet, etiam cum ejus periculum non perſpicitur, & multi, immo plerique ſibi falſo perſuaderent non extare periculum reſpectu ſui, & ſic lex paucos obligare cenſeretur. Hinc lex vetans & irritans matrimonia clandeſtina, fundata in periculo fraudis, ſcelerum, & incommodorum, quæ ex illis facile oriri poſſunt, obligat etiam in caſu, in quo iſta certo non evenirent.

Reſp. 2. Præceptum fundatum in præſumptione facti, quod in re ipſa ſupponitur, non obligat in conſcientia, non ſubſiſtente veritate facti. Quia tunc non ſubſiſtit fundamentum præcepti, nec proinde obligatio ejus; nec tunc ſuperior intendit obligare, cum nulla ſit ratio obligandi. Sic mulier non tenetur obedire Epiſcopo præcipienti, ut reddat debitum ei, cui ipſe præſumit eam eſſe valide conjunctam, cum tamen non ſit propter occultum impedimentum; immo peccaret, ſi obediret.

Quæſt. V. *An lex humana poteſt obligare cum gravi nocumento ſeu damno?*

Nota. Certum eſt, legem naturalem obligare ad ſui obſervationem, etiam cum damno vitæ in iis circumſtantiis, in quibus viget, ſeu jubet, vel vetat aliquid. Quia non præcipit nec vetat niſi id, cujus commiſſio vel omiſſio dedecet naturam rationalem, eſtque intrinſece malum. Non licet autem, ad vitandam mortem, & quodvis ſupplicium, facere aliquid intrinſece malum, etſi leve, nam quod eſt ex natura rei malum, ac illicitum, tale eſt in quovis periculo, & damno. Item id quod a Deo præcipitur ut medium abſolute neceſſarium ad ſalutem animæ, obligat cum

quovis

quovis damno temporali, etiam vitæ; cum salus æterna sit rebus omnibus temporalibus anteponenda.

Resp. 1. Ex communi sententia, leges humanæ non obligant plerumque, seu ordinarie, cum gravi nocumento seu damno, quod per accidens conjunctum est actui præcepto. *Prob.* 1. Ex c. 2. *de observ. jejun.* ubi statuitur, infirmos esse immunes a jejunio, *cum non subjaceat legi necessitas*. Et ex c. 4. *de regul. juris. Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. Nam & sabbatum custodiri præceptum est: Machabæi tamen sine culpa sua in sabbato pugnabant. Sic & hodie si quis jejunium fregerit ægrotus, reus voti non habetur*. 2. Ex praxi Ecclesiæ, & consensu omnium, præcepta audiendi Sacrum, jejunandi, recitandi horas &c. non obligant cum gravi incommodo seu damno. 3. Leges divinæ mere positivæ, quæ strictius obligant quam humanæ, non solent obligare cum gravi nocumento. Nam Christus Matth. 12. approbat factum Davidis, qui in necessitate gravi comederat panes propositionis, quorum esus lege divina erat laicis prohibitus. Item lex integritate confessionis ex communi non obligat cum gravissimo damno confessioni extrinseco. 4. Ex c. *Erit*, dist. 4. lex debet esse possibilis secundum hominum naturam, & consuetudinem. Sed ex S. Antonino 2. part. titul. 3. cap. 10. §. 10. *Impossibile est, quod vix possibile est, ut puta nimiam habens difficultatem*. 5. Ordinarie ad bonum commune, & ad finem legum illarum assequendum sufficit, si illæ obligent ac serventur communiter, & extra casus extraordinarios gravis periculi ac damni. Unde Legislator prudens censetur obligare cum hac moderatione, & benignitate; alioqui sine caussa sufficiente exponeret subditos morali periculo peccandi.

Dixi, *ordinarie*, ob sequentes responsiones.

Resp. 2. Ex communi sententia, lex humana, cui periculum gravis damni est accidentarium, observari debet aliquando per accidens cum quovis damno temporali, etiam vitæ, quando scilicet omitti non potest sine contemptu legitimæ potestatis, vel religionis, aut scandalo gravi. Quia lex humana, vel saltem divina naturalis, tunc obligat ad tuendum & non contemnendum, etiam exterius tantum, religionem & potestatem publicam, quæ præponderant bono vitæ privati: quippe ad bonum commune plus refert religionem & potestatem legitimam non contemni, ac scandalum omitti, quam privati vitam servari. Dixi *saltem naturalis*: nam contemptus etiam externus legis, & potestatis legitimæ, vel religionis, & scandalum, sunt intrinsece mala, ideoque lege naturali prohibita. Quare Machabæi elegerunt potius mori, quam manducare carnem suillam, in contemptum legis veteris. 2. Machab. 7.

Hinc quamvis juxta multos, liceat Catholico, transeunti per loca hæreticorum, comedere carnes die alias vetito, nec si abstineat, prodat se Catholicum, & ideo de vita periclitetur, eo quod præceptum Ecclesiæ non obligat cum tanto damno; tamen si quis ab hæretico cogeretur ad comedendas carnes die vetito, ut ostenderet hoc facto se despicere ecclesiasticam legem seu potestatem, teneretur subire mortem potius, quam comedere. Nec excusaretur, etsi declararet se non comedere carnes in contemptum Ecclesiæ, sed propter necessitatem ad vitandam mortem; nam tunc adhuc esset contemptus externus legis, qui semper est intrinsece malus. *Delugo*.

Resp. 3. Ex communi sententia, lex humana potest per se obligare cum periculo & damno etiam vitæ. Quia in quavis communitate perfecta, est tota potestas ad suam conservationem & ad bonum commune necessaria. Nam Deus, ut auctor naturæ, cujuslibet communitatis civilis gubernationi ac communi bono, & Christus Ecclesiæ bono, ac recto regimini sufficientissime providit. Ergo in quavis communitate perfecta est potestas præcipiendi actus ad suam conservationem, & bonum commune necessarios, quamvis annexum habeant vitæ periculum; cum aliunde æquum sit pro totius salute partem periculo objicere. Sic Episcopus potest obligare Vicarium, mortuo Parocho, ad non deserendum parochianos tempore pestis; Dux milites ad servandam stationem, vel irruendum in hostes cum certo mortis periculo &c.

Lex autem humana tunc maxime per se obligat cum periculo vitæ, quando tale periculum per se actui præcepto conjunctum est. Sed tunc ad justitiam legis requiritur, ut res præcepta sit gravis, & necessaria ad conservationem vel bonum statum reipub. Nam respublica non habet dominium, sed solum convenientem usum vitæ civium.

Quæst. VI. *An & qualis promulgatio requiritur, ut lex obliget?*

Nota. Promulgatio Legis est Legis publicatio, seu publica denunciatio facta nomine Principis, per quam Lex subditis innotescere potest. Fit autem vel voce præconis, vel affixione Legis scriptæ loco publico, vel alio simili modo. Unde differt a divulgatione, quæ est promulgationis extensio, qua scilicet Legis jam promulgatæ notitia extenditur ad omnes, aut saltem ad majorem partem subditorum.

Resp. 1. Ex communi sententia, ut Lex obliget, requiritur sufficiens promulgatio. Quia 1. Lex non potest obligare communitatem, nisi ipsi sic proponatur ut ab ea cognosci possit; nam nemo potest obligari ad aliquid incognitum, cum rei incognitæ observationem velle nemo possit. At Lex non potest sic proponi communitati, nisi sufficienter promulgetur; & notitia illius fiat aliquo modo publica, ut patet. 2. Lex est regula publica actuum: nam est regula actuum communitati propter bonum commune præscripta a superiore ejus curam gerente. At regula publica debet publice proponi, & applicari, ad hoc ut subditi teneantur ei se conformare, sicut regula privata debet saltem privatim applicari, ad hoc ut privatus ei se conformare teneatur. Enimvero quævis regula, nisi sufficienter regulabili applicetur, & quidem modo sibi proportionato, nullum habet effectum. Quare promulgatio vel est complementum essentiale Legis, vel saltem conditio essentialiter requisita, ut Lex actu obliget.

Hinc si Titius certo sciat legem aliquam esse latam, & jussu principis triduo promulgandam, non obligatur ad illam, donec reipsa promulgata sit. Nam Lex cum sit præceptum commune latum pro tota communitate, non potest ullum membrum particulare obligare, quin obliget communitatem: hanc autem non obligat, nisi publice proposita sit, ideoque promulgata.

H 2 *Resp.* 2.

Reſp. 2. Ad promulgationem ſufficientem nulla certa ſolemnitas, ſeu nullus modus determinatus promulgationis ex natura rei requiritur. Quia ex natura rei ſufficit, quod Lex ſic proponatur, ut poſſit facile pervenire ad notitiam ſubditorum. Hinc ex natura rei ſufficit quod Lex publice denuncietur in curia, ſeu in civitate in qua reſidet princeps: nam Lex ibi denunciata poteſt facile in ſubditorum notitiam pervenire ob frequentem ad ſedem principis recurſum ex civitatibus omnibus ei ſubjectis.

Ad promulgationem vero jure poſitivo requiſitam, talis debet eſſe publicatio, qualis vel ex Lege poſitiva, vel ex conſuetudine, vel ex Legislatoris voluntate præſcribitur. Cum ergo circa hoc diverſæ in diverſis locis ſolemnitates & conditiones, vel conſuetudine vel Lege determinatæ ſint, ſi earum aliqua omittatur, non cenſetur Lex legitime promulgata.

Reſp. 3. Ut Leges imperiales obligent provincias, debent in illis ſingulis promulgari: immo non obligant in provincia, niſi poſt duos menſes a promulgatione ibi facta ex Authent. *Conſtitutiones*, ſecundum Doctorum interpretationem, & conſuetudinem. Idem eſt de Legibus latis a Regibus & Principibus Imperatori ſubjectis, ac de Imperialibus: quia illi principes non acceperunt ab Imperatore poteſtatem ferendi Leges, niſi ſecundum jus commune Imperii, & juxta modum, quem ſervant ipſi Imperatores in Legibus ſuis ferendis.

Reſp. 4. Leges Regum & Principum Imperatori non ſubjectorum, ut obligent, non requirunt promulgationem in ſingulis provinciis, nec duos menſes poſt illam; ſed ſufficit ut fiat promulgatio in uno loco, ex quo ad alia loca divulgetur; niſi aliud exigat Lex, vel conſuetudo; quia talis promulgatio ex natura rei ſufficit ad obligandum ſubditos; & aliunde illi Principes non tenentur Legibus Imperatoriis. Fere tamen ubique viget conſuetudo aut Lex regni, ut Reges qui habent plures provincias, curent ſuas Leges in ſingulis provinciis promulgari, neque aliter eas obligent. Sic in Gallia Regiæ Leges dicuntur non obligare, niſi referantur in acta Curiarum ſupremarum.

Reſp. 5. Lex humana quæ in uno loco promulgatur, non ſtatim incipit ubique obligare, ſed ſolum in unoquoque loco obligat actu, elapſo eo tempore, quo Legis promulgatæ notitia ad illum ordinario modo pervenire potuit. *Prob.* 1. Ex Bulla *Sicut* ad calcem Conc. Trid. ubi Pius IV. ait: *Jure etiam communi ſancitum eſt, ut conſtitutiones novæ vim nonniſi poſt certum tempus obtineant*. 2. Quia Lex in uno loco promulgata, non eſt ſufficienter denunciata in omnibus aliis locis, niſi poſt elapſum tempus ſufficiens ut notitia Legis promulgatæ pervenire poſſit ad omnia illa loca, ut patet.

Nota. Licet ignorantes invincibiliter Legem promulgatam & divulgatam, ab ejus tranſgreſſione excuſentur, tamen ſi lex illa ſtatuat aliquid deeſſe (1) morali rerum vel perſonarum, irritando, inhabilitatem inducendo, habet omnem effectum ſuum circa illos præter imputabilitatem ad culpam; ut patet in Legibus de impedimentis Matrimonii, de irregularitatibus ſpuriorum &c. Quia tales effectus non ſupponunt culpam, & finis illarum Legum poſtulat ut habeant talem effectum circa omnes.

Quæſt. VII. *An ut Leges Papæ obligent in Provinciis, debent eſſe in illis promulgatæ?* (2)

Reſp. Non pauci cenſent Leges Papæ debere in ſingulis provinciis promulgari, ut in illis obligent, niſi in illis uſu receptæ ſint, vel Papa expreſſe declaret velle ſe obligare omnes ubique fideles poſt promulgationem Romæ factam. Quia Eccleſia jus civile ſervat, ubi ipſa nihil aliter inſtituit, ex c. 1 *de novi oper. nunt.* ubi Lucius III. ait: *Sicut Leges non dedignantur ſacros Canones imitari, ita & ſacrorum ſtatuta Canonum Principum Conſtitutionibus adjuvantur*. At juxta jus civile, Lex non obligat provincias ſingulas, niſi in illis ſit promulgata; nec Eccleſia aliter de ſuis Legibus ſtatuit. Enimvero, inquiunt, ſuavitas & benignitas regiminis Eccleſiaſtici hunc modum obligandi, quem ſervant Leges civi-

(1) Eſſe, ſive eſſentia.

(2) Sententia defendens ſufficientem promulgationem Legum Pontificiarum in Romana Curia, judice Bened. XIV. (*lib.* 13. *de Syn*, *c.* 4. *num.* 1.) *magis communis* eſt apud DD. Ei nempe longe plures, ſi Theologos & Canoniſtas ſimul computes, ſuffragantur partim Italiæ ferme univerſæ, partim exterarum Regionum: quales ſunt ex. grat. ex Hiſpanis Baſ. Pontius, Suarezius, & *Navarrus*; ex Belgis Sylvius, & Vanroy; ex Germanis Scmalzgrueber, Pyrhingius &c. Si cuipiam videatur captu difficile, aut prorſus abſonum, quod Pontificiæ Leges, ſemel ac Romæ ſolemniter publicatæ ſunt, perinde afficiant & aſtent omnes hinc diſtantes, quos concernunt, at ſi unicuique eorum perſonaliter notificatæ fuiſſent: is duplicem attendat diſtinctionem, ſcilicet *promulgationis*, & *divulgationis*, atque obligationis in actu *primo*, & *ſecundo*, ut in Scholis dicitur. 1. *Promulgatio* eſt publica propoſitio ſeu denuntiatio legis facta per præconem, aut alium quemlibet modum ſolemnem. *Divulgatio* vero eſt hujus promulgationis applicatio ad aures, vel ad notitiam illorum ſubditorum, qui eamdem promulgationem non perceperunt. 2. Lex ſufficienter promulgata obligat in actu *primo* ſubditos univerſos, quamvis invincibiliter ipſam ignorantes; quatenus univerſos complectitur in ſuis verbis, & vim habet eos obligandi. Aſt non perinde univerſos obligat in actu *ſecundo*, ita ut culpabiles & pœna digni exiſtant, ſi quid contra ipſam agant; hoc enim poſteriori modo obligat illos dumtaxat ſubditos, quibus vel jam innotuit lex ſive prima promulgatione, ſive conſequenti divulgatione, vel qui, ſi legis notitia carent, vincibiliter illam ignorant. Hæc igitur duo optime inter ſe componuntur; Lex Pontificia obligat orbis fideles ſtatim poſt promulgationem Romanam, & ante illius divulgationem factam in Provinciis fideles eamdem non ſervantes nullo tenentur culpæ, ac pœnæ reatu. Nec dicas, ſi ita eſt, fruſtraneam evadere illam legis obligationem in actu primo: nam ea admiſſa conſequitur, fideles non poſſe abſque piaculo ſe eximere ab obſervatione legis confeſtim ac divulgata apud ipſos eſt, quod ſane poſſent, etiam poſt acquiſitam Romanæ promulgationis notitiam, ſi nova præterea promulgatio in ſingulis Provinciis foret neceſſario facienda.

civiles postulant, nisi aliqua urgens caussa compellat Papam ad obligandum omnes post Romanam promulgationem.

Plures vero docent Leges Pontificias Romæ tantum promulgatas obligare in provinciis omnes, ad quorum notitiam venerint, secluso privilegio, vel legitima consuetudine in contrarium. Probant 1. Quia ex natura rei sufficit unica promulgatio Romæ facta, cum per eam Lex possit innotescere in omnibus provinciis, & aliunde Ecclesia nil plus statuit. 2. Ex praxi & consuetudine Curiæ Romanæ, in qua provinciarum caussæ & lites definiuntur juxta Leges Pontificias Romæ tantum promulgatas. 3. Pleræque Decretales corpori Juris insertæ, non sunt promulgatæ in provinciis, & tamen in iis obligant. 4. Pius IV. in Bulla *Sicut*, cit. declarat decreta Concil. Trident. ad reformationem & disciplinam spectantia, ubique incœpisse obligare Kalendis Maji ann. 1656. post promulgationem Romæ factam. Et Sixtus V. in Constitut. de habitu & tonsura Clericorum, non requirit aliam promulgationem, quam quæ Romæ facta est; & tamen vult omnes ultra montes constitutos obligari infra octo menses a die publicationis Romæ faciendæ.

Nec obstat Lex civilis. Nam Papa non subjicitur Legibus Imperatoriis in usu suæ jurisdictionis, quam a Christo immediate accepit; & dispositio illa Juris Cæsarei repugnat consuetudini Ecclesiæ. Equidem Leges civiles adhibentur ab Ecclesia in caussis decidendis, quando sunt conformes æquitati, ac rectæ rationi, & desunt Leges canonicæ; quia requiritur aliqua regula decidendi caussas, & tunc nulla aptior videtur Lege civili.

Alii docent spectandum esse usum singularum regionum, quia modus promulgationis sufficientis ad obligationem Legis, usu & consuetudine determinari debet, cum nil de ea lege statutum est.

Quæst. VIII. *An, ut Leges humanæ obligent, requiritur acceptatio, seu consensus majoris partis communitatis?* (1)

Resp. Neg. Quia 1. potestas Legislativa absoluta, quæ residet in Principe, est etiam potestas præcipiendi, obligandi, & exigendi Legis observationem: alioquin solum esset potestas consulendi, vel proponendi subditis, num velint aliquid facere aut omittere. 2. Obligatio obediendi necessario oritur ab auctoritate superioris, non a consensu subditi: alioqui subditus nolens obedire superiori, non peccaret. 3. Præceptum particulare superioris absolute impositum, obligat subditum independenter ab illius acceptatione: alioqui potestas præcipiendi esset inefficax, & inutilis: ergo pariter Lex, quæ est præceptum commune, obligat communitatem independenter ab illius consensu, sicut enim quantum ad vim obligandi se habet præceptum superioris ad inferiorem, ita & Lex Principis ad communitatem, cum sit ejus superior. 4. Legislatores supremi possunt cogere, immo sæpe pœnis cogunt subditos ad Legem recipiendam & servandam, & hi nequeunt sine culpa resistere, nam ex Rom. 13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* 5. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla caussa non recipiat Legem a Principe promulgatam.*

Obj. 1. In Lege *de quibus* 32. ff. de Legibus dicitur: *Cum ipsæ Leges nulla alia caussa nos teneant, quam quod judicio populi receptæ sunt.* *Resp.* Ibi agitur de Legibus latis, non a Principe, & Legislatore supremo, & absoluto, sed a Legislatore dependente a consensu populi Legum approbationem sibi reservantis. Quales fuere Leges Romanis latæ, durante sua Republica, atque etiam sub potestate suorum Imperatorum usque ad tertium sæculum: quo tempore nulla Lex obligabat nisi post suam acceptationem.

Obj. 2. Illud Gratiani, ad can. 4. dist. 4. *Leges instituuntur, cum promulgantur: firmantur, cum moribus utentium approbantur.* Ergo. *Resp.* Nego conseq. Nam 1. hæc verba non sunt ullius Summi Pontificis

aut

---

(1) Superiori ætate docuerunt aliqui Theologi, & longe plures Jurisperiti, vim legum humanarum dependere a populi acceptatione, supponentes scilicet leges non ferri, nisi sub hac conditione, quod subdita communitas iisdem assentiatur. At contraria sententia nunc passim obtinet apud Doctores, loquendo generatim de legibus cum civilibus, tum ecclesiasticis potissime: idque propterea, quia alterius fundamentum plane fictitium esse convincitur & ratione, & auctoritate multiplici. Hinc Bened. XIV. (*lib.* 13. *de Syn. c.* 5. *n.* 3.) absolute pronuntiat. *Leges, potissimum, Ecclesiasticæ a populi acceptatione minime pendent.* Et (*c.* 4. *n.* 4.) ex eo quod potestas ferendi leges sit *in Episcopis aut immediate a Christo, aut a Summo Pontifice, cui est a Christo immediate collata, necessario consequitur, eorum firmitatem nequaquam pendere a populi acceptatione, sed ab unico Legislatore vires sortiri, quibus unumquemque quantumvis reluctantem constringant; nisi fort a justitia certo deficiant, ex cujus defectu sint irritæ; quemadmodum bene perpendit Suarez lib.* 4. *de Leg. c.* 16. *ubi merito etiam animadvertit oppositam opinionem, quam aliqui ausi sunt venditare, componi non posse cum Fide, qua credimus, Ecclesiæ regimen fuisse a Christo commissum Romano Pontifici, in cujus sollicitudinis partem ceteri vocati sunt particularium Ecclesiarum antistites.* Profecto, nisi *absoluta* gauderent potestate legislativa Episcopi, & Principes sæculares, ea fere inefficax & inutilis foret. Quippe subditos flectere non possent ad obediendum propriis legibus, nisi postquam ipsi voluissent eas acceptare. Immo consensus populi majoris esset virtutis, quam eadem potestas; cum ille vim legis posset impedire, ista vero non posset populum obligare ad consentiendum. Distinguatur itaque *essentialis & intrinseca* vis Legum *ab accidentali & extrinseca* ipsarum firmitate. Prior pendet a sola legum promulgatione facta nomine Legislatorum: posterior ab acceptatione, & moribus populi easdem custodientis. Quod si opinio hactenus impugnata referatur ad priscas civiles leges, latas eo tempore, quo populus Romanns talem habebat potestatem, ut sine ipsius assensu leges non conderentur: tunc non erit a veritate aliena, sed ad præsens institutum nostrum nihil facit.

aut Concilii, aut Patris, sed ipsius Gratiani. 2. Sensus verborum illorum est, Leges firmari per usum quatenus per eum removentur a periculo abrogationis. Nam si Lex non servaretur, tandem aboleretur, vel contraria consuetudine præscribente, vel Principe cedente nimiæ resistentiæ populi. Unde Gratianus subjicit: *Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullæ Leges hodie abrogatæ sunt, ita moribus utentium ipsæ leges confirmantur.*

Obj. 3. Consuetudo potest abrogare legem jam obligantem. Ergo potest illam prævenire ne obliget. *Resp.* dist. ant. Si princeps tali consuetudini non resistat; Conc. ant. Si resistat; Nego ant. & conseq. Consuetudo Legem abrogare non potest, nisi sit legitime præscripta. Talis autem non est, quamdiu consuetudini resistit, seu contradicit Legislator, & vult Legem observari. Consuetudo vero non servandi Leges, nisi prius a majore parte communitatis approbatæ fuerint, si quæ sit, non est legitime præscripta: nam tali consuetudini resistunt Legislatores, subditos suos ad legum suarum acceptationem & observationem compellendo post sufficientem illarum promulgationem.

Obj. 4. Nemo accepit sive a Deo, sive a communitate potestatem ferendi Leges nisi dependenter a consensu majoris partis communitatis: nam potestas bene instituta non est ad gravandum subditos circa res non necessarias, neque ad dominandum, sed ad juvandum. Ergo *Resp.* Neg. ant. Ad probationem dico, potestatem bene institutam debere habere vim compellendi subditos prudenter & moderate ad ea, quæ bono regimini communitatis necessaria vel utilia sunt. Quæ vis eo magis necessaria est, quod major pars solet esse deterior; quæ si invita cogi non posset ad acceptandas & servandas Leges, paucissimæ Leges acceptarentur, & sic paucissimæ valerent, in detrimentum reipublicæ.

Obj. 5. Leges humanæ feruntur tantum sub hac tacita conditione, ut non obligent nisi acceptentur a populo: nam regimen humanum debet esse suave. Ergo. *Resp.* Neg. ant. Cujus oppositum experientia constat: sæpissime enim Legislatores puniunt Legum violatores, non expectata populi acceptatione. Ad probationem dico, regimen humanum debere esse non solum suave, sed etiam efficax. Porro suavitas Legum in eo consistit, ut non ferantur de iis, quæ sint difficiliora, quæque justis receptisque consuetudinibus adversentur.

Notanda sunt sequentia. 2. Hoc intelligi debet de Legibus absolute latis, & cum intentione statim obligandi. nam si Legislator supremus nolit obligare ante consensum majoris partis communitatis, Lex non obligat nisi post illum. Quia cum Lex pendeat a voluntate Legislatoris, ipsius est præfinire tempus & conditiones, quibus vult ad illam subditos obligari. Intentio autem Legislatoris cognoscitur vel ex ipsius verbis, vel ex ejus modo agendi, vel ex usu. Quare si post Legis promulgationem puniat ejus transgressores, non expectato consensu majoris partis, signum est non requirere talem consensum, ut Lex obliget. 2. Si Lex promulgata non observetur a majori parte communitatis, tunc si Legislator id sciat, & taceat, censetur consentire ut non servetur, nec obliget: *Nam qui tacet, consentire videtur*, reg. 43. jur. in 6. Si vero urgeat observationem Legis, v. g. puniendo violatores, singuli tenentur eam servare: nam per aliorum resistentiam Legislator non amittit jus obligandi; & consuetudo nil potest contra Legem nisi sit legitime præscripta, nec est legitime præscripta quamdiu Legislator ei resistit. 3. Si Legislator ignoret Legem non recipi, nec servari a majori parte communitatis, Lex obligat donec legitime præscripta sit, nisi lata sit sub conditione saltem tacita acceptationis: cum Lex absolute lata obliget omnes independenter a consensu subditorum. 4. Ut lex censeatur recepta, & vigere, sufficit consensus tacitus majoris partis subditorum. Nam major pars prævalet minori, & quod fit a majori parte, censetur fieri a tota communitate. Immo sufficit quod recipiatur a dignioribus reipub., quales sunt Præsides & Senatores. In dubio autem an Lex recepta sit, præsumi debet pro ipsa, quia in dubio factum præsumitur, si jure faciendum erat.

CAPUT III.

De modo, quo observandæ sunt Leges.

QUæst. I. *An ad satisfaciendum præcepto, requiritur intentio illi satisfaciendi?*

Nota. Certum est requiri intentionem (1) faciendi opus, quod præcipitur. Quia actus Lege præscritus, est actus humanus, qui est essentialiter voluntarius ac liber: nam Lex hominibus imponitur, non brutorum more, sed humano modo implenda. Actus autem non potest esse voluntarius sine voluntate illum ponendi. Hinc per actus mere coactos non satisfit præcepto: sic si quis omnino invitus cogeretur manere in templo tempore Sacri, non impleret præceptum de audiendo Sacro, nisi vellet attendere, & re ipsa attenderet ad Sacrum: eidem quoque non satisfaceret, qui ingressus templum solo animo meditandi divina, ibi maneret in meditatione defixus toto Sacri tempore, sine ulla intentione audiendi Sacrum, & attendendi ad illud; quia non poneret voluntarie actum præceptum, cum non habeat voluntatem audiendi Sacrum, sed solum dandi operam meditationi. (2)

Resp. 1. Ut satisfiat præcepto negativo, nulla requiritur intentio. Quia per tale præceptum non exigitur actus aut omissio libera, sed solum prohibetur actus humanus liber, v. gr. ne quis furetur. Hinc licet aliquis nunquam cogitasset de furto, & sic ab eo abstinuisset, non censebitur violasse Legem furtum vetantem.

Resp. 2. Ut satisfiat præcepto affirmativo, non requiritur intentio expressa ei satisfaciendi, sed sufficit implicita, vel interpretativa, contenta in voluntate faciendi

(1) Aut explicitam, aut saltem virtualem pro varia præcepti natura.

(2) Huic doctrina illustrandæ inservit aliquo modo, quod N. 308. dictum fuit.

faciendi actum præceptum, quæ non excludat intentionem implendi Legem. Quia Lex non præcipit poſitionem actus ut præcepti, vel ex intentione ei ſatisfaciendi, ſed ut actus voluntarie fiat: ne ullibi major obligatio reperitur. Unde ſi ignorans præceptum, rem præceptam libere facit, vere illud implet: ſic qui ignorans vel non advertens ad diem feſtum intereſt devote Sacro, non tenetur aliud audire poſtquam reſciverit eſſe feſtum.

Immo ſecundum multos, ſatisfacit præcepto, qui voluntarie facit rem præceptam animo expreſſo non ei ſatisfaciendi per illum actum: v. g. qui Sacrum audit die feſto præciſe ut privatæ ſuæ devotioni indulgeat, proponens aliud audire ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ, jam huic ſatisfecit, nec tenetur aliud Sacrum audire, niſi ex errore putet ſe ad id obligari. Quia revera implet præceptum, qui facit voluntarie actum præceptum; nam nil aliud præcipitur; voluntas autem non ſatisfaciendi præcepto per executionem voluntariam actus præcepti, inefficax eſt: nam non deſtruit voluntatem efficacem faciendi id quod præceptum eſt, ideoque vere ſatisfaciendi præcepto.

Illud vero axioma, *Actus agentium non operantur ultra intentionem eorum*, verum eſt dumtaxat reſpectu eorum, quæ ab intentione agentium pendent, ut ſunt v. g. contractus. At non pendet ab eo, qui voluntarie actum præceptum poſuit, ut per hoc non ſatisfecerit præcepto.

Aliud dicunt de Voto: quia vovens ſibi impoſuit obligationem voti, & in hoc caſu vult eam retinere ac prorogare, ſicque ſe obligare ad illud Sacrum audiendum: nam cum impoſitio obligationis in voto ſit a voluntate, pendet a voluntate ut eam proroget. At cum impoſitio præcepti, & ejus obligatio non pendeat a voluntate ſubditi, non pendet etiam ab eo, ut illam proroget, vel non impleat, cum voluntarie actum præceptum poſuit.

Azor tamen, & alii negant tunc impleri præceptum, quia voluntas eſt contraria impletioni præcepti. Præceptum autem non impletur ſolo facto & opere, cum poſitiva & expreſſa voluntate non implendi. Sed reſponderi poteſt, talem voluntatem eſſe inefficacem, ac proinde non repugnare efficaciter impletioni præcepti, nec illam impedire. Id videtur certum; talem teneri ſaltem congruo tempore mutare intentionem, vel ſaltem judicare ſe ſatisfeciſſe præcepto per actum poſitum. (1)

Quæſt. II. *An ad ſatisfaciendum Legi, debet intendi finis Legis?*

Nota. Duplex eſt finis & modus Legis, nempe intrinſecus, & extrinſecus. Finis legis intrinſecus eſt id, ad quod Legislator ſua Lege intendit obligare: unde eſt id quod reipſa per Legem præcipitur, vel prohibetur. Extrinſecus eſt id, ad quod res præcepta dirigitur & ordinatur a Legislatore. Modus autem intrinſecus eſt ille, ſine quo ſubſtantia rei præceptæ impleri nequit, ut attentio interna in oratione (2); extrinſecus eſt is, ſine quo ſubſtantia rei præceptæ poni poteſt. (3)

Reſp. I.

---

(1) Sententia, in quam Auctor propendet una cum aliis probabilioriſtis, & pleriſque Probabiliſtis luctantibus contra Azorium, Medinam, Wigandum, Hennum, aliosque, paſſim utuntur Confeſſarii ad ſedandos ſcrupuloſorum animos, qui fingunt ſibi prorſus neceſſarias actuales, *expreſſaſque* intentiones adimplendi tum Divinas, tum Eccleſiaſticas leges; ac ſæpius, dum legibus ſervientes cernunt ſe ad votum ſuum non perficere actus præſcriptos, proponunt ſe nolle tunc præceptis ſatisfacere: ſicque eoſdem actus iterant non ſine gravi temporis jactura, ac deperditione meriti obedientiæ. Sed, ut hi ex illorum doctrina, & admonitione juſtum levamen capere poſſint, opus eſt deponant conſcientiam erroneam, & perplexitatem omnem, ad quieſcendo ipſorum dictis. Si quidem, quamvis in dubiis & varietate opinionum, juxta Seraphicum (*in 2. ſent. diſt.* 39. *art.* 1. *in fin.*) *plus ſtandum ſit præcepto Prælati, quam conſcientiæ, maxime quando prælatus præcipit, quod poteſt, & debet præcipere*: attamen, ubi ſubditus intime ſentit, ſe, *nullatenus* poſſe in Prælati ſententiam concedere, *tunc* non poteſt agere contra propriam conſcientiam, alias ædificaret ad gehennam. Unde in tali caſu, ut D. Bernardus inſinuat (*lib. de Præcept. & Diſpenſ. c.* 9.) debet ſibi applicare effatum *D. Petri* (*Act. c.* 4.) *obedire oportet Deo magis, quam hominibus*: quatenus ſcilicet ex eodem Seraphico *facere contra legem Dei poteſt eſſe dupliciter, ſive ſecundum veritatem, ſive ſecundum reputationem: & utroque modo eſt peccatum mortale, utroque enim modo contemnitur Deus*. Porro ex memorata ſententia Auctoris (quemadmodum & ex pluribus aliis ſparſim in hoc capite, ac deinceps occurrentibus) deprehenditur, haud raro Theologos Probabilioriſtas, ac Probabiliſtas ſimul conſpirare in tuenda aliqua opinione *minus tuta*, ſeu libertati favente, ob diverſa principia mente concepta: nimirum, quia illi rebus penſitatis eam apprehendunt tamquam probabiliorem; iſti vero religioni minime ſibi ducunt alterutram promiſcue ex duabus probabilibus ſeligere. Hinc duo conſequuntur animadverſione digna. 1. Probabilioritatem, quam ſuo loco jam cum ipſo Auctore monſtravimus tuendam a cordatis Theologis, non eſſe *objectivam*, ſed *ſubjectivam* ſive *formalem*. 2. Obligationem ſectandi camdem probabilioritatem non eſſe in praxi adeo oneroſam, rigidamque, ſicuti plures vulgares Pictores eam ſolent exhibere tetris coloribus phantaſiam imperitorum commoventibus.

(2) Quia videlicet, ubi quis in precibus fundendis mente voluntarie a Deo avertitur, & per avia ac devia evagatur, proprie non eſt oratio, quam TT. cum S. Jo: Damaſc. (*lib.* 3. *de Fide c.* 24.) definiunt, *aſcenſum mentis in Deum*; ſed magis orationis ſimulatio, & larva. Unde tritum illud manavit proloquium Caſſiani celebris Magiſtri vitæ ſpiritualis: *nunquam orat, quiſquis etiam flexis genibus orat, ſi vagatione diſtrahitur*.

(3) Ex. ca. affectus theologicæ caritatis erga Deum in eadem oratione peragenda, extra tempus, in quo non urget ſpeciale & affirmativum dilectionis præceptum. En tibi exemplum aliud utriuſque memorati modi in iis Scripturæ verbis de judice prolatis (*Deut. cap.* 16.) *juſte quod juſtum eſt, exequaris*. Si enim ly *juſte* ſumatur pro *habitu juſtitiæ*, modus agendi cenſetur extrinſecus & accidentalis: ſi vero accipiatur pro *juris ordine*, modus intrinſecus & eſſentialis.

Resp. 1. Sine fine & modo intrinseco Legis non impletur præceptum, ut patet ex eorum notione. Unde uterque cadit sub præceptum.

Resp. 2. Si finis extrinsecus, ad quem ordinatur actus præceptus, præcipitur a superiore (1), non satisfacit præcepto, qui illum sibi non proponit; quia tunc non facit id totum quod præcipitur; & finis ille est etiam materia Legis. Finis autem præcipi censetur, quoties præcipitur actus faciendus ob certum finem in Lege expressum. Hinc si jejunium, vel oratio præcipiatur, v. g. ad avertendam calamitatem publicam, jejunans aut orans, sed non ex hoc fine, non satisfacit præcepto.

Resp. 3. Si finis extrinsecus a Legislatore intentus non præcipiatur, satisfacit (2) præcepto, qui opus præceptum exequitur, etsi finem illum non intendat. Quia talis implet id totum quod præcipitur; tunc enim solum præcipitur voluntaria executio operis. Equidem Lex omnis dirigit ad finem, sed non omnis est de fine ipso. Unde finis præcepti non cadit sub præcepto, quando finis distinguitur ab opere præcepto, nec præcipitur intentio ipsius finis. Hinc satisfacit præcepto jejunii, qui unicam refectionem ex cibis licitis sumit, licet non intendat macerare corpus: quia hæc intentio non præcipitur ab Ecclesia.

Quæst. III. *An satisfacit præcepto, qui opus illius exequitur actu ex fine vel circumstantia malo?*

Nota. Agitur hic de Lege humana. Nam Lex naturalis prohibet quemlibet finem, & modum agendi pravum, utpote dissentaneum naturæ rationali, præcipitque finem honestum, & modum convenientem in omnibus actibus liberis. Nam præcipit ut homo semper vivat seu agat honeste, id est decenter ac conformiter naturæ suæ rationali qua rationalis est: ac proinde præcipit id omne, quod necessarium est ad sic agendum. Sed ad agendum honeste & decenter naturæ rationali ut rationali, necesse est, ut non solum actus præceptus fiat, sed etiam ut modo convenienti, in circumstantiis debitis, & propter finem honestum fiat. Quare homo Lege naturali tenetur observare omnia præcepta humana recte, convenienter, & ob finem honestum, ideoque actu bono, & honesto.

Resp. 1 Non satisfacit præcepto, qui facit opus cum peccato repugnante substantiæ præcepti; aut illud facit sine ea honestate ac rectitudine, quæ a superiore expresse præcipitur, vel essentialis est actui præcepto; nam tunc non fit id totum quod præcipitur.

Resp. 2. Quando honestas ac rectitudo non est essentialis actui externo, neque expresse procipitur a superiore, sine ea satisfit præcepto humano; quia tunc sine ea ponitur id totum, quod præcipitur ab homine: & actus vitiatur tantum per peccatum præcepto accidentarium: unde retinet bonitatem ac speciem moralem (3) objectiva lege intentam. Sic miles fortiter pugnans ex vana gloria, adimplet præceptum Ducis, licet peccet contra Legem naturalem ob finem malum. Item quando actus vitiatur solum ratione motivi cujusdam extrinseci venialiter mali impulsivi, vel se habentis solum concomitanter, tunc satisfit præcepto. Sic qui devote & attente Sacrum audit ex motivo intrinseco religionis, licet concomitanter moveatur, aut prius impellatur vana gloria, satisfacit præcepto Ecclesiæ, nam ponit libere actum religionis præceptum ex proprio motivo finali.

Quæst. IV. *An per unum eumdemque actum possunt impleri plura præcepta?*

Resp. 1. Non possunt, nisi constet talem esse intentionem præcipientis. Quia superior aliquid præcipiens, censetur exigere aliud quam quod jam aliunde debitum est. Alioquin sæpe non assequeretur finem a se intentum, & frustra imponeret novam obligationem. Sic pœnitens præcepto jejunandi a confessario imposito non satisfacit per jejunium jam ex voto vel præcepto Ecclesiæ debitum. Quia confessarius censetur obligare ad opus alias non debitum, utpote de novo punitivum, nisi aliud exprimat.

Item si obligatio per se postulat aliud opus quam quod jam debitum est, tunc requiruntur plures actus, ut semper contingit in materia justitiæ, ubi semper attenditur æqualitas rei ad rem: sic qui centum duplici titulo justitiæ, puta, ex damno illato & emptione, bis debet, non satisfacit duplici illi obligationi dando solum centum: nam non esset æqualitas solutionis ad debitum.

Resp. 2. Si prudenter existimetur superior concedere, ut per unum actum satisfiat duplici præcepto, tunc satisfit. Quia obligatio ad unum vel plures actus pendet ab ejus voluntate: sic in Jubilæis satisfit jejuniis a Papa præscriptis per jejunia quatuor temporum tunc occurrentia. Intentio autem superioris cognosci potest, vel ex circumstantiis, fine, ac natura operis præscripti, vel ex communi usu ac interpretatione. Sic si confessarius injungat auditionem sacri singulis diebus per mensem; pœnitens satisfacit unum sacrum diebus festis audiendo; quia in his circumstantiis non censetur confessor intendere, ut pœnitens bis sacrum audiat eodem die, nisi hoc exprimat. E contra si injungat operario, ut sacrum omnibus diebus festis audiat per annum, v. g. hic tenetur bis sacro interesse, quia talis est mens confessarii, quæ ex natura satisfactionis colligitur.

Ut plurimum autem duo præcepta uno actu implentur, quando idem eadem die ex eodem motivo præ-

---

(1) Hic locum habet, quod Auctor docuit in præced. cap. 1. q. 5. & 6.

(2) Sic ex. ca. qu,a caritas est finis præcepti cujuslibet dumtaxat *extrinsecus*; idcirco, quoties primum & magnum dilectionis divinæ mandatum non instat, possunt citra ejus motum absolute impleri reliqua omnia legis præcepta. *Non enim*, ait Angelicus (1, 2. q. 100. a. 9. ad 2.) *idem est finis præcepti, & id de quo præceptum datur; sicut neque in aliis rebus idem est finis, & quod est ad finem* (Vid. N. 332. 333.) Porro autem declarata hactenus divisio modi, finisve *incrinseci*, & *extrinseci* (de quo N. 299. 304.) in plurimis Theologiæ Moralis quæstionibus adhiberi solet, præsertim in illa, in qua discutitur, num *peccare* sit opus *servile*, vetitum præcepto de *Festorum* observantia.

(3) Moralem extrinsecam.

præscribunt; sic die festo in Dominicam incidente, unius Missæ auditione impletur duplex præceptum. Alias regulariter superior plures actus exigit, nisi contrarium explicet; & in dubio, plures velle censendus est: quia tunc interpretatio fieri debet ex communiter contingentibus, juxta reg. 45. Jur. in 6. *Inspicimus in obscuris quod est verosimilius, vel quod plerumque fieri consuevit*. Hinc si vovisses dare eleemosynam, & confessor eleemosynam etiam injunxisset, non satisfaceres dando unicam.

Quæst. V. *An eodem tempore pluribus præceptis satisfieri potest per plures actus?*

Resp. Communis sententia asserit, modo unus actus non impediat alium, nec attentio uni debita tollat alteram. Quia tunc eodem tempore potest fieri id totum, quod præscribitur per plura præcepta; cum in præceptis non præscribatur diversitas temporum. Sic ex communi sententia, qui die festo tempore sacri recitat horas cum intentione & attentione debita, satisfacit præcepto Missæ, & præcepto recitandi horas: Nam ad utramque obligationem implendam sufficit attentio ad Deum, mysteriave divina.

Quæst. VI. *An peccat, qui ponit voluntarie impedimentum impletioni Legis?*

Resp. 1. Peccat, qui illud apponit directe, & ex intentione non implendi Legem. Patet, nam is habet voluntatem non servandi Legem, & gerit pravum affectum erga illam, agitque in illius fraudem. Lex autem prohibet pravum affectum erga illam, & ne quid in ejus fraudem fiat.

Resp. 2. Peccat contra præceptum, qui ejus observationi impedimentum infert per actionem non necessariam eo tempore, quo urget præceptum, vel paullo ante, aut tunc non removet impedimentum, cum potest sine gravi damno. *Ita communiter*. Quia Lex præscribens aliquid, simul virtualiter vetat id omne, quod cum actione vel omissione præscripta incompossibile est, ideoque positionem impedimenti: alioquin non esset per se efficax. Præterea præcipiens finem, simul præcipit media necessaria ad talem finem, saltem si non nimis difficilia sint: at removere & non inferre impedimentum, est medium necessarium impletioni Legis. Ergo.

Hinc 1. qui die jejunii pila ludit cum ea defatigatione, quæ reddat illum impotentem jejunare, peccat contra præceptum jejunii. 2. Qui die festo se inebriat, ita ut sacrum audire nequeat, peccat contra sobrietatem & contra præceptum audiendi sacrum. 3. Excommunicatus tenetur, quantum potest, absolutionem sibi comparare ad communicandum in Paschate, immo & ad sacrum audiendum diebus festis &c. cum hujus impedimenti remotio necessaria sit ad implendum præceptum, & aliunde non sit nimis difficilis, immo & ad eam jam teneatur.

Resp. 3. Materiæ præceptæ gravitas, vel necessitas potest esse tanta, ut præceptum obliget ad nunquam apponendum impedimentum ejus observationi, etiam multo tempore antequam urgeat, ad tollenda impedimenta etiam remota, & ad adhibenda media difficilia; ut patet in iis, quæ sunt necessaria ad salutem, & honestatem morum, & ad bonum commune. (1)

Quæst. VII. *An qui non potest totum opus præceptum implere, tenetur ad partem, quam potest?*

Resp. Affirm. si præceptum sit de re divisibili, hoc est de re quæ commode dividi potest, & in cujus parte invenitur ratio præcepti, ut in septem horis canonicis, in jejunio totius quadragesimæ, in qua jejunium singulorum dierum dividuum est ab alio. *Prob.* Quia 1. Innocent. XI. damnavit hanc propositionem. *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas horas, ad nil tenetur; quia major pars trahit ad se minorem*. 2. Tunc præceptum utpote dividuum, obligat ad omnes & singulas partes; etiam seorsim sumptas; cum singulæ seorsim faciant ad finem præcepti: nec est caussa sufficiens excusans a parte possibili, quæ est utilis fini. 3. Qui non potest totum debitum solvere, tenetur ad partem quam potest, si hæc sit divisibilis a toto. 4. Sicut *utile non debet per inutile vitiari*, ex reg. Jur. 37. in 6. ita nec possibile per impossibile.

Porro hæc regula, *Accessorium sequitur naturam princi-*

(1) Permagni momenti proposita quæstio est, in qua valde interest scire, quidnam generatim sentiendum sit juxta seniores Ethices Christianæ regulas; quippe plurimos reperire est inter Scriptores Morales recentioris ævi, qui in peculiaribus materiis *de auditione Missæ, recitatione Officii, observatione jejunii*, & similibus aliis ab ista quæstione pendentibus, nimis indulgenter, licenterque prolocuti sunt. Exem. caus. *Uxor, quæ ex jejunio macilenta, minusque grata viri sui oculis apparet, & hinc despici, aut minus amari conspicit ab eo, excusatur a jejunio. Non peccat contra præceptum jejunii, auditionis Sacri, recitationis Officii, qui sua culpa incidit in infirmitatem, etiamsi prævideret, per eam impediri a tali obligatione. Non peccat contra præceptum jejunii, qui die jejunii pedestre iter agit, vel si multum laboret, vel id faceret ex utilitate, vel etiam ex vitio: aut si in pilæ ludo, aut venatione multum se exerceat; vel etiam si iter assumat ad invisendam amasiam, aliove pravo fine.* Si hic obiter curiosus Lector rationem expostulet istorum theorematum carni, & sanguini favorabilium, hanc ab eorum Auctoribus reportabit: *quia talia agentes utuntur jure suo*. Vereor tamen, ne potius legendum sit, *abutuntur*, juxta emendatiores antiqui juris ecclesiastici codices. Utut sit, quicumque ad hosce scopulos nolunt allidere, haud recedant a solida, tutaque doctrina, quam Auctor summatim hic exhibet, & alii graves Scriptores, præsertim Coletus (Tract. *de Legib. c.* 5. Sect. 5. in fin.) enucleate edisserunt, variisque exemplis valde utiliter illustrant. Ipsis Angelicus proculdubio præivit (*in* 4. *sent. dist.* 15. *quæst.* 3. *art.* 2. *ad* 3. & 2. 2. *qu.* 147. *art.* 4. *ad* 3.) quibus in locis satis indicat, legis etiam *humanæ* transgressorem reputandum quemlibet vel *ponentem*, vel *non tollentem* impedimenta nec *necessaria*, nec *valde utilia*, ob quæ *prævidet*, aut prævidere *potest*, *debetque* (N. 143.) se deinceps legem minime impleturum. Quandonam vero hujusmodi transgressor reatum culpabilis omissionis contrahat, jam a nobis (N. 144.) monstratum fuit.

principalis, non valet in omnibus: nec habet locum, dum principale & accessorium sunt divisibilia, & in accessorio reperitur aliqua ratio ipsius principalis; vel ubi est diversa utriusque ratio. Sic qui promisit equam cum suo pullo, si equam dare non potest, quia mortua est, tenetur dare pullum. Deinde pars non est proprie accessorium respectu totius.

Quæst. VIII. *Quid agendum, quando simul occurrunt duo præcepta, quæ simul servari nequeunt?*

Resp. Per se loquendo servandum est majus præceptum, quia prævalet minori, & gravius obligat, unde tunc minus obligare desinit. Præceptum autem naturale, cum sit de rebus ex natura sua ad morum honestatem necessariis, præponderat præcepto mere positivo etiam divino: divinum humano, cum Deus sit superior homine; præceptum supremi Principis præcepto superioris subordinati; præceptum altioris virtutis præcepto virtutis inferioris; præceptum negativum affirmativo, quia illud obligat semper & pro omni tempore, *nec sunt facienda mala, ut veniant bona*.

Hinc si die festo infirmus tua opera egeat tempore Sacri, teneris ei opitulari. Quia præceptum divinum naturale caritatis, quæ est virtutis omnium præstantissima, prævalet omnibus aliis præceptis. Quod si minus præceptum notabiliter nobiliori præferas, peccas mortaliter, quia excessus est notabilis: ideoque gravis est inordinatio, a qua tamen sæpe excusat ignorantia in rudibus.

Dixi *per se loquendo*. Nam interdum servari debet præceptum inferius, ut cum hujus materia gravis concurrit cum materia levi præcepti majoris. Sic non debes omittere Sacrum die festo ad levandam levem molestiam infirmi, tua ope tunc non graviter indigentis.

CAPUT IV.

De subjecto Legum.

QUæst. I. *Quinam Legibus humanis subjiciuntur?*

Resp. Ex communi sententia, omnes & soli adulti subditi. *Prob.* 1. quoad omnes & solos adultos, saltem qui non fuerint perpetuo amentes. Quia illi omnes & soli sunt capaces cognitionis & directionis humanæ, & libertatem habent saltem habitualem.

2. Quoad subditos, quia jurisdictio non potest exerceri nisi in subditos, & nemo habet jus præcipiendi nisi subditis, cap. 21. *de sent. excomm.* cum potestas præcipiendi, subjectionem in aliis essentialiter connotet & inferat.

Hinc 1. Infantes Legibus humanis præceptivis non obligentur, unde secluso scandalo licet eis dare carnes comedendas die Veneris. Idem multi docent de perpetuo amentibus; quia sentiunt eamdem esse rationem pro illis, & videri sicut infantes. Sed negat Sanchez, afferens hoc inter illos discrimen, quod infantes ea ætate suapte natura usus rationis incapaces sint, at perpetuo amentes, ubi jam infantiæ ætatem excedunt, suapte natura usus rationis capaces sunt, & ex quodam solo accidenti eo privantur, quamvis ob defectum deliberationis a Legis transgressione excusentur perinde ac ignorantes invincibiliter. Porro constat non licere eos, uti nec infantes, excitare ad iram, libidinem, blasphemiam, & alia intrinsece mala: nam excitans censeretur caussa moralis ac principalis horum actuum intrinsece deformium, & ex objecto malorum, atque amentis opera uti velut instrumento ad illos.

2. Pueri saltem anno septimo completo obligantur præceptis, quorum materia eorum ætati congruit, ideoque tenentur ad auditionem Missæ, Confessionem, abstinentiam a carnibus &c.

3. Ebrii, & ad breve tempus delirantes, tenentur Legibus. Quia sunt in statu habituali usus rationis, licet per accidens pro aliquo tempore impediti: & fuere aliquando obligati Lege, quæ semper eamdem vim obligandi retinet: unde non licet eis dare carnes comedendas die vetito, cum hæ sint illis prohibitæ.

4. Infideles tenentur omnibus præceptis evangelicis; quia subditi sunt Christo homini Deo, qui est *Rex Regum, dominus dominantium*, & omnium omnino hominum. Non tenentur tamen Legibus Ecclesiasticis, ex c. 8. *de divort.* quia nemo est subditus Ecclesiæ nisi per Baptismum. Ad utrasque Leges hæretici obligantur; quia sunt subditi Deo & Ecclesiæ, quamvis rebelles.

Quæst. II. *An exempti a jurisdictione Legislatoris obligantur illius Legibus ex vi illarum, si in ejus territorio habitent?*

Resp. Neg. Quia exempti non sunt subditi Legislatori: nam desinunt esse subditi hoc ipso quod ab ejus jurisdictione eximuntur. At Legislator non potest obligare suis Legibus nisi subditos, cum careat jurisdictione in non subditos.

Quare Religiosi exempti non obligantur Legibus Episcopalibus aut Synodalibus, immo nec decretis Synodi Provincialis; ut declaravit Sacra Congregatio, apud Fagnan. in c. *Sicut olim*; nisi in casibus, in quibus a jure communi, Conc. Trident. & Summis Pontificibus potestas in ipsos specialiter Episcopis aut Conc. Provinciali concessa est. Idque declaravit Gregor. XIII. in suis responsionibus ad Conc. Rothomag. in eodem Concilio publicatis, an. 1581. Quia scilicet Religiosi illi sunt exempti a jurisdictione Episcopali. Ex decreto autem Conc. Trid. sess. 25. c. 12. tenentur servare censuras & interdicta ab Episcopis lata, & festos dies ab illis præscriptos. Immo juxta Vasquez, Sanchez, & alios, tenentur jure naturali, & ex æquitate servare præcepta Episcoporum spectantia ad communem observantiam, & totius populi devotionem in iis, quæ statui & privilegiis Regularium non adversantur, ut jejunia, preces ad caussam publicam: nam licet sint exempti, sunt tamen pars illius communitatis, & ejus commoda participant.

Item omnes exempti, sed præsertim Regulares, qui ex suo instituto incumbunt in salutem proximi, debent Episcopos, ut Principes Ecclesiæ, & *Successores Apostolorum positos a Spiritu Sancto regere Ecclesiam Dei*, (Concil. Trident. sess. 13. c. 4.) singulari honore, reverentia, & amore prosequi, & eorum statuta ad rectam administrationem Sacramentorum Pœnitentiæ, & Eucharistiæ, ad bonum animarum Diœcesis spectantia diligenter servare, & in hoc ceteris exemplo prælucere: nam hoc est voluntas Dei,

Dei, nec alias possunt in salutem proximi utiliter incumbere. Et ideo hoc magnopere verbo & exemplo commendarunt S. Ignatius de Loyola, & S. Franciscus Saverius.

Vide hac de re lib. 7. cap. XII. de Syn. Diœcesf. S. M. Benedicti XIV. Ibi enim perspicue ostenditur, Episcopos ne quidem in Synodis posse privilegiis derogare ab Apostolica Sede Regularibus concessis: posse vero plura decernere, tamquam Apostolicæ Sedis delegatos, quibus Regulares obligentur. Primo quidem, *non licere Regularibus* (sunt verba decreti, editi die 10. Augusti 1630.) *etiam in eorum propriis Ecclesiis, Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum publice adorandum exponere, nisi ex publica caussa, quæ probata sit ab Ordinario: ex caussa autem privata posse, dummodo Sanctissimum Sacramentum e tabernaculo non extrahatur, & sit velatum ita, ut ipsa Sacra Hostia videri non possit*. Secundo Regulares non solum a Superioribus, sed etiam ab Episcopo puniri posse, si delinquant contra decretalem Innoc. III. in c. 1, *de custod. Ecclesiast.* & ad multorum observationem compelli posse, circa Sacrificium Missæ, novas imagines, & reliquias; ut si admittant in Missa indecentia, & prohibita; si novas imagines, & reliquias ab Episcopo non approbatas, exponere contendant &c. Tertio posse etiam sub pœna suspensionis a divinis, ipso facto incurrenda, Regularibus injungere, ne quempiam exterum Sacerdotem in suis Ecclesiis celebrare permittant, sine prævia Ordinarii licentia. Quarto corrigi, & puniri posse delinquentes in iis, quæ respiciunt Clausuras Monialium, etiam ipsismet Regularibus subjectarum. Quinto, si recipiant Confessiones, non obtenta ab Episcopo facultate, etiam Monialium, quæ ipsis subsint; si prædicent in Ecclesia suorum Ordinum, Episcopo contradicente, vel non petita benedictione, aut in alienis Ecclesiis sine ejusdem Episcopi licentia; si renuant accedere ad publicas processiones; si Episcopi interdictum, vel indictos ab eo dies festos non servent, aut ejusdem censuras promulgare recusent; si in alicujus Sacramenti administratione graviter delinquant; & si habitum sui Ordinis dare præsumant Tertiariis collegialiter non viventibus, inconsulto Episcopo. Sexto refert, quod Sacr. Congregat. Concilii, approbante Clemente IX. declaravit. *Regulares quoscumque, absque legitima facultate accedentes ad colloquendum, etiam per quodcumque modicum temporis spatium cum Monialibus, aut aliis intra clausuram degentibus, peccare mortaliter, eosque sub excommunicationis, privationis vocis activæ & passivæ, aliisque contra Regulares accedentes sine licentia ad Monasterium Monialium statutis pœnis, posse ab Ordinario, tamquam Sedis Apostolicæ Delegato coerceri*. Et die 26. Novembris 1627. respondit nullam, quantumvis honestam, & rationabilem caussam, eximere a gravi culpa Regulares accedentes ad Moniales sine Episcopi licentia. Ac die 21. Maji 1678. iisdem pœnis affici dixit Regulares, qui post habitam ad Moniales concionem, de quibuscumque rebus, cum iisdem loquuntur, nisi specialem, quoad hoc, facultatem ab Episcopo antea impetraverint. Vide etiam c. 42. & 43. lib. 8. c. 4. ubi n. 6. asserit non adigi ad jejunia indicta ab Episcopo aliove Prælato, cujus jurisdictioni, & imperio non subjacent; teneri tamen ex consuetudine vim legis habente, si a communitate ex antiqua consuetudine hujusmodi jejunia serventur: & jure naturæ, si non jejunando aliis scandalum præbeant.

Quæst. III. *An Legislator obligatur Legibus suis, vel prædecessorum?*

Resp. 1. Legislator non obligatur Legibus Prædecessorum suorum (1) vi ipsarum Legum; quia non est subditus illorum, parem enim cum illis habet potestatem, immo eamdem: neque obligatur suis legibus, quia non est sibi subditus; nemo enim sui ipsius subditus & superior esse potest: *Neque imperare sibi, neque se prohibere quispiam potest*. L. 51. ff. de recept. arbit. Legislator autem non potest obligare nisi subditos. Hinc illud, L. 31. ff. de Legib. *Princeps Legibus solutus est*.

Resp. 2. Legislator tenetur favere Leges a se, vel a prædecessoribus suis latas, quando materia convenit Principi & subditis. Ita S. Thom. 1. 2. quæst. 66. ad 3. & Theologi communiter. Tenetur autem jure naturali. Quia 1. Lex naturalis præcipit, ut Princeps communitati cujus caput est, se conformet in iis, quæ æque ipsi ac aliis conveniunt. Nam hoc ad utilem ac convenientem communitatis gubernationem necessarium est, & pertinet ad officium Principis, qui subditis suis exemplo præesse debet per Legum observationem, quam procurare tenetur. Enimvero ex S. August. lib. 3. Confess. cap. 8. *Turpis omnis pars est suo universo non congruens*: quanto magis caput non congruens? 2. Princeps, æque, immo magis quam subditi, tenetur curare, & prosequi bonum commune, ac proinde servare Leges, quæ omnes in bonum publicum feruntur. 3. Ex jure tum Canonico, c. 6. de Const. *Quod quisque juris in alterum statuit, ipse debet uti eo . . . . Patere Legem, quam tu ipse tuleris*. Et c. *Justum est*, dist. 9. Tum Civili, lib. 4. Cod. de Legib. *Digna vox est majestate regnantis, Legibus alligatum se principem confiteri. . . . Et revera majus imperio est subjicere Legibus principatum*. Adde S. Ambros. epist. 3. ad Valentin. *Quod præscripsisti aliis, præscripsisti & tibi: Leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat*.

Nota. Legislator jure naturali tenetur Leges suas servare, etiam secluso scandalo; & quidem tam graviter, quam subditi ejus, ut docent Suarez, & multi Doctores, quos citat. Quia hoc exigit æquitas, officium Principis, bonum commune, & recta ac utilis gubernatio, quæ postulat, ut omnia communitatis membra vivant uniformiter in iis, quorum materia omnibus æque convenit.

2. Legislator violans Legem suam vel prædecessoris sui admittit peccatum ejusdem speciei ac subditi eam violantes, v. gr. peccatum intemperantiæ, si non servet jejunium a se præceptum. Nam lex naturalis imponit illi eamdem obligationem, quam ille subdi-

(1) Vi legum, seu jure positivo.

ſubditis per ſuam Legem. Non tamen incurrit pœnas Lege humana impoſitas, quia Legibus illis humanis non eſt ſubjectus, ſed ſolum juri naturali, præcipienti actus virtutis Lege præſcriptos, nec ullas pœnas ſtatuenti.

3. Si Legislator habeat juſtam cauſſam non ſervandi Legem, ob quam licite diſpenſare poſſet cum ſubdito, tunc non tenetur ſervare legem. Quia tunc ceſſat ratio obligationis; tunc enim officium Principis, & recta gubernatio Legis obſervationem non exigunt, & diſtormitas rationabile fundamentum habet. Quare tunc proprie non diſpenſat ſecum, ſed ſolum interpretatur Legem naturalem ipſum non obligare ad ſervandam Legem ſuam, quando habet cauſſam rationabilem, ob quam ipſe ſubditum merito liberaret ab ejus obligatione; cum non ſit ipſe deterioris conditionis quam ſubditi. At peccat quoties ſine juſta cauſſa Legem ſuam non ſervat, quia violat Legem naturalem, cujus obligationem tollere nequit.

4. Hic agitur ſolum de Legislatore habente poteſtatem ferendi Leges abſolutam, & independenter a communitate. Nam duces Rerumpublicarum tenentur Legibus, quas cum illis tulerunt; & generales Ordinum obligantur Legibus in capitulo generali latis: quia ſubditi ſunt communitati, a qua feruntur.

Quæſt. IV. *An Clerici obligentur Legibus civilibus?*

Reſpondet Bellarminus, lib. 1. de Cleric. c. 26. Clericos in conſcientia obligari Legibus civilibus, quæ non repugnant ſacris Canonibus vel officio clericali, qualis eſt Lex taxans pretium rerum, vel vetans nocturnam armorum geſtationem, aut aſportationem frumenti extra Provinciam &c. Probat, quia 1. Clerici ſunt etiam cives, & partes quædam, ſeu membra communitatis politicæ, & commodis ejus fruuntur. Unde æquitas & recta ratio poſtulat, ut ſe ceteris omnibus membris conforment in iis, quæ æque illis ac laicis conveniunt. Alioqui magna confuſio & perturbatio in Repub. oriretur, ſi Clerici illas Leges non ſervarent. 2. Nicolaus I. epiſt. 8. dicit Chriſtum diviſiſſe Pontificiam auctoritatem ab Imperiali, *ut & Chriſtiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro curſu temporalium tantummodo rerum, imperialibus Legibus uterentur.* 3. S. Chryſoſt. in illud Rom. 12. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit*, ait, Chriſti Legem non tollere politicas Leges, & ideo debere etiam Sacerdotes & Monachos eis parere; hancque eſſe communem ſententiam quoad vim directivam, ſeu obligationem in conſcientia, de qua agitur, teſtatur Suarez.

Quæſt. V. *An Peregrini teneantur Legibus ſui territorii propriis?*

Nota 1. Peregrinus, advena, vagus inter ſe differunt. Peregrinus dicitur is, qui extra territorium ubi domicilium habet, tranſit per aliquem locum, vel alicubi moratur cum animo redeundi. Advena, qui extra patriam ſuam domicilium fixit. Vagus, qui nullibi domicilium fixum habet.

Nota 2. Certum eſt præcepta perſonalia, quæ ſcilicet afficiunt immediate perſonas, non territorium, ſemper illas obligare ubicumque fuerint: nam illæ ſemper perſonis cohærent. Hinc ſi Epiſcopus Sacerdoti (1) uſum ſui Ordinis abſolute vetuiſſet, is in aliena Diœceſi celebrare non poſſet.

Nota 3. Si Lex prohibeat actionem ubivis factam quæ cedat ſpecialiter in damnum communitatis, ut eſt venditio armorum vel aliarum rerum hoſtibus; hæc ex communi ſententia obligat ſubditum extra territorium verſantem, qui puniri poteſt ſi illam violet. Quia tunc delictum cenſetur intra territorium committi; damnum enim ei illatum cenſetur moraliter factum intra illud. Ex Leg. codic. *de commerc.*

Reſp. 1. Peregrini non tenentur ſervare Leges ſui territorii, quando extra illud verſantur, ubi illæ non obligant, modo non abſint in fraudem (1). *Ita communis ſententia.* Prob. 1. ex c. 2. *de conſtit. in 6.* ubi dicitur, ſtatuto Epiſcopi, quo furantes excommunicantur, non ligari ejus ſubditos, qui extra diœceſim furantur, *cum extra territorium jus dicentis non pareatur impune.* 2. Quia Leges & conſuetudines locales ſunt ſolum pro tali loco ſeu territorio, eique ſunt affixæ: & juriſdictio, ut reſpicit territorium, intra illud limitatur. Et vero poteſtas legislativa agere non poteſt extra ſphæram activitatis ſuæ, quæ ſphæra non extenditur extra proprium territorium.

Suppono quod tum ipſe peregrinus, tum res, circa quam operatur, & ejus actio, ſint extra territorium. Nam ſi res circa quam agit, vel ejus actio, aut omiſſio, ſit intra territorium, licet ejus perſona ſit extra; tunc ex communi ſententia ipſe tenetur Legibus territorii, & pœnis per illas ſtatutis. Quia tunc delictum merito cenſetur committi intra territorium, non extra. Nam omiſſio rei præceptæ, vel commiſſio rei prohibitæ, ibi cenſetur conſummari, ubi res præcepta vel vetita fieri vel omitti debuiſſet, & delinquens cenſetur ratione delicti ibi eſſe moraliter præſens, ex l. 2. cod. *Quæ res exportari &c.* Hinc Beneficiarius abſens a territorio, in quo beneficium habet, contrahit cenſuras in non reſidentes latas ab Epiſcopo beneficii, quia ibi delictum conſummatur, ex c. 11. *de cleric. non reſid.*

Reſp. 2. Ex communi ſententia peregrinus non tenetur ſervare præcepta etiam juris communis, v. gr. jejunium vigiliæ, vel feſtum S. Thomæ, ſi illa ex privilegio aut conſuetudine legitima non ſervetur in loco ubi bona fide diverſatur. Quia privilegium locale, vel conſuetudo localis ſpectat omnes qui ſunt in loco. Hinc S. Auguſtin. epiſt. 117. docet in iis, quæ non ſunt contra fidem, & legem divinam, poſſe quemque ſe conformare Eccleſiæ particulari, in

qua

---

(1) Sacerdoti ſubdito ejus.

(2) Hanc reſolutionem Auctoris quoad utramque partem reperies egregie declaratam, & confirmatam a Benedict. XIV. (*lib. 3. de Syn. cap. 4. num. 9. & 10.*) cujus integrum textum, utpote prolixum, hic referre ſuperſedemus.

qua moratur. *Alia vero*, inquit, *quæ per loca terrarum regionesque variantur . . . nec disciplina ulla est in his melior gravi prudentique christiano, quam ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam forte devenerit* (1).

Resp. 3. Qui caussa subterfugiendi Legem etiam localem, abit in locum, ubi illa non viget, non ideo ab illius obligatione liberatur. Quia 1. (ut ait Layman) Leges, quæ ad subditorum utilitatem præsertim spiritualem ordinantur, ut sunt Ecclesiasticæ, eam conditionem annexam habent, quam communis fidelium persuasio & Episcoporum praxis ostendit, ut subditis sine justa caussa earum obligationem subterfugere non liceat: cum id necessarium sit ad bonum regimen, & efficaciam Legum, & ad præcludendum januam multis abusibus, præsertim in confinibus diversarum diœcesum. Immo ipsa Lex divina naturalis generatim præcipiens diligentem observationem Legum & ordinis, id vetat.

1. *Fraus & dolus alicui patrocinari non debet*, c. 15. & 15. *de rescript.* At faudem committit in Legem, qui solo animo eam subterfugiendi absque alia justa caussa abit e proprio territorio: nam *fraus legi fit, ubi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit*, (expresse) *id fit*, l. 30. ff. de Legib. Neque dici potest quod abeundo utatur jure suo; nemo enim habet jus exeundi e proprio territorio solum ad eludendum illius Leges; sicut nullus habet jus iter instituendi vel laborandi, caussa subterfugiendi Legem jejunii; & qui hoc faceret, censeretur in fraudem Legis agere, & secundum communem sententiam, teste Layman, peccaret contra Legem.

2. Ex responso Cardinalium ab Urbano VIII. in Brevi ad Archiep. Coloniensem auctoritate Apostolica confirmato, quod declarat de incolis loci, ubi viget Conc. Trid. discedentibus in locum ubi non fuit publicatum, solo animo matrimonium clandestinum contrahendi, sine mutatione domicilii, *non est legitimum matrimonium inter sic contrahentes cum fraude*. Ergo tales adhuc tenentur Lege Tridentini, irritante matrimonium clandestinum, si discesserunt cum fraude. Ergo &c.

Hinc peccant contra Legem, qui alio discedunt, præcise ut carnibus vescantur, vel oneribus servilibus vacent, cum hæc in sua diœcesi vetita sunt.

Quæst. VI. *An qui e suo domicilio ubi Lex obligat, abit in locum ubi non obligat, teneatur illam implere antequam exeat?* (2).

Resp.

---

(1) Sicuti peregrini non tenentur servare leges humanas *communes*, quoties ad locum aliquem veniunt, ubi eædem leges communes per consuetudinem contrariam sunt *abrogatæ*; quia nempe quamvis leges universales non alligentur certo territorio, sed universum afficiant orbem christianum; attamen eo ipso quod in certo loco sunt abrogatæ, censentur incolæ ejus *exempti* ab illarum observantia quasi per modum *privilegii localis* (atque idipsum multo magis dicendum, ubi iidem incolæ universales leges non servant vi expressi *privilegii*, justas ob caussas ab Apostolica Sede concessi) ita e converso peregrini tenentur legibus *communibus* vigentibus in locis, ubi diversantur: esto in propria Regione communes illæ leges non soleant observari ob contrariam consuetudinem, aut formale privilegium; quia nimirum hujusmodi immunitas a lege universali habetur osum per consuetudinem, aut privilegium *locale* a jure communi exorbitans, adeoque ultra terminos loci, ubi ipsa subsistit, extendi non debet juxta tritam juris regulam: *quæ a jure communi exorbitant*, sunt *restringenda*. Utriusque superioris thesis exempla facile eruuntur ex variis doctrinis Bened. XIV. qui docet (*lib.* 11. *de Syn. cap.* 1. *n.* 3. *&* 6.) Mediolanenses, etiam post reformationem illius Ecclesiæ a S. Carlo Borromæo perfectam, obstrictos non esse ad inchoandum antepaschale jejunium a feria quarta Cinerum, quoniam ex more pervetusto non consueverunt jejunare ea feria, ac tribus insequentibus diebus. Item (*lib. cit. cap.* 5. *n.*) in Hispanicis regnis Castellæ, Gallaciæ, & Majoricæ antiquam vigere consuetudinem in Sabbatis totius anni vescendi interioribus, extremisque animalium partibus, etsi non carnibus corumdem. His igitur positis, poterit ex. ca. Mediolanensis viator Castellam deveniens animalium intestina vorare diebus Sabbatinis, quod in Patria sua nequaquam posset. Sed Castellanus Mediolani constitutus minime poterit iisdem intestinis vesci juxta morem patrium. Viceversa dies quarta Cinerum, quæ Castellano Mediolani commoranti est epularis, Mediolanensi in Hispaniis agenti esurialis est.

(2) Circa Peregrinatores plurima, & varia moveri possunt dubia moralia, quæ sic singillatim indicare, & solvere non vacat. Perspicuitatis caussa quadruplici veluti in statu ea considerare licet. 1. Dum initio diei discedunt a proprio territorio, atque ad alienum subinde migrant. 2. Dum exterum aliquem locum ingressi ibidem morantur per aliquot menses, hebdomadas, dies, aut saltem una die integra. 3. Dum per eum locum tantummodo transeunt, ipso die, quo appulerunt, recessuri sumpta refectione. 4. Dum in eodem loco noctu dumtaxat hospitantur, & mane insequenti inde abeunt. Apud Morales Scriptores, qui passim prostant, præsertim apud recentiores Casuistas eadem dubia magna ex parte leguntur minutatim exposita, ac fidenter dissoluta. Sed cum istorum doctrinæ, utpote ex Probabilistica scaturigine manantes, sapientibus haud illimes in multis capitibus videantur; idcirco præstabit in præsenti materia illos potissimum consulere, & audire Doctores, qui sanioribus morum regulis constanter inhærent: quales certe habemus plures florida ista ætate. Negotium vero hoc felicius succederet, si loco fundamenti assumatur solida doctrina de impedimentis servandarum Legum, de qua nos in Nota ad q. 6. præcedentis Cap. III. Item, si sustineatur juxta Auctorem (q. 7. seq.) longe verosimilior, aliisque gravibus Scriptoribus, præsertim Silvio, Basil. Pontio, Wigandt. Schmier, Henno, Cunilиato, Coleto probata opinio, quæ Peregrinos subjicit legibus specialibus locorum, in quibus diversantur. Idque nullum mihi dubium, qui jamdiu a D. Augustino fuerit expressum, ut patebit legenti & conferenti varia ejusdem testimonia apud Gratianum (par. 1. Decr. dist. 8. c. 2. dist. 41. c. 11. dist. 41. c. 2.) consignata: quæ quidem non possunt universim exponi de obligatione, quam parit solus casus *scandali*, sicuti adversæ sententiæ fautores existimant.

Resp. Tenetur, si prævideat illam impleri non posse in alio loco. *Est communis sententia.* Quia 1. Hæc est praxis & persuasio fidelium timoratorum. 2. Lex illa talem obligat, & tempus quo adhuc versatur in suo domicilio, unicum est ei aptum ad illam observandam: quare perinde est ac si eo solo tempore obligaretur. At quisque tenetur servare præceptum eo tempore quo obligatur. 3. Ut ait Suarez, præceptum affirmativum debet impleri, quando potest, & prævidetur postea non implendum. Neque enim requirit aut concedit certum temporis spatium, pro quo possit semper ejus observatio differri: sed obligat, ut quamprimum potest, impleatur, si postea non possit impleri; alioqui non esset satis efficax, & sæpe elidi posset. Et vero respectu talis, non est aliud tempus ad implendum præceptum: Ergo tunc tenetur illud implere, alioqui nullo tempore teneretur.

Hinc qui abit die festo ad locum ubi non est festus, tenetur audire Sacrum priusquam exeat, si possit absque gravi incommodo, & nequeat alibi audire: sicut si non exiret, teneretur audire primam Missam, si prævideret postea impeditum iri. Quia præceptum obligat simpliciter illo die, & non potest impleri nisi audiendo Missam primam; nam hic & nunc & respectu talis hominis, illa est unica, & præsens hora est ultima ipsi apta ad implendum præceptum. Alioqui omissio merito imputatur ad culpam.

Nota. Si in loco domicilii tui sit Lex jejunii, non potes ibi jentaculum sumere mane, eo quod scias te vespere fore in loco ubi illa non obligat. Quia obligaris jejunio, quamdiu existi in loco ubi obligat. Nec spes dispensationis, nec dispensatio quæ nondum est, nec privilegium loci, in quo non es, obligationem præcepti, quo hic & nunc ligaris, tollit.

Quæst. VII. *An peregrini teneantur Legibus specialibus loci, in quo versantur?*

Nota. Certum est, 1. Eos qui accedunt ad aliquem locum animo ibi perpetuo manendi, teneri statim Legibus illius loci, cum jam vere sint illius incolæ. Nam domicilium hoc ipso acquiritur, quo quis incipit in loco habitare animo ibi perpetuo manendi, ex l. *Cives*, Cod. *de incolis*. 2. Statim teneri Legibus loci eos, qui in illum veniunt animo ibi manendi per majorem anni partem, ut faciunt scholastici, famuli, operarii &c. Constat ex usu, & communi Doctorum sententia. Nam tales consequuntur ibi quasi domicilium sufficiens, ut statim quis fiat Parochianus idoneus ad ibi Sacramenta omnia præter Ordinem recipienda. 3. Peregrinos teneri servare leges loci per quem transeunt, quando alias esset periculum scandali, cum hoc vetet Lex naturalis: vel quando illæ leges sunt juris communis, quamvis ex consuetudine, vel privilegio non serventur in loco domicilii sui, ut docent communiter Theologi: quia Legislatori juris communis subditi sunt, nec habent caussam excusantem, cum consuetudo vel privilegium extra territorium vim non habeat. 4. Peregrinos teneri servare in contractibus leges ac consuetudines loci in quo contrahunt: nam quisque sortitur forum in loco contractus, cap. ult. *de foro compet.*

Resp. Peregrini, & a fortiori Vagi, tenentur servare Leges & consuetudines etiam speciales loci, in quo morantur etiam ad breve tempus, & secluso scandalo. *Ita Covarruv. Suarez, Lessius, & aliis communius.* Prob. 1. Ex S. Augustin. lib. 3. Confess. c. 8. ibi. *Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt, ut pactum inter se civitatis aut gentis consuetudine vel lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens.* Item ex epist. ad Januar. 2. Quia pax, ordo, recta gubernatio, bonum commune territorii postulant, ut leges locales serventur ab omnibus qui sunt in loco, quamdiu in eo morantur, ac proinde Legislator habet potestatem obligandi etiam peregrinos ad illas leges servandas: nam superior habet omnem potestatem necessariam ad bonum commune, & rectum ordinem tuendum in suo territorio. 3. Lex generatim fertur pro tali territorio. Ergo obligat omnes ibi morantes, etiam peregrinos, qui ratione suæ præsentiæ in illo loco, licet brevis, subjiciuntur regimini, & jurisdictioni territorii, cum juxta omnes, teneantur quibusdam Legibus, v. g. ne quis noctu arma ferat, ne triticum afferat, ne peregrinus ultra triduum commoretur &c. Ergo peregrini tenentur, titulo subjectionis, servare Leges alieni territorii, suntque vere subditi Principis illius loci ratione suæ præsentiæ in illo, non quidem permanenter & habitu, sed solum transeunter & actu; quippe ad transeuntem, & brevem subjectionem sufficit brevis præsentia, sicut ad transeuntem exemptionem a jurisdictione, & Legibus sui territorii sufficit brevis absentia. 4. Peregrini, eo ipso, quod exeunt e proprio territorio, solvuntur Legibus illius. Ergo eo ipso, quod ingrediuntur territorium alienum, subjacent Legibus illius, præsertim cum gaudeant ejus privilegiis. Nam qui sentit commodum, & onus sentire debet, ex reg. *Juris* 55. *in 6.*

Obj. Nemo fit alteri subditus, nisi ratione originis, vel domicilii, vel delicti. *Resp.* dist. Permanenter & habitu, Conc. Transeunter & actu, Neg. Peregrini autem fiunt subditi Principis alicujus loci ratione suæ præsentiæ in illo loco, sed transeunter tantum, non permanenter & habitu.

Nota. Peregrinus tenetur solum iis Legibus loci, quarum observatio non requirit tempus longius, quam illud, quo ipse ibi moratur. Nam quoad alias non censetur esse in loco moraliter, nec ad eas implendas tenetur diutius morari quam statuerat; quia non obligatur ad ibi permanendum, sed solum supposita præsentia ad implendam Legem, quæ tunc impleri potest. Hinc tenetur servare omnia præcepta localia negativa, v. gr. abstinere ab esu carnium, nam hæc non requirunt moram. Sed qui transit per locum ubi est dies festus, in alium ubi non est, non tenetur cessare ab itinere ad audiendum Sacrum, nec secluso scandalo, illud audire, si ibi moretur solum ad sumendum cibum: quia mora non est proportionata impletioni præcepti. E contra tenetur audire Sacrum, si sufficienti tempore moretur, vel si festum servetur in loco ubi pernoctavit, aut in toto illo territorio, per quod usque ad meridiem acturus est iter.

CA-

CAPUT V.

De Interpretatione, & Epikiia.

QUæst. I. *Quid & quotuplex est interpretatio Legis?* (1)

Resp. Interpretatio Legis est explicatio sensus Legis. Triplex est: authentica, usualis, & doctrinalis. Interpretatio authentica seu cum auctoritate prolata est ea quæ fit per ipsum Legislatorem, vel ejus superiorem, vel successorem, vel per ministros ab ipso constitutos: habetque vim Legis, cum procedat a superiore habente potestatem Legem condendi, & explicandi in sensu, in quo vult illam servari. Usualis est, quæ petitur ex communi usu: nam *consuetudo est optima Legum interpres*, c. 8. *de consuetud.* Doctrinalis est ea, quæ fit per homines doctos ac peritos. Quamvis hæc non habeat vim Legis, cum non procedat a potestate jurisdictionis, sed a judicio peritorum: tamen imprudenter & contra rectam rationem rejiceretur, si in eam Doctores omnes consen-

---

(1) *Interpretatio* generatim sumpta, uti ex Baldo eam definit Fagnanus (n. 19. in cap. *Quoniam*, tit. de Const. lib. 1. Decr.) *est sermonum difficilium, vel perplexorum expositio*. Interpretatio quatenus ad *Leges* refertur; nihil est aliud, quam apta expositio alicujus vocis, sive sententiæ in lege occurrentis. Hæc proxime dividitur in eam, quæ *simplex* dicitur, per quam clara explicatione amovetur obscuritas, quæ inest verbis legis: atque in aliam, quæ *per æquitatem* vocatur, qua declaratur, legem, quamvis secundum verba satis perspicuam, non esse in aliquo particulari casu servandam, spectata mente Legislatoris. Sic ex. ca. dum Ecclesiasticam Synodalem legem jubentem, ut Sacramentorum minister *velit facere, quod facit Ecclesia*, expono de intentione terminata ad ritum externum qua *sacramentalem* saltem implicite, interpretatio *simplex* est. Dum vero Civilem legem statuentem, *deposita dominis suis reddenda*, sic accipio, ut contendam, gladium non esse *furioso* restituendum, interpretatio est *per æquitatem*. Dein interpretatio *simplex* subdividitur in *Authenticam*, *Usualem*, & *Doctrinalem*, de quibus Auctor. Quod spectat ad *auctoritatem* harum singularum interpretationum, 1. nullum dubium, quin *Authentica* a subditis sit instar legis habenda, cum eadem, qua ipsamet lex, nitatur potestate jurisdictionis, sive ordinaria, sive delegata. Sic e. g. Declaratio, *Apostolici numeris partes*, quam Bened. XIV. edidit (die 8. Febr. an. 1645.) ad dilucidandam præviam suam Constitutionem, *Sacramentum Pœnitentiæ* (die 1. Jun. an. 1643.) circa Confessarios absolventes personam complicem in peccato turpi contra sextum præceptum. Sic etiam Declaratio, *Inter alia*, qua Innoc. III. (l. 5. Decr. tit. 39. *de sent. excom.* c. 31.) Doctoribus Bononiensibus sensum aperuit Decreti Greg. VII. *Quoniam multos* (2. part. Decr. caus. 11. q. 3. c. 103.) circa communicantes cum excommunicatis. Sic pariter Decreta S. Congregationis Conc. quibus declaravit teste Fagnano (loco cit. n. 25.) validum esse matrimonium contractum coram Parocho, etiam invito, & per vim adhibito, & ex alia caussa vocato, & in aliena Parochia, & etiamsi Episcopus illi matrimonium interdixerit; hæ, inquam, & consimiles aliæ declarationes seu interpretationes habent vim legis unumquemque obligantis. 2. *Usualis* potest esse duplicis generis. Nam quandoque nititur manifesta, & universali praxi omnium Ecclesiarum, uti est illa de exprimendis singulis tribus personis SS. Trinitatis in forma Baptismi, de baptizandis infantibus &c. interdum vero solum præsefert praxim privatorum Fidelium, vel timoratorum, vel sapientum: qualia est illa de Missa die festo audienda, antequam pergatur ad locum, ubi festus dies non est, de non ineundis quibusdam contractibus tamquam suspectis de labe fœneratitia &c. Porro in priore casu *authenticæ* prorsus æquivalet, cum ipsa fundet jus vere *consuetudinarium*, adeoque per sese obligare possit etiam nulla scripta lege præextante: in posteriori gravem dumtaxat præsefert probabilitatem, & ad *doctrinalem* mox explicandam reducitur. 3. *Doctrinalis*, quandoquidem ab hominibus prodit tum ordinaria, tum delegata potestate legislativa destitutis, parendi necessitatem absolute nunquam imponit, nec *authenticam* adæquare potest: quippe ex Juliano Jurisconsulto (tract. de Fide Instrum.) *authenticam ex se fidem facit in judicio, & supremæ est auctoritatis, ita ut a nullo rejici, vel in quæstione vocari queat*. Solam ergo verisimilitudinem parit circa sensum latentem ambiguæ legis, eamque minorem aut majorem juxta variam quantitatem, & qualitatem Doctorum, a quibus traditur. Quod si *universali* muniatur consensu Doctorum, tunc tanti ponderis evadit, ut respui nequeat citra intolerabilis *temeritatis* notam, modo Doctores sint tales, quales (N. 50.) descripsimus. Nam *ut egregie animadvertit* (verba sunt Bened. XIV. lib. 3. de Beatific. Serv. Dei cap. 1. n. 7.) *Auctor lib. 2. de Vocat. Gent. cap. 2. inter opera S. Prosperi, magna fortitudo est consensionis, cui ad sequendam veritatem auctoritas sufficit etiam latente ratione*. Unde haud mirum, si D. Bonaventura, & Richardus de Mediav. (Nota ult. ad Tract. *de Conscient.*) semper maximi fecerint *communes opiniones*. Quando vero Doctores singuli, aut alii quicumque moralis Disciplinæ studiosi *doctrinalem* legum interpretationem producere debent, non temere, neque ex proprio arbitrio aut sumptis opinionibus, sed arte & prudentia; eam ad rem valde inservient præclaræ regulæ ab Auctore assignatæ in seq. qu. 2. de quibus P. Anacletus (Jur. Can. tom. 1. in lib. 1. Decr. tit. 2. §. 16. 17.) longe fusius disserit. Eumdem ipsum in finem diu noctuque legendus aureus Tractatus de universis regulis juris editus (tom. 6. Jur. Can.) a prælaud. insigni Canonista. Jam ex his omnibus prudenter quisque intelligit penitius, quanto jure nos (Nota ult. ad Tract. *de Conscient.*) sugillaverimus illorum Theologorum methodum, qui *satis* munere suo, ultra quam credi possit gravissimo, se perfungi existimant, prædicantque, si opiniones tueantur, quæ ex una parte solido aliquo fundamento nituntur, in se *precise* spectatæ, & ex alia nihil complectuntur contrarium *manifestis* Sac. Scripturarum doctrinis, atque *expressis* Ecclesiæ definitionibus. Si enim veri nominis Theologus alio præterea respicere non debet, eccur, amabo, tot tantæque regulæ communi Sapientum judicio præscribuntur ei observandæ in doctrinalibus legum interpretationibus perficiendis?

sentiant. Si vero Doctores inter se dissentiant de sensu, & obligatione Legis, tunc tenemur sequi opinionem tutiorem & probabiliorem: licebit tamen sequi minus tutam, si sit certo & notabiliter probabilior tutiore, juxta dicta de opinione probabili.

Interpretatio iterum duplex est; una simplex, qua explicatur ambiguitas verborum Legis, & altera per æquitatem, qua interpretamur, casum aliquem particularem non comprehendi in Lege, quamvis verba Legis clara sint & generalia. Hæc dicitur Epikiia.

Quæst. II. *Quænam sunt regulæ aptæ ad recte faciendam interpretationem doctrinalem.*

Resp. Hæ a Doctoribus traduntur. 1. Accipienda sunt verba Legis secundum eorum proprietatem, & usitatam acceptationem, nisi sic accepta injustitiam, vel absurditatem continerent, aut Legem inutilem redderent. Quia Legislator debet Legem clare, ideoque verbis secundum eorum proprietatem & communem significationem intellectis exprimere: alioquin nihil firmum stabiliret, & errandi occasionem daret. In dubio autem, usus & acceptio communis verborum præferri debet eorum proprietati.

2. Correctio Legum vitanda quoad fieri potest ex c. 29. *de elect. in 6.* Nam ordinarie Legum mutatio noxia aut incommoda est communitati.

3. Si Legis verba sint æquivoca vel ambigua, eorum significatio spectanda est ex antecedentibus & consequentibus, & materia & circumstantiis Legis, atque etiam ex aliis Legibus, in quibus eadem verba vel similia in tali & tali sensu accipiuntur, sed præsertim ex fine Legis, ex c. 6. *de verb. signif.* ait: *Intelligentia dictorum ex caussis est assumenda dicendi; quia non sermoni res, sed rei est sermo subjectus.* Et ex S. Th. in 3. dist. 37. art. 3. *Sicut Lex lata est mensura subditorum in suis actibus, ita hoc est ad quod respicit Legislator, quod est Legis intentio & finis, est mensura Legis positivæ.*

4. Lex pœnalis, & omnis alia onerosa, stricte interpretanda est, ex reg. jur. 48. in 6. *In pœna benignior est interpretatio facienda.* In favoribus vero late est facienda, ex reg. 15. Jur. in 6. *Odia restringi, & favores convenit ampliari.* Hinc pœnæ non extenduntur ad casum in Lege non expressum. Nec in Legibus pœnalibus valet argumentum a pari; immo nec a minori ad majus: nam Legislator potest velle punire minus crimen, non majus, eo quod illud sæpius patretur, vel sit periculosius bono communi.

5. Lex generaliter vel indefinite loquens omnia (1) significata propria comprehendit. Nam verba generalia generaliter accipienda sunt, *& ubi jus non distinguit, nec nos distinguere debemus.* Argum. l. 8. §. *de Publician.*

6. Lex intelligenda est, & servanda secundum receptam consuetudinem: *Optima enim est Legum interpres consuetudo* l. 37. §. *de Legibus*, & c. 8. *de Consuet.*

7. Aliquando Legislator loquitur de singulari casu vel persona, non quod velit Legem ad hunc casum, vel personam restringere, sed iis utitur ex. gr.: nam exemplum non limitat dispositionem, sed declarat. Quare valet hæc regula: Cum Lex frequentioris usus caussa aliquid decernit, casum minus frequentem non excludit, sed comprehendit.

8. Lex positiva non semper ob paritatem rationis extendi debet ad casus sub lata verborum forma non comprehensos. Quia non ratio Legis, sed voluntas Legislatoris significata subditis, est Lex, & obligat. Hic autem potuit velle ad unum obligare, & non ad aliud, unum crimen punire, non aliud, quamvis esset eadem ratio pro utroque. Legis enim positivæ dispositio omnino pendet a libera voluntate Legislatoris, qui non obligat, nisi ad id, ad quod sufficienter declarat se velle obligare.

Dixi, *non semper*. Nam Lex extenditur ob identitatem rationis in his casibus. 1. Si aliqua iniquitas vel absurditas sequeretur ex eo quod Lex non extendatur ad alios casus non expressos. 2. In correlativis, nam dispositum in uno correlativo, censetur esse dispositum in alio, *ex l. ult. Cod. de indicta viduit.* Sic Lex statuens de uxore censetur idem statuere de marito; quando est par ratio pro utroque, ut cum agitur de debito conjugali. 3. In æquiparatis & connexis. 4. Cum Lex exprimit rationem, ob quam fertur, secundum multos, extenditur ad casus, in quibus clare occurrit eadem ratio Legis; quia ubi ratio exprimitur, censetur eadem esse dispositio pro casibus, ubi clare reperitur: neque tunc est interpretatio extensiva, sed declaratio comprehensiva. 5. In judiciis, ex l. 12. §. *de Legib.* Nam prudentia & recta ratio dictat, ut cum pro aliquo casu decidendo non est certa Lex, decisio illius petatur a similis casus decisione.

Nota. Particulæ, *aut, vel*, aliquando accipiuntur copulative, ex l. *Sæpe*, cap. *de verb. sign.* ut cum inter illas ponuntur ea, quæ non separantur. Particulæ *seu, sive*, plerumque sumuntur copulative, aliquando tamen disjunctive.

Quæst. III. *Quandonam licet uti Epikiia?* (2)

Nota.

(1) Species scilicet omnes casuum possibilium.

(2) *Epikiia*, quam in superiori Nota *interpretationem per æquitatem* vocavimus, quoties recte fit, non sine aliqua virtute fit. Angelicus namque ex Aristotile (lib. 5. Ethic. c. 10.) ipsam probat esse specialem virtutem justitiæ subjectam, per quam homo supplet ex recta ratione, quod verbis scriptarum legum deest; quæ non possunt comprehendere omnes singulares, & contingentes casus, utpote quasi infinitos, & infinitis modis variabiles. Hinc nullum dubium, quin ea licita sit, immo sæpius etiam necessaria, spectata mente ipsorum Legislatorum, quæ veluti animâ seu forma essentialis legum est. Unde quisquis prætextu servandæ legis nollet certis in casibus Epikiia uti, is juxta axioma Jurisperitorum in culpa foret violatæ legis; *in legem peccat, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem*; quia nimirum *scire leges non est verba earum tenere, sed vim & mentem.* Haud raro tamen, nec leviter labi contingit in moderandis secundum æquitatem communibus legibus: quæque a multis interdum peraguntur, eadem non nisi perperam cohonestari solent Epikiiæ titulo. Numquid enim ex cap. Epikiia ii Clerici, aut Monachi non abutuntur, qui ratione (ut amant dicere) solemnitatis, societatis, urbanitatis &c. Ecclesiasticas Leges de vitandis ludis,

cho-

Nota. Epikiia est benigna & rationabilis interpretatio, casum aliquem particularem ob suas circumstantias non comprehendi Lege, quamvis per verba generalia lata: ideoque Legem non obligare in tali casu. Hinc sola Lex positiva admittit Epikiiam, non naturalis: quia sola Lex positiva statuit per verba generalia, quæ restringenda sunt ex æquitate in certis casibus. At Lex naturalis excipit omnes casus excipiendos: est enim ordinatio divina per dictamen rationis intimata de omnibus & singulis, quæ ex natura rei agenda vel omittenda sunt ad honeste ac recte vivendum.

Resp. 1. Aliquando necesse est uti Epikiia, quoties nempe secundum verba generalia Legis agendo, fieret aliquid contra rectam rationem vel bonum commune. Nam Lex nunquam obligat ad aliquid irrationabile, noxium bono communi, ut si v. gr. Lex generatim ferretur, ne aperirentur noctu Portæ civitatis, esset contra rectam rationem & intentionem Legislatoris eas non aperire in eventu, quo copiæ auxiliares admittendæ essent in urbem, alioqui interficiendæ ab hostibus illam obsidentibus.

Resp. 2. Uti licet Epikiia quando evidens est non posse servari legem sine gravi damno, cum quo constet Legem non obligare, saltem si adiri nequit superior. Nam tunc certo & prudenter judicamus Legem non obligare in tali casu.

Resp. 3. In dubio num aliquis casus comprehendatur in Leges debet consuli superior, ex c. 31. *de sent. excommun.* & *l.* 1. & *ult. de Legibus*. Si non possit consuli, non licet uti Epikiia, sed servanda est Lex. *Azor*, & *alii*, post S. Thom. 2. 2. qu. 120. art. 1. ad 3. ubi ait: *Interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet absque determinatione Principis a verbis Legis recedere. Sed in manifestis non est opus interpretatione sed executione*. Ratio est, quia in dubiis tutior pars semper eligi debet. Nec tunc absque determinatione superioris formari potest judicium prudens & moraliter certum, Legem non obligare.

CAPUT VI.

De Dispensatione.

Nota. Dispensatio est relaxatio Legis ad tempus, seu exemptio a Legis obligatione in aliquo casu particulari ubi Lex ceteroquin obligaret. Hinc differt 1. Ab interpretatione, qua non relaxatur obligatio, sed solum declaratur Leges non obligare in certis casibus. 2. A privilegio, quod est facultas permanens concessa in perpetuum, & per modum Legis, & sæpe non est contra, sed præter legem. 3. A licentia seu permissione, qua non relaxatur obligatio Legis, sed solum apponitur conditio, sub qua Lex non obligat. (1)

Quæst. I.

choreis, theatris, larvis, de servandis jejuniis, de tuenda Monastica clausura, palam infringunt, & Theologiæ Sacræ doctrinas pro suo genio instar corii distendunt, & obtorquent? E re igitur plurimum erit genuinam efformare ideam Epikiiæ, ac juxta eamdem prudenter enodare particularia dubia frequenter incidentia. Ad hoc vero facem præferent tum D. Th. (1. 2. qu. 96. art. 6. & 22. q. 120. art. 1. & 2.) tum D. Antoninus (1. part. Sum. tit. 3. c. 10. §. 10. reg. 7.) præter alios multos Doctores.

(1) *Dispensatio* legis fit, quando *manente legis obligatione quoad totam communitatem, aliqua persona particularis, in aliquo casu particulari, a legis vinculo subducitur per legitimam potestatem*. Dicitur 1. *manente legis obligatione quoad totam communitatem*, ut hinc distinguatur dispensatio *ab irritatione, abrogatione, derogatione, cessatione* legis; per has enim lex, sive ante, sive postquam vim obligandi obtinuit, tollitur vel totaliter vel partialiter, ita quidem ut nullus subditorum teneatur illam observare. 2. *aliqua persona particularis*, quibus vocibus designantur non solum personæ individuæ, sed etiam Conventus, Religiones, Ordines, Collegia, quæ in jure censentur personæ fictæ. 3. *in aliquo casu particulari*. Dispensatio enim, cum non sit facultas constans ac permanens, non eximit personam ab observantia legis pro alio tempore, uti dum dispensatur cum uno, ut carnibus vescatur occurrente aliquo die jejunii, is obligatus manet ad abstinendum a carnibus, succedentibus aliis jejunii diebus. Sicque dispensatio discrepat a *privilegio*, quod ceteroquin & hoc habet peculiare, ut sæpe non sit *contra* jus commune, sed solum *præter*; ut cum Princeps dat alicui facultatem legitimandi, quam ipse habet. 4. *a legis vinculo subducitur*, ita scilicet ut obligationem non habeat servandi legem, quamvis legis ratio & materia maneat invariata. Inde est, ut dispensatio dicatur a DD. *vulnus legis*, juxta sententiam S. Augustini, qui apud Gratianum (part. 2. Decr. can. 23. cap. 24. *ipsa pietas*) ait, fieri *contra integritatem severitatis*, seu disciplinæ Ecclesiasticæ, ubi Hæreticis correctis, & ad Ecclesiæ sinum redeuntibus conceditur pristinus *honor Clericatus*, *aut Episcopatus*; quia nimirum ubi graves interveniunt caussæ, *detrahendum est aliquid severitati, ut majoribus malis sanandis caritas sincera subveniat*. Porro sub hoc respectu dispensatio secernitur *a nuda permissione*, *simplici licentia*, *epicheja*, & *interpretatione*: quamquam & hæ solent interdum designari *dispensationis* nomine late sumpto. Nam *permissio*, seu *tolerantia nuda* Superioris non eximit a culpa subditum agentem contra jus; unde Innoc. III. (lib. 3. Decr. tit. 1. de Præbend. c. 13. *Cum jam dudum*) monet: *multa per patientiam tolerantur, quæ si deducta fuerint in judicium, exigente justitia non debeant tolerari*. Pariter *licentia simplex* non aufert obligationem legis, sed apponit conditionem necessariam, quam lex ipsa postulabat: ut dum Monachus de licentia Prælati res aliquas largitur suis consanguineis. *Epicheja* vero eximit quidem a lege servanda, sed in iis circumstantiis, in quibus prudenti judicio creditur, legem revera non obligare. *Interpretatio denique*, evolvendo ambiguum legis sensum declarat tantummodo, utrum lex obliget, vel non obliget, aut quomodo obliget. 5. *per legitimam potestatem*: quandoquidem certum est, ad proprie dictam dispensationem necessariam esse eamdem ipsam potestatem jurisdictionis, qua prius leges fuerunt conditæ, aut saltem in *forma specifica*, ut ajunt Jurisperiti, confirmatæ, juxta cap. 1. de reg. jur. *omnis res per quascumque caussas nascitur, per easdem dissolvitur*; quæ quidem potestas (ut Auctor ostendit in præsen. qu.) bifariam spectari potest, vel ut *ordinaria*

Quæſt. I. *Quinam habent poteſtatem diſpenſandi?*

Nota. Poteſtas diſpenſandi eſt poteſtas juriſdictionis, & duplex eſt, nempe ordinaria, & delegata. Ordinaria eſt ea, quæ alicui competit ratione officii, ſeu ex vi ſui muneris. Delegata eſt ea, quæ habetur ex conceſſione illius, qui habet ordinariam. Hæc conceditur vel ab homine, vel a jure. Si a jure datur, tranſit in ordinariam, vel ei æquiparatur. Si datur ab homine per privilegium, non expirat morte concedentis. Si vero datur per ſimplicem commiſſionem, ceſſat mortuo vel amoto delegante, ſi res eſt integra.

Reſp. 1. Ex communi ſententia Theologorum, nullus homo habet poteſtatem diſpenſandi in Legibus divinis, etiam mere poſitivis. Quia nemo habet poteſtatem relaxandi obligationem a Deo impoſitam, niſi ſpecialem ad hoc poteſtatem a Deo acceperit. Nam inferior non poteſt propria auctoritate relaxare obligationem impoſitam a ſuperiore: auctoritas enim inferior non poteſt ſuperiori prævalere, nec derogare. At nemo accepit a Deo poteſtatem relaxandi obligationem Legum divinarum: nam talis poteſtas neque ex Scriptura, neque ex Traditione probari poteſt: & aliunde non expedit bono Eccleſiæ, quæ non poſſet ſuam unitatem, uniformitatem, & conſtantiam in fide & in cultu divino ſervare; niſi Leges divinæ eſſent prorſus hominibus indiſpenſabiles. Præterea Leges mere poſitivæ a Chriſto latæ, ad fidem, & Sacramenta, Sacrificium Euchariſtiæ, quæ ſunt religionis noſtræ fundamenta, pertinent: Ideoque ſunt fundamentales, ac proinde debent eſſe immutabiles reſpectu omnium; alioqui ſi mutarentur, mutaretur religio ſubſtantialiter. Unde Conc. Trid. ſeſſ. 21. c. 2. clare indicat Eccleſiam non poſſe mutare ſubſtantiam Sacramentorum. Itaque circa Leges divinas etiam mere poſitivas, Deus ſolum conceſſit Eccleſiæ poteſtatem illas interpretandi, declarandi caſus ad quos Lex divina non extenditur.

Reſp. 2. Poteſtatem ordinariam diſpenſandi in Lege humana habet 1. Is qui eam tulit: nam ejuſdem poteſtatis eſt ferre Legem & in ea diſpenſare. 2. Succeſſor Legiſlatoris cum pari poteſtate. Nam ſi Legiſlator habet, ergo & is qui habet æqualem, immo eamdem poteſtatem, ex c. 20. de electione, ubi Innocentius III. de prædeceſſore ſuo Legiſlatore ait: *Qui ſucceſſoribus ſuis nullum potuit in hac parte præjudicium generare, pari poſt eum, immo eadem poteſtate functuris, cum non habeat imperium par in partem.* 3. Qui habet poteſtatem Legiſlatoris ſuperiorem circa eoſdem ſubditos. Nam ſi inferior habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi, a fortiori habet ejus ſuperior, qui etiam poteſt Legem inferioris abrogare.

Hinc Papa habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi in omnibus Legibus Eccleſiaſticis, etiam ab Apoſtolis latis: quia parem habet juriſdictionem cum Petro Apoſtolorum Principe, cujus eſt ſucceſſor.

Reſp. 3. Inferior non habet poteſtatem diſpenſandi in Lege ſuperioris, niſi ex ejus conceſſione. Quia 1. Ex Clement. 2. *de elect. Lex ſuperioris per inferiorem tolli non poteſt*. 2. Inferior non poteſt tollere obligationem impoſitam a ſuperiore ſine ejus conſenſu. Nam inferior non poteſt derogare; nec prævalere auctoritati ſuperioris: alioqui inferior eſſet ipſi ſuperiori ſuperior. (1)

Poteſt

---

eſt, vel ut *delegata*: Hinc Seraphicus (in 4. ſent. diſt. 19. dub. 6.) *Diſpenſatio ita conſuevit definiri: eſt juris relaxatio, facta cum cauſſæ cognitione ab eo, qui habet jus diſpenſandi*. Audiatur etiam Angelicus (1. 2. q. 97. art. 4.) cujus præclara doctrina, nedum confirmandæ ejuſdem poteſtatis neceſſitati, ſed etiam concipiendæ adæquatæ perfectæque notioni ipſius *diſpenſationis* maxime inſervit. *Contingit quandoque, quod aliquod præceptum, quod eſt ad commodum multitudinis ut in pluribus, non eſt conveniens huic perſonæ, vel in hoc caſu quia vel per hoc impediretur aliquid melius, vel etiam induceretur aliquod malum. Periculoſum autem eſſet, ut hoc judicio cujuslibet committeretur, niſi forte propter evidens, & ſubitum periculum. Et ideo ille, qui habet regere multitudinem, habet poteſtatem diſpenſandi in lege humana, quæ ſuæ auctoritati innititur, ut ſcilicet in perſonis vel in caſibus, in quibus lex deficit, licentiam tribuat, ut præceptum legis non ſervetur*. Sicque S. Doctor evidens relinquit, quod ubi in *quacumque multitudine dicitur aliquis diſpenſare*, reipſa nil aliud facit, quam *ordinare, qualiter aliquod commune præceptum ſit a ſingulis adimplendum*. Unde duo hæc poſtea infert: 1. *Quando cum aliquo diſpenſatur, ut legem communem non ſervet, non debet fieri in præjudicium boni communis; ſed ea intentione, ut ad bonum commune proficiat*. 2. *Quando conditio alicujus perſonæ requirit rationabiliter, ut in ea aliquid ſpecialiter obſervetur*, h. e. cum ea diſpenſetur, *non eſt perſonarum acceptio, ſi ſibi aliqua ſpecialis gratia fiat*. Jam vero, quod attinet ad *interpretationem Diſpenſationum*, de qua Auctor nil ſpeciatim tradit, univerſalis DD. ſenſus eſt, eam ſtricte interpretandam, cum ſit odioſa; quia ut hactenus oſtenſum, juris communis relaxatio, & vulnus eſt. Hinc, ut exemplum addamus, Bonif. VIII. (in 6. Decr. lib. 2. tit. 11. *de Filiis presbyter.* cap. 1. *Is, qui*) decernit; *ille, cum quo per Sedem diſpenſatur Apoſtolicam, ut præmiſſo non obſtante defectu*, nempe natalium illegitimorum, *valeat ad beneficium, etiamſi curam animarum habeat, promoveri; nequit prætextu diſpenſationis hujuſmodi (quam exorbitantem a jure oportet veluti odioſam reſtringi) niſi unicum beneficium obtinere*. Hæc tamen communis doctrina ſuas patitur exceptiones, de quibus conſule Auctores, ac potiſſime Baſ. Pontium (lib. 8. de Matr. c. 11.) qui diligenter etiam examinat clauſulas Diſpenſationum, quæ adhiberi ſolent pro foro ſeu interno, ſeu externo.

(1) Perpauci quidam DD. ex variis Juris textibus putarunt ſe poſſe deducere opinionem hanc, qua ſtatuunt, quod etſi inferior non poſſit *abrogare* ſeu *derogare* legem Superioris, poſſit tamen in ea *diſpenſare*; quoniam hoc videtur neceſſarium ad rectam gubernationem, ne pro quovis caſu opus ſit Superiorem adire. Verum & rationibus, & auctoritatibus contrariæ ſententiæ communiſſime ii facile obruuntur. Hæc namque (ſuſtinendo, inferiorem *regulariter* non poſſe diſpenſare in lege Superioris, tametſi id poſſit in pluribus caſibus, qui generatim referuntur ad Superioris voluntatem vel *expreſſam*, vel *præſumptam*, juxta ſequens Corol. 1. Auctoris) tali æquitate libratur, ut & ſartum tectum conſervet jus Superiorum, & ſimul rectam gubernationem Inferiorum a prætenſis incommodis liberet. Radix allucinationis in eo videtur ſita, quod iidem DD.

non

Poteſt tamen inferior habere poteſtatem diſpenſandi delegatam. Quia ſuperior poteſtatem diſpenſandi exercere poteſt per alium, & ſic eam alteri concedere: *nam poteſt quis per alium, quod poteſt facere per ſe ipſum. Reg. Jur. 68. in 6.*

Hinc 1. Epiſcopi, & omnes alii Prælati Papa inferiores, non habent poteſtatem ordinariam diſpenſandi in jure communi & Legibus Papæ, ex c. 5. *de temp. ord.* ubi damnatur Epiſcopus, quod uno die plures Ordines, licet de mandato Metropolitani, contuliſſet, eo quod diſpenſatio in hoc non fuerit a canone conceſſa. Habent tamen delegatam in certis caſibus: nam diſpenſare poſſunt in Lege communi ex conceſſione Concilii vel Papæ expreſſa, vel tacita, aut legitime præſumpta. Unde poſſunt non ſolum quando in Lege expreſſe dicitur, Epiſcopos poſſe diſpenſare in ea ut patet: ſed etiam quando eſt conſuetudo diſpenſandi, ex c. 13. *de foro compet.* vel quando neceſſitas diſpenſandi in aliqua Lege ſæpe occurrit, ut in feſtis & jejuniis; vel quando dubium eſt an res egeat diſpenſatione, vel quando occurrit gravis ac urgens neceſſitas diſpenſandi, nec poteſt recurri ad Papam, aut periculum eſt in mora ob ſcandalum, aut graviſſimum detrimentum imminens. Nam in his caſibus ex communi ſententia cenſetur poteſtas diſpenſandi Epiſcopo conceſſa, cum hoc poſtulet bonum commune, ſitque neceſſarium ad ordinatum & rectum regimen animarum. (1)

2. Epiſcopus vel Archiepiſcopus non habet poteſtatem diſpenſandi in Legibus Concilii provincialis, aut nationalis, niſi ex conceſſione ejuſdem Concilii vel Papæ. Quia ſunt Leges conditæ auctoritate ſuperiori: nam Concilium provinciale eſt unum corpus myſticum habens propriam & diſtinctam juriſdictionem majorem juriſdictione ſingulorum Epiſcoporum, qui proinde ſubjiciuntur ejus Legibus. Aliud eſt de Legibus latis ab Epiſcopo in Synodo diœceſana, vel de conſenſu Capituli: Nam Epiſcopus habet poteſtatem ordinariam in iis diſpenſandi, quia ſive in Synodo, ſive in Capitulo, tota poteſtas condendi Leges penes Epiſcopum eſt; neque ex Epiſcopo & Parochis aut Canonicis fit corpus myſticum, quod juriſdictionem habeat majorem juriſdictione Epiſcopali. (2)

3. Archiepiſcopus non habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi in Legibus Epiſcoporum ſuæ provinciæ. Quia non eſt ſuperior Epiſcopi, neque ejus diœceſanorum, niſi cum actu viſitat diœceſim, aut in caſu appellationis.

Nota. Prælati, qui habent poteſtatem diſpenſandi quoad Leges, vota, & juramenta, poſſunt etiam ſecum diſpenſare ſaltem indirecte, committendo ſcilicet alteri poteſtatem diſpenſandi ſecum. Quia Prælati non ſunt deterioris conditionis quam ſubditi, qui in promptu habent a quo poſſint diſpenſationem accipere; immo, id poſſunt etiam directe & immediate per ſe, quia hoc nullo jure prohibetur. Nec repugnat, quod quis in ſe exerceat juriſdictionem omnino voluntariam, quæ non ſit condemnativa nec abſolutiva: nam ad hoc per ſe non requiritur diſtinctio perſonarum.

Quæſt. II. *An peccat qui diſpenſat etiam in propria lege ſine juſta cauſſa.*

Reſp. Affirm. Ita communiter. Quia 1. irrationabiliter ab onere liberat eum, qui non eſt eximendus: quod eſt peccatum acceptionis perſonarum, & contra juſtitiam diſtributivam. 2. Superior ex officio tenetur procurare bonum commune per legum obſervationem, & fideliter ac prudenter uti ſua poteſtate in ædificationem, non in deſtructionem; quod non facit diſpenſans ſine juſta cauſſa, ſed potius diſſipat crudeliter, ut ait S. Bernardus l. 3. de conſid. 3. Unicuique aperit aditum ad tranſgrediendas Leges, ut ait Conc. Trid. ſeſſ. 20. c. 18. enimvero ſubditi facile putant idem ſibi licere quod aliis, qui nullam ſpecialem cauſſam habent, & quorum exemplo ad violationem Legum incitantur. (3)

Hinc

---

non ſatis perpenderint, poteſtatem diſpenſandi in legibus Superiorum non venire in cenſu eorum, quæ conveniunt inferioribus, niſi prohibeantur; ſed ad illa pertinere, quæ iiſdem non conveniunt, niſi concedantur. Sic ex. cau. Civis poteſt, quoties Princeps non vetat, frumentum ſuum extraneis vendere; ſed ſpurios legitimare, niſi Principe palam concedente, minime poteſt. Nec eſt, quod illi opponant ſatis tritum proloquium: *Quidquid poteſt Pontifex in univerſa Eccleſia, id poteſt quilibet Epiſcopus in ſua Diœceſi.* Nam eos, qui hujuſmodi axiomate, in certo dumtaxat genere rerum vero, abutuntur, pro merito excipit Benedict. XIV. (*lib. 9. de Syn. c. 1. n. 5. & ſeq.*) cujus prolixam doctrinam non vacat hic tranſcribere.

(1) Profecto eſſet hic operæ pretium accurate diſcutere ſingulos caſus, in quibus Auctor per tranſennam indicat, inferiores diſpenſare poſſe in legibus Superiorum; quippe doctrina ejuſmodi summopere confert ad moralem praxim. At, quoniam in additamentis noſtris modum ſervare decet, idcirco haud pigeat Lectorem ſedulum conſulere alios probatos Auctores, qui de præſenti materia ſcripſerunt fuſiore calamo, ſive in Tract. *de Legibus*, ſive alibi. Plures citatos reperiet apud Bened. XIV. (*lib. 9. de Syn. c. 2. n. 2.*) ubi Summus Magiſter ſermonem habet de extraordinaria poteſtate diſpenſandi in occultis matrimonii impedimentis. Unum dumtaxat impræſentiarum obſervare juvat: nempe tertium caſum ab Auctore memoratum, *quando dubium eſt, an res egeat diſpenſatione*, non ita evidenti, & unanimi DD. ſenſu niti, ſicuti reliquos caſus de legitima conſuetudine urgenti neceſſitate &c. Immo non videtur extra chorum Sapientum canere P. Franciſcus Hennus (Tract. *de Leg.* diſt. 3. qu. 15. art. 4. concil. 4.) dum ſcribit: *Conceſſionem diſpenſandi habent Epiſcopi reſpectu legum Pontificiarum..... ſecundum aliquos in dubiis, an caſus egeat diſpenſatione. Sed crediderim recurrendum eſſe ad Sedem Apoſtolicam, quia in dubiis pars tutior eſt tenenda.*

(2) Integram hujus Carol. 2. doctrinam confirmat Benedict. XIV. (*lib. 13. de Syn. cap. 5. n. 7. & 8.*) qui præterea hanc aliam quæſtionem ſcite diſſolvit (n. 9. 10. 11.) *num integrum ſit Epiſcopo aut prorſus delere Conſtitutiones Synodales a ſe factas, aut aliquem ex juſta cauſſa ab illis eximere, quando eadem auctoritate Summi Pontificis ſunt confirmatæ.*

(3) Qui adæquatam habet ideam *diſpenſationis* (in Nota 1. ad præſens cap.) a nobis deſcriptæ, non poterit non aſſentiri theſi nunc ab Auctore ſtabilitæ. *In relaxatione juris ad hoc quod fiat*, inquit Seraphicus (in 4. ſent. diſt. 19. dub. 6.)

Hinc ſine cauſſa diſpenſans peccat mortaliter, ſi materia gravis eſt. Ita *Covar. Suarez, Sanchez, Valent. & alii*. Nam peccat in re gravi contra officium proprium, contra bonum commune, item contra caritatem, præbendo multis occaſionem peccandi. Peccat vero venialiter, per ſe loquendo, ſi materia levis eſt, nempe ſi obligatio Legis ſit tantum ſub veniali.

Hinc peccat etiam ſubditus, qui diſpenſationem petit ſine juſta cauſſa: nam inducit ſuperiorem ad peccandum; immo qui ultro oblatam acceptat, quia cooperatur peccato ſuperioris.

Nota. 1. Non requiritur talis cauſſa diſpenſandi, propter quam ſuperior teneatur diſpenſare: ſed ca ſufficit, quæ apta ſit ad movendum rationabiliter ſuperiorem ut benignius agat cum inferiore, illum liberando ab obligatione Legis, quæ alioqui non deſineret, & tunc diſpenſatio data vocatur gratia.

2. Si cauſſa talis ſit, ut ſuperior ſaltem ex caritate teneatur diſpenſare, non idcirco ſubditus liber eſt ab obligatione, ſi negetur diſpenſatio. Quia per hanc cauſſam ſine auctoritate ſuperioris non tollitur obligatio Legis.

3. Ex jure Canonico, triplex eſt generatim cauſſa juſta diſpenſandi, ſcilicet, pietas, neceſſitas, & utilitas communis, vel etiam privata petentis, quæ redundet in bonum commune; nam diſpenſatio debet ſemper ſaltem mediate, & ultimate cedere in bonum commune, alioquin eſt illicita, & infidelis, ut docet Suarez poſt S. Th. Sufficit tamen, quod detur propter bonum rationabile perſonæ privatæ, quod in aliorum damnum non cedat: hoc ipſo enim redundat in bonum commune poſtulans ut ſuperior ſingulorum etiam bonum procuret, quantum fieri poteſt abſque jactura boni communis. Quare S. Th. docet diſpenſationem recte dari, quando Lex, quæ communitati expedit, huic perſonæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum majoris boni.

Quæſt. III. *An diſpenſatio ſine juſta cauſſa ſcienter data valida eſt.*

Reſp. 1. Ex communi Theologorum ſententia, eſt valida (1), quamvis illicita, ſi detur a Legiſlatore, vel ab ejus ſucceſſore aut ſuperiore. Quia obligatio Legis poſitivæ, ſicut ipſa Lex, ut ſit & perſeveret, pendet a libera voluntate Legiſlatoris, & a libera applicatione juris, quod habet ad obligandum. Ergo etiam pendet a libera voluntate ſuccedentis cum æquali poteſtate, & a fortiori ſuperioris. Ergo ſi Legiſlator, vel ejus ſucceſſor, aut ſuperior, non vult ſubditum Lege obligari, revera is non obligatur. Et vero Legiſlator poteſt ſine juſta cauſſa tollere obligationem Legis reſpectu omnium, ipſam Legem abrogando. Ergo a fortiori poteſt illam tollere reſpectu aliquorum in certis caſibus, diſpenſando cum illis, licet remaneat reſpectu aliorum.

Equidem Legiſlator non poteſt ferre Legem ſine juſta cauſſa, quia non poteſt ſine juſta cauſſa obligare ſubditos. At poteſt etiam ſine juſta cauſſa non obligare: nam ad hoc ſufficit quod obligare nolit. Ergo cum Legiſlator poſſit ſine juſta cauſſa nolle obligare, poteſt etiam ſine juſta cauſſa non obligare.

Reſp. 2. Invalida eſt diſpenſatio ſine juſta cauſſa data ab inferiore & delegato. *Ita omnes, teſte Suarez.* Quia inferior & delegatus non habet poteſtatem diſpenſandi ſine juſta cauſſa. nam ſuperior non cenſetur talem poteſtatem ei concedere, cum id non poſſit licite; non enim cenſetur velle peccare. Non minus autem peccaret ſuperior, ſi inferiori concederet poteſtatem diſpenſandi ſine juſta cauſſa, quam ſi ipſe ſine ea diſpenſaret. Porro hoc eſt diſcrimen inter ſuperiorem, & delegatum, quod ſuperior habeat ex vi muneris ſui poteſtatem diſpenſandi, & Lex pendet ab ejus voluntate: at delegatus non habet poteſtatem niſi eam, quam ſuperior ei concedit.

Hinc Epiſcopus, juſta cauſſa deficiente, invalide diſpen-

---

dub. 6.) *conſideranda eſt in eo, qui facit, potentia, ut ſit talis, qui ſupra jus poſſit: & in eo, cui fit, ſit cauſſa idonea, ſcilicet neceſſitas, vel utilitas; alioquin non diſpenſatio, ſed diſſipatio debet dici..... Ideo diſpenſatio ita conſuevit definiri: eſt juris relaxatio, facta cum cauſſæ cognitione ab eo, qui habet jus, diſpenſandi. Unde diſpenſare dicitur, quaſi diverſa penſare, & ideo in eis, quæ ſtatum Eccleſiæ decolorant, di penſandum non eſt, & in eis qui nituntur jus infringere. Et hoc eſt, quando multis conceditur, quod paucis eſſet concedendum, & quando ſic accipitur, non ſit ſibi de gratia, ſed tamquam ſi eſſet de jure communi.* Exinde manifeſta fit illorum deceptio peſſima, qui a Superioribus, & Prælatis diſpenſationem expetunt hoc titulo, quod propinqui, aut amici ſint; ac propterea, ut tales eligantur, omnem movent lapidem, fortaſſis etiam ultra, quam Sacrorum Canonum ſtatuta permittant. Quod porro Auctor hic e veſtigio tradit, ſcilicet *ſine cauſſa diſpenſantem peccare mortaliter, ſi materia gravis ſit*, ſic intellige. Ubi talis diſpenſatio cum ſcandalo aut damno notabili aliorum contingit, ex. ca. ſi quis contra juſtam cauſſam diſpenſaretur, ne Miſſam audiat diebus feſtis, tributa ſolvat &c. tunc nullum dubium apud DD. quin ea ſit mortifera. Aſt ſi ſpectetur ſecundum genus ſuum, ſecluſo ſcandalo, & damno: tunc TT. inter ſe diſcrepant. Nam Navarrus, Baſ. Pontius, Tannerus, Salas, Wiggers, & alii non pauci cenſent non eſſe id niſi venialiter malum: ſecus vere docent Doctores; ab Auctore hic citati, pluresque alii, quorum ſententia veroſimilior videtur, ſpectata tum ratione deducta ex juſtitia legali, ac diſtributiva; tum rite expenſis auctoritatibus SS. Auguſtini, Thomæ, Bonavent. hactenus a nobis productis, item, B. Bernardi (lib. *de Præc. & Diſpen.* cap. 3. & 4. ac lib. 2. *de Conſid.* cap. 4.) nec non Concilii Trid. variis in locis.

(1) *Oppoſitam doctrinam*, inquit Baſ. Pontius (lib. 3. *de Matr.* cap. 24. n. 16.) *ſcilicet diſpenſationem in lege humana ſine cauſſa datam, non tantum eſſe illicitam, ſed invalidam, videtur ſentire Gabr. Vaſquez cum nonnullis juris interpretibus.* Sed, meo judicio, *ſine efficaci fundamento; tantum enim probant diſpenſationem non eſſe licitam, non tamen eſſe invalidam.* Hoc ipſum in Fortunio Juriſconſulto refellit Covarruvias (*de Matr.* part. 2. cap. 6. §. 9. n. 20.) Nec aliter Bened. XIV. (*lib.* 13. *de Syn. cap.* 5.) ubi juxta communem opinionem DD. *validam* aſſerit *diſpenſationem ſuper propria conſtitutione, etiam ſine cauſſa datam;* etſi *oppoſitam tenendam moneat, quando inferior aut ex privilegio, aut epikeja relaxat legem a Superiore latam, puta cum Epiſcopus aliquem eximit a lege Sum. Pontificis.*

dispensat in Lege jejunii, abstinentiæ &c. *Covarr. Navarr. Sylvest. & alii.*

Quæst. IV. *An liceat uti dispensatione valida sine justa caussa obtenta.*

Resp. Non licet, sed subditus ea utens peccat eadem specie peccati, cujus est violatio illius Legis. Quia quamvis non amplius obligetur ex vi Legis humanæ ad actionem vel omissionem per illam præscriptam, cum talis obligatio sublata sit per dispensationem: obligatur tamen ad illam ex vi Legis naturalis præcipientis uniformitatem membrorum in servanda Lege propter bonum commune, & vetantis ne quis ab onere communi se subtrahat sine justa caussa, & ne pars absque ratione discrepet a suo toto: nam (ut ait S. August. l. 2. Conf. c. 8.) *Turpis omnis pars est suo universo non congruens*, scilicet sine rationabili caussa, qualis non est dispensatio injusta, & repugnans bono communi. Enimvero Legislator ipse peccat, si sine rationabili caussa Legem suam non servet: Ergo etiam & ipse subditus. Ob eamdem rationem, cessante caussa dispensationis, cessat usus ejus esse licitus.

Qui tamen tali dispensatione utitur, non incurrit censuras & pœnas Lege humana impositas, quia per dispensationem validam tollitur obligatio orta a Lege humana: quare solum peccat contra Legem naturalem præcipientem idem, ad quod alii tenentur. Cujus quidem peccati gravitas & species petenda videtur a gravitate materiæ, & specie actus per Legem humanam præscripti, in quo Lex naturalis præcipit conformitatem. Nam Legis naturalis obligatio accommodatur materiæ gravitati, & eam præscribit ex eodem motivo, quo Lex humana. Unde videtur peccare mortaliter contra temperantiam, qui non servat Legem jejunii ex dispensatione sine justa caussa obtentam. Alii tamen censent talem tantum obligari ex justitia legali aut distributiva, & Legem naturalem tunc non tam severe obligare.

Obj. 1. Subditus utens dispensatione sibi concessa, quamvis sine justa caussa, utitur jure suo. Ergo non peccat. *Resp.* Nego ant. Quia tenetur adhuc servare Legem. Nam quamvis non obligetur amplius ex vi Legis humanæ, tamen adhuc ad actum, in quo dispensatus est, obligatur ex vi Legis naturalis, præcipientis uniformitatem, & vetantis ne quis ab onere communi se subtrahat sine justa caussa, qualis non est dispensatio injusta & irrationabilis.

Obj. 2. Ergo nullum est discrimen inter dispensatum sine justa caussa, & non dispensatum. *Resp.* Neg. Hoc enim inter utrumque intercedit discrimen, quod sic dispensatus obligetur tantum vi Legis naturalis, nec contrahat pœnas ac censuras per Legem inflictas. At non dispensatus obligatur non solum vi Legis naturalis uniformitatem inter membra ejusdem communitatis præcipientis, sed etiam vi Legis humanæ. Unde non servando Legem, incurrit pœnas per Legem inflictas, & gravius peccat, quia peccat contra duplicem obligationem; alter vero contra unicam.

Nota. Quamvis inferior dubitet utrum ratio petendi dispensationem sit sufficiens: non tamen peccat illam sincere proponendo superiori, aut utendo dispensatione, si detur; modo dubium deponat conformando judicium suum judicio superioris, qui prudenter judicasse, caussam dispensandi sufficientem fuisse, præsumendus est, nisi oppositum constet, aut sit multo probabilius.

Quæst. V. *Quandonam dispensatio invalida est ex parte petitionis?*

Resp. Nulla est dispensatio, si sit subreptitia vel obreptitia. Quia tum Superior non intendit dispensare, nec dispensat, nisi sub hac tacita conditione: *si res ita sit, & nihil occultetur*, propter quod dispensaturus non esset, aut saltem nisi cum certo onere vel limitatione; nec voluntarium est, si ignoretur quod agitur, ex cap. 7. de fide instr. ubi Innocentius III. ait: *Si tales per suppressionem veritatis, aut falsitatis expressionem, litteras nostras etiam certas constiterit impetrasse, carere volumus impetratis, & eis non obstantibus, ad voti executionem compelli.*

Dispensatio autem subreptitia est ea, quæ obtinetur per reticentiam veritatis exprimendæ, seu eorum quæ exponi debent in petitione juxta jus & stylum. Obreptitia est, quæ obtinetur per expressionem falsitatis, qua cognita, non fuisset data dispensatio. Hæc vocatur etiam aliquando subreptitia, & utraque sæpe in jure confunditur, eo quod utraque nullas vires habeat.

Itaque invalida est dispensatio. 1. Si reticeatur, licet inculpate, aliquid ad rem petitam spectans, vel aliquid eorum, quæ secundum jura & stylum exprimi debent, ex c. 2. *de filiis presb. in 6.* quia superior non intendit dare dispensationem, nisi adsint conditiones, quæ ad ipsam intrinsece spectant, & quæ jus, stylus, consuetudo, & Leges seu regulæ Cancellariæ exigunt, ut cognoscatur qualis sit gratia, quæ postulatur; & sine horum omnium cognitione superior non vult dare gratiam qualis petitur, cum eam ut talem ignoret. 2. Nulla est, si obtineatur ex caussa finali falsa, c. 20. *de rescript.* quia superior non vult dispensare sine justa, & vera caussa, nec potest censeri velle peccare. Idem dic si duæ caussæ allatæ sint, una vera, & altera falsa, & vera per se non sufficit ad dispensationem æquam & rationabilem, secus si sola caussa impulsiva sit falsa, *ex eod. cap.* Caussa autem finalis est ea, quæ immediate pertinet ad rem petitam, & ob quam conceditur gratia, ita ut ea non existente, aut nullo modo, aut nonnisi cum quibusdam conditionibus & limitationibus concessa fuisset. Caussa vero impulsiva dicitur ea, propter quam dispensans facilius dispensat, ita tamen ut sine illa secundum rectam rationem & caussæ meritum dispensaturus esset eodem modo.

Quæst. VI. *An valet dispensatio, si post petitionem caussa cesset.*

Resp. 1. Nulla est dispensatio, si ejus caussa finalis non subsistat tempore, quo conceditur a Papa vel Pœnitentiario, c. 9. *de rescript. in 6.* quia non volunt concedere dispensationem, nisi ob caussam, quæ tunc subsistat: alioqui essent iniqui dissipatores, & sine caussa dispensarent. Idem est, si caussa non perstet eo tempore, quo Commissarius, nempe Episcopus, vel Confessarius dispensat, quia cessante caussa finali mandati cessat mandatum, si res integra sit, ex cap. 30. *de præb. in 6.* At hic antequam Commissarius dispenset, res est adhuc integra. Præterea Commissarius non potest dispensare nisi sub hac conditione apponi solita, aut saltem subintellecta, *si preces veritate ni-*

tan-

tantur ; quæ exigit ut caussa finalis vere perstet tempore , quo datur dispensatio , & quo examinata precum veritate , executioni mandatur a Commissario ; alioquin delegetur potestas dispensandi sine caussa existente , quod illicitum est . Hinc si ob caussam legitimandæ prolis ex consanguinea susceptæ petatur dispensatio in impedimento , sed ante obtentam vel a commissario datam dispensationem proles moriatur , non valet , nec potest executioni mandari .

Resp. 2. Si post dispensationem obtentam , examinatam , & datam a Commissario cesset caussa finalis ante illius usum , v. g. proles moriatur ante contractum matrimonium , controversia est . Alii putant tunc etiam valere dispensationem super impedimento : quia in litteris dispensatoriis conceditur dispensatio sub hac sola conditione jam posita : *si preces veritate nitantur* , cum nempe a Commissario examinatur petitio dispensationis . Sanchez vero cum multis docet generatim tunc cessare dispensationem . Quia superior non vult eam valere in casu , quo cessat ejus caussa legitima : alioqui peccaret , essetque iniquus dispensator , concedendo facultatem agendi contra Legem non subsistente justa caussa . Unde in omni dispensatione subintelligitur hæc conditio , *Modo caussa permaneat tempore executionis* . Idque videtur certum , dum dispensatio non est super impedimento , sed super observantia alicujus præcepti , v. g. officii , jejunii &c. Tunc enim si ante illius usum caussa cesset , manet obligatio servandi præceptum , quia non est mens superioris ab ea liberare sine caussa subsistente tempore quo urget ipsa obligatio ; cum hoc non possit licite velle : & quia Lege naturali , a qua nemo potest dispensari , pars tenetur se toti conformare , cessante caussa exemptionis .

Item si initio usus subsistebat caussa , sed postea cesset , & dispensatio habeat effectum successivum , sitque virtualiter multiplex , tum hæc quoque cessat , cessante ejus caussa . Sic si quis propter infirmitatem , quæ perpetua fore videbatur , a Lege jejunii dispensationem sine limitatione obtinuisset , si postea convalescat , rursus tenetur jejunare . Quia cum obligatio jejunii sit successiva & multiplex , sive cum tot sint obligationes jejunandi , quot sunt dies Quadragesimæ ; non possunt tolli , nisi per totidem dispensationes : nam pro singulis diebus opus est dispensatione virtualiter nova , ac proinde requiritur justa caussa , quæ singulis illis diebus subsistat . Nec debet præsumi esse mens fidelis dispensatoris velle liberare ab aliqua obligatione sine justa caussa subsistente tempore obligationis , cum licite non possit .

Si vero dispensatio sit super impedimento matrimonii , vel irregularitate seu inhabilitate , & jam executioni mandata fuerit , non cessat dispensatio cessante caussa , ut si quis ob parentum inopiam dispensationem ad Ordines obtinuit , sed post susceptos Ordines cessat paupertas , non ideo cessat dispensatio super irregularitate , sed talis licite exercet Ordines : quia non redit impedimentum semel absolute sublatum per dispensationem : & quia *factum legitime retractari non debet , licet casus postea eveniat , a quo non potuit inchoari* . Reg. 37. jur. in 6.

CAPUT VII.

De Abrogatione & Cessatione Legis.

Nota . Legis abrogatio , derogatio , & cessatio inter se differunt . Nam abrogatio est totius Legis abolitio ; Derogatio est Legis adhuc vigentes imminutio secundum aliquam sui partem , seu abolitio partis Legis . *Derogatur Legi , cum pars detrahitur : abrogatur Lex , cum prorsus tollitur* , l. 120. §. *de verbor. signif.* Cessatio vero est simplex & pura desitio legis per se ipsam .

Quæst. I. *An Lex potest valide & licite abrogari?*

Resp. 1. Princeps potest valide , etiam sine justa caussa , abrogare Legem a se , vel a suo prædecessore , aut inferiore latam . Probatur 1. pari . Quia Lex positiva , ut sit , & ut conservetur , pendet a libera voluntate Legislatoris : nam Lex est actus , & applicatio potestatis præcipiendi , & obligandi subditos . Hæc autem applicatio est actus liber voluntatis Legislatoris . 2. Quia qui succedit Legislatori cum pari potestate , potest id totum quod Legislator poterat . 3. Quia jus & voluntas superioris prævalet juri & voluntati inferioris .

Resp. 2. Inferiores non possunt abrogare Leges superiorum sine eorum concessione , ex *Clement. de elect.* Quia potestas & voluntas inferioris non potest prævalere potestati & voluntati superioris : alioqui inferior esset ipso superiore superior .

Resp. 3. Legem sine justa caussa abrogans peccat . Nam bono communi nocet , & parit contemptum Legum , ac inconstantiam regiminis . Non peccant tamen subditi non servando Legem sic abrogatam , quia ejus obligatio sublata est respectu omnium , cum valide sit abrogata .

Nota . Lex abrogatur tripliciter . 1. Per simplicem revocationem . 2. Per desuetudinem , vel contrariam consuetudinem expresse aut tacite a superiore approbatam , vel legitime præscriptam . 3. Per aliam Legem , qua vel declaretur revocatio prioris , vel contrarium priori Legi statuatur ; nam si Lex posterior stare nequeat cum priori , illam revocet , cum ei opponatur . Leges tamen speciales per posteriores generales non abrogantur , sine expressa mentione , vel clausula saltem generali expresse derogatoria : Quia , ut docent communiter Canonistæ , Princeps censetur ignorare Legem specialem , cujus expressam mentionem non facit , vel cui non derogat expresse . Unde cum voluntas non feratur in incognitum , non censetur velle illi derogare per Legem generalem carentem clausula derogatoria Legis specialis , ex c. 1. *de constit. in 6.*

Quæst. II. *Quandonam Lex cessat per se ipsam?*

Resp. Ex communi sententia cessat . 1. Quando elapsum est tempus , ad quod lata est . 2. Quando propter mutationem materiæ , vel circumstantiarum , facta est injusta , nam inutilis bono communi : nam Lex omnis est essentialiter honesta & utilis communitati . 3. Quando cessat respectu communitatis tota & adæquata ratio seu caussa finalis , propter quam lata est . Nam Lex non obligat , nisi quamdiu legislator vult ut obliget ; immo lex ipsa saltem ex parte est ipsa Legislatoris jus suum ad obligandum sub-

subditos applicantis voluntas moraliter perseverans; unde lex non perseverat, nisi eadem voluntate moraliter perseverante. At voluntas obligandi non perseverat moraliter, cessante tota & adæquata caussa, propter quam Lex lata est: nam cessat volitio, cessante motivo volendi, seu caussa finali, propter quam volumus: actus enim volendi nec esse nec perseverare potest, sublato ejus objecto formali, nempe motivo.

Si tamen ratio seu caussa Legis cesset solum respectu aliquorum privatorum, Lex non cessat, sed semper obligat etiam illos privatos. *Ita Suarez, Azor, Layman, & alii communiter*: quia Legislator vult, ut omnes lege teneantur, quamdiu illa lex utilis est bono communi, & honeste servari potest. Nam legis observatio in tali casu confert ad illius vigorem ac robur, & ad bonum commune exigens membrorum conformitatem, alioquin daretur subditis occasio sæpe eludendi leges; nam sibi quisquis facile fingeret finem Legis respectu sui cessare. Quare bonum commune exigit, ut tunc Lex obliget.

CAPUT VIII.

De Lege pœnali, & irritante.

NOta. Lex pœnalis est ea, quæ pœnam expresse apponit transgressoribus. Alia est pure pœnalis, & alia mixta.

Quæst. I. *An extant Leges pœnales?*

Resp. 1. Ex communi sententia, extant Leges pœnales mixtæ, quæ obligant in conscientia absolute sub culpa & pœna. Nam Lex pœnalis mixta est ea, quæ præcipit aliquid faciendum vel omittendum, & simul pœnam transgressoribus imponit; ideoque duo præcepta continet, unum faciendi, vel omittendi aliquid, aliud subeundi pœnam impositam, si secus fiat. At omne præceptum legitimum obligat in conscientia. Ergo. Et vero impositio obligationis ad utrumque bono communi expedit; & sæpe necessaria est: nam sæpe una obligatio sine altera non esset satis efficax ad consequendum finem lege intentum; utraque autem simul valde urget observationem legis.

Porro leges, in quibus apponitur pœna cum verbis præcipiendi vel prohibendi, sunt pœnales mixtæ, nisi Legislator, vel consuetudo declaret esse pure pœnales. Nam lex aliquid præcipiens vel vetans, non apponendo pœnam, obligat absolute sub culpa. Ergo etiam sic obligat apponendo pœnam; nam pœna præcepto apposita, non tollit ejus obligationem, sed potius confirmat.

Resp. 2. Extant etiam leges pure pœnales. Nam Lex pure pœnalis est ea, quæ præcipit tantum disjunctive, ut vel fiat id quod statuitur, vel certa pœna subeatur: unde unicum continet præceptum, illudque disjunctivum, scilicet faciendi, omittendive aliquid, vel subeundi pœnam aliquam, si illud fiat aut omittatur. At extant ejusmodi leges aliquæ: nam tales sunt constitutiones seu leges quarumdam Religionum, ut de sua testatur S. Th. 2. 2. q. 186. art. 2. ad 1. Et vero quidni darentur tales leges, cum sæpe magis expediant saluti ac bono spirituali subditorum? Sæpe enim per illas subditi sufficienter impelluntur timore pœnæ ad actum conscriptum, & tollitur periculum peccandi, quod alias esset.

Observ. 1. Duplex est pœna; una proprie dicta, quæ est malum seu incommodum aliquod naturæ, vel voluntati contrarium, ad vindicandam culpam aliquam inflictum. Et altera improprie dicta, quæ est onus quoddam vel incommodum impositum, non propter culpam, sed propter aliam caussam, puta ut illius metu impellamur ad aliquid faciendum, vel omittendum. De hac intelligi debet reg. 23. Jur. in 6. *Sine culpa, nisi subsistit caussa, non est aliquis puniendus* (Vide N. 218.)

2. Lex pure pœnalis obligat quidem in conscientia & sub culpa, sed solum disjunctive vel ad actum præscriptum, vel ad pœnam improprie dictam subeundam: quia alterutrum tantum præcipitur. Hinc subditus omittendo actum peccat, nisi paratus sit ad pœnam illam subeundam; nam semper est contra rectam rationem & legem divinam, non obedire superiori præcipienti, eo modo scilicet & quatenus præcipit.

3. Lex certam pœnam apponens, cognoscitur esse pure pœnalis, vel ex verbis Legislatoris, quibus declaret se velle obligare disjunctive tantum ad actum aut ad pœnam, vel ex ipsa forma legis, ut si disjunctive præcipiatur vel prohibeatur aliquid, v. g. *Nullus tales merces evehat, vel solvat 50. nummos*: tunc enim datur optio ad alterutrum: vel si Lex non feratur, per modum præcepti aut prohibitionis: *Qui venaturus est, centum libras solvet*: nisi pœna sit gravissima, vel censura; aut ex circumstantiis, aut materia verosimilius appareat contrarium. Item Lex pure pœnalis cognoscitur ex communi sapientum interpretatione, vel ex consuetudine, quæ est optima Legum interpres.

Quæst. II. *An & quando Lex pœnalis obligat ad subeundam pœnam ante omnem sententiam Judicis?*

Nota. Pœna alia est lata, quæ ipso facto, seu sola culpæ admissione infligitur per Legem; & altera ferenda, quæ statuitur infligenda per Judicem. Item duplex est sententia Judicis, una condemnatoria, per quam reus a Judice condemnatur ad certam pœnam; altera criminis declaratoria, per quam Judex declarat aliquem incidisse in crimen, propter quod pœna ipso facto contrahitur, & eam subeundam esse. Hic non agitur de pœna sententiæ ferendæ; nam patet reum non obligari ad eam persolvendam, donec Judex eum condemnaverit. Lex enim statuit solum eam a Judice esse infligendam.

Resp. 1. Ex communi sententia; reus tenetur ante sententiam Judicis, etiam declaratoriam, subire pœnas ipso facto latas, sive illæ pœnæ sint passivæ, quæ nullam rei actionem requirant, ut sunt censuræ, irregularitas, privatio vocis passivæ & activæ, irritationes contractuum, inhabilitas; sive sint privativæ, quæ irritent actum vetitum, & reum inhabilem reddant, licet executioni mandari nequeant sine rei actione; sive sint activæ sed moderatæ, ut sunt recitatio aliquarum precum, jejunium, moderata corporis castigatio, mulcta pecuniaria, & similes. Constat 1. Ex communi Ecclesiæ sensu & usu. 2. Quia Legislator potest per suam Legem infligere & exequi pœnas ejusmodi, quoties hic modus infligendi, & obligandi, ad illas necessarius est, aut valde expedit bono communi, sicut reipsa sæpe expedit. Nam Legislator habet potestatem ad ea omnia, quæ expediunt bono communi. 3. Non minor est potestas obligativa in Lege,

Lege, quam in ſententia Judicis: cum Lex ſit actus immediate procedens a Principis poteſtate; ſententia vero ſit a poteſtate delegata Principis: & Legislator poteſt per ſuam Legem infligere & exequi pœnam, quam poteſt per Judicem, qui ab eo totam ſuam poteſtatem accipit, quando per talem modum exequendi pœnam, pœna non redditur nimis acerba & moraliter impoſſibilis. Ergo ſi reus tenetur ſubire & exequi pœnam per ſententiam Judicis inflictam, tenetur etiam ſubire & exequi pœnam per Legem inflictam, ſi illa pœna, ut ſtatim & ante omnem ſententiam a reo perſolvenda, non ſit nimis acerba, & moraliter impoſſibilis. Quod addo, quia lex humana debet eſſe tolerabilis, & accommodata imbecillitati ac conditioni humanæ: alioquin eſſet occaſio multarum tranſgreſſionum, & ideo magis obeſſet quam prodeſſet.

Reſp. 2. Ex communi ſententia reus non tenetur ante ſententiam declaratoriam ſubire pœnam ipſo facto latam, quæ executioni mandari nequit ſine actione rei, ſi illius executio ſit admodum acerba & difficilis, ut confiſcatio omnium bonorum, privatio beneficii juſte poſſeſſi &c. niſi addantur aliæ voces plus ſignificantes, v. gr. ut nulla alia præmiſſa monitione, & ante omnem declarationem, & promulgationem ſententiæ ſit privatus beneficio &c. Quia 1. communis uſus tales Leges ſic interpretatur: & aliunde voces, *ipſo facto*, *ipſo jure*, in illis Legibus poſitæ ſufficientem effectum habent: nam ſignificant ad pœnam ſtatutam contrahendam non requiri ſententiam condemnatoriam, ſed ſufficere declaratoriam, faciuntque ut pœna illa extendatur ac retrotrahatur uſque ad diem commiſſi criminis; ita ut alienatio v. gr. bonorum a die commiſſi criminis facta, reſcindi queat. Cap. 16. *de hæret. in* 7. cum ſtatutum eſſet bona hæreticorum eſſe ipſo jure confiſcata, mox additur, ne executio confiſcationis fiat ab ullo Principe ſæculari, donec a Judice competente ſententia ſuper eodem crimine fuerit promulgata. (1)

Quæſt. III. *An ignorantia excuſat a reatu pœnæ?*

Reſp. 1.

---

(1) Quæ ad nitidam, atque exactam intelligentiam Controverſiæ de *legibus puræ pœnalibus* ſcitu neceſſaria mihi videntur, ſequentibus *ſex* capitibus comprehenduntur. Diſquirere oportet. 1. Quid de humanarum legum obligatione generatim ſentiendum ſit. 2. Quotuplex eſſe poſſit obligatio legum pœnalium. 3. Quotuplici ſenſu leges dicantur mere pœnales. 4. Num exiſtant revera ſtatuta mere pœnalia. 5. Quæ, & quot de iiſdem opiniones Doctorum circumferantur. 6. Quidnam relate ad praxim deducendum ſit ex univerſa doctrina præcedenti. Majori, qua licet, brevitate de ſingulis haud mora differamus.

Ad *primum* quod attinet, Novatores tum ante, tum poſt Lutherum Orbi perſuadere conati ſunt, leges humanas ſeu Eccleſiaſticas, ſeu Civiles nullam hominibus imponere neceſſitatem parendi in foro conſcientiæ, cum id leges dumtaxat Divinæ præſtare valeant. Perverſam iſtorum doctrinam Auctor (*cap.* 2. *q.* 1.) ſtrenue jam confutavit. Nonnulli ex Catholicis obligationem legum humanarum ſic admiſerunt, ut voluerint ipſas ligare ſubditos homines, non ex vi ſua, ſed præciſe quatenus jus Divinum, ſeu Naturale, ſeu poſitivum, proponunt & explicant, adeoque earumdem legum tranſgreſſionem eatenus malam moraliter evadere, quatenus Divinis mandatis adverſari deprehenditur. Hujus opinionis parens creditur Jan. Gerſon. (tract. *de Vit. Spirit.* lect. 4.) quamvis cum aliqui vindicare ſtudeant. Univerſalis, & vera Theologorum ſententia eſt, leges humanas etiam qua tales poſſe obligare in conſcientia, adeo quidem ut vis hujuſmodi proxime oriatur ex legislativa poteſtate, quam a Deo receperunt humani Legislatores. Unde quod Angelicus ſcribit (1. 2. *q.* 96. *n.* 4.) *lex humana non obligat, niſi in quantum derivatur a lege æterna*, ſic exponere ſolent: non quaſi neceſſe ſit, Divinis legibus præſcribi, aut vetari quidquid humanæ proponunt faciendum, aut omittendum; ſed quia leges humanæ pendent a lege Dei æterna, & quoad conformitatem materiæ, & quoad auctoritatem legislatorum. Alii rurſus Catholici duce Navarro *Manual. cap.* 23. *n.* 55.) quamvis memoratos Doctores, præſertimque Cajetanum propugnent gravem vim humanarum legum, quoties conſtet Legislatores voluiſſe obligare ſub mortali: attamen exiſtimant, leges humanas, potiſſimum Civiles, etiam præcipientes, non obligare tranſgreſſores ad culpam, pœnamque æternam, ſed ad pœnam temporalem dumtaxat; quando ex una parte Legislatores in iiſdem legibus ſolam pœnam temporariam ſtatuunt, & ex alia non conſtat, vel dubium eſt ipſos voluiſſe obligare tranſgreſſores etiam ad pœnam æternam, adeoque ad culpam mortalem. Unde inferunt cum eodem Navarro (*n.* 60. *& ſeq.*) eos minime peccare, *qui important in Regna vel Urbes, vel exportant ab eis prohibita auferre vel extrahi, non ſoluto vectigal & portorio; qui item piſcantur in fluminibus vetitis, aut montes vel prata prohibita depaſcunt, aut cædunt ligna in ſilvis vetitis*. Addunt tamen, tranſgreſſores ad culpam itidem obligari in caſu, quod tales Leges fuerint antecedenter jam conditæ ab aliis Legislatoribus, qui ad mortale obligare voluerant. Porro & hæc poſterior opinio nunc a pleriſque cordatis Theologis rejicitur tamquam abſona, & periculoſa. Hæc omnia inſtar fundamentalis doctrinæ debent eſſe unicuique explorata.

Ad *ſecundum*, ubi humana lex quidpiam proponit intentata pœna a tranſgreſſoribus luenda, adeoque lex *pœnalis* vocatur (ex. ca. ſi Epiſcopus ſub excommunicationis majoris cenſura vetat Diœceſanis ſuis acceſſum ad Monaſteria Monialium; aut Princeps ſub pœna carceris, vel confiſcationis bonorum prohibeat e territorio evehi annonam) tunc duplex diſtingui poteſt obligatio per talem legem inducta. Unde eſt *directa & proxima*, quæ reſpicit *actum* ab ipſa lege prohibitum, aut præſcriptum; qualis eſt in exemplis allatis acceſſus ad Moniales, aſportatio annonæ. Altera quaſi *indirecta & remota*, quæ refertur ad *pœnam* tranſgreſſoribus legis præſtitutam, puta excommunicationem, & confiſcationem, quam acceptare, & ſubire debet quiſquis legem violavit.

Ad *tertium*, Leges concipi, & appellari poſſunt *pure pœnales* gemino in ſenſu juxta duplicem obligationem mox explicatam. 1. Quatenus *nullo modo* in conſcientia obligant tranſgreſſores ad culpam, ſive quoad *actum* lege præſcriptum aut vetitum, ſive quoad *pœnam* ſtatutam in lege. 2. Quatenus in conſcientia tantummodo *non obligant* ad actum, etſi *obligent* ad pœnam acceptandam tranſgreſſione

Reſp. 1. Omnis ignorantia, quæ excuſat a culpa, excuſat etiam a reatu, ſeu debito pœnæ proprie dictæ, ex *c. 9. de cler. excom.* Quia pœna proprie dicta ſtatuta eſt ob culpam, & hanc neceſſario ſupponit. Ergo quod tollit culpam, tollit meritum, ac reatum pœnæ.

Hinc

---

ne ſecuta. Itaque aut *preſſe*, aut *late* poſſunt intelligi *pure pœnales*.

Ad *quartum*, Plures ſeu in Eccleſiaſtica, ſeu in Civili Republica exiſtere ordinationes, quæ *ex ſe* ad *nullam* prorſus obligant culpam, ſed ſolum ad pœnam aliquam, nullus rerum peritus ambigere poteſt. Statutis enim hoc ſenſu *mere pœnalibus* abundant Communitates quælibet Sæculares tum Urbium, tum Oppidorum relate ad uſum armorum, diſtractionem mercium, venationem, piſcationem, & ſimilia. Ingens quoque eorum numerus apud Religioſas Familias, præſertim SS. Bened. Dominici, Auguſtini vexilla præſeferentes. Hinc Angelicus diſputans de Monaſticis regulis, aliquo modo ad cuſtodiam trium votorum ordinatis, docet variam eſſe earum obligationem juxta varietatem religionum (2. 2. q. 189. *art.* 9. *ad* 1.) ſubditque: *in aliqua tamen Religione, ſcilicet Ordinis Prædicatorum, transgreſſio talis, vel omiſſio ex ſuo genere non obligat ad culpam neque mortalem, neque venialem, ſed ſolum ad pœnam taxatam ſuſtinendam; quia per hunc modum ad talia obſervanda obligantur: qui tamen poſſunt venialiter, vel mortaliter peccare ex negligentia, vel libidine ſeu contemptu.* Et mox (reſp. ad 2.) *dicendum quod non omnia, quæ continentur in lege, traduntur per modum præcepti; ſed quædam proponuntur per modum ordinationis cujuſdam, vel ſtatuti obligantis ad certam pœnam.* Ex adverſo gravioribus ſtringuntur manicis Franciſcani, apud quos ingens copia legum partim *moralium*, partim *mixtarum*. In hunc uſque diem inter DD. diſceptatio ſolum eſt; an deſcripta ſtatuta *mere pœnalia*, tum Eccleſiaſtica, tum Civilia, veræ *legis* nomen, & rationem habeant; vel potius appellationem ſibi vindicent *conſiliorum*, *regularum*, *ordinationum*, *directionum*, quæ hortantur & monſtrant, quid fieri deceat, non tamen præcipiunt, ut ſic fiat.

Ad *quintum*, Circa pœnales leges triplex univerſim ſecerni poteſt opinandi modus. 1. Quidem, ſi admittas *preſſe pœnales*, quatenus nec ad *actum*, nec ad *pœnam* per ſe ſe obligant in conſcientia: quod tueri nequeunt niſi ii, quibus placent male tuta ſyſtemata, in ſuperiori *primo* §. a nobis delineata. 2. Si approbes dumtaxat *late pœnales*, quæ ſcilicet etſi non obligent in conſcientia ad *actum*, obligant tamen ad *pœnam* poſt tranſgreſſionem ſubeundam: in quo ſenſu Auctor, Hennus, Coletus, Anacletus, & alii plurimi aſſerunt dari leges *pure pœnales*. 3. Si rejectis *pure pœnalibus* juxta utramque iſtam notionem, contendas nullam eſſe poſſe legem pœnalem, quæ non ſit *mixta*, hoc eſt quæ non obliget in conſcientia ſub alicujus culpæ, aut mortalis aut venialis reatu ad actum *ſimul*, & ad pœnam: quomodo ſentiunt Sylveſter, Sotus, Sylvius, Azorius, & alii itidem multi quorum ſententia videtur conformior menti D. Th. Nam (1. 2. *q.* 90. *art.* 1.) ait: *dicitur lex a ligando, quia obligat ad agendum*, & (*q.* 96. *art.* 4.) *leges poſitas humanitus* non agnoſcit, niſi *juſtas*, *vel injuſtas*, ſubditque abſolute: *ſi quidem juſtæ ſunt, habent vim obligandi in foro conſcientiæ*, & (*q. ead. art.* 5.) *lex de ſui ratione duo habet: primo, quod eſt regula humanarum actuum, ſecundo, quod habet vim coactivam. Priori modo ſubduntur legi, ſicut regularum regulæ, omnes qui ſubduntur poteſtati legislatoris; poſteriori modo boni non ſunt ſub lege, ſed ſolum mali.* Quæ omnia ſimul juncta, aptoque ratiocinio diſpoſita, ſatis evincunt, non poſſe dari humanam legem veri nominis, quæ in conſcientia non obliget aliquo modo ad proximam directamque legis materiam, ſcilicet ad actum quempiam, vel faciendum, vel omittendum. Exinde concludunt iidem DD. juxta textum ſuperiorem Angelici (2. 2. *q.* 186. *art.* 9.) quod ſi contingat, ut Legislator declaret, ſe non velle per ſuam conſtitutionem obligare ad culpam, ſed tantum ad pœnam: tunc conſtitutio ejuſmodi non ſit proprie *lex*, utpote non habens vim *præcepti*, quod in communi *legis* definitione neceſſario includitur; etſi vulgari ſermone dicatur *lex pure pœnalis*; quia nempe per modum legis pœnam ſtatuit. Nec, inquiunt, vis *ligandi* eſſentialis cuilibet veræ ac juſtæ legi comprehendenti omnes ſubditos ſeu bonos ſeu malos, ſufficienter ſalvatur per hoc, quod illa ſtatuta mere pœnalia obligent ad ſubeundam pœnam ſub reatu culpæ coram Deo incurrendæ. Quippe primario, & per ſe *ligamen legis* eſt *ad agendum*: & ea obligatio ad ſuſtinendam pœnam eſt aliquid conſequens accidentario ad ipſam conſtitutionem, cum exiſtat ob ſolam tranſgreſſionem profluentem ex libera voluntate malorum ſubditorum. Porro ex ſerie trium diverſarum opinionum hactenus deſcriptarum quiſque facile deteget duo hæc, primum, plurimos TT. ſtantes pro *veris* legibus *pure* pœnalibus haudquaquam credere, illas carere *omni* penitus vi obligandi *in conſcientia*; quia ipſorum judicio ſaltem obligant ad pœnam; ſecundum, multos alios TT. admittentes *ſtatuta mere pœnalia* non idcirco cenſendos adſertores *legum pure pœnalium*, quia nomen *legis* non niſi conſtitutionibus *moralibus*, aut *mixtis* accommodant.

Ad *ſextum*, Quod ſpectat ad praxim, non eſt, cur quis animadvertentes ingentem extare copiam pœnalium Statutorum, ſimulque tantam circa illa vigere apud Doctores varietatem opinionum, arbitretur ſe frui poſſe liberiore aura in moralis, civiliſve vitæ negotiis. Enimvero (præterquam quod omiſſa ſcholaſtica lite de vocabulis *legum*, & *ordinationum*, ſeu *directionum*, Auctores plerique ſanæ doctrinæ nunc conveniunt in tuenda aliqua *vi obligativa in foro conſcientiæ* eorumdem Statutorum, ſeu quoad *actum* ſimul & *pœnam*, ſeu quoad *pœnam* ſaltem; ac præterea in maxima Statutorum multitudine non adeo facile, ac certo vel a Doctis ipſis dignoſci, & definiri poſſit, quænam ſint revera *pure pœnalia*, quænam *mixta*) varias ob cauſſas valde pronus eſt lapſus, etiam dum violantur eæ conſtitutiones, quæ *ex ſe*, hoc eſt ſecluſa obligatione alicujus moralis præcepti vel naturalis, vel Divini, vel humani, non obligant ad ullam culpam, ſed ſolam pœnam. Hinc inter ceteros legum, ſeu conſtitutionum mere pœnalium adſertores P. Anacletus hæc tandem ſcribit (*in Jur. Can. lib.* 1. *Decr. tit.* 2. *de Conſt.* §. 9. *num.* 201. & 203.) *Quamvis in traſgreſſione legis mere pœnalis nulla interveniat culpa theologica, ſeu peccatum coram Deo, nihilominus intervenit culpa legalis ſeu politica, quæ importat defectum a lege, & contra laudabilem Reipublicæ vel Ordinis Religioſi conſtitutionem admiſſum: quæ proinde culpa ab aliis appellatur imperfectio poſitiva, ac merito caſtigatur pœna competenti . . . . Fatendum tamen, quod in deliberata tranſgreſſione talium legum, ſeu ſtatutorum ſæpius*

Hinc 1. Qui Legem aliquam non ſervavit ex ignorantia inculpabili, non tenetur in conſcientia ad pœnam ſubeundam, quamvis Lex eam imponat ipſo facto. Quod ſi condemnetur a Judice, quia non poteſt probare ſuam inculpabilem ignorantiam, de qua certus eſt, poteſt pœnam vitare, modo id ſine publica reſiſtentia & ſcandalo fiat. 2. Ignorantia excuſans a culpa, excuſat etiam ab irregularitate ex delicto: quia hæc eſt proprie pœna, aut ſaltem eam ut cauſſam ſupponit: ſecus de irregularitate ex defectu, quia non eſt proprie pœna, nec ſupponit culpam, ſed ſolum factum aliquod, quod non impedit ignorantia.

Reſp. 2. Ignorantia excuſans a culpa mortali, licet non excuſet a veniali, excuſat a pœna gravi Legis. Quia gravis pœna non imponitur per Legem humanam, niſi propter gravem culpam: nam Lex humana debet eſſe tolerabilis, & accommodata conditioni humanæ, nec moderationem rationabilem & æquitatem excedere debet. Quod ſi pœna ſit levis, & talis, quæ cadere poſſit in culpam venialem, tunc ignorantia non excuſans a veniali, non excuſabit ab illa.

Reſp. 3. Ignorantia, quæ non excuſat a culpa gravi, non excuſat a pœna, niſi in Lege addatur verbum, quod dolum aut ſcientiam requirat. Quia cum tali ignorantia ponitur culpa propter quam pœna ſtatuitur.

Dixi, *niſi in Lege* &c. propter quaſdam Leges, in quibus additur: *Qui ſcienter, vel temere hoc fecerit: ſi quis præſumpſerit*, aut aliud æquivalens, quod ſcientiam requirit. Tunc enim pœna non contrahitur, niſi culpa fiat ex ſcientia, vel ex ignorantia affectata, quæ æquiparatur ſcientiæ: quia Legislator (ut verba Legis indicant) non vult punire tranſgreſſionem Legis licet mortalem, niſi habeat talem modum gravitatis, ut nempe fiat ex certa ſcientia, & temeritate, quæ circumſtantia multum auget culpam. Hinc ignorantia affectata nunquam excuſat a pœna gravi, quia merito æquiparatur ſcientiæ, cum includat ſcientiam periculi directe voliti, contemptum Legis, temeritatem ac præſumptionem; & auget culpam propter majorem affectum peccandi.

Reſp. 4. Ignorantia licet invincibilis ſolius pœnæ non excuſat a pœna, quæ ſaltem non ſit cenſura. Quia 1. Ignorantia ſolius pœnæ non excuſat a culpa, propter quam eſt obligatio ad pœnam Lege ſtatutam. Et ideo Deus infideles pœna æterna ob peccata mortalia punit, quamvis invincibiliter ignorent talem pœnam illis debitam eſſe. Item homines mortis pœna mulctant fures, quamvis eam ignorantes. 2. Pœna non debet eſſe voluntaria ſicut culpa: immo magis eſt pœna, dum eſt involuntaria.

Sed an qui ponit actum aliquem Lege divina, & humana prohibitum, excuſatur a pœna Legis humanæ, ſi ignoret inculpabiliter ſolam Legem humanam?

Reſp. Non videtur excuſari, regulariter loquendo. Quia talis ignorantia non tollit omnem cauſſam pœnæ, nempe culpam. Nam in hoc caſu violatur culpabiliter Lex divina, & Lex humana non ſolum intendit punire tranſgreſſionem ſuam voluntariam, ſed etiam culpam contra Legem Dei commiſſam: & aliunde notitia pœnæ non eſt neceſſaria ad contrahendam ipſam pœnam. Hinc rebaptizans fit irregularis ex delicto, licet ignoret invincibiliter Legem Eccleſiaſticam de hoc latam, ſi non divinam.

Dixi *regulariter*. Nam 1. excipiuntur cenſuræ, a quibus excuſat ſemper ignorantia invincibilis Legis Eccleſiaſticæ, eo quod requirant contumaciam contra Legem Eccleſiaſticam, qua caret is, qui ignorat invincibiliter talem Legem. 2. Si pœna extraordinaria ſit, minui debet; quia minor eſt contemptus, ideoque culpa minorem pœnam meretur. (1)

Quæſt. IV. *Quid eſt Lex irritans, & quinam ejus effectus?*

Reſp. 1. Lex irritans eſt ea, quæ ſtatuit actum aliquem eſſe invalidum. Conſtat autem actum, qui fit contra talem Legem, eſſe nullum etiam in foro conſcientiæ. Quia in Eccleſia & in Republica eſt poteſtas legitima irritandi actus; ſive præſcribendo certam formam actui, cujus defectus impediat actuum valorem

interveniat per accidens aliqua culpa theologica: idque tum ob adjunctam quamdam vilipenſionem legis, vel ob intervenientem inopinatam paſſionem, aut negligentiam, ſeu aliam circumſtantiam pravam. Sic peccat venialiter Religioſus, qui frangit tempus ſilentii, per Statuta Ordinis ſub mera pœna injuncti, garriendo inutilia, otioſa &c. Item peccat venialiter, vel mortaliter Sæcularis, qui geſtat habitum, ceteroquin ſub mera pœna prohibitum, ex vana gloria, ex contemptu legis, aut alio pravo fine, vel concurr ntibus aliis circumſtantiis mortaliter, ſive venialiter peccaminoſis, quales in deliberata tranſgreſſione Statutorum, licet ex ſe ſub culpa non obligantium, raro abeſſe ſolent. Hæc Germanus Scriptor omnium judicio benignus. Legito etiam, quæ hac ipſa de re docet Angelicus (2. 2. *quæſt.* 186. *artic.* 9. *in reſp. tum ad* 1. *tum ad* 3.) ubi pariter explicat *libidinem*, ſeu *contemptum* illum, *ad quem diſpoſitive inducit frequentia* tranſgrediendi pœnalia ejuſmodi Statuta.

(1) Quæ in hac integra qu. 3. continentur, reperies expoſita ſeptem diſtinctis theſibus N. 219. uſque ad 223. Harum tamen poſtrema, quam ibidem retulimus ex ore, & calamo graviſſimorum DD. ex parte diſcrepat a præſenſenti Doctrina Auctoris. Porro autem in iſta materia *legum pœnalium* hucuſque diſcuſſa, ſi quæ oriantur dubia circa illarum interpretationem, conſtanter præ oculis habenda communis regula, *in pœnis benignior eſt interpretatio facienda*, quam Auctor ſupra (*cap.* 5. *q.* 2. *nu.* 4.) jam declaravit. Sic ex. cau. Bened. XIV. (lib. 9. *de Syn.* c. 6. n. 10.) tradit, Clericos, necdum incorrigibiles, non eſſe exauctorandos, & Sæculari foro ſubjiciendos ob flagitia quibus in Jure Eccleſiaſtico non eſt expreſſe, & nominatim adnexa pœna degradationis; puta ob parricidium, tametſi ſit immanius, quam aliquod ex criminibus in eodem Jure expreſſis: *quia leges pœnales non complectuntur delicta, quæ non exprimunt, etiamſi ſint expreſſis graviora.* Item (*lib.* 12. *c.* 2. *n.* 2.) docet, Clericos, non deferentes clericalem habitum, & tonſuram, juxta Tridentinum Decretum amittere dumtaxat privilegium *fori*, minime autem exui *omnibus* exemptionibus Clericorum: *quia cum verſemur in materia pœnali, odioſa, & reſtrictiva juris communis, Tridentini verba non ſunt extendenda ultra privilegium fori, quod unice exprimunt.*

rem & obligationem; ſive ſubditos reddendo inhabiles ad certos actus. Nam talis poteſtas ad bonum commune, & rectam ac efficacem gubernationem requiritur, cum ſine tali poteſtate fraudes, pericula, aliaque gravia incommoda impediri ſæpe nequeant.

Reſp. 2. Invincibilis ignorantia Legis irritantis non impedit irritationem actus factam immediate propter bonum commune: *indubitatum eſt apud omnes*, ait Suarez. (Vid. N. 224. 225.) Quia irritatio non ſupponit culpam: cum impoſita ſit non propter illam, ſed propter bonum commune, quod poſtulat ut Lex irritans habeat effectum ſuum pro iſto & omni alio caſu. Ergo a fortiori nec metus gravis impedit irritationem actus, alioquin homines ſumerent occaſionem incutiendi metum ad eludendam Legem, quod bono communi multum obeſſet & in grave reipublicæ detrimentum redundaret. Nec poteſt quis derogare bono communi, cedendo proprio.

Reſp. 3. Lex irritans ſimul & prohibens actum, obligat in conſcientia ad vitandum illum actum. Quia Lex illa continet præceptum prohibens. Lex vero pure irritans actum, non obligat ad illum vitandum: quia Lex illa non continet præceptum omittendi actum, quem irritat, & ad finem talis Legis ſufficit irritatio actus abſque obligatione abſtinendi ab illo. Hinc Lex irritans renunciationem hæreditatis paternæ factam a filia dote contenta, dum nuptui collocatur, non obligat illam ad non renunciandum.

Lex autem cenſetur pure irritans, quando ejus verba nullam continent prohibitionem, ſed præciſe actum irritant, niſi contrarium ex materia, fine, vel circumſtantiis, aut uſu colligatur; ut contingit in Legibus Eccleſiaſticis irritantibus, & quoties inhoneſtum eſt velle facere actum, qui non poteſt fieri valide, v. g. matrimonii contractum.

Reſp. 4. Lex ipſo facto irritans obligat in conſcientia ad ea omnia, quæ per ſe ex irritatione ſequuntur. Nam talis Lex actum, quem irritat, privat omni uſu ac utilitate morali: ad hoc enim ipſo facto irritatur, ut omni utilitate morali careat: Ergo omnis moralis uſus illius illicitus ac vetitus eſt vi Legis irritantis, & non tantum vi Legis naturalis: alioquin talis actus non privaretur per Legem irritantem omni morali utilitate, ſi adhuc licitus eſſet illius uſus in ordine ad effectus morales. Ergo etiam vi Legis irritantis obligamur ad omnia, ad quæ tenemur ex natura rei, ac proinde Lege naturali ex hypotheſi nullitatis actus.

Hinc v. gr. Lex ipſo facto irritans acquiſitionem fructuum beneficii, hoc ipſo privat illam omni utilitate morali, & ſic reddit omnem illius uſum moralem illicitum; ac proinde non ſolum vi Legis naturalis, ſuppoſita nullitate actus, ſed etiam vi Legis humanæ actum illum irritantis, tenetur ſubditus in conſcientia fructus illos reſtituere.

Reſp. 5. Lex non irritans ipſo facto actum, ſed ſolum præcipiens ejus irritationem, non obligat privatas perſonas ante ſententiam Judicis, ad irritandum actum: nam irritatio eſt actus proprius poteſtatis publicæ, & ita ſi non ſit per Legem, fieri debet per Judicem, cui ſoli illam Lex præcipit. Neque etiam obligat ad ea, quæ ex actus irritatione per ſe conſequuntur, quia nondum eſt irritatio actus ante ſententiam Judicis.

ARTICULUS IX.

De Privilegio & Conſuetudine.

QUæſt. I. *Quid, & quotuplex eſt Privilegium?*

Reſp. Privilegium eſt facultas conſtans ac permanens, a ſuperiore conceſſa, agendi vel non præſtandi aliquid contra, vel præter Legem. Hinc differt a diſpenſatione, quæ ſolum eſt ad actum vel caſum particularem, nec eſt permanens, ſed tranſiens, & ſemper eſt relaxatio Legis (1). Dividitur præcipue 1. in reale, quod conceditur ratione rei, muneris, conditionis vel ſtatus; & in perſonale (2), quod directe conceditur ratione ſeu intuitu perſonæ. Hoc affixum

(1) *Privilegii*, duplex ethymologia ſolet aſſignari. Quidam illud ſic dici autumant, quaſi ſit *privans lege*: hoc eſt, eximens a lege communi. Alii ita vocari cenſent, quaſi ſit *lex privata*, hoc eſt, ſpeciale aliquod concedens (*fruſtra* enim, juxta vetus adagium, *privilegio impetratur, quod jure communi competit*) quam propterea privilegiatus ſequi poteſt: etſi ab ea non ligetur ita, ut nequeat licite, ſi voluerit, ſecus agere, ordinarie loquendo. Ex definitione ab Auctore tradita liquet, *privilegium* bifariam differre a *diſpenſatione* 1. nempe, quia non ſolum datur *contra* legem (ut diſpenſatio, quæ idcirco dicitur *vulnus legis*) ex. cau. cum eſus lacticiniorum indulgetur jejunii tempore; ſed etiam *præter* ſeu *ultra* legem, ex. cau. cum facultas conceditur abſolvendi a caſibus reſervatis. 2. quia non eſt, ſicuti diſpenſatio, tranſiens poteſtas ad unum caſum vel actum, ex. cau. ad ineundum connubium cum perſona conſanguinea; ſed facultas ad plures actus perdurans inſtar legis ſtabilis, ex. cau. ad non ſolvendas decimas. Quare diſpenſatio, ubi hoc poſteriore modo tribuitur, ex. gr. ut certis in locis liberum ſemper ſit legere vetitos libros ſecundæ claſſis, tunc in privilegium degenerat. Nihil porro mirum, quod privilegium dividi ſoleat in *perpetuum*, & *temporale*. Nam ad rationem ejus non requiritur abſoluta & omnimoda duratio, quæ fine careat, ſed ſufficit prædicta ſtabilitas ſeu extenſio ad plures actus vel caſus ſucceſſivo tempore contingentes. 3. additur a quibuſdam & hoc diſcrimen, quia diſpenſatio ſemper niti debet aliqua legitima cauſſa, privilegium autem rite concedi poteſt etiam abſque cauſſa, & ex mera principis beneficentia, ſaltem quando præter jus eſt, & juri communi non derogat. Sed ex Suarezio reclamat Pirrhing. (*Sect. 1. n. 12. ad tit. 33. de Privil. l. 5. Decr.*) Schmier (*Juriſp. Can. Civ. l. 1. tr. 1. c. 8.*) & alii. Jam ſicuti *privilegium*, ubi datur *contra* legem, aliquatenus cum *diſpenſatione* convenit; ita, ubi *præter* legem datur, ad *beneficium* accedit. Canoniſtæ namque (*ad tit. 3. de Reſcr. l. 1. Decr.*) beneficium ſtricte acceptum ajunt *eſſe gratiam conceſſam a Principe præter jus*, quam idcirco *latiſſimæ interpretationis eſſe* monet.

(2) Obſerva, inter privilegia, quæ *perſonalia* vulgo dicuntur, aliqua exiſtere *perſonis* conceſſa cum adjectione *loci*: quorum quidem varia exempla exhibet Fagna-

 nus

fixum eſt perſonæ, & cum ea extinguitur, *reg. Jur. in 6.* Reale vero affixum eſt rei, & cum ea perſeverat, & perit. 2. In privilegium contra Legem, quo datur exemptio ab oneribus communibus; & in privilegium præter Legem, quo conceditur aliqua facultas iis, quibus de jure non competit; ſed ſine ullius damno, nec contra Legem aliquam. Prius eſt odioſum, & ſtrictæ interpretationis, cum gravet alios, niſi datum ſit in favorem cauſſæ piæ vel publicæ, aut communitatis Religioſæ. Poſterius eſt amplæ interpretationis, quia nullos gravat. (1)

Quæſt. II. *Quis Privilegium concedere poteſt?*

Reſp. Is omnis & ſolus, qui poteſt Legem ferre; & iiſdem, quibus poteſt Legem ferre, nempe ſubditis; poteſt tamen & aliis non ſibi ſubditis aliquid circa ſe ſuaque concedere, quod jure communi non haberent. (2)

Nota. Juxta Canoniſtas in generali conceſſione, ſpecialiſſima non comprehenduntur, niſi ſufficienter exprimantur, ex reg. 81. Juris in 6. *In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet veriſimiliter in ſpecie conceſſurus.* (3)

Quæſt. III. *Quot modis Privilegium amittitur?*

Reſp. His 1. Per illius abuſum (4), accedente ſententia Judicis: *Quia Privilegium meretur amittere, qui permiſſa ſibi abutitur poteſtate*, cap. 24. *de Privileg.* 2. Per non uſum ſpatio ſufficienti ad præſcribendum, ſi gravet alios, ex cap. 14. *de privil.* Quod ſi non gravet, non amittitur per præſcriptionem; nam alii contra privilegiatum præſcribere nequeunt, cum ipſorum nihil interſit. 3. Per revocationem concedentis aut ſucceſſoris expreſſam, & privilegiato ſignificatam, vel per Legem revocatoriam promulgatam. Quæ tamen conceſſa ſunt in remunerationem ſervitiorum, vel ex pacto, & cum onere adjuncto ac præſtito, non poſſunt revocari, niſi ex gravi cauſſa pertinente ad bonum commune, & quidem cum juris ablati compenſatione. (5)

Porro

---

nus (ad tit. de Priv. c. 15. *Cum Capella*, n. 2. & c. 21. *Quoniam n.* 2.) Unde iſta rectius vocarentur *mixta*, id eſt, partim perſonalia, partim realia; cum reapſe Canoniſtæ recenſere ſoleant hanc ſpeciem privilegiorum intermediam.

(1) Quomodo *interpretari* oporteat Privilegia, ſcire magnopere præſtat. Hanc vero ad rem erunt adjumento Canoniſtæ (ad tit. 33. de Priv. lib. 5. Decr.) ſpeciatim autem Fagnanus (in c. 28. *Cauſſam*, tit. 3. de Reſcr. l. 1. Decr. & in c. 16. *Olim tibi*, tit. 4. de verb. Sign. l. 5. Decr.) atque P. Anacletus (in Jur. Can. ad cit. tit. de Reſcr. §. 5. n. 130. & ſeq.) Utiliter quoque quis leget *utrumque* Scriptorem (*primum* quidem in cap. 13. *Cum contingat*, tit. 2. de Foro Compet. l. 2. Decr. *ſecundum* vero ad tit. 4. de Conſuet. l. 1. Decr. §. 3. n. 65. & ſeq.) ad comparandam legitimam intelligentiam illius Canonici axiomatis paſſim in Theologia Morali occurrentis: *conſuetudo habet vim privilegii*, ſive *acquiſibilia privilegio: ſunt acquiſibilia conſuetudine.*

(2) Ratio eſt; quia ad privilegiandos non ſubditos, ſive extraneos, non requiritur juriſdictio ſuper illos, ſed ſufficit, ſi materia privilegii ſit ſub poteſtate privilegiantis. Sic ex. cau. Sæculares Principes poſſunt eximere Monaſticas Familias a præſtandis vectigalibus: Clericis indulgere, ut directe judicent cauſſas temporales Laicorum. Ceterum, etſi privilegiandi non ſint abſolute ſub juriſdictione privilegiantis, debent tamen reſpective *ad rem*, in qua privilegium ipſis conceditur, eſſe aliquo modo inferiores, ſeu inæquales.

(3) Sic ex. cau. quamvis Religioſi fuerint ab Apoſtolica Sede ampliſſime privilegiati, intuitu ſcilicet laborum, quos ſuſtinent in Eccleſia prædicando, & Sacramenta miniſtrando, ut notat Sac. Rota apud Enghel (in l. 2. Decret. tit. 30. de Decimis n. 45.) nihilominus in illa ampla privilegiorum conceſſione non continetur exemptio a ſolvendis decimis prædialibus, niſi de iis expreſſa mentio occurrat, ut variis ejuſdem Rotæ deciſionibus, & Sac. Congreg. decretis oſtendunt Fagnanus, Barboſa, & alii laudati a P. Anacleto (in Jur. Can. §. 4. n. 68. ad cit. de Decim.) qui hanc aſſignant rationem; quia immunitas a ſolvendis decimis eſt difficilis conceſſionis, ut proinde locum habeat Canonica regula, quod in generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis veriſimiliter in ſpecie non eſt conceſſurus.

(4) *Abuſus*, ſeu defectus in uſu privilegii, aut in iis, quæ ipſum concernunt, tripliciter contingit. 1. Quando privilegiatus extendit privilegium ultra ſuos limites, contra mentem privilegiantis, utendo privilegio alio tempore, vel loco, aut in materia, vel perſona non conceſſis: ut ſi Confeſſarius prætextu conceſſionis a Bened. XIV. promulgatæ (in Declar. *Apoſtolici muneris*, die 8. Febr. ann. 1745.) perſonam complicem in peccato turpi contra ſextum præceptum abſolveret extra mortis articulum, & caſum infamiæ, aut ſcandali vere *gravis*, 2. Ubi contra privilegii finem operatur, ex. ca. Si Clericus propriæ dignitatis immemor laicorum more viveret. 3. Quoties ex privilegio anſam ſumit delinquendi, ex. ca. ſi quis ſpe immunitatis in Eccleſia necaret, aut vulneraret adverſarium ſuum. Porro privilegium non amittitur per hujuſmodi abuſus *ipſo facto*, niſi in jure id exprimatur; quia talis amiſſio tamquam pœnalis requirit ſententiam judicis, ut DD. paſſim tradunt. Quamquam, ut notat Schmier (l. 1. Jur. Can. Civ. tr. 1. c. 8. n. 201.) *etiamſi in privilegii conceſſione amiſſio legatur ipſo jure ſtatuta, vix habebit effectum, antequam ſententia criminis declaratoria præceſſerit.*

(5) Ubi privilegium eſt *oneroſum* (hoc eſt conceſſum aut per contractum oneroſum, puta ob ſolutionem pecuniæ: aut per contractum lucrativum puta ob donationem alicujus agri, vel oppidi, palam eſt non poſſe revocari citra violationem juſtitiæ commutativæ ex alia cauſſa, quam neceſſitatis, utilitatiſve publicæ. Nam & princeps obligatur ad obſervantiam contractus per ſe initi cum ſubditis. Quod ſi privilegium ſit *remuneratorium* (hoc eſt conceſſum inſtar præmii ob promerita aliunde non debita, ex. gr. exemptio a vectigalibus perſolvendis ob navatam ſtrenuam operam in momentoſo aliquo negotio) tunc, ſecluſa gravi cauſſa ad commune bonum ſpectante, adhuc irrevocabile eſt: quia non cenſetur datum ex mera liberalitate, ſed ex quodam juſtitiæ debito, ut notant Bartolus, & Panormitanus inter alios Juriſperitos. Unde Fagnanus (n. 19. in c. 1. ex *Epiſtolæ* tit. 19. de Probation. l. 2. Dec.) ſcribit: *Sic privilegia conceſſa Auditoribus Rotæ in remunerationem laborum, quos jugiter patiuntur pro Reipublicæ utilitate, ſunt irrevocabilia, quia tranſeunt in contractum.* Et rurſus (n. 66. in c. 6. *Conſultationibus*, tit. 6. de Cler. ægrot. l. 3. Decr.) ſubdit: *Eſto Papa de plenitudine poteſtatis poſſit, ſi velit, aliquem officio vel beneficio ſuo privare,*

Porro privilegium non ceſſat morte concedentis (1) *nam decet conceſſum a principe beneficium eſſe Manſurum*, reg. 16. Jur. in 6. At ceſſat per ſe, ceſſante cauſſa, ob quam datum eſt (2), quando verſatur circa obligationem dividuam ac ſucceſſivam, quam tollit, ut dixi de diſpenſatione. Quia ſuperior non intendit concedere exemptionem, quæ duret contra Legem, ceſſante cauſſa, cum id licite non poſſit: ſic privilegium alicui datum non recitandi horas ob gravem cauſſam, hac ceſſante, ceſſat.

Nota. Alex. VII. damnavit hanc propoſitionem: *Regulares poſſunt in foro conſcientiæ uti Privilegiis ſuis, quæ ſunt expreſſe revocata per Concil. Trident.*

Quæſt. IV. *Quid eſt conſuetudo?*

Reſp. Hic ſumitur pro frequentia actuum externorum ſimilium libere factorum a majore ſaltem parte communitatis. Nomine actuum intellige etiam omiſſiones. Duplex eſt, nempe facti, & juris. Conſuetudo facti eſt hujuſmodi frequentia, ſed non habens vim Legis, defectu conditionum ad hoc requiſitarum. Conſuetudo juris eſt talis frequentia habens vim legis, ſive eſt jus ex illa frequentia ortum. Unde can. 5. diſt. 1. definitur, *Jus quoddam moribus inſtitutum, quod pro Lege ſuſcipitur, cum deficit Lex* (3).

Quæſt. V. *An, & quæ conſuetudo habet vim Legis?*

Reſp. 1.

---

te, etiam ſine cauſſa; tamen, ut verbis utar Præpoſiti in cap. per principalem, tenebitur mihi Papa, ſi aufert a me beneficium meum ſine juſta cauſſa, de æquo bono providere, per ea quæ notat Innocentius in cap. Niſi pridem de renunt. Hujus rei memorabile exemplum adfert ex Sixto V. laudatque illius Conſtitutionem, *in Suprema*, qua de Cantoribus Pontificiæ Cappellæ ſtatuit: *ut gravi ægritudine aut corporis, ſeu vocis imbecillitate, vel alio legitimo impedimento detenti a Collegio amoveri nullatenus poſſint, niſi iis prius æquivalenti recompenſa fuerit proviſum.*

(1) Ob mortem concedentis ſeu *naturalem*, ſeu *civilem*, puta ob depoſitionem ejuſdem ab officio, non deſinit privilegium, dummodo *perpetuum* ſit, & non *temporale*, hoc eſt, conceſſum ſit abſolute, ſine aliqua conditione, ex. ca. *uſque ad beneplacitum meum*; aut determinatione temporis, ex. gr. *dum fruar vita*, aut *officio perfungar*. Idque DD. monent ſentiendum eſſe generatim de quibuslibet diſpoſitionibus, facultatibuſque gratioſis, juxta illud Bonifacii VIII. (in 6. lib. 1. tit. 14. 1. 9.) *æquum eſſe cenſemus, ut gratia cuiquam ab Apoſtolica Sede facta, licet nondum ſit in ejus executione proceſſum, morte non perimatur concedentis.*

(2) Advertunt Canoniſtæ, *finem* ſeu *cauſſam finalem* conceſſi privilegii poſſe dupliciter ceſſare. 1. *Negative*, quando nempe talis cauſſa amplius non ſubſiſtit. 2. *Contrarie*, quando uſus privilegii omnino injuſtus, & illicitus evadit ob *mutationem* materiæ, vel circumſtantiarum. Exemplo id declaratur. Finge, Principem ſeu Superiorem ſpeciali privilegio eximere a ſolutione decimarum illuſtres aliquas Familias, depauperatas, quæ poſtea ad meliorem fortunam deveniunt, & diteſcunt. Pone itidem, Parochum ejus loci ſucceſſu temporis congruam ſuſtentationem habere non poſſe. Jam in caſu priore privilegium illud non amittitur, quia ſolum *negative* ceſſavit ejus cauſſa finalis; unde locum habet ea juris regula, *factum legitime retractari non debet, licet caſus poſtea eveniat, a quo non potuit inchoari*. In poſteriori vero caſu, cum ceſſet *contrarie*, utique deperditur vel ex toto, vel ex parte; habetque locum alia juris regula, *ceſſante cauſſa, ceſſat effectus*. Patet igitur, abſolutam & illimitatam Auctoris aſſertionem neceſſario ſumendam eſſe cum aliqua diſtinctione.

(3) De conſuetudine agit Auctor minus preſſe ac jejune, quam de *Privilegio* diſſeruit paullo ante, non ita tamen, ut locum nobis non relinquat plura, ac varia alicujus frugis addendi, ſive ad legitimam, ſive ad perfectam intelligentiam hujuſce materiæ Canonico-Moralis, quæ certe eſt & momenti permaximi, & uſus ampliſſimi. De ipſa (præter Theologos in præſenti Tr. & Canoniſtas ad tit. 4. de Conſuet. lib. 1. Decr.) frequenter ſermonem habet Bened. XIV. in aureo præſertim Opere de *Synod. Diœceſ.* unde nonnullas generales regulas huc ſpectantes (N. 78. 79.) nos jam decerpſimus. Quæ ab Auctore traduntur tum in hac, tum in duabus ſeq. qq. ſic poſſunt claritatis gratia diſtingui, & ad *quatuor* ſumma capita revocari. Quid ſit conſuetudo. 2. Quotuplex ſit, atque iſtud caput debet diſcuti, antequam alteri mox indicato ſatisfiat: quippe *conſuetudinis* nomen valde commune & æquivocum, adeoque juxta Dialecticos prius dividendum, quam definiendum. 3. Quales ſint dotes conſuetudinis acceptæ ſecundum eam ſpeciem, quæ impræſentiarum ſolet a DD. potiſſime perpendi. 4. Quinam effectus eidem ſint attribuendi. Auctor in hac quæſt. 4. attingit, quæ ad primum, & ſecundum pertinent caput; proprietates ſeu dotes quatuor conſuetudinis diſtincte exponit in ſeq. qu. 5. Effectus duos indicat in theſi, ſive in reſp. 1. ad eamdem q. 5, & in reſp. 2. ad q. 6. Quod ſpectat ad *ſpecies* conſuetudinis, primo hæc dividitur in *materialem*, quæ denotat ipſum uſum, actuumque frequentiam, & *facti* dicitur; atque in *formalem*, quæ illud indigitat, quod ex tali uſu & frequentia reſultat ceu effectus ex cauſſa; nimirum jus obligans ad agendum, vel tollens obligationem agendi, & ideo *juris* vocatur. Sola formalis conſuetudo facit ad præſens inſtitutum, unde appellatione compoſita ſolet a DD. nuncupari *jus conſuetudinarium*, ac *jus non ſcriptum*. Alia pariter diviſio eſt admodum vulgata, quæ conſuetudo diſtribuitur in eam, quæ *juxta*, *præter*, *contra* legem eſt: ſed minus exacta videtur ratione primi membri. Etenim cum conſuetudo *juxta* legem nullum jus aut obligationem proprie adſtruat, ſed ſolam importet frequentiam & continuationem ſimilium actuum moralium, quibus condita jam lex confirmatur juxta illud Gratiani (ad can. 3. diſt. 4.) *leges firmantur, cum moribus utentium approbantur*, exinde palam fit, eam eſſe meram *facti* conſuetudinem, quæ hic non conſideratur ex dictis. Quare, hoc membro omiſſo, adæquate dividitur conſuetudo formalis in geminas ſpecies, quarum altera dicitur *præter* legem, quia novum jus conſtituit: altera *contra* legem, quia jus jam conſtitutum deſtruit. Utraque vero ſubdividitur in *Canonicam*, & *civilem*, quatenus tum ad Eccleſiaſticas, tum ad Sæculares leges refertur ſub eo duplici adſpectu; quam ob rem de ipſa decernitur tum in Canonici, tum in Civilis Juris codice. Et ambæ iſtæ poſſunt eſſe vel *Univerſales*, vel *Particulares*, prout vel ubique locorum, vel alicubi ſolum obtinent. His poſitis erit in aperto *eſſentia* conſuetudinis, qualem hoc loco DD. intelligunt. Univerſim namque definiri poteſt; *eſt jus quodam moribus ſeu actibus frequentatis conſtitutum, quo partim nova*

obli-

Reſp. 1. Conſuetudo honeſta, & bono communi utilis, inducta libere & publice a communitate, cum animo inducendæ obligationis, accedente conſenſu Principis perſonali vel legali, habet vim Legis, & obligat in conſcientia. Quia 1. ita docent omnes Theologi & Canoniſtæ, eſtque communis Eccleſiæ ſenſus. 2. Ex

---

obligatio agendi imponitur, partim obligatio jam inducta removetur. Dum *jus* abſolute nominatur, legis conditiones ei adjudicantur. Cum vero ab actuum frequentia repetitur ejuſdem origo, ipſius a lege ſeu a jure ſcripto diſcrimen aperitur. Reliqua, quæ adduntur, manifeſtant ejus generales effectus. Exemplum prioris effectus, qui eſt novum jus ſtatuere præter ſcriptam legem, petatur a matrimoniali impedimento diſparis cultus: poſterioris, qui eſt abolere ſcriptam legem, a Miſſa Parochiali feſtiva (N. 76.) Siquidem Bened. XIV. de illo ſcribit (§. 9. *Conſt. Singulari nobis*, die 5. Febr. an. 1748.) *Omnes ſentiunt, ob cultus diſparitatem irrita matrimonia eſſe, non quidem jure Sacrorum Canonum; ſed generali Eccleſiæ more, qui pluribus abhinc ſæculis viget, ac vim legis obtinet.* De hac vero ſic ait (lib. 11, *de Syn.* c. 14. n. 7. & 8.) *Conſtat, jure communi cautum eſſe, ut ſinguli Fideles diebus feſtis Miſſæ adſint parochiali. Inducta eſt ea obligatio ante Concilium Sardicenſe.... Eamdem legem plures inculcarunt poſteriores Synodi..... Verum hiſce ſanctionibus derogatum nunc eſt contraria conſuetudine, quam jam ſua ætate multis in locis inductam innuit Sanctus Antoninus.* Quantum attinet ad *dotes* conſuetudinis nunc deſcriptæ, illas ſic paucis perſtringit idem Benedict. XIV. (lib. 13. *de Syn.* c. 5. num. 5.) *Quod porro dicimus, legem ſive nunquam receptam, ſive receptam contraria conſuetudine deleri, intelligendum eſt, dummodo conſuetudo ceteras habeat conditiones, quæ a Jure in ea expoſcuntur, præcipue* in Can. Veritate cum ſeq. diſt. 8. Cap. Ad noſtram, & Cap. fin. de Conſuet. *Et primo quidem, ut ſit rationabilis, hoc eſt, neque Juri Divino, neque naturali contraria, neque expreſſe a Jure reprobata, aut in Legislatoris contemptum invecta. Deinde ut a majore Comunitatis parte libere & ſpontanee ſit inducta, pluribuſque, ac continuis actibus frequentata, animo legem tollendi. Demum ut adſit conſenſus Legislatoris, non quidem expreſſus, & perſonalis, qualem cum aliis neceſſarium voluit Pontius* lib. 6. de Matr. c. 6. num. 7. *ſed conſenſus legalis & juridicus, qui nimirum jam habetur per leges & canones, omnem conſuetudinem populi moribus inductam approbantes, eique vires tribuentes abrogandi legem, quod communiſſime ſentiunt Doctores congeſti a Suarez* lib. 7. de Legib. c. 18. num. 14. Ne cui autem videatur abſonum, Populi moribus ſubrui poſſe Superiorum ſtatuta, inquit (lib. 12. c. 8. num. 8.) *Sicuti optime ratiocinatur Barboſa* de Off. & pot. Epiſc. alleg. 93. num. 29. *quod conſuetudo prævaleat contra legem Superioris, id oritur ex ipſomet Superioris conſenſu, qui eam, etiam ſuæ legi obviantem, cum rationabilis, & diuturna eſt, ſtatuit tolerandam* in c. fin. de Conſuet. *Unde fit, ut ejuſdem Superioris auctoritati, & juriſdictioni nihil per illam cenſeatur detractum.* Notent, quæſo, iſta nonnulli juſti nimis, qui zelum habentes ſed non ſecundum ſcientiam, tuendarum legum, atque perfectionis Chriſtianæ promovendæ, quamlibet fere conſuetudinem contra humanas etiam leges, ceu corruptelam noxiam, repudiant, minime ſibi perſuadere valentes, quomodo Legislator ullus poſſit conſentire in deſtructionem proprii Statuti. Sicut Legislatores coguntur interdum novis legibus derogare aliis ſuis prioribus, quia ob variationem circumſtantiarum cernunt in iſtis ſenſim defeciſſe conditiones cuivis legi neceſſarias, ita quandoque ejuſmodi derogationem ſola conſuetudine fieri annuunt; quæ certe ubi longævo tempore jam invaluit, & dotibus reliquis inſtructa eſt, nec ambigue nec fallaciter indicat contrariam legem ſcriptam amplius non eſſe aut *neceſſariam*, aut *utilem*, aut *juſtam*, aut *loco, temporique convenientem* &c. ut ait S. Iſidorus in textu ejuſdem qu. Dein, ſi æquo animo ferendum eſt onus, quod communitati imponunt conſuetudines inductæ *præter* leges; cur acceptandum non erit levamen, quod adfuerunt eidem conſuetudines enatæ, ac roboratæ *contra* leges? Legantur hanc ad rem, quæ univerſim de *legum mutatione* ſcripſere probati Auctores, præſertim D. Thom. (1. 2. q. 97. art. 2. 3.) nec non Cl. Covarr. (2. part. Relect. in c. *Alma*, initio). Recolatur itidem Grat. (in c. ult. §. *Jus vero*, diſt. 6.) jus conſuetudinarium, quoad originem, haud inepte feciſſe coævum Orbi condito. Porro, ut ad noſtrum propoſitum redeamus, *effectus* conſuetudinis recenſentur his tres ab Angelico laudato (art. 3.) *conſuetudo & habet vim legis, & legem abolet, & eſt legum interpretatrix.* Ex hoc triplici effectu derivata videtur illa vulgaris diviſio conſuetudinis in eam, quæ *juxta*, *præter*, *contra* legem eſt. Duo poſteriores effectus, ex dictis utcumque innoteſcunt, & multo magis ex textu Auctoris q. 5. & 6. ſeq.) primum vero jam præoccupavimus declarantes *uſualem* legum interpretationem. (Nota 1. ad q. 1. c. 5.) Duo tamen circa hanc remanent obſervanda, 1. Quod ibi diximus interpretationem *uſualem authenticam fundare jus conſuetudinarium*, non eſt intelligendum de novo aut peculiari jure, *proprio* ipſius uſus ſeu conſuetudinis interpretatricis, ſed hoc dumtaxat ſenſu, quatenus conſuetudo, ubi authentica eſt, vim veri juris habet, utpote dilucidans, proponens, & confirmans ipſum jus ſcriptum, tali modo ut non liceat cuipiam rejicere hanc interpretationem: quamvis ſi jus ſcriptum non extaret, poſſet ipſa conſuetudo novum jus per ſe conſtituere. 2. Quod ibidem monuimus: conſuetudinem poſſe interpretari legem non tantum per modum *doctrinæ*, ſed etiam *autenticæ*, pariter accipiendum ſenſu reſtricto, non univerſali. Nam ſi modus authenticus ſic intelligatur, ut conſuetudo habeat vim vel inducendi pro vera lege ſenſum aliquem, tametſi in lege non contineatur, nec ſit juxta primariam Legislatoris intentionem; vel abrogandi aut ipſam legem, aut ſenſum legis a Legislatore ſpectatum: tunc palam eſt, conſuetudini nullatenus competere interpretationem authenticam hujuſcemodi, ubi circa *naturalem*, aut *Divinam* legem verſatur; ſed reſpectu dumtaxat *humanarum* legum, quibus conſuetudo legitima æquipollet. Exemplum vero de *Baptiſmo* ad Divinam legem pertinente ibi protulimus, ſolum animo exhibendi ſpeciem aliquam ſplendidæ, & irrefragabilis conſuetudinis. Hactenus veluti in tabula, rudi licet, expreſſimus ſingula quatuor capita eorum, quæ de Conſuetudine videbantur neceſſario inveſtiganda, & explananda. Unicum reſtat diluendum dubium, quod poteſt quorumdam animis hærere circa *Deſuetudinem*, & *Præſcriptionem*, quidnam ſcilicet eæ ſint, & quomodo a *Conſuetudine* differant. Reſp. 1. *Deſuetudo* nihil eſt aliud, quam non uſus, quando videlicet legem a Superiore ſtatutam

Com-

2. Ex S. Aug. ep. 89. *In his rebus de quibus nihil certi ſtatuit Scriptura divina, mos populi Dei, vel inſtituta majorum pro Lege tenenda ſunt*. 3. Ex l. 32. & 33. §. *de Lege*. 4. Quia tali conſuetudini nihil deeſt ut vim Legis habeat. Nam eſt materia proportionata, poteſtas, & voluntas obligandi communitatem ſufficienter exteris declarata.

Eſt autem duplex conſuetudo vim legis habens, nempe præſcripta, & non præſcripta (1). Prior eſt ea, quæ longi temporis diuturnitate vim Legis obtinet per conſenſum legalem Principis. Tempus autem longum in Jure dicitur tempus ſaltem 10. annorum, quod debet eſſe continuum, nec interruptum per actus contrarios ſuperioris reſiſtentis, vel populi eam interrumpentis. Conſuetudo non præſcripte, & tamen vim Legis habens, eſt ea, quæ ſine diuturnitate longi temporis vim obtinet per conſenſum Principis perſonalem, ſaltem tacitum, Principe videlicet ſciente & non impediente id quod fit, cum poſſet facile impedire, deberetque, niſi tacite conſentiret.

Reſp. 2. Ut conſuetudo vim Legis habeat & obliget, hæ conditiones ex communi ſententia requiruntur. 1. Ut ſit honeſta (2), & utilis bono communi. Nam talis debet eſſe lex eſſentialiter. Hinc conſuetudo non poteſt habere rationem Legis, ſi ſit noxia, vel inutilis, vel contra bonos mores; ſed eſt mera corruptela.

2. Ut inducatur a communitate perfecta per actus voluntarios & publicos (3). Nam actus iterati non inducunt

---

Communitas non ſervat. Hoc porro dupliciter evenire poteſt, juxta duplicem hypotheſim, in qua fingimus legem non obſervari. Si lex non obſervatur, ubi non occurrit ulla ejuſdem obſervandæ occaſio: tunc non uſus, ſeu deſuetudo nullum jus aut tollit, aut inducit. Quod ſi lex non obſervatur, quando ejuſdem obſervandæ neceſſitas ingruit, tunc non uſus, ſeu deſuetudo morali judicio idem eſt, ac conſuetudo; adeoque poteſt legem abrogare, quoties concurrant conditiones a DD. requiſitæ ad legitimam conſuetudinem. Reſp. 3. *Præſcriptio*, uti eam definiunt Juriſconſulti, eſt *acquiſitio, vel adjectio dominii, per continuationem poſſeſſionis temporis lege definiti*. Illius a Conſuetudine diſcrimen in hoc præcipue ſitum eſt: quod præſcriptio jus proprietatis, & privatis qua talibus pariat: conſuetudo autem jus legale, & generale Communitati qua tali adjiciat. De hoc diſcrimine Covarruv. (par. 2. Relect. in C. *Poſſeſſor*, §. 3. n. 2.) legere præſtabit. Jam vero his omnibus in anteceſſum prælibatis, haud dubito, quin Lector & facilius, & dilucidius ſit percepturus, quæ deinceps in textu Auctoris de hac graviſſima materia exarata inveniet.

(1) De hac Conſuetudinis diviſione mentionem non fecimus in ſuperiori præliminari Nota, quoniam ea particularis diviſio eſt; quæ ſcilicet oritur ex una conditione conſuetudinis in hoc ſita, quod conſuetudo ſit *legitime præſcripta*.

(2) *Honeſtam* ſeu *rationabilem* conſuetudinem non eodem modo dipingunt ſinguli Doctores. Certum videtur, talem eſſe, ac vocari non poſſe, ſi vel adverſatur juri Naturali, aut Divino; vel pernicioſa ſit bono communi; vel Jure Canonico reprobetur; vel Eccleſiaſticæ libertati opponatur; vel Legislatoris contemptum aut ſcandalum pariat. Ubi horum quidpiam præſeferat, non conſuetudinis, ſed corruptelæ appellatione deſignanda, ut Bened. XIV. (lib. 11. *de Syn.* c. 1. n. 2. & aliis ſeq. c.) præclare oſtendit. Porro licet conſuetudo irrationabilis in Divino judicio, & in foro conſcientiæ nec a culpa, nec a pœna excuſet: attamen in externo foro judiciali ſæpe immunis eſt, vel a tota pœna, vel a parte pœnæ, ut Juriſconſulti paſſim tradunt, præſertimque Covarruv. (par. 2. de Matr. c. 7. §. 3. & par. 1. Relect. c. *Quamvis pactum*, §. 7.) quo poſtremo loco ita ſcribit: *Tametſi contingat quibuſdam rationibus peculiaribus minime puniri in Republica actum aliquem, qui legi naturali, & Divinæ contrarius ſit, ut ſimplex fornicatio in meretricibus, non tamen id accidit ratione conſuetudinis excuſantis a pœna; ſed quia Reipublicæ intereſt ob morum pravitatem eam fornicationem diſſimulatione quadam permittere ad majus malum evitandum*. Opponet quis, quomodo rationabilis & honeſta unquam evadere poteſt conſuetudo, quæ legem eliminat rationabilem, & honeſtam? Reſp. Oppoſitio iſta, ſi vim habet, convellit quamlibet legem ſcriptam, qua aliæ priores antiquantur. Reſponſionem igitur ſume ex iis, quæ diximus contra Anticonſuetudinarios in nota 1. ſuperiore. Ex Panormit. (in c. fin. de Conſtit.) conſideratæ una ratione, & unico fine conſuetudo contra legem utique non poteſt eſſe rationabilis, ſed conſideratis diverſis rationibus poteſt eſſe talis. Nam finis bonus, & aliæ circumſtantiæ, ob quas lex prius dicebatur rationabilis poſſunt ſucceſſu temporis deficere in tanta rerum humanarum viciſſitudine: aliunde vero bonus, aut melior eſſe poteſt finis, cui inducta contra legem conſuetudo innititur. Sic ex. gr. Canonica lex ſtatuit, ut Epiſcopus tractet negotia cum conſenſu Capituli, quia firmius eſt judicium plurium: nihilominus conſuetudo poteſt introducere contrarium ex alio fine, ſcilicet ut facilius expediantur Eccleſiæ negotia. Ceterum, dum conſuetudo hic propugnatur ceu rationabilis, id debet intelligi de conſuetudine in *facto eſſe*, quando nempe ei jam favet conſenſus Legislatoris ſaltem legalis, ſeu in jure ſcripto expreſſus; non autem de conſuetudine in *fieri*, quæ fere ſemper inchoatur per actus illicitos, quoties via præſcriptionis *potiſſime inducitur*.

(3) Quænam dicenda ſit *Communitas perfecta*, jam initio hujus Tract. (lect. 1. q. 1.) Auctor explicavit. Communitas, *ſeu multitudo, in qua conſuetudo introducitur, duplicis conditionis eſſe poteſt*, ex Angelico (1. 2. q. 97. ar. 3. ad 3.) *Si ſit libera multitudo, quæ poſſit ſibi legem facere: puls eſt conſenſus totius multitudinis ad aliquid obſervandum, quam auctoritas Principis, qui non habet poteſtatem condendi legem, niſi in quantum gerit perſonam multitudinis. Si vero multitudo non habet liberam poteſtatem condendi ſibi legem, vel legem a ſuperiore poteſtate poſitam removendi, tamen ipſa conſuetudo in tali multitudine prævalens obtinet vim legis, in quantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legem imponere*. Quot autem requirantur actus ad inducendam conſuetudinem, præciſe definiri nequit. Hæc ſolum generalis regula aſſignari ſolet, qua ſtatuitur, tot requiri & ſufficere, quot ſunt neceſſarii, ut prudenter judicari poſſit aliquid a Communitate ſolere fieri tamquam ex conſuetudine obligante.

ducunt conſuetudinem vim legis habentem, niſi ratione conſenſus communitatis, qui per tales actus declaretur, & cui Princeps ſe accommodat. Porro cenſetur fieri a tota communitate, quod fit a majore illius parte; *l.* 19. §. *ad municip.*

3. Ut actus, ex quibus oritur conſuetudo, fiant cum animo (1) inducendæ obligationis: quia conſuetudo non habet vim obligandi, niſi voluntate populi, cui Princeps conſentit. Hinc conſuetudines inductæ tantum devotionis cauſſa, & ſine animo ſe obligandi, non obligant; ut conſuetudo per quotidie recitandi Salutationem Angelicam ad pulſum campanæ.

Conſuetudo autem cenſetur eſſe inducta animo obligandi ſe, & revera obligare, 1. Si ita Doctores communiter ſentiant. Nam communis ſenſus prudentum & peritorum evidentiam moralem parit, in rebus ab hominum opinione & uſu pendentibus, in quibus ſe habent, ut multitudo teſtium omni exceptione majorum. 2. Si conſuetudo ſit rei gravis ac difficilis, & tamen diu, conſtanter, & communiter ſervetur a majore parte communitatis: plurimi enim non ſolent citra motivum obligationis ita convenire in ejuſmodi actibus. 3. Si viri prudentes & timorati male ſentiant de non ſervantibus conſuetudinem, aut populus inde ſcandalizetur. 4. Si Prælati, vel Magiſtratus puniant, vel graviter reprehendant eos, qui non ſervant conſuetudinem; id enim non fit, niſi violetur aliqua obbligatio.

4. Ut adſit Principis conſenſus, vel perſonalis, vel ſaltem legalis. Quia lex & vis legis non poteſt eſſe niſi ab habente poteſtatem legislativam, ideoque nec ſine illius conſenſu. Princeps autem conſentit perſonaliter, cum per ſe immediate conſentit, vel dando licentiam ut inducatur conſuetudo obligans, vel approbando conſuetudinem expreſſe aut tacite. Conſentit legaliter quando ipſe, vel prædeceſſores ejus tulerunt aut receperunt legem, qua approbantur conſuetudines rationabiles & legitime præſcriptæ. (2)

Quæſt. VI. *An conſuetudo poteſt abrogare Legem?*

Reſp. 1. Nulla conſuetudo poteſt abrogare legem naturalem. *Ita omnes*. Quia hæc ſtatuit ſolum ea, quæ neceſſario & ex natura rei agenda vel omittenda ſunt ad vivendum honeſte. Hinc cap. ult. *de conſuet.* Gregor. XI. ait. *Cum tanto ſint graviora peccata, quanto diutius infelicem animam detinent alligatam, nemo ſanæ mentis intelligit naturali juri, (cujus tranſgreſſio periculum ſalutis inducit) quacumque conſuetudine, quæ dicenda eſt verius in hac parte corruptela, poſſe aliquatenus derogari*. Neque etiam poteſt abrogare legem Evangelicam, quia Deus vult illam integram ſervari uſque ad conſummationem ſæculi. Præterea cum utraque Lex lata ſit a Deo, nullus homo poteſt eam abrogare: nam poteſtas & voluntas inferioris non poteſt prævalere poteſtati & voluntati ſuperioris. (3)

Reſp. 2. Conſuetudo, ſi ſit rationabilis & legitime

---

(1) Neceſſarium eſſe animum inducendi obligationem: hoc eſt, intentionem requiri coſtituendi multiplicatione actum aliquod jus, aut *præceptivum*, ſi conſuetudo ſit *præter* legem, aut *permiſſivum*, ſi conſuetudo ſit *contra* legem: hinc liquet, quia ſicuti ſtatutum nullum poteſt vim legis obtinere, niſi Legislator velit per illud ſubditis revera præcipere: Ita, ut conſuetudo legis rationem induat, neceſſe eſt introducatur cum intentione præcipiendi, ſeu obligandi Communitatem ad illam ſervandam. Sic ex. ca. ſi indicto ſemel jejunio ab Epiſcopo, ad avertendum periculum imminens terræmotus, vel alterius graviſſimæ calamitatis, aliqua Religioſa Familia animo ſeſe obligandi illud diu ſervet eodem die anniverſario, nullum dubium, quin ea teneatur deinceps jejunare. *Tunc quippe* (ut Bened. XIV. lib. *de Syn.* c. 4. n. 6. notat) *jejunandi obligatio non oritur ab Epiſcopi juriſdictione, ſed ab ipſa conſuetudine, quæ vim habet inducendi legis obligationem*. Vice verſa, cum piæ conſuetudines audiendi tres Miſſas in Natali Domini, jejunandi in vigiliis Deiparæ, dempta vigilia Aſſumptionis, certis diebus abſtinendi ab operibus ſervilibus, recitandi peculiares preces, & alia peragendi ex mera populi devotione introducta, non ſerventur a Communitate eo quem prædiximus animo; exinde ſequitur, eaſdem quamtumvis univerſales, ſtabileſque nullam procreare obligationem in *conſcientia*, & ideo omiſſionem ipſarum *per ſe* loquendo omni culpa vacare, etſi *per accidens* poſſint eſſe conjunctæ cum aliquo peccato ſcandali, negligentiæ, otioſitatis &c. Hinc autem dignoſcere poterunt Confeſſarii, num recta, vel erronea ſit conſcientia Pœnitentium illorum, qui de hujuſmodi omiſſionibus interdum ſe accuſant in Sacramentali judicio, & quidnam proinde ipſis reponendum ſit. Porro memorata intentio inducendi jus aliquod præceptivum per frequentatos actus poteſt vel gravem, vel levem parere obligationem in conſcientia, prout Communitas intendit ſe obligare (quemadmodum de ipſis legibus Auctor ſtatuit c. 2. q. 3.) quia ſcilicet, ex trito Moralium effato, *actus agentium non operantur ultra intentionem eorum*.

(2) De hoc *conſenſu*, qui ex parte Principis, ſeu Reipublicæ habentis poteſtatem leges ferendi, ad conſuetudinem requiritur, vide textum duplicem Benedict. XIV. (in Nota 1. de *Conſuet.*) a nobis prolatum. Jam vero ſi quatuor iſtis conditionibus ab Auctore hucuſque expoſitis addatur & altera de *longævitate* ſeu *præſcriptione* conſuetudinis, quam ipſe in ſeq. q. ediſſerit, erunt cuique perſpectæ dotes omnes genuinæ, validæque conſuetudinis, quas Rom. Pont. & DD. ſolent ſimul complecti, ubi conſuetudinem vocant *rationabilem*, & *legitime præſcriptam*. Nam dum *rationabilis* dicitur, indicatur honeſtas conſuetudinis, uſus majoris partis Communitatis, & intentio inducendi jus: ubi vero *legitime præſcripta* appellantur, innuitur diuturnitas uſus, & conſenſus Principis in illum.

(3) Exempla hujus communiſſimæ theſis obvia ſunt in variis hominum cœtibus, ampla & ſpatioſa via ſæculi incedentium. Mentiri, ſcortari, blaſphemare, decipere, fœnerari, pejerare in contractibus: in judiciis leges circumvenire, & perſonas accipere; innocentes ſupplantare, expoliare viduas & pupillos, pauperes opprimere, bona Eccleſiæ invadere, ac diſſipare; ſimonias exercere; pupillis offendicula præbere; poſt vota proprietatem fovere, & quotquot ſunt hujus generis alia, quantacumque temporis diuturnitate, atque hominum uſu & favore nitatur, nullatenus honeſtari poſſunt, nec nihilum derogant naturali,

me præscripta, habet vim abrogandi legem humanam. *Ita omnes*: Constat, 1. ex Jure, tum civili, l. 34. §. de Legibus *Rectissime illud receptum est, ut Leges non solum suffragio Legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur*. Tum canonico; cap. ult. cit. de consuetud. *Licet longævæ consuetudinis non sit vilis auctoritas, non tamen est usque adeo valitura, ut vel juri positivo debeat præjudicium generare, nisi fuerit rationabilis, & legitime sit præscripta*. 2. Quia posita tali consuetudine, Princeps consentit saltem legaliter, ut lex non amplius obliget. Obligationis autem perseverantia, sicut ejus impositio, pendet a libera voluntate Principis.

Dixi, *si sit rationabilis &c.* Nam ex cap. cit. & ex consensu Doctorum, hæc duo requiruntur. Jam vero ut consuetudo sit rationabilis, non debet legi naturali, aut evangelicæ, aut debito ordini aut immunitati Ecclesiasticæ adversari; nec a jure canonico reprobari, nec peccandi licentiam aut occasionem præbere: vel alia ratione communitati nocere, nec aliquam indecentiam continere; & præterea debet reipsa expedire, Legem tunc jam non obligare, ne scilicet peccata multiplicentur, neve subditi ad observantiam rei difficilis tamdiu adstringantur.

Ut autem sit legitime præscripta, debet esse continua toto tempore requisito ad præscribendum, non contradicente superiore. Sed cum hoc tempus non sit in jure definitum quoad Leges, secundum multos requiritur idem tempus, quod ad præscriptionem bonorum ac jurium statutum est. Quare leges civiles 10. annis præscribuntur; Ecclesiasticæ vero, cum sint jura Ecclesiastica, 40. annis præscribuntur, si non resistat superior. Ita *S. Antonin. Navar. Azor, Fagnan. Suarez*, asserens hanc esse communem sententiam. Nec obstat, quod requirantur 100. anni ad præscribendum bona (1) propria Ecclesiæ Romanæ, quia Leges Pontificiæ sunt Leges communes toti Ecclesiæ. Sed alii volunt Leges etiam Ecclesiasticas præscribi decennio; quia, inquiunt, ad hanc præscriptionem requiritur & sufficit longum tempus, quod in jure civili censetur spatium 10. annorum: & jus civile valet in rebus Ecclesiasticis, quando jure canonico præter illud nil constitutum est. Non est autem constitutum jure canonico, ut ad abrogandam Legem Ecclesiasticam tempus longius quam 10. annorum requiratur. (2)

Obj. 1.

---

li, Divinoque jure talia prohibenti. Namque ex D. Cypriano (Ep. 74.) *consuetudo sine veritate, vetustas erroris est*: atque ex Alex. III. (lib. 2. Decr. tit. 3. c. 8.) *diuturnitas temporis non diminuit peccata, sed auget*: nec juxta Albertum M. (Opusc. de Virt.) *minus peccat, qui cum multis peccat, nec minus ardebit, qui cum multis damnabitur*. Vid. N. 140. ubi de ornatu mulierum plane impudico. At dices: S. August. scribit (lib. 22. contr. Faust. c. 47.) *habere plures uxores, quando mos erat, crimen non fuisse*. Resp. non ob purum putumque veterum Patriarcharum morem, seu consuetudinem licita tunc erat polygamia, cum in Lamecho, & ceteris ante diluvianis legatur damnata; sed ob specialem Dei dispensationem, unde mos ille post diluvium prodierat, illius temporis conditione ita exigente. Petes, quid sentiendum de pervagata consuetudine recipiendi pro collatione rerum sacrarum pecuniam, aut alia pretio æstimabilia? Vide Angelicum (2. 2. q. 100. art. 2. ad 4.) Urgebis, quid de Sacris Concionatoribus, qui ad salarium respicientes Christum annuntiant? Vid. Seraphicum (Opusc. *de Paupertate Christi* art. 2. ad 17. & in 4. sent. dist. 38. art. 1. q. 3.) quo posteriori loco præclare ostendit, quandonam universim loquendo ob *finium pluralitatem* honestæ, aut inhonestæ evadant humanæ actiones.

(1) Quandoquidem istud unice statutum sit de bonis propriis E. R.

(2) Ut consuetudo aliqua sit, & dicatur *legitime præscripta*, quale temporis spatium præcise requiratur, jure saltem Canonico designatum non est; siquidem in eo generalibus solum loquendi formulis postulatur *longævus usus, consuetudo longa &c.* Hinc maxima varietas ac dissonantia inter DD. qua Theologos, qua Canonistas detegitur circa hujusce temporis determinationem, adeo quidem, ut quinque ad minus notari possint diversæ opiniones, quas hic singillatim describere opus non est. Harum una inhærens Aristotelis monito (lib. 1. Rhet.) *in his quæ lege definita non sunt, melius est judicis arbitrio rem relinquere*, omnino contendit, nullam dari posse certam regulam circa quantitatem temporis ad præscribendum necessarii: sed relinquendum esse judicio prudentis statuere tempus sufficiens, qui illud pro varietate circumstantiarum vel limitare, vel ampliare potest, ac debet. Reliquæ autem in determinato tempore stabiliendo laborant, ita tamen, ut ob mutuum conflictum illud valde incertum reddant. Ut quidpiam eloquar (non quidem ad definiendum, quod meam facultatem prorsus excedit; sed ad indicanda dumtaxat ea, quæ videntur scitu necessaria, ut saltem possit perspicue apprehendi series integra istius discrepationis) sic statuo. Consuetudo inducitur aut via *conniventiæ*, aut via *præscriptionis*, hoc est, vel Legislatore seu Principe sciente, & indulgente, vel Legislatore penitus ignorante. Item consuetudo vel *contra*, vel *præter* legem esse fingitur; &, si contra legem, vel lex non fuit adhuc usu recepta, vel jam recepta, & aliquamdiu moribus comprobata. His positis, si sermo sit de consuetudine, quæ sciente Legislatore stat contra legem necdum receptam, inquit Bened. XIV. (lib. 13. *de Synod.* c. 5. n. 3.) *certum videtur, nullum temporis spatium esse necessarium, quando Legislator scit, suam legem non recipi; & cum commode possit ejusdem observationem urgere, dissimulat, tacetque, neque in transgressores animadvertit: tunc quippe post paucos actus a Superiore toleratos præsumitur, quod idem, per hanc ipsam conniventiam, suam legem tacite revocet, nolitque ea obstringere communitatem, cui displicet*. Hoc ipsum, ob eamdem rationem subnixam scientia & conniventia Legislatoris, videtur sentiendum, etiam ubi consuetudo militat contra legem jam receptam, vel quando consuetudo solum præter legem inducitur. Unde P. Kennus (Tract. *de Leg.* disp. 3. q. 15. art. 3.) *Si lex nova introducatur, vel antiqua abrogetur via conniventiæ, nullum tempus determinatum requiritur, sed sufficit illud, quod spectata Superioris absentia, vel præsentia, rei gravitate, loci aut temporis circumstantiis, satis declarare videtur tacitum consensum vel circa legem novam in-*

Obj. 1. Illud cap. 3. de conſuet. *Conſuetudo*, *quæ canonicis obviat inſtitutis*, *nullius debet eſſe momenti*. Et illud cap. 8. de ſententia & re judicata; *Licet uſus vel conſuetudinis non minima ſit auctoritas : nunquam tamen veritati*, *aut Legi præjudicat*.

Reſp. In illis capitulis agitur de conſuetudine, quæ ſit contra rectam rationem, & debitum ordinem: vel de conſuetudine reprobata, aut cui ſuperior contradicit; non vero de conſuetudine rationabili, & legitime præſcripta.

Obj. 2. Conſuetudo contra legem non eſt rationabilis: nam fit per actus pravos, & prohibitos, ideoque contra rationem. Ergo non poteſt abrogare legem. *Reſp.* conſuetudo contra legem humanam non eſt quidem rationabilis, quando incipit, donec completa ſit per longum tempus ad præſcriptionem requiſitum: unde tunc non excuſat a tranſgreſſione legis. At conſuetudo, quæ non adverſatur legi divinæ, nec bono communi, nec debito ordini, & cui per longum tempus legislator non reſiſtit, cenſetur ſufficienter rationabilis ad abrogandam legem humanam.

Obj. 3. Ad præſcriptionem validam bonorum requiritur bona fides continua præſcribentis. Ergo cum major pars populi agentis contra legem ſine conſenſu Principis non ſit bonæ fidei, ſaltem prioribus annis, non poteſt præſcribere contra Legem.

Reſp. Bona fides continua requiritur ad præſcriptionem bonorum, non vero ad præſcriptionem legum. Ratio diſparitatis eſt, quia per præſcriptionem bonorum transfertur eorum dominium invito domino, ad lites aliaque incommoda vitanda: quare ſi valeret in bonis præſcriptio malæ fidei, aperiretur via fraudibus & rapinis majoribuſque incommodis, quam ſint ea, quæ lex præſcriptionis vitare intendit. At præſcriptio contra legem non fit invito legislatore, ſed eo conſentiente legaliter, & habente poteſtatem abrogandi conſuetudinem legi contrariam.

Obſerv. 1. Juxta communem ſententiam, conſuetudo contra legem præſcribit, licet ignoretur a Principe: quia ad hoc ſufficit conſenſus legalis, qui habetur in jure canonico & civili ſupra cit. Hoc eſt, ſufficit quod conſuetudo ſit rationabilis, & certo tempore duraverit, ſuperiore non contradicente, quippe Princeps generatim conſenſit, ut omnis ejuſmodi conſuetudo legem abrogaret, hoc ipſo quo ipſe, vel ejus prædeceſſor legem de hoc tulit vel recepit, vel id uſu receptum non improbavit. Neque leges requirunt ut Princeps norit conſuetudinem, ſed ſolum ut conſuetudo ſit rationabilis & legitime præſcripta. Immo ſi hanc norit, & perſonaliter conſentiat ut lex non amplius obliget, hoc ipſo lex non obligat. Nam (ut paſſim docent Theologi & Canoniſtæ, teſte Leſſio) ut conſuetudo tollat legem, ſolum requiritur, ut paſſim non ſervetur, quando occurrit ſervanda, ſciente Principe, & non ſe opponente: dum enim ſcit legem ſuam non ſervari, & ſilet, cenſetur conſentire ut non ſervetur, ne Reſpublica perturbetur, peccata multiplicentur &c.

2. Ut lex toti Eccleſiæ communis abrogetur in aliqua tantum provincia per deſuetudinem, vel conſuetudinem contrariam, ſatis eſt ut non ſervetur a majore parte provinciæ, non contradicentibus ſuperioribus toto tempore ad præſcriptionem requiſito. Sic in quibuſdam diœceſibus conſuetudo abrogavit legem communem jejunandi in vigiliis S. Thomæ, & S. Bartholomæi, & ſervandi eorum feſtum. Item conſuetudo veſcendi carnibus diebus Sabbati a feſto Nativitatis Chriſti uſque ad feſtum Purificationis incluſive, abrogavit in variis diœceſibus legem communem abſtinendi a carnibus ſingulis Sabbatis totius anni. Nam Conſuetudo ſpecialis legitime præſcripta abrogat legem ſpecialiter, ubi viget ipſa conſuetudo; abrogat autem generaliter, ſi ſit generalis.

3. In dubio an lex abrogata ſit, ipſa obligat. Nam lex lata obligat quandiu non conſtat eam non vigere. Quia lex eſt ſemper in poſſeſſione obligandi, & in dubio non amittitur poſſeſſio. Deinde in dubio tutior pars ſemper eligi debet.

4. Cum lex tota poſſit conſuetudine abrogari, a fortiori lex pœnalis poteſt conſuetudine fieri non pœnalis, & lex mixta fieri pure pœnalis. Item conſuetudo poteſt derogare legi, ſeu tollere partem legis, remanente alia. (1)

5. Præ-

---

troducendam, *vel circa veterem abrogandam : quod multum a prudenti judicio pendet*. Quod ſi conſuetudo inducitur ſola via præſcriptionis, Legislatore illam ignorante, atque, de materia agitur Morali ſeu Canonica: tunc rurſus ea vel eſt præter legem, vel contra legem nondum tamen receptam; & utroque in caſu fere plerique Scriptores nunc ajunt ſufficere decennium, quod ad abrogandam legem civilem ſufficere apud omnes in confeſſo eſt. Vel eadem conſuetudo eſt contra legem Eccleſiaſticam jamdiu receptam & ſervatam a communitate ſubdita: atque in hoc poſtremo caſu Doctores incaleſcente pugna valde inter ſe digladiantur, aliis non amplius quam 10. annos; aliis, iiſque numero & auctoritate forſan præſtantibus 40. annos exigentibus. Bened. XIV. (loc. cit. n. 3. & 4.) proponit quidem & hanc alteram hypotheſim de via præſcriptionis, ſed recitatis variantibus opinionibus, quæ de eadem circumferuntur, nihil expreſſe determinat. Niſi forte inferas, ipſum magis propendere in eam opinionem, quæ decennio contenta eſt indiſtincte in quovis expoſito caſu; quia ſcilicet illam poſtremo loco recenſet ac declarat, ſicuti Auctor quoque hic facit. Quantum mihi videtur omnium plane minimo, ejuſmodi opinio, acri & maturo judicio expenſa, apparet tum veritati ſimilior, tum æquitati proximior. Nam Jus Canonicum nonniſi *longum uſum* ad *præſcriptam* conſuetudinem abſolute & indefinite expoſtulat; aliunde vero expreſſa Juris Civilis declaratione, adeoque judicio hominum prudentum graviſſimo, etiam *decennalis uſus* cenſetur *longus* ſeu *longævus*.

(1) Abſolute parem eſſe vim juris *ſcripti*, & *conſuetudinarii*, Canoniſtæ docent ad unum omnes. Sicuti ergo lex potuit primitus condi vel quoad partem dumtaxat, vel ſine ulla pœna; ita poſtquam ſecus lata eſt, conſuetudo legitima poterit illam talem reddere. Profecto in legibus fere innumeris, quæ in Jure Canonico continentur, conſuetudinis contrariæ, ſeu deſuetudinis vi mutationem contigiſſe alterutro modo, tam evidens eſt, quam quod maxime. Sic ex. cau. Concil. Lateran. ſub Leone X. (ſeſſ. 6.) ſanxit unico legis graviſſimæ tenore, ut *in foro con-*

5. Præter consuetudinem hic intelligitur etiam desuetudo, seu non usus. Porro consuetudo legem abrogans inchoatur, saltem plerumque (1), per actus peccaminosos priorum, qui legem non servant, deinde continuatur plerisque bona fide agentibus, & putantibus legem jam non vigere; demum exacto decennio, vel quadragesimo anno, desit obligatio legis. (2)

Quæst. VII. *An consuetudo etiam immemorialis potest abrogari per Legem contrariam subsequentem?*

Resp. Affirmat. ex cap. 1. *de constit. in 6.* Quia consuetudo non habet vim nisi auctoritate Principis illam approbantis, qui eadem auctoritate potest eam reprobare. Præterea consuetudo præcedens non habet majorem vim quam lex præcedens, quæ tamen potest abrogari per consuetudinem contrariam subsequentem.

Non abrogatur tamen consuetudo particularis per legem contrariam, nisi recte præsumatur Princeps illam nosse saltem confuse, & voluisse eam abrogare, ex c. 1. *de constit. in 6.* (3) Hinc consuetudo particularis unius provinciæ non abrogatur per legem generalem totius Ecclesiæ, vel Regni; nisi in Lege fiat ejus mentio speciatim, vel per clausulam generalem dicatur: *Non obstante quacumque consuetudine, etiam immemoriali:* quia alioquin Princeps præsumitur ignorare consuetudinem particularem, ideoque non voluisse illam abrogare; & jus statuit, ut aliter talis consuetudo non abrogetur. E contra quia consuetudines universales præsumuntur esse notæ Principi, abrogantur eo ipso quod Princeps fert legem contrariam, etiam sine clausula universali derogatoria, quia videlicet statuit contrarium consuetudinis sibi satis notæ. (4)

AP-

---

conscientiæ nemo blasphemiæ reus absque gravissima pœnitentia severi Confessoris arbitrio injuncta possit absolvi; ut audiens blasphemantem teneatur eum verbis graviter objurgare, si citra periculum suum id fieri posse contingat; ut eumdem teneatur deferre apud judicem Ecclesiasticum, seu Sæcularem, intra triduum. Nunc tamen vix invenire est, ubi talis lex obliget quoad *omnes* partes; quia usu non recepta. Idem dicas, relate ad plures Regiones extra Italiam, de celebri Pii V. Extrav. *Cum onus*, de Censibus. Pariter, quantum ad pœnas, numquid Clerici arma deferentes, comamque nutrientes, ubique nunc mulctantur juxta præscriptum veterum Canonum? (2. & 3. tit. 1. de Vit. & Honest. Cler. l. 3. Decr.) *Clerici arma portantes excommunicentur. Si quis ex Clericis comam relaxaverit, anathema sit.*

(1) Interdum, non semper evenit, ut dum consuetudine seu desuetudine lex tollitur, non peccent ii, qui etiam in ipso principio legem non servant: quatenus nempe, licet verba legis non sequantur, attamen agunt juxta Legislatoris mentem aut veram, aut præsumptam. Quomodo id intelligendum sit, disce ex Angelico ita scribente (1. 2. q. 97. art. 3. ad 2.) *Leges humanæ in aliquibus casibus deficiunt. Unde possibile est quandoque præter legem agere, in casu scilicet, quo deficit lex; & tamen actus non erit malus. Et cum tales casus multiplicantur propter aliquam mutationem hominum; tunc manifestatur per consuetudinem, quod lex ulterius non est utilis, sicut manifestaretur, si lex contraria verbo promulgaretur. Si autem adhuc maneat ratio eadem, propter quam prima lex utilis erat; non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit. Nisi forte propter hoc solum inutilis lex videatur, quoniam non est possibilis secundum consuetudinem patriæ, quæ erat una de conditionibus legis; difficile enim est consuetudinem multitudinis removere.*

(2) Cur actus persæpe *peccaminosi* initio tandem conflent consuetudinem legitimam, qua lex humana amovetur, actus vero *vitiosi* nunquam possint consuetudinem procreare, quæ naturalem aut Divinam legem abroget, discrimen facile patebit ex hactenus dictis. Nam ratio *humanæ* legis potest tandem deficere, ac sæpe deficit, teste Angelico citato: nunquam vero ratio legis *Naturalis*, *aut Divinæ*. Ex quo fit, quod etiam ipsa humana consuetudo, quantumvis valde diuturna, semper prava foret corruptela, si constanter primitiva ratio humanæ legis perduraret: sicuti illegitima & cassa censenda foret alia lex scripta eidem primæ legi contraria.

(3) Canonem ab Auctore indicatum e re erit hic integrum transcribere. Bonif. VIII. ibi sic decernit; *Licet Rom. Pontifex, qui jura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere, constitutionem condendo posteriorem, priorem, quamvis de ipsa mentionem non faciat, revocare noscatur: quia tamen locorum specialium, & personarum singularium consuetudines, & statuta; cum sint facti, & in facto consistant, potest probabiliter ignorare; ipsis, dum tamen sint rationabilia per constitutionem a se noviter editam, nisi expresse caveatur in ipsa, non intelligitur in aliquo derogare.* Merito propterea Bened. XIV. (lib. 11. *de Synod.* c. 5. n. 1.) Episcopis hæc inculcavit: *Peculiarium consuetudinum, quæ ab antiquo tempore in diœcesi, & regione receptæ, & justis de caussis toleratæ, aut approbatæ dignoscuntur, æquum est ab Episcopo rationem haberi, ne in Constitutionibus Synodalibus adversus eas imprudenter insurgens, novatoris nomen sibi merito acquirat.* Quam quidem ad rem plura & illustria promit exempla, præsertim ex D. Carolo Borromæo (ibid. & c. 1. n. 5. & 6.) qui Mediolanensibus non indixit quadragesimale jejunium quatuor primis diebus, cum illud ex pervetusto more non servarent; ipsos tamen a cibis vetitis prima Quadragesimæ Dominica comedendis compescuit, quoniam hoc ex gravi abusu faciebant. Porro si ita est, plane oportebit ut Confessarii & Theologi priusquam judicent scribantque de casibus, maxime ad personas externorum locorum pertinentibus, illarum speciales consuetudines, aut privilegia, si quæ dantur, solerter explorent & discant; alioqui, si mente & oculis soli communi scriptoque juri Pontificio hærebunt, periculum erit, ne oracula & responsa effundant vel aerea, vel etiam inepta.

(4) Cum jam finem præsentis Tractatus gravissimi feliciter Deo aspirante attigerimus, est hic locus promendi, ac diluendi illud dubium de *Dispensationibus*: Quod supra (in fine quæst. 3. cap. 7.) diluere omisimus. Effinge istum casum: inferior aliquis Prælatus seu Pastor approximante Quadragesimali jejunio, ubi peculiares loci, temporisve circumstantias mature perpendit, prævidet graves subesse caussas indulgendi Communitati sibi subditæ esum ciborum alioqui vetitorum. Cum vero nec privilegii, nec consuetudinis vi possit ipse id præstare, ad Superiorem suum idcirco supplex recurrit. Hic porro,

 audi-

APPENDIX

Ad Usum Missionariorum.

QUæst. I. *Utrum Missionarii teneantur proponere, atque inculcare Fidelibus ab ipsis baptizatis jus positivum Ecclesiæ.*

Resp. Affir. Etenim per baptisma Ecclesiæ potestati, & Legibus subjiciuntur, ut hi, qui in aliquam societatem cooptantur, illius Legibus subduntur. Missionarii autem obligationes explicare & inculcare debent novis Fidelibus, quas subeunt dum Ecclesiæ potestati subjiciuntur; adeoque jus positivum Ecclesiasticum, sive præcepta, quibus Ecclesia, quotquot ipsius potestati subsint, obligare contendit. Quamobrem supremæ Inq. decreto, approbante etiam Innoc. X. an. 1646. definitum, ac sub pœna etiam excommunicationis latæ sententiæ Missionariis mandatum fuit, ut jus positivum Ecclesiasticum enunciarent, observandumque præciperent.

En dubium Sac. Cong. propositum.

Utrum Christiani Chinenses sint obligati ad observantiam juris positivi, quantum ad jejunia, confiteri semel in anno, communicari, & festa servare, eo modo, quo obligantur Indi in nova Hispania, & in Insulis Philippinis, juxta dispositionem Papæ Pauli III. pro Indis Occidentalibus, & Meridionalibus.

Censuerunt, jus positivum Ecclesiasticum de jejuniis absolute obligare Chinenses, & a Missionariis hoc esse illis enunciandum, attenta vero Regionum, & Personarum qualitate, locum esse, si Sanctissimo placuerit, dispensationi, quæ fuit alias a fel. rec. Paulo III. Indis concessa, qua obtenta, satagant Missionarii Sanctæ Matris Ecclesiæ pietatem illis patefacere, quibus ea, quæ in universum indixit magna ex parte benigne remittit, & indulget.

Censuerunt etiam, præfatos Chinenses obligat ad Sacramentalem Confessionem semel in anno, & Missionarios hujusmodi obligationem debere eis notificare.

Item prorsus censuerunt quoad sacram communionem semel in anno sumendam. Quo vero ad executionem tempore statuto, hoc est in Paschate id esse intelligendum, nisi adsit legitimum impedimentum, aut grave periculum immineat. Curandum tamen, ut intra duos, vel tres menses, ante vel post Paschati proximos quatenus sine discrimine fieri possit, sint minus alio quovis tempore, infra decursum unius anni a Paschate inchoandi, omnino communicent.

Demum censuerunt, Chinenses ad fidem conversos teneri omnino festa servare; Missionarios etiam teneri hoc eis notificare; locum tamen esse, si Sanctissimus annuat, limitandi eis numerum dierum festorum, juxta formam privilegii a Paulo III. Indis concessi.

Nota. Paulus III. concessit, ut Indi tenerentur tantum ad abstinendum ab operibus servilibus, in diebus Dominicis, Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniæ, Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, Corporis Christi: nec non Nativitatis B. M., Annunciationis, Purificationis, Assumptionis, & Beatorum Apostolorum Petri & Pauli. Ita Verricellus de Apost. Miss. tit. 3. de Priv. Reg. q. 98. §. 20. Subdit autem non constare Innoc. X. hujusmodi privilegium extendisse ad Chinenses.

Quæst. II. *Utrum Missionarii teneantur proponere jejunia, festa, & alia Ecclesiæ præcepta servanda ad normam Kalendarii, quod Romana servat Ecclesia?*

Resp. In iis Regionibus & locis, in quibus novæ stabiliantur Ecclesiæ, vel jam stabilitæ sint juxta Romanæ Ecclesiæ ritum, Latini Missionarii Romanæ Ecclesiæ Kalendarium, quoad jejunia, & festa proponere, & servare tenentur. Curare enim debent, ut quoad fieri possit, novæ Ecclesiæ, Romanæ omnium Ecclesiarum Matri & Magistræ, conformentur. Sed ubi Kalendarium Romanum, hoc est, juxta Gregorianam emendationem, non vigeat, sed vetus a Nicæna Synodo ad annum usque 1581. universim receptum, deinceps vero, permittente etiam Apostolica Sede, in aliquibus locis usque ad hodiernum diem usurpatum, cogere non debent Fideles ad jejunia, & festa servanda juxta Kalendarium Gregorianum. Nam Apostolica Sedes Orientales, Anglos, Ibernos, aliosque populos vetus Kalendarium retinentes, ad novi susceptionem non adigit. Hinc proposito dubio a Patriarcha Æthiopiæ: *An tolerari debeat, ut Abissini Pascha celebrent alia Dominica præter illam, in qua ab Ecclesia Romana celebratur?* Supremæ Inquis. decreto, die 27. Junii an. 1631. resolutum fuit: *Nihil esse innovandum circa celebrationem Paschatis, nisi aliquid interveniat, quod sit in contemptum Religionis & fidei.* Immo si in Regione aliqua præter paucos Missionarios Latinos, alii non sint, qui novum Kalendarium usurpent, poterunt & ipsi antiquo juxta loci consuetudinem, uti, ut in quadam Congr. Romæ habita pro Missione Theatinorum in Georgiam, die 31. Aprilis 1631. decretum fuit verbis, quæ sequuntur: *Circa petitionem, ut Missionariis liceat uti veteri Kalendario, & circa illud se accommodare Georgianis, omnes concorditer affirmarunt; quia alii Latini præter ipsos in Iberia non sunt.* Id etiam concessum fuit Missionariis Cappuccinis in nonnullis Armeniæ urbibus, die 3. Februarii 1623. ac deinceps aliis.

Nota. Quamquam Orientales nulla lege tenentur novum Kalendarium recipere, tamen Græci, & Albanenses, qui in Italia, & in Insulis Italiæ adjacentibus degunt, licet Orientalis Ecclesiæ disciplinam

---

audita, & examinata postulatione, omnino renuit assentiri. Quo se vertet Pastor spe sua frustratus? quid consilii capiet, famelica Turba jam obmurmurante? Resp. ad hanc, aliasque difficultates etiam graviores enodandas, semina plura reperire est sparsim jacta in variis istius Tractatus quæstionibus: nonnulla item suppeditat Doctiss. Gonzalez (Com. in c. 5. *Si quando*; tit. 3. de Rescript. lib. 1. Decr.) Igitur ad ea conquirenda, & invicem componenda Pastor mentem suam convertat: nam qui quærit, invenit. Consilium, quod mihi occurrit, istud est: vel obtemperandum, vel orandum, ut epikiia de cælo prospiciat.

nam servent, secundum hujusmodi Kalendarium debent *Universalis Ecclesiæ jejunia & festa celebrare, ut puta? jejunium quadragesimale, Pascha, Ascensionem Domini, Pentecosten, Natalem Domini, Circumcisionem, Epiphaniam, & cetera hujusmodi, quæ in Latina & Græca Ecclesia æque celebrantur*, ut habetur Constitut. *Etsi Pastorali* S. M. Benedict. XIV. §. 9.

Quæres. Utrum ii, qui celebrato Paschate juxta proprium Kalendarium, in locum veniant, ubi juxta diversum Kalendarium aliquot jejunii dies superfint, ac Pascha sit celebrandum, jejunare ac Paschatis festum cum loci incolis servare teneantur.

Resp. Verricellus negative, secluso scandalo, quia mens Ecclesiæ, est quadraginta dierum jejunium ante Pascha præcipere, & semel tantum in anno Fideles ad Paschatis celebrationem obligare: Hos vero hujusmodi præceptis satisfecisse statuitur. Sed licet id nemo in controversiam revocet, dum de iis agitur, qui in locis veluti Peregrini versentur, ac proprium adhuc Kalendarium servent: tamen jure atque merito dubitatur, dum de iis verba fiant, qui e Regione discedant, ubi ex consuetudine vetus Kalendarium teneantur adhibere, atque in locum veniant, ubi illico novæ observationi subjiciantur, vel viciffim. Orientales v. g. & qui vetus Kalendarium servent reliqui, dum in Urbis collegia sive Monachorum proprii Ordinis conventus veniant, statim novi Kalendarii usum recipiunt, ac si ad Patriam redeant, statim vetus juxta loci morem usurpant. Ii ergo ea lege, sive consuetudine, qua loci in quem veniant Kalendarium servare debent, obligantur etiam ad jejunandum, ac festum servandum, ut ibi fit, quamvis hæc ante fecerint, quemadmodum a prosequendo jejunio, & festo celebrando excusantur, si in locum veniant, dum hæc ibi peracta sint; licet ipsi juxta alterius loci Kalendarium nondum absolverint.

Quæres iterum. Num universim excusentur Fideles a jejunio, festisque servandis, si in locum veniant, ubi hæc celebrata sint, dum ipsi secundum Kalendarium propriæ Ecclesiæ nondum quadragesimale jejunium absolverint, nec Pascha celebraverint?

Resp. Verricellus, hos excusari a jejunio prosequendo, servandisque festis, si in locum venerint, ubi Pascha sit celebratum; teneri autem ad Confessionem, & Eucharistiæ communionem, quia Confessionis, Communionisque præceptum a loco non pendet; pendet vero jejunii, Paschatisque celebrandi præceptum; sed id non ita facile est universim probandum. Primum, quia nemo negat, non excusari, qui in fraudem legis, hoc est vitandi jejunii, festisque caussa, in locum illum se conferant, nec eos, qui in locis versentur, in quibus ii reperiantur, qui juxta ipsorum Kalendarium jejunia, festaque celebrent; ut v. gr. si Armenus Liburnum veniat, ubi Catholicis Armeni ritus, ex conniventia Sac. Cong. de Propaganda Fide die 17. Septebr. an. 1699. permissus est usus antiqui Kalendarii, donec ad Gregoriani observantiam disponantur, cum onere tamen abstinendi ab operibus servilibus in festis juxta Kalendarium Gregorianum occurrentibus, & audiendi sacrum. Tum enim cum iis jejunium prosequi, & Pascha deinceps celebrare tenentur. Deinde, si Sacerdotes essent, quos Verricellus loquitur homines, officium, sacrumque facere deberent ad normam Kalendarii, quo ad diem usque illum usi essent. Eccur ergo eodem modo jejunia prosequi & Pascha etiam celebrare, si commode possint, non tenebuntur? Ait Verricellus jejunii festique præceptum a loco pendere. Sed ipso fatente, non ita a loco pendent isthæc præcepta, ut is, qui celebravit jam Pascha secundum proprium Kalendarium, jejunare, & Paschatis festum servare debeat in loco, ubi juxta diversum Kalendarium jejunandum sit adhuc, & Pascha celebrandum. Numquid ergo, ita sunt cum loco quo versamur hæc duo præcepta conjuncta, ut si in loco jejunandum sit, ac festum servandum, ab ipso nullo modo pendeant, ac fideles, qui jam præcepta illa servaverint, non obligent; pendeant vero, dum ibi jejunia, festaque celebranda sint: quæ Peregrinis adhuc servanda forent? Demum Græci, cui in Italia sunt, non tenentur Sabbato jejunare, & alia Latinæ Ecclesiæ propria jejunia servare, ut non debent Latini in Oriente Orientalis Ecclesiæ jejunia observare, sed quisque propriæ Ecclesiæ præcepta adimplere debet. Ergo qui in locum veniat, ubi juxta usurpatum ibi Kalendarium Pascha celebratum sit; non vero juxta proprium, aut generali lege, qua propriæ Ecclesiæ jejunia servare tenetur, aut ea, qua Ecclesia quadraginta dierum jejunium fidelibus omnibus ante Paschatis celebrationem indicit, vel etiam fortasse illa, qua ad proprii Kalendarii observationem adigitur, si sine gravi incommodo possit, obligatur ad absolvendum quadragesimale jejunium, & Pascha, quo modo possit, celebrandum.

Quæst. III. *Utrum novæ Ecclesiæ, vel Romani Pontificis leges, & Constitutiones quæ pro tota Ecclesia feruntur, Græcos, Orientalesque obligent, quin expresse nominentur?*

Resp. Negat id Verricellus; contra vero Fr. Carolus Franciscus a Breno tuetur, novas Romani Pontificis Leges, & Constitutiones, quæ ad universam Ecclesiam diriguntur, Orientalem quoque comprehendere, eas scilicet, in quibus *neque Orientalis, neque Occidentalis mentio fiat Ecclesiæ, sed quibus supremus Pontifex in genere, pro cura quam gerit pastorali, incommodis, abusibusque emergentibus occurrere studens, universo sibi concredito gregi, quidpiam præcipiat, vel pœnis interpositis prohibeat & interdicat.* At quamquam hæ duæ opiniones invicem pugnare videantur; tamen facile conciliantur, si quo sensu ab Auctoribus explicatur, utraque accipiatur. Verricellus enim de Constitutionibus Ecclesiæ loquitur, quæ ad illa disciplinæ capita pertineant, in quibus Latina ab Orientali omnino dissidet. At palam est has Constitutiones ad Orientales non extendi. Nam Concilium Lateranense sub Innocentius III. Innocentius IV. aliique Romani Pontifices, qui de Orientalibus quidpiam statuere, semper declararunt *substinendos esse ritus, mores, consuetudinesque Græcorum, qua in parte nec fidei Catholicæ adversantur, nec periculum generant animarum, aut Ecclesiasticæ derogant honestati.* Ut in supra laudata Constitut. *Etsi Pastoralis &c.* Igitur Constitutiones, in quibus agitur de disciplina, quæ propria sit Ecclesiæ Latinæ, a materia ipsa de qua agunt, ad solos Latinos coarctantur, juxta gene-

generales declarationes, quæ ritus moresque Orientalium probant, sive permittunt. Quamobrem hujus generis Constitutiones, nisi expresse de Orientalibus disponant, ad ipsos non sunt extendendæ. Durissimum enim esset, inquit Verricellus, cogere Orientales redeuntes ad obedientiam Sedis Apostolicæ ad observandas omnes Constitutiones novas Romanorum Pontificum: atque ad ritus, consuetudinesque mutandas, quæ periculum non generant animarum, nec sunt Ecclesiasticæ honestati contrariæ.

At P. a Breno Constitutiones indicari videtur, quæ latæ sint pro tollendis abusibus, qui sunt vel esse possunt utrique Ecclesiæ communes, hoc est quibus pœnæ statuuntur, ut ea e medio tollantur, vel impediantur, quæ Ecclesiasticæ derogant honestati, vel periculum generant animarum, aut ut executioni mandentur præcepta, quæ ad utramque Ecclesiam pertinent. Id autem verum est, ac Sac. Congr. Decretis omnino consonum. Dum enim Romani Pontifices, pro pastorali, quam gerunt, Dominici gregis cura, ex universa Ecclesia sese abusus tollere velle declarant, ac ea amovere, quæ in ruinam cadunt animarum, & Ecclesiasticis pœnis oves omnes sibi concreditas student ad æternæ salutis viam revocare, præsumendum omnino est, velle omnes omnino obligare, dum ad universam Ecclesiam Constitutiones dirigunt, ac excludunt neminem. Hinc supremæ Inquisitionis decreto anno 1631. die 4. Julii definitum est, Orientales tribus in casibus Romanorum Pontificum Constitutionibus comprehendi. Primum, dum agunt de fidei dogmate. Deinde dum expresse Pontifex eos designat, ut in casu Schismaticorum in Bulla Cœnæ. Demum, dum de iis implicite disponit, ut in casibus appellationis ad futurum Concilium, deferentium arma ad Infideles, & similia. Et anno 1639. die 7. Augusti, ad dubium propositum a P. Michaele Angelo Albertino S. J. *Num Catholici ritus Græci habitantes in Insulis Maris Ægæi comprehendantur censuris reservatis Sedi Apostolicæ, & præsertim in Bulla Cœnæ?* Responsum fuit, *Affirmative, quod attinet ad executionem Bullæ Cœnæ. Idem dicendum de aliis æque generalibus. Sed tamen possunt excusari ex aliquo capite, v. g. ignorantiæ.*

Atque hinc habes ad Orientales quoque spectare decreta omnia Conciliorum, quæ in Occidente celebrata sunt, qua parte fidei dogmata definiuntur; vel ea vitari præcipitur, quæ sunt bonis moribus contraria, vel Ecclesiasticæ derogant honestati. Item Constitutiones, cum pœnis in iis contentis, quibus Pius V. Innocent. X. Alexander VII. Innocent. XI. Alexand. VIII. Clemens XI. aliique Romani Pontifices damnaverunt propositiones hæreticas, erroneas, falsas, scandalosas, temerarias &c. Ac demum Constitutiones fel. rec. Benedicti XIV. quibus Confessarii prohibentur a Pœnitente nomen complicis exquirere; facultate privantur absolvendi complices in peccatis contra sextum præceptum; & pœnis subjiciuntur Confessarii sollicitantes ad turpia pœnitentes. Vide Const. *Etsi Pastoralis*, pluries laudatam, in qua §. 9. declarat, Græcos subjici *omnibus & singulis Constitutionibus, contra sollicitantes, præsertim in Confessione, editis, quæ in singulas Nationes universim vires suas extendunt, & Latinos æque ac Græcos amplitudine sua comprehendunt.*

Nota 1. Si nova Ecclesiæ vel Romani Pontificis lex sub ea conditione sit lata, ut in locis non obliget, nisi postquam in iis sit publicata, ut est v. gr. Tridentinum Decretum, quo irrita matrimonia clandestina declarantur, *in unaquaque Parochia post triginta dies suum robur habere incipiat, a die publicationis in eadem Parochia factæ numerandos*, vim obligandi non habet, nisi facta prius publicatione. Nam lex non obligat, nisi qua ratione Legislator subditos vult obligare.

Nota 2. Decreta Congr. Generalis de Propaganda Fide, *quotiescumque sint a Præfecto ejusdem firmata, & a Secretario subscripta, vim & valorem habere Constitutionis Apostolicæ* decrevit Urbanus VIII. ejusque Decretum confirmavit Innocentius X. die 30. Julii 1625. occasione litterarum Fratris Antonii a S. Maria Ordin. Min. Strict. Obs. S. Francisci, in quibus asserebatur in Insulis Philippinis Missionarios fuisse, qui spargerent, *Decreta prædictæ Congr. facere tantum opinionem probabilem, ac esse puram & simplicem declarationem, unde posse etiam contrarium defendi*. Hanc autem vim habent decreta hujusmodi ex auctoritate, quam huic Congregationi concessit Gregorius XV. Constit. quæ incipit *Imperscrutabili*, 1. Kal. Julii 1621. in qua ait, ut hujus Congreg. Cardinales, *omnia & singula negotia ad fidem in universo mundo propagandam pertinentia cognoscant & tractent, & graviora, quæ tractaverint, ad nos referant; alia vero per seipsos decidant, & expediant pro eorum prudentia. Missionibus omnibus ad prædicandum & docendum Evangelium, & Catholicam doctrinam, superintendant. Ministros necessarios constituant, & mutent. Nos enim eis tam præmissa, quam omnia, & singula desuper necessaria, & opportuna (etiam si talia fuerint, quæ specialem, specificam, & expressam requirant mentionem) faciendi, gerendi, tractandi, agendi, & exequendi, plenam & liberam, & amplam facultatem, auctoritatem, & potestatem, Apostolica auctoritate, earumdem tenore præsentium concedimus, & impertimur*. Igitur quæ fiunt ab hac Sac. Congr. Decreta, habent a Summi Pontificis auctoritate vim Constitutionis Apostolicæ, atque ut vim obligandi obtineant, sat est, inquit Verricellus, quæst. 224. *Ut authentica copia petentibus detur, atque a Præfectis Missionum suis Missionariis intimetur.*

Nota 3. Si Missionarii, sive Episcopi, censeant non expedire novam legem Ecclesiasticam, vel isthæc Decreta publicare, quod prudenter credant, in illa Provincia impedimento esse posse Infidelium conversioni, ac Fidelibus apostatandi occasionem afferre, novæ legis, vel Decreti publicationem suspendere possunt, ut resolutum fuisse in quadam Congr. a Doctissimis Theologis, refert Verricellus, tit. 3. de leg. quæst. 78. num. 3. tum enim prudenter opinantur, Pontificem vel Sacr. Congr. Cardinales, qui hujusmodi Decreti communi Fidelium bono, & utilitati prospicere volunt, nolle, ut in ea Provincia, in qua nil boni, & plurimum mali sint allatura, publicentur. Tenentur vero Apostolicam Sedem, vel Sac. Congr. consulere, eique circumstantias omnes explicare, ut ex instructione, quam inde accipient, quid ipsis agendum sit, & qua ratione se gerere debeant, intelligant.

Nota 4. In casibus alicujus difficultatis, controversiæ, & declarationis Decretorum Romani Pontificis, sive Sac. Congregationis, ne privatis dissidiis, & controversiis, ac dissona, circa ea quæ fideles docere debent, doctrina fidelibus scandalo sint, & infidelibus ludibrio exponant Religionem, & Apostolicam Sedem; tenentur recurrere ad eamdem Sedem Apostolicam, vel Sac. Congr. de Propaganda Fide, ac resolutioni, sive explicationi, quam inde habebunt, omnino acquiescere: quemadmodum ab eadem Congregatione, approbante etiam Innoc. X. decretum fuit, die 27. Martii an. 1631.

Quæst. IV. *Utrum Patriarchæ & Episcopi Orientales dispensare possint Fideles ipsis subjectos, a Romani Pontificis legibus, & ab iis quæ ex universali Orientali Ecclesiæ consuetudine pendent?*

Resp. Ordinaria potestate non posse; posse autem ex Romani Pontificis concessione. Utraque responsionis pars iis argumentis ostenditur, quæ Antoine affert c. 6. q. 1. de legibus; nam Episcopi, ac etiam majores Orientalis Ecclesiæ Patriarchæ, ut Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus, & Constantinopolitanus, Romano Pontifici, ejusque legibus, ac etiam consuetudinibus, quibus universalis Orientalis Ecclesiæ disciplina continetur, subjecti sunt. Inferior nequit se, sibique subjectos a lege solvere, quæ a superiore sit lata, & cui sit ipse subjectus: Hinc cum Stephanus Patriarcha Armenus anno 1289. nobiles nonnullos dispensasset, ut in tertio consanguinitatis gradu Matrimonium contraherent; Gregorius ejus Successor, conjuges monuit nullum fuisse ita contractum Matrimonium. Et cum petiissent a Bonifacio VIII. dispensationem, Epistola quæ est 268. l. 4. ita rescripsit: *Solus Papa Romanus potest in universalibus legibus dispensare, qui legibus solutus est*. Et infra, *dictus Stephanus in hoc dispensare non potuit, propter quod non dispensator extitit, sed deceptor*. Et san. mem. Benedicti XIV. Const. incipiens, *Demandatam cælitus: quæ inducta fuerat* ab Euthymio Archiepiscopo Tyri, & Sidonis, *auctoritate propria, inconsultoque Romano Pontifice, nonnullarum Ecclesiæ Græcæ consuetudinum immutationem revocat*, ac omnino irritam declarat, sicut etiam *innovationem, & abstinentiarum relaxationem, & coarctationem in detrimentum veteris Ecclesiarum Græcarum Disciplinæ*, a Cyrillo Antiocheno Patriarcha factam, *deficiente auctoritate Apostolicæ Sedis*; atque decernit quoad ritus, & mores Ecclesiæ Græcæ, *nemini licuisse, aut licere, quovis titulo, & colore, aut dignitate etiamsi Patriarchali, aut Episcopali præfulgeat, quidquam innovare, aut aliquid introducere, quod integram, exactamque eorumdem observationem imminuat*. Vide infra appendicem ad tractatum de jejunio, & notam ad qu. 4. c. 3. de impedimentis Matrimonii.

TRACTATUS
DE
PECCATIS. (1)

CAPUT PRIMUM.

De Peccati natura, divisione, distinctione, & gravitate.

QUæst. I. *Quid est peccatum proprie dictum?*

Resp. Est Legis divinæ violatio libera, sive actus libere factus vel omissus contra Legem Dei. Nam 1. est Legis divinæ violatio, ex S. Ambrosio lib. de Paradiso c. 8. *Quid est peccatum, nisi prævaricatio Legis divinæ, & cælestium inobedientia præceptorum?* Et ex Aug. l. 22. contra Faustum cap. 27. *Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum aliquid contra Legem Dei æternam*. Ubi sub facto, dicto, concupito, comprehenditur omissio: nam nomine actus in moralibus intelligitur etiam omissio, quia hæc habetur ut actio in ordine ad mores & culpam: & omittens id quod facere tenetur, censetur moraliter facere contra id quod tenetur facere. Immo omissio pura libera, si detur, est moraliter & interpretative operatio, quatenus est virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam si positis omnibus ad volendum & agendum prærequisitis, voluntas abstinet ab omni actu, tunc libere non vult, libere non agit; & perinde se habet in æstimatione prudenti,

---

(1) Superius a nobis monstratum inter principia varia humanorum actuum quædam existere, quæ *allicientia* nuncupantur, cujusmodi sunt *habitus* omnes, seu boni, seu mali, quorum propria indoles est, judicio Philosophorum, inclinare activas potentias ad producendas operationes sibi conformes, uti experientia ipsa cuilibet satis compertum. Quandoquidem vero præsens Tractatus actualium æque, ac habitualium peccatorum notitiam generalem suppeditat; palam est hic jam inchoari tractationem de ejusmodi principiis allicientibus; quæ quidem latissime protenditur, cum sinu suo complectatur singulos consequentes Tractatus, qui de vitiis, & virtutibus sunt, qua universim, qua speciatim consideratis. Porro sicuti præcitato loco admonuimus, in Legum materia ad solidam perfectamque cognitionem comparandam oportere lucem fœnerari a Canonistis; ita in hac alia de peccatis accesenda subsidia, saltem quoad generaliora capita, a Theologiæ Scholasticæ seu Speculativæ Professoribus. Nam qui eadem informatus non est, haud *sciet per habitum acquisitum discernere inter perplexitates peccatorum*, ut D. Bonav. (in 4. Sents dist. 17. p. 3. dub. 3.) loquitur. Præterea, quæ juxta Moralium Scriptorum institutum, & praxim in Tract. de Actibus Humanis accurate jam tradita sunt, hic maxime præ oculis constanter habenda, ob arctam utriusque materiæ necessitudinem. Jam vero animus noster feret, servatam hactenus in superioribus Tractatibus methodum deinceps quoque ponere, spectata gravitate rerum; quæ serie continua ad finem usque Operis sese offerunt. Verum, quo minus ita fiat, obstant peculiares rationes jam indicatæ in generali nostra Præfatione. Quocirca prudens Lector haud mirabitur, si in posterum animadvertet nos longe parciores, brevioresque in Notis apponendis.

denti, atque in ordine ad imputabilitatem, ac si positive nollet, positive vellet non agere: proindeque tunc virtualiter & interpretative exercet libertatem suam, virtualiter & interpretative volendo non agere. Ratio est, quia omnis & sola violatio Legis divinæ est offensa Dei, ideoque peccatum. Porro cum Lex divina naturalis & positiva præcipiat observationem omnis præcepti humani legitimi, & omnis potestas sit a Deo: qui illud non servat, violat Legem divinam, & sic peccat.

2. Est violatio libera (1) vel in se, vel saltem in caussa, aut periculo, ita ut non sit ex ulla necessitate intrinseca ac antecedente, (vid. N. 156.) & vere potuit (2) vitari. Nam Ecclesia damnavit ut hæreticam hanc Jansenii propositionem: *Ad merendum in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* Ratio est, quia nemo potest esse dignus vituperio & pœna propter actionem vel omissionem ei non liberam, sed plane necessariam, ut docet S. Augustin. lib. de duabus animabus, cap. 11. & per se patet. Præterea tenemur ad vitandum peccatum: at *nemo potest ad impossibile obligari*, reg. 6. jur. in 6. Hinc illud S. Augustin. loc. cit. cap. 12. *Peccati reum tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est & insaniæ.*

Dices. Potest dari peccatum mere philosophicum: quod scilicet soli rationi, non Legi divinæ adversetur, nec sit offensa Dei.

Resp. Hoc repugnat. Quia qui peccat contra rectam rationem, simul & indivisibiliter peccat contra Legem Dei; & sic Deum offendit: nam dictamen rectæ rationis est intimatio Legis divinæ æternæ, necessario prohibentis quidquid dedecet naturam rationalem, & præcipientis quidquid est necessarium ad vivendum conformiter ac decenter naturæ rationali; & aliunde nemo potest ignorare, saltem invincibiliter, quidquid disconvenit naturæ rationali, ut rationali, esse prohibitum a Deo supremo auctore ac rectore naturæ rationalis. Quoties enim recta ratio dictat, aliquid disconvenire naturæ rationali, simul saltem confuse dictat illud idem displicere supremo enti, naturæ rationalis auctori & rectori, cujus est eam convenienter sapientiæ ac sanctitati suæ regere. Hinc Alexander VII. ut erroneam damnavit hanc propositionem: *Peccatum philosophicum seu morale, est actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi: theologicum vero & mortale est transgressio libera Legis divinæ. Philosophicum, quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.*

Quæst. II. *Quænam excusant a peccato?*

Resp. Cum peccatum sit essentialiter liberum & voluntarium vel in se vel in alio, excusat generatim ab eo, quidquid tollit voluntarium & liberum; ut ignorantia invincibilis, quia tollit voluntarium; vel impotentia physica, quia tollit liberum; aut metus vel passio antecedens tollens usum rationis, quia utrumque tollit. Quod autem auget, vel minuit liberum, aut voluntarium, ceteris paribus auget, vel minuit peccatum. (3)

Quæst. III. *An metus excusat a peccato?*

Resp. 1. Metus levis nunquam excusat a peccato. Quia non tollit voluntarium, nec liberum, nec excusat ad observatione ullius Legis, cum sit vanus, & Lex quælibet obliget saltem cum aliquo incomodo. Hinc reg. 144. §. de reg. juris: *Vani timoris juxta excusatio non est.*

Resp. 2. Metus gravis nunquam excusat hominem sui compotem in iis, quæ sunt intrinsece mala, seu prohibita Lege naturali. *Inter omnes constat.* Quia ea non desinunt esse mala in quovis periculo, ac vetita; & aliunde metus ille non impedit voluntarium simpliciter, ac liberum. Nullum autem peccatum etsi veniale facere licet ad vitandum quodvis aliud malum; nam quodvis peccatum, etiam veniale, utpote offensa Dei, entis supremi & in omni perfectione infiniti, est malum gravius quovis alio, quod non est peccatum. Deinde omne peccatum ut peccatum, est intrinsece & essentialiter illicitum: Ergo nunquam ob ullum bonum aut malum peccatum potest esse licitum: nam natura & essentia rerum mutari nequit. Unde ad tuendam vitam propriam non licet mentiri.

Metus tamen gravis minuit culpam, ex cap. *Sacri*, de iis quæ vi &c. ibi: *Licet metus attenuet culpam, tamen non eam prorsus excludit*: quia minuit, sed non tollit voluntarium. Nunquam tamen sic culpam attenuat, ut eam de mortali faciat venialem in materia gravi, ut patet in iis, qui metu diræ mortis idolis sacrificarunt; quia nempe relinquit consensum sufficienter liberum: nam eo non obstante actus procedit a voluntate cum cognitione etiam perfecta, & fit ex electione & absque necessitate physica, ita ut possit non fieri.

Resp. 3. Metus prudens damni gravis excusat a peccato in iis, quæ sunt contra Legem non obligantem cum gravi damno: nam excusat ab observatione talis Legis. Lex autem humana ordinarie non obligat cum gravi detrimento, nisi caritas, vel bonum commune, vel vitatio scandali, aut contemptus religionis, potestatisve legitimæ id exigat.

Quæst. IV. *Quomodo dividitur peccatum?*

Resp. Dividitur præcipue, 1. in originale, quod in ipsa origine ab Adamo contrahimus: & personale, quod peccantis voluntate physice propria committitur.

(1) De *libertate* prorsus necessaria ad moralitatem quamlibet humanorum actuum, habes integrum cap. 12. Auctoris in Tract. *de Act. Hum.* necnon integram Sect. nostram de *Libero* (num. 147. usq. ad 177.) itemque aliam (N. 390. usq. ad 394.) quæ de *effectibus* moralitatis est, videlicet de *imputabilitate* actuum.

(2) Quomodo intelligere oporteat hanc *potentiam* vitandi peccati, jam explicatum (N. 161.) duce S. Bonaventura.

(3) De impedimentis *voluntarii* obiter hic ab Auctore indicatis, Vid. Tr. *de Act. Hum.* cap. 1. art. 3. & 4. & Notas ad utrumque illum Articulum.

titur. 2. In mortale, & veniale. 3. In peccatum commissionis & omissionis. 4. In actuale & habituale. 5. In peccata contra Deum, contra proximum, & contra ipsum peccantem, ratione scilicet virtutum contra quas peccatur: sunt enim quædam virtutes, quæ habent Deum pro objecto immediato, ut fides, spes, caritas: unde peccata quæ illis adversantur, sunt speciali modo contra Deum. Aliæ habent pro objecto proximum, ut justitia, misericordia, dilectio proximi: unde peccata quæ illis opponuntur, sunt contra proximum. Aliæ demum recte disponunt hominem erga seipsum, ut fortitudo, temperantia &c. unde peccata iis opposita sunt speciali modo contra ipsum peccantem: quamvis omnia peccata generali quadam ratione sint contra Deum, qui illis omnibus offenditur, & contra ipsum peccantem, cui omnia nocent. 6. In peccata ignorantiæ, infirmitatis, & malitiæ. 7. In septem capitalia.

Quæst. V. *Unde petitur specifica peccatorum distinctio?*

Nota 1. Species moralis (Vid. N. 248. & 296.) peccati est specialis malitia, per quam unum peccatum essentialiter differt ab alio. Malitia autem actus est ejus difformitas ac oppositio cum natura rationali, & Lege divina. Unde illa peccata differunt specie, quæ habent disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter inter se diversam.

Nota 2. Voce objecti hic intelligitur id totum, in quo voluntas tendit per actum malum; ex hoc enim omnis refundi potest malitia in actum ipsum. Unde objectum voluntatis complectitur objectum materiale, seu id quod vult, objectum formale, seu id propter quod vult; & circumstantias in quibus vult, & sic actus: ex his autem omnibus & singulis aliqua notabilis diversitas malitiæ potest actui accedere.

Resp. 1. Ea peccata specie differunt, per quæ violantur præcepta specie moraliter diversa. Quia cum peccatum sit transgressio Legis seu præcepti, transgressiones præceptorum specie diversorum, quæ sunt transgressiones specie & notabiliter diversæ, sunt peccata specie diversa. Præcepta autem specie diversa sunt ea, quæ præcipiunt aut prohibent actus diversæ speciei moralis, vel actus ejusdem speciei, sed ex diverso motivo proximo. Actus vero diversæ speciei moralis sunt ii, qui habent convenientiam vel disconvenientiam notabiliter diversam cum natura rationali & Lege divina.

Hinc si per unam eamdemque actionem vel omissionem violatur multiplex præceptum specie morali diversum, tunc committitur multiplex specie peccatum. Sic 1. eadem percussio clerici est duplex specie peccatum, unum injustitiæ, & alterum sacrilegii. 2. Beneficiatus sacro ordine initiatus, una omissione Horarum duo specie peccata committit, quia violat simul duas virtutes specie diversas, nempe religionem, & justitiam, ex quarum præcepto obligatur ad horas. 3. Qui ex voto, & præcepto Confessarii tenetur jejunare feria sexta, non jejunans, occurrente vigilia, v. gr. S. Matthæi, tria specie peccata committit, unum intemperantiæ, secundum contra præceptum Confessarii ex motivo pœnitentiæ, tertium contra religionem propter votum. Immo peccata, quæ eidem virtuti, sed modo notabiliter diverso opponuntur, sunt specie diversa; nam habent difformitatem notabiliter diversam; sic avaritia & prodigalitas, quæ liberalitati opponitur, sunt vitia specie diversa, quia ei opponuntur modo notabiliter diverso, nempe per defectum & per excessum.

Resp. 2. Distinctio specifica peccatorum recte etiam petitur ab objecto, fine, & circumstantiis, quæ specialem habent disconvenientiam cum natura rationali & Lege divina. Quia actus voluntatis sumit malitiam moralem in aliqua specie ab objecto, fine, & circumstantiis moralibus: nam actus voluntatis fertur etiam interpretative in ista omnia; & malus est hoc ipso quod fertur etiam interpretative in aliquid malum, seu disconveniens rectæ rationi & Legi, cum hoc ipso disconveniat naturæ rationali & Legi. Ergo si ista habeant specialem malitiam specie diversam, actus voluntatis habebunt quoque malitiam specie diversam, ideoque specie different. Item actus voluntatis habet disconvenientiam cum natura rationali, & Lege divina, ideoque malitiam moralem, hoc ipso quod vult aliquid malum, vel vult aliquid etiam de se licitum, sed vel ob finem malum, vel in circumstantia mala seu disconvenienti: nam talis volitio disconvenit naturæ rationali, & prohibetur a Deo. Ergo habet specialem malitiam hoc ipso, quod vult objectum specialiter malum, vel aliquid ob finem specialiter malum, vel in circumstantia specialiter mala.

Id patet etiam inductione. Nam 1. actus, quo quis vult furari, sumit a furto malitiam in specie injustitiæ. 2. Actus, quo quis vult labore etsi licito lucrari ad se inebriandum, sumit malitiam intemperantiæ ab hoc fine. 3. Celebratio Missæ in loco vetito seu indecenti, habet malitiam irreligionis ex circumstantia loci, propter quam ipsa dedecet & prohibetur. 4. Actus, quo quis vult objectum malum, ob finem malum, in circumstantia mala, sumit ab his tribus malitiam in triplici specie peccati, si hæc sint diversæ malitiæ; quia tunc habet triplicem disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter inter se diversam: sic actus, quo quis vult furari in templo, ut fornicetur, habet triplicem malitiam specie diversam, scilicet injustitiæ, sacrilegii, & luxuriæ. (1)

Quæst. VI. *Unde petitur distinctio numerica peccatorum?*

Nota.

---

(1) Ex serie eorum, quæ Auctor docuit in hac q. 5. percepisti, Lector, duplicem diversum modum explicandi moralem distinctionem *specificam* peccatorum, quæ *commissionis* dicuntur. Nam, quoad peccata *omissionis* omnes unanimiter fatentur, eamdem speciem, adeoque distinctionem sumere ab actibus, quorum sunt omissiones, exem. cau. omissionem officii, & omissionem eleemosynæ, morali specie inter se differre, quoniam recitatio officii, & erogatio eleemosynæ, tum physice, tum moraliter inter se distinguuntur. Verum præter indicatas duas sententias, quarum altera ab *objectis*, altera a *præceptis* diversis repetit specificam distinctionem peccatorom, jam a prisco tempore in Scholis celebris est tertia opinio, contendens eam distinctionem sumendam non ab aliquo *positivo*, sed potius

Nota 1. Agitur hic de multiplicatione peccatorum non phyſica, ſed morali & in ordine ad confeſſionem, ſeu ad ferendum ſalutare ac rectum judicium de illis, & de ſtatu peccatoris. 2. Unus & idem actus ſi plures malitias habuerit, eſt peccatum multiplex moraliter, & in ordine ad Confeſſionem, in quo actus conſideratur non ſecundum entitatem phyſicam, ſed ſecundum malitiam. 3. Actus internus voluntatis, & externus alterius potentiæ, circa quem prior ille verſatur, unum numero peccatum conſtituunt, ver. grat. volitio furandi, & ablatio rei alienæ; quia actus internus & externus ab eo imperatus unum eumdemque totalem actum moralem conſtituunt. (Vid. 382. 383.)

Reſp. Generatim peccata multiplicantur ſecundum numerum intra eamdem ſpeciem, pro numero ſeu multitudine objectorum totalium, vel actionum ex ſe completarum, aut quæ interius vel exterius conſummantur, vel quæ inter ſe non uniuntur: item per interruptionem moralem actuum. Nam tunc plures actus non cenſentur una moraliter actio, & habent plures numero malitias. (1) Sed hæc ſpeciatim explicanda ſunt.

1. Itaque peccata multiplicantur pro numero objectorum totalium, ita ut actus malus phyſice unus, verſans circa plura objecta totalia, ſit mortaliter plura numero peccata. *Ita communior ſententia*. Quia tunc eſt multiplex & numero diſtincta moraliter malitia in ejuſmodi objectis: nam ſingula objecta habent ſuam malitiam numero diſtinctam a malitia eorum. Ergo eſt multiplex ſaltem æquivalenter, & diſtincta numero moraliter malitia in actu voluntatis phy-

---

a *privativo*; hoc eſt a privatione diverſæ rectitudinis, quæ juxta rectæ rationis regulam actibus ineſſe deberet. Quam quidem opinionem, ceu conſonam S. Auguſtini doctrinæ, ſtrenue olim propugnavit eximius Carmelitarum Magiſter Joan. Bachonus (in 2. ſent. diſt. 39. quæſt. 1. art. 4.) & nunc præter alios TT. univerſa Franciſcana Progenies amplectitur duce Subtili Præceptore, qui (in 2. ſent. diſt. 27. q. 1. §. *Ex hoc patet ſecundum*) hæc tradidit: *Cum privationes diſtinguantur ſpecie ex diſtinctione habituum ſpecifica, & numero ex diſtinctione numerali, peccata, quæ ſunt privationes quædam* (Vid. n. 259. & duos ſeq.) *ſcilicet rectitudinum, quæ deberent ineſſe actibus, diſtinguuntur formaliter ex diſtinctione talium rectitudinum: ut quando debent haberi diverſæ rectitudines ſpecie, ſunt carentiæ diverſæ ſpecie &c.* Quiſquis hoc ſyſtema mente funditus aſſequi, ac feliciter contra adverſatores omnes tueri deſiderat, poterit conſulere P. Maſtrium (in 2. ſent. diſt. 6. qu. 2. art. 4. in Theol. Moral. diſp. 15. q. 2. art. 1.) qui fuſe, ſolideque declarat, illud non ſic accipiendum (quomodo nonnulli minus perſpecte faciunt) quaſi peccata ſpecie differant inter ſeſe ob purum, putumque reſpectum ad *virtutes diverſas*; cum exploratum ſit, plura peccata morali ſpecie diſcreta adverſari poſſe uni eidemque virtuti, cujuſmodi eſt liberalitas, religio, juſtitia, & aliæ omnes, quæ dicuntur conſiſtere in *medio*, ſive in certa quadam mediocritate; quique præterea demonſtrat, ſpecificam peccatorum diſtinctionem ex *objectis* non deſumi niſi *materialiter* ſeu *fundamentaliter*, & ex *præceptis* ſolum colligi a *poſteriore*, ſeu ab *extrinſeco*.

(1) Ut claritati idearum conſulatur, ac ſimul memoria juvetur, placet hic ſummatim referre, atque in varia membra apto nexu colligata diſtribuere, quæ in momentoſa iſta quæſtione fuſius ab Auctore proponuntur. 1. Peccata intra eamdem ſpeciem multiplicantur ſecundum numerum moraliter, juxta numerum *objectorum totalium*, & *malarum actionum invicem diſcretarum*: ita quidem, ut exinde duplex generalis regula eliciatur. 2. prima regula; *tot ſunt numero diſtincta peccata, etiam in uno eodemque phyſico actu, quot ſunt illius objecta totalia, numero diſtincta*. Secunda; *toties peccata multiplicantur numero, quoties pravæ voluntatis actus interrumpuntur*. 3. Priorem regulam Auctor tradit juxta ſententiam, quam paullo ante ipſe ſuſcepit ab iis TT. qui ex objectorum diverſitate ſpecificam hauriunt peccatorum diſtinctionem. Unde eadem regula non ita communi ſenſu admiſſa, neque a tot Scriptoribus aſſignata, ſicuti alia poſterior, quam nullus repudiare poteſt; cum ex Divo Auguſtino (N. 381.) ſola *voluntas ſit, qua peccatur, & recte vivitur*: adeoque juxta multiplicationem actuum voluntatis, ſive per ſe, ſive per ſubjectas potentias agentis, neceſſe ſit multiplicari peccata. 4. Objecta cenſentur *totalia*, quando inter ſe integre diſtinguuntur adeo, ut unum non ſit quoquo modo pars alterius, uti ſunt ex. cau. plures homines alicujus cœtus. Actus vero voluntatis judicantur interrupti, ſicque numero multiplicati quando nec formaliter, nec virtualiter unus in altero perſeverat ita quidem, ut conſequens nequeat dici effectus antecedentis. Et hoc duobus modis poteſt evenire: nempe per *retractationem* prioris actus, ſeu per contrariam voluntatem, & per *ceſſationem* ab actu priori. 5. Explicatæ duæ regulæ, & quotquot aliæ ab Auctoribus proferuntur, ſubjici debent huic generaliori, ut rite intelligantur, & explicentur: *in definienda numerica peccatorum diſtinctione potiſſime attendendum ad prudentem, & communem hominum exiſtimationem*. Ratio manifeſta eſt; quia cum ingens ſit ingeniorum varietas, quod uni videtur vel objectum *totale*, vel actus voluntatis *interruptus*, longe ſecus apparet alteri. Ex quo ſequitur, ut nullus ſit futurus diſſidiorum finis, niſi utraque adverſa litigantium pars ſeſe accommodet communiori hominum, maxime peritorum proborumve perſuaſioni. 6. Tandem quod ſpectat ad exempla varia, quæ Auctor in præſenti quæſtione identidem profert ad dilucidanda ſua theoremata, ea videntur quidem ſanioribus, & tutioribus morum doctinis ſubnixa; ſed tamen apud DD. non ſunt undequaque certa & explorata, cum in multis diſſentiant alii TT. præſertim Probabiliſtæ: ut cuique vulgares libros evolventi facile innoteſcet. Ceterum Auctorum hiſce in rebus diſcrepantia, *moraliter* loquendo, tanta non eſt, quanta apparet extima ſpecie. Nam ex. cau. etſi ſcholaſtico more diſputando alii affirment, alii negent, unicum committi peccatum, dum una phyſice actione ſex homines offenduntur; nihilominus utrique fere conveniunt in morali judicio. Nam iſti ſex peccata numero diſtincta; illi unum peccatum, vel ſex malitiis numero diſtinctis, vel unica valde præponderante malitia, affectum aſſeverant. Conſimili ratione diſputare ſolent de Sacerdote, qui in ſtatu lethalis peccati Euchariſtiam conſecrat, & ſumit in Miſſa, eamdem pluribus adminiſtrat, plurium Sacramentales Confeſſiones excipit &c.

physice uno, tendentis in illa objecta; nam tota malitia objecti & actus externi communicatur actui voluntatis, cum sit volita saltem indirecte & interpretative. Præterea sicut unus actus est multiplex specie peccatum, dum habet multiplicem specie malitiam; ita est multiplex numero peccatum, cum habet multiplicem numero malitiam. Et quamvis esset unum peccatum in rigore metaphysico, tamen sunt plura moraliter in prudenti hominum æstimatione. Ea autem peccata sunt plura numero in ordine ad confessionem, quæ humano modo, seu in prudentum æstimatione, plura reputantur. Hinc qui unico actu vult sex homines occidere, vel reipsa unica tormenti bellici explosione occidit, sex moraliter peccata committit uno illo actu; & hic unus actus sex homicidiis seorsim patratis æquivalet, etiam in ordine ad obligationem confitendi. Item qui uno actu tribus conviciatur, aut detrahit, triplicis peccati reus est: & hic actus judicio prudentum, etiam in ratione numeri, æquivalet tribus actibus, per quos detraheretur singulis. In Confessione dicere tamen debet: *Uno actu tribus detraxi*: non autem *Ter detraxi*: alioqui significaret tres malitias per tres actus distinctos contraxisse, quod falsum est.

2. Peccata, quæ interius consummantur, ut hæresis, odium, desiderium, delectatio morosa &c. multiplicantur per quamcumque cessationem, sive voluntariam, sive naturalem ex somno vel distractione animi ortam, & illorum repetitionem. Quia singuli actus repetiti, sunt per se peccata, & nil est, in quo uniantur & continuentur ad constituendum unum peccatum. Nam non uniuntur nec continuantur in actu, objecto, vel affectu externo, ut supponitur, neque in actu interno, cum inter actus internos intercedat aliqua cessatio; unde ad singulos actus requiritur nova determinatio voluntatis. Ergo sunt plura reipsa peccata. Ergo ut plura confitenda sunt: nam multitudo numerica perinde ac specifica declaranda est.

Hinc qui actum odii in proximum elicuit & post somnum, vel aliquam distractionem, eum renovat, duo peccata odii admittit. Quando autem horum peccatorum numerus iniri nequit, tunc satis est in confessione moram temporis explicare, v. g. perseveravi per horam in delectatione venerea, per hebdomadam in odio &c. Et hos actus interea renovavi toties, vel sæpe, vel raro; tunc enim declaratur numerus eo modo, quo moraliter fieri potest & per modum unius confusæ multitudinis in tali mora inclusæ, quæ ex communi agendi modo a Confessario æstimatur.

Item peccata, quæ consummantur in actione externa, multiplicantur per cessationem totius actus tum interni, tum externi, & alterius similis repetitionem. Quia tunc nihil remanet in quo uniantur & continuentur, & adest nova determinatio voluntatis ad singula peccata, ut dixi de mere internis, nec unum perseverat virtualiter in alio.

At non multiplicantur per cessationem & repetitionem propositi circa idem objectum, quamdiu efficacitas primi propositi in libero aliquo effectu vel opere externo perdurat. Quia tunc prior actus voluntatis in illo effectu vel opere virtualiter perseverat, & sic semper virtualis voluntas continuatur & durat; unde unum moraliter peccatum ex illis omnibus actibus constituitur. Sic qui ex voluntate occidendi inimicum, mane surgit, gladio se accingit, proficiscitur, quærit illum, & post plures horas repertum invadit, pluries vulnerat, & tandem occidit; quamvis in itinere cogitet de aliis rebus, confabuletur, legat, sæpiusque volitionem occidendi renovet, committit unum moraliter peccatum, eo tamen gravius, quo pluries renovavit voluntatem occidendi. Quia internæ illæ volitiones repetitæ censentur una moraliter continua actio humana; nam prior virtualiter in illa serie actuum externorum subordinatorum perseverat ac continuatur. Neque series illa censetur moraliter interrumpi per colloquium, aut distractionem voluntariam ad alia, quia istæ actiones ordinarie intermisceri solent seriei diuturnæ actionum. Neque enim quælibet interruptio physica tollit unitatem moralem, ut patet in comestione, quæ censetur unica, licet interrumpatur per lectionem Epistolæ, colloquium &c.

Aliud esset, si interruptio illius seriei esset extraordinaria: nam hæc tollit unitatem moralem actionis, licet prior voluntas non retractetur. Quod contingit cum ex alio fine interrumpitur aliquod opus moram & attentionem talem exigens, ut ad resumendam postea intermissam mediorum seriem necesse sit priorem intentionem renovare, & requiratur nova deliberatio ac determinatio; ut si homicida ille longius divertat a via, qua inimicum insequitur ad conficiendum aliquod negotium superveniens, quo confecto ad priorem viam revertatur.

3. Si actus externi mali plures physice sint in se completi, & de se non spectent ad consummationem unius peccati vel operis, sunt plura numero peccata, quamvis ad unum finem ab operante referantur: nam non censetur una moraliter actio. Sic qui die Natali Christi tres legens continenter Missas, ter communicatur in peccato mortali, ter peccat, quamvis tres Missas ad unum finem ordinaret. Sic pollutio, quamvis fiat ex intentione copulæ, semper est peccatum ab ea distinctum: quia ex se non ordinatur ad copulam; immo est contra finem copulæ, nempe, generationem: item copula ter patrata cum eadem, & eadem hora, tria sunt peccata, quia una copula non facit unum moraliter actum cum alia, sed sunt singulæ actiones completæ ac totales. Item Sacerdos pluribus Eucharistiam administrans in statu peccati plura perpetrat sacrilegia, quia quælibet communio est actio completa, nec ulla ad aliam ordinatur.

4. Actus externi physice plures ex se non completi, sed subordinati, si ad eumdem actum principalem ordinentur tamquam illius dispositiones, media, inchoationes, sintque cum illo similis malitiæ, ac circa idem objectum, constituunt unum moraliter peccatum cum ipso actu principali. Nam tunc ita uniuntur, ut judicio prudentum censeantur una actio in genere moris, & in illis actibus censetur una deliberatio ac determinatio voluntatis virtualiter ac moraliter perseverans. Sic ictus & vulnera ordinata ad homicidium ejusdem consummandum, sunt unum totale peccatum cum homicidio. Item tactus, verba, & oscula impudica ordinata ad fornicationem subsequentem, faciunt cum ea unum peccatum moraliter & in ordine ad Confessionem. Un-

de non est necesse illorum numerum exprimere nisi generatim, eo quod multum aggravent peccatum, *quod tanto gravius est, quanto plura concurrunt*, ait S. Anton. art. 3. tit. 1. c. 1. §. 11.

Si quæ tamen circumstantiæ extraordinariæ, per se malæ, illis adjungerentur, speciatim explicandæ sunt, ut monet Suarez.

Dixi, *Similis malitiæ*: nam si media assumpta, vel actus habeant malitiam specie diversam a malitia finis, seu actus principalis, sunt plura specie peccata exprimenda.

Delectationes vero morosæ, tactus, & verba impudica, quæ subsequuntur copulam, sunt peccata inter se, & a copula distincta. *Ita Suarez, Vasquez, & alii*. Quia sunt ex se inchoationes ac dispositiones ad novam copulam. Et quia actus subsequentes actum principalem ac consummatum, neque sunt partes aut dispositiones, nec proprietates prioris actus, neque etiam ejus complementum, cum ipse actus sit consummatus, & ex se completus; neque in illo expresse intelliguntur, cum ei tantum per accidens ex malitia operantis adjungantur.

Quod si tales actus subordinati non referantur per intentionem peccantis ad eumdem actum principalem, sunt multiplex peccatum. Quia tunc non uniuntur, nec in æstimatione prudenti censentur una moraliter actio; & ad actum subordinatum, & actum principalem requiritur duplex, etiam moraliter, deliberatio & determinatio. Sic si Petrus primo voluisset tantum vulnerare Paulum, & postea ex ira fervescente eum occideret, sunt duo peccata speciatim explicanda. Item si Titius oscula & tactus exercens non intendat copulam, sive hæc postea ob libidinem auctam sequatur, sive non, debet numerum tactuum & osculorum confiteri. Immo actus sibi subordinati, & ad eumdem ordinati, sunt plura moraliter peccata, si inter illos intercedat magna mora temporis; quia tunc censentur moraliter interrumpi, nec continuari.

Hoc totum debet cum proportione applicari ad unitatem vel pluralitatem aliorum peccatorum.

5. Peccata multiplicantur per interruptionem moralem, quæ vel fit per retractationem etiam virtualem prioris voluntatis, & postea ejusdem repetitionem. Nam posita retractatione, seu voluntate contraria, jam prior voluntas non manet formaliter vel virtualiter, nec influit in actum postea secutum, ideoque ad novum actum requiritur alia deliberatio & determinatio: unde voluntas resumpta non potest censeri unus moraliter actus cum priore. Vel fit per deliberatam conversionem ad aliquid incompossibile cum priore actu interno; nam hæc est retractatio interpretativa, quæ multiplicat peccata repetita: hoc ipso enim quod advertenter vis aliquid cum priore actu incompossibile, censeris tum non velle, quod prius volebas.

Item actus voluntatis interrumpitur moraliter, cum neque actu, neque virtute perseveret: quod fit non solum per retractationem, sed etiam per somnum, vel diuturnam applicationem ad aliam rem. Unde tunc ad quemlibet actum requiritur nova deliberatio & determinatio.

Nota. Cum hæc tota unitas & pluralitas sit moralis, æstimari debet ex prudenti judicio, & usu circa unitatem vel pluralitatem actionis humanæ; spectatis circumstantiis & qualitatibus actionum.

Quæst. VII. *An est multiplex peccatum in eadem actione vel omissione, ratione plurium præceptorum, quibus statuitur ex motivo ejusdem virtutis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, est unicum, si hæc præcepta inter se subordinata aut connexa sint, & idem numero objectum per se spectent ex eodem motivo proximo. Quia tunc hæc præcepta unicam eamdemque numero obligationem imponunt, sicut eamdem numero honestatem intendunt, quando eumdem numero actum per se præscribunt. Ergo illorum violatio unam eamdemque numero malitiam ac turpitudinem inducit. Sic usura, etsi quadruplici jure vetita, unicum est peccatum, sicut & violatio ejusdem voti multoties renovati, aut jejunii quatuor temporum Quadragesimæ.

Tamen cum violatur obligatio pluribus titulis ejusdem rationis imposita, tunc peccatum est gravius, quam si esset unicus titulus, quia cum singuli tituli imponant obligationem, plures illam augent, ac proinde aggravant illius violationem. Sic Religiosus Sacro ordine insignitus, gravius peccat omissione Breviarii, quam alter eo non insignitus.

Resp. 2. Probabile est multiplex esse numero peccatum in Confessione declarandum, si præcepta sint inter se disparata, hoc est, nec subordinata, nec connexa inter se, neque eamdem numero actionem vel omissionem per se præscribant. Quia ibi est multiplex numero peccatum, ubi violantur plures obligationes ab invicem numero contradistinctæ & similes, nam violatio cujuslibet obligationis sic distinctæ est peccatum; & proinde violatio duplicis est duplex peccatum. At ubi violantur plura præcepta disparata, neque eamdem numero actionem vel omissionem per se præscribentia, ibi violantur plures obligationes ab invicem contradistinctæ: nam quodlibet ex hujusmodi præceptis imponit obligationem perfectam & completam, atque separabilem ab obligatione alterius præcepti, a qua plerumque & per se separatur, & respectu cujus se habet per accidens: ideoque plura præcepta imponunt plures obligationes contradistinctas. Ergo.

Nec obstat quod interdum per unum eumdemque actum impleri possint, quia hoc fit per accidens: & sicut tunc unus ille actus habet rationem duplicis observationis: ita omissio illius habet rationem duplicis transgressionis, moraliter loquendo: Sic festo S. Matthæi incidente in diem Dominicam; unica auditione Missæ duplex præceptum impletur, ea omissa, duplex erit transgressio. Item vigilia ejusdem incidente in Sabbato Quatuor Temporum, sufficiet semel jejunare; si autem violatur jejunium, duplex est peccatum. Quia tunc violatur duplex præceptum disparatum, nec per se respiciens idem numero objectum; si enim festum & vigilia incideret in alium diem, ut fere fit, esset obligatio ad duas Missas, & duo jejunia. Et hic videtur esse communis sensus fidelium, hæc tamquam duo peccata confitentium, dum ad id advertunt. Doctores autem hoc negantes opinative tantum loquuntur, & eorum argumenta probant solum primam responsionem. Saltem tale peccatum est gravius, quam si non esset talis præceptorum concursus; nam pluribus ex caussis obligatus ad

ali-

aliquid, si id omittat, plus peccat, cum plures obligationes, vel unam graviorem violet.

Quæst. VIII. *Unde petitur gravitas peccatorum?*

Resp. Gravitas peccati est quantitas seu mensura malitiæ, per quam peccatum est magis aut minus disconveniens naturæ rationali ac legi, & offensivum Dei, ideoque majore vel minore pœna dignum. Peccatum autem potest esse magis aut minus grave gravitate ejusdem speciei, aut diversæ; sic furtum sex nummorum est levius homicidio, & gravius furto trium nummorum.

Resp. 1. Gravitas peccati petitur ab objecto, fine, & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali & legi. Nam hæc gravitas æstimanda est ex iis omnibus & singulis, ex quibus absolute petitur malitia peccatorum: inde enim malitiæ quantitas petitur, unde ipsa malitia; & inde actus est magis malus, unde est simpliciter malus. At malitia actus sumitur ex objecto, fine, & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali, & Legi divinæ: Ergo.

Hinc 1. Peccatum eo magis vel minus grave est, quo vel objectum, vel finis, vel circumstantia ejus magis vel minus disconvenit naturæ rationali ac Legi, & quo Lex magis vel minus obligat. Sic ebrietas gravior est mendacio officioso; & furtum eo gravius est, quo quantitas ablata major est; quia magis disconvenit, & magis prohibetur.

2. Cæteris paribus, actus habens objectum malum, & finem malum, pejor est, quam si esset solum malus ex alterutro; cum sumat malitiam ab utroque, ideoque majorem habeat. Erit quoque pejor, si simul malitiam ab utroque, ideoque majorem habeat. Erit quoque pejor, si simul malitiam contrahat ex objecto, fine, & circumstantia. Item malitia, ceteris paribus, tanto gravior est, quanto actus secundum plures vel pejores circumstantias opponitur rationi & Legi; nam sicut malitia, ita & ejus incrementum petitur a circumstantiis moralibus, cum vel debitæ desunt, vel disconvenientes adsunt. Hinc S. Thom. 2. 2. quæst. 125. art. 3. ad 3. ait: *Ceteris paribus, gravius peccat fidelis, quam infidelis, tum propter notitiam veritatis ex fide, tum propter Sacramenta, quibus est imbutus, quibus peccando contumeliam facit* (1).

3. Peccatum intra eamdem speciem magis vel minus grave est, quo major vel minor est ejus intensio, duratio, & quo fit cum majore vel minore advertentia, libertate, conatu &c. quia tunc magis vel minus disconvenit naturæ rationali ac Legi.

Resp. 2. Illa peccata, ceteris paribus, graviora sunt, quæ præstantioribus virtutibus, & actibus harum excellentioribus directe ac per se opponuntur. Quia, ut docet S. Thom. pessimum est contrarium optimo: optimum autem in moralibus est maxima virtus, & pessimum est gravissimum peccatum. Præterea dignitas virtutis, & gravitas peccati oppositi, petuntur ex eodem objecto, ratione cujus directe opponuntur. Quare odium Dei est gravissimum peccatum, utpote directe oppositum præstantissimo caritatis actui.

Porro virtutes præstantiores sunt primo Theologicæ, hoc ordine; caritas, spes, fides: deinde religio, pœnitentia, quia Deum immediatum respiciunt: postea reliquæ morales, hoc ordine; prudentia, justitia, fortitudo, temperantia: & simili ordine procedunt aliæ virtutes his annexæ.

Malitiæ gravitas petitur etiam a modo, quo actus eidem virtuti opponuntur; nam oppositio contraria pejor est privativa; sic odium Dei pejus est, quam omissio amoris præcepti.

Dixi 1. *directe*. Nam etiam minora vitia indirecte opponuntur majori virtuti, a qua prohibentur. 2. *Per se*, seu ex natura sua. Nam quæ præstantiori virtuti tantum ex præcepto positivo opponuntur, non sunt, ceteris paribus, per se graviora iis, quæ minus nobili ex natura sua & jure naturali opponuntur: cum non sit par obligatio præcepti. Sic homicidium gravius est quam laborare die festo, quamvis hoc religioni, illud justitiæ adversetur. 3. *Cæteris paribus*. Nam malitia vel bonitas non solum desumitur ex ratione generica objecti, sed etiam ex multis aliis, ratione quorum potest esse excessus. Quare major vel minor gravitas unius peccati præ alio definienda est ex complexione eorum omnium, ex quibus augeri vel minui potest malitia.

Quæst. IX. *An effectus malus vel noxius proxime ex peccato secutus, imputatur peccanti, & dat peccato novam malitiam?*

Resp. Affirmat. Si ille effectus fuerit prævisus, vel potuerit ac debuerit provideri. Quia tunc est saltem indirecte & interpretative volitus, nempe in caussa illicite ac libere posita. Quod verum est, etsi voluntas, antequam effectus eveniat, retractet caussam: quia hæc retractatio non facit ut reipsa non sit libere posita caussa, neque ut effectus ex illa non sequatur. Et vero effectus ille sequitur ex peccato ut præterito, & retractatio non facit, ut peccatum non fuerit pro præterito voluntarium. Hinc qui alterum lethaliter vulneravit, mors læsi, etiam post occisoris contritionem secuta, ei imputatur quoad obligationem damni compensandi; & is fit irregularis ex delicto.

Quæst. X. *Quot modis potest quis esse reus peccati alieni, & illud contrahere?*

Resp. His (2), nimirum jussione, suasione, cooperatione, auxilio, consensu, favore, laudatione seu adulatione, prava doctrina, exemplo, & silentio. Nam

---

(1) Sic etiam, loquendo de fidelibus, Sacerdotum graviora esse quam Laicorum delicta, ostendit S. Isidorus Pelus. (Epist. 321. 322. 323.) sumpta ratione ab illorum *dignitate, & status magnitudine*. Religiosorum vero, & Sæcularium comparationem proponit, & expendit (Quodl. 14. quæst. 16.) Henricus Gandavensis, Doctor solemnis Ord. Servorum B. M. V. Legatur etiam Angelicus (2. 2. q. 186. art. 10.) itemque (1. 2. q. 73. art. 10.) quo posteriore loco generatim quærit: *Utrum magnitudo personæ peccantis aggravet peccatum.*

(2) Modos istos singillatim expendere solent DD. in Tract. *de Restit.* agentes de injusta damnificatione, & cooperatione ad illam. Ibi enim ex Angelico (2. 2. quæst. 62. art. 7.) novem recensent hisce versiculis conclusos.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus.
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Nam qui uno ex his modis cooperatur peccato alieno, censetur caussa moralis illius, eique vere consentit, vel expresse, vel virtualiter, vel interpretative, & sic illius malitiam ac reatum contrahit. *Nam digni sunt morte non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*: ad Rom. 1.

CAPUT II.

De Peccato mortali, & veniali.

Quæst. I. QUid *sunt, & quomodo differunt?* (1)

Resp. 1. Peccatum mortale est legis divinæ transgressio gravis: est proinde gravis offensa Dei, privans amicitia divina, & gratia sanctificante, quæ est supernaturalis vita animæ, atque reddens peccatorem dignum odio Dei, ac pœna æterna. Veniale vero est Legis transgressio levis, & levis offensa Dei, quæ nec privat gratia sanctificante, nec amicitia divina, nec ex se meretur pœnam æternam, sed solum temporalem: nec proinde excludit a cælesti beatitudine, sed solum retardat ejus assecutionem, nec extinguit caritatem, sed solum ejus fervorem impedit.

Differunt inter se, quod mortale sit Dei contemptus, saltem virtualis & interpretativus: nam peccatum mortale est prædilectio, seu prælatio creaturæ præ Deo, & aversio a Deo tamquam a fine ultimo, atque adhæsio creaturæ tamquam fini ultimo. Nam qui mortaliter peccat, Legem Dei aliquid pro jure suo graviter præcipientis vel vetantis violat graviter, ac proinde graviter violat jus divinum, & sic gravem injuriam facit Deo: unde graviter illum offendit, & merito censetur contemnere auctoritatem, majestatem & amicitiam ejus. Hinc Deus de graviter peccantibus ait, Isaiæ 1. *Ipsi spreverunt me*. Et lib. 1. Reg. cap. 1. *Qui contemnunt me, erunt ignobiles*. Item talis hoc ipso præfert creaturam amicitiæ & possessioni Dei, ob aliquod bonum creatum, faciendo id quod privat amicitia & possessione Dei, & sic eligendo potius frui creatura quam Deo, quod est contemnere Deum: quæ omnia non conveniunt peccato veniali, quod est solum levis transgressio, & offensa, quæ non est digna privatione amicitiæ Dei.

Resp. 2. Mortale & veniale, ut talia, semper differunt inter se specie morali, ideoque essentialiter. Quia illorum malitiæ notabiliter inter se differunt in ratione offensæ: nam mortale habet specialem ac gravem malitiam, positam in contemptu Dei & aversione a Deo tamquam a fine ultimo, atque conversione ad creaturam, quæ non reperitur in veniali. Quilibet autem contemptus Dei, etiam virtualis, continet gravem deordinationem ac malitiam, propter infinitam Dei excellentiam, graviterque disconvenit infinitæ Dei majestati. Quatenus tamen circa idem objectum versantur, possunt esse ejusdem speciei, nam malitia petita ex objecto ejusdem est speciei in furto gravi & levi, cum ambo eidem præcepto & virtuti ex eodem motivo opponantur, & differant solum secundum plus & minus, sintque in eadem specie injustitiæ.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad peccatum mortale?*

Resp. Secundum omnes, duo. 1. Ex parte objecti aliquid grave, saltem ex fine. 2. Advertentia & consensus sufficiens ad actum simpliciter liberum & humanum, qui consensus dicitur plenus ac perfectus. Nam si alterutrum desit (Vid. 95. & 138.), violatio Legis non censetur imputabilis ad gravem culpam, nec gravis offensa, nec contemptus Dei. Consensus autem plenus ac perfectus est ille, quo voluntas cum plena deliberatione objectum ab intellectu propositum firmiter amplectitur: sive est ille, qui datur ab homine vigilante, plene sui compote, & expeditum habente rationis usum, qui advertit ad malitiam actus, seu omissionis, vel potuit ac debuit advertere. Quod si ad eam advertere non possit ex defectu cognitionis habitualis malitiæ, non excusatur, si ignorantia fuit vincibilis.

Quæst. III. *Quodnam voluntarium sufficit ad mortale?*

Nota. Peccatum esse essentialiter voluntarium. *Usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium*, ait S. Augustin. lib. de vera religione, cap. 14. Quia peccatum est actio vel omissio imputabilis homini ad culpam, vituperium, & pœnam. At nil potest esse sic imputabile homini, nisi sit ei liberum, proindeque volontarium. Nam omne liberum est essentialiter voluntarium, licet non omne voluntarium sit liberum, ut patet in amore beatifico; quia liberum superaddit voluntario immunitatem ab omni necessitate intrinseca & physica. Voluntarium est id, quod procedit a principio intrinseco, nempe voluntate, cum intellectuali cognitione, vel actuali, vel virtuali & interpretativa, hoc est, quæ potuit & debuit haberi, licet defuerit.

Voluntarium dividitur 1. in perfectum, quod fit cum plena advertentia, plenoque consensu: & in imperfectum, quod fit cum semiplena advertentia, & semipleno consensu: ut in semidormiente contingit. 2. In directum, indirectum & interpretativum. Illud est directe voluntarium, quod in se ac secundum se volitum est. Illud est indirecte voluntarium, quod non est in se ac secundum se volitum; sed censetur volitum in alio directe volito, vel tamquam cum illo in connexum, vel tamquam effectus inde sequens, vel propter alias caussas. Ut autem aliquid sit voluntarium indirecte & in alio, non sufficit

quod

(1) Quæ in hujus quæst. tit. proponuntur, proculdubio maxime veniunt inter illa, quæ sunt scitu necessaria ad legitimam administrationem Sacramenti Pœnitentiæ, ut scilicet Confessarius, quemadmodum loquitur Rituale Romanum (tit. de Sacr. Pœn. §. 1.) *recte judicare queat, discernens inter lepram, & lepram, & tamquam peritus Medicus animarum morbos prudenter curare, & apta cuique remedia applicare sciat*. Argumentum porro istud accurate evolvunt Angelicus (lib. 2. quæst. 88. art. 1. & 2. ac de *Malo* quæst. 7. art. 1.) nec non Seraphicus (in 2. sent. dist. 42. art. 2. quæst. 1. & 2. atque in Opusc. *de tribus ternar. peccat.* cap. 4. & 5. ut reliquos DD. reticeam.

quod sequatur ex illo, alioqui infidelitas negativa esset imputabilis; sed insuper requiritur, ut cognoscatur vel cognosci possit sequi ex illo; quia alioqui non est voluntarium, ut connexum cum illo, seu ut sequens ex illo: nam quod nullatenus cognoscitur, nec cognosci potest, nullatenus est voluntarium. Illud est interpretative voluntarium, quod non est positive volitum, sed tamen secundum prudentem æstimationem censetur volitum, & merito imputatur voluntati, eo quod non fecerit, vel non omiserit quod debebat & poterat facere vel omittere. Sæpe hoc voluntarium cum indirecto confunditur.

Resp. 1. Consensus sufficiens ad mortale est ille, qui ab homine perfecte vigilante, & plene sui compote datur actioni vel omissioni graviter malæ, cujus malitiam actu cognoscit, vel cognoscere potuit ac debuit. Quia talis consensus est plenus, & sufficienter liber ac humanus, ut actio vel omissio sit imputabilis ad culpam gravem, cum ejus malitia, aut malitiæ periculum potuerit ac debuerit cognosci, & vitari. Neque enim inadvertentia vincibilis ac culpabilis voluntarium plenum impedit in æstimatione morali.

Resp. 2. Ad peccatum mortale non requiritur, ut malitia moralis sit directe & propter se volita, quod potius diabolicum est quam humanum; sed sufficit ut sit indirecte vel interpretative volita, hoc est, ut voluntas velit ex quocumque motivo aliquid graviter malum, etiamsi ejus malitiam secundum se aversetur, modo cognoscat, vel possit ac debeat cognoscere ejus malitiam. Quia 1. disconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ, velle aut acceptare ullo modo id quod malum ac illicitum est; & Lex naturalis prohibet, ne malum ullo modo velimus, & eligamus, non solum directe, sed etiam indirecte, & interpretative: malum enim nullatenus est volibile, sed malitia actus exigit quocumque modo fugi. 2. Merito imputatur voluntati ad culpam & vituperium, quod malum velit non solum directe, sed etiam indirecte, vel interpretative: cum nempe non refugit nec impedit malum, quod potest & debet repudiare & impedire. Nam tunc non fugit nec aversatur malum ut debet; nam debet illud fugere & aversari summe & omni modo, cum sit summe odibile & omni modo fugiendum. Igitur ad mortalem culpam ex parte voluntatis sufficit voluntarium indirectum & interpretativum, ut consentiunt omnes.

Obj. Ut actus sit bonus, ejus bonitas debet esse directe volita. Ergo a pari &c. *Resp.* Neg. conseq. Disparitas est (Vid. N. 322.) quod bonitas moralis seu honestas, sit appetibilis directe & secundum se, exigatque sic appeti: & ut actus sit bonus moraliter, debet tendere in objectum modo decenti naturam rationalem, ac proinde debet in illud tendere sub ratione honesti & propter bonitatem. E contra malitia actus exigit quocumque modo fugi, & ut actus sit malus, sufficit ut appetat id quod est malum, aut quomodocumque velit id quod est malum, nam hoc ipso disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ.

Quæst. IV. *Quænam advertentia sufficit ad peccatum mortale?*

Resp. 1. Potest esse peccatum mortale imputabile, sine advertentia actuali malitiæ. Quia 1. Dantur peccata imputabilia ad culpam mortalem, quæ tamen fiunt ex ignorantia vincibili malitiæ, & dum operans putat se recte agere, & obsequium Deo præstare, ut constat ex Jo: 16. *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo*. Et tamen persecutores Apostolorum vere in hoc peccabant mortaliter. Hinc illud Ps. 18. *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me*. Et illud S. Augustin. lib. de spir. & litt. cap. 36. *Attendat quam in multis offendamus omnes, dum putamus Deo, quem diligimus, placere, vel displicere quod facimus*. 2. Multi multa agunt contra Legem, ex habituali inconsideratione & negligentia, immo ex dispositione abituali voluntatis non considerantis, an actio sit licita nec ne: sed statim se determinantis ad id quod delectat, vel utile est, sive sit licitum sive non. Certe hi sæpe agunt sine ulla cognitione actuali malitiæ, & tamen quis neget eos graviter peccare? 3. Ob responsionem sequentem.

Resp. 2. ad mortale, etiam secundum se imputabile, sufficit advertentia virtualis & interpretativa malitiæ, aut periculi illius, consistens in eo quod quis possit ac debeat advertere malitiam vel ejus periculum, nec tamen advertat. Quia 1. malitia actus secundum se ei merito imputatur, qui debuit, potuit illam advertere, & vitare actum, cui annexa est. Nam ei malitia satis voluntaria est, & libera, cum potuerit & debuerit ab eo vitari. 2. Ut malitia secundum se imputetur, ex communi sententia sufficit consensus voluntatis interpretativus, cum scilicet voluntas potest & debet repudiare objectum malum, & non repudiat. Ergo etiam sufficit advertentia interpretativa: Nam ad peccatum imputabile non minus requiritur consensus voluntatis, quam advertentia rationis. 3. Peccatum mortale est libera transgressio præcepti graviter obligantis. Sed ad talem transgressionem sufficit advertentia virtualis interpretativa: nam talis transgressio est libera, hoc ipso quod posita est ex defectu advertentiæ actualis, quæ potuit & debuit haberi: hoc ipso enim talis transgressio ita posita est, ut potuerit non poni a voluntate. 4. Advertentia virtualis & interpretativa est ea, quæ quidem non habetur, sed haberi potest ac debet. Sed qui legem violat, quam potuit ac debuit cognoscere, perinde se habet moraliter & in æstimatione prudenti, in ordine ad imputabilitatem etiam moralem (licet non tantam, quando advertentia non est affectata) ac si eam actu cognosceret, ac proinde non excusatur a peccato etiam mortali. *Paullo aliter*. Advertentia interpretativa est ea, cujus privatio est culpabilis, cum ipsa potuerit ac debuerit haberi, ac proinde non excuset a peccato actiones & omissiones secutas contra legem: cum ipsa sit culpabilis, nec tollat voluntarium indirectum ac interpretativum sufficiens ad culpam; nec culpa possit quemquam excusare. Igitur malitia actus merito imputatur voluntati, hoc ipso quod actus malus procedit a voluntate libere & scienter, vel cum vincibili ignorantia aut inadvertentia agente. 5. Vincibilis ignorantia seu carentia cognitionis habitualis, non excusat a peccato. Ergo multo minus excusat inconsideratio & inadvertentia vincibilis: nam (ut ait Suarez) ignorantia non refertur ad voluntarium vel involuntarium ratione habitualis scientiæ qua privat, sed

ſed proxime & immediate ratione actualis conſiderationis quam tollit: quia voluntas non movetur proxime & immediate ab habituali cognitione, ſed ab actuali. Inadvertentia autem erit vincibilis & voluntaria, hoc ipſo, quod potuit, & debuit pelli per advertentiam; ſicut ignorantia habitualis eſt vincibilis & voluntaria hoc ipſo quod potuit & debuit depelli per inquiſitionem veritatis.

Nota 1. Equidem nihil eſt volitum quin præcognitum: & voluntarium eſt id, quod eſt a principio intrinſeco cum cognitione; ſed cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum ſufficit cognitio virtualis & interpretativa. Item cum actus moralis definitur, actus, qui libere fit cum advertentia ad regulam morum, intelligi debet advertentia vel actualis, vel virtualis, & interpretativa; alioqui definitio mala eſt, cum non conveniat omni actui morali; nempe peccato commiſſo ex ignorantia, vel inadvertentia vincibili.

Nota 2. Advertentia virtualis & interpretativa adeſt, cum quis poteſt & debet advertere ad præceptum ſeu obligationem, vel malitiam actus, & tamen non advertit. Poteſt autem advertere, quando ex aliqua cognitione præſenti ejuſdem vel alterius objecti, aut circumſtantiæ, prudenter ac circumſpective agendo, deveniret in cognitionem malitiæ, quam novit quidem habitu, ſed actu non advertit. Tunc enim habet ſufficiens principium diſcutiendi & conſiderandi, an actus ſit licitus vel illicitus. Et ſi hoc non cognoſcit aut conſiderat, male conſultat & imprudenter agit: unde merito illi imputatur peccatum, quod inde ſequitur: Nam in omni deliberatione humana primo conſiderandum eſt, utrum res liceat nec ne: eodem enim præcepto, quo tenemnr vitare peccatum & ſervare legem, tenemur adhibere advertentiam & conſiderationem, cum ſine ea lex obſervari nequeat.

Hinc in iis, quæ intrinſece mala ſunt & contra Legem naturalem, ad virtualem advertentiam malitiæ moralis habitualiter notæ ſufficit, ut conſideretur ipſa actio ſecundum ſe, ſeu ut quis recte advertat quid agat. Nam hoc ipſo facillime excitari poteſt actualis cognitio malitiæ, utpote habentis cum illa intrinſecam connexionem, ſi conſiderate & ſine præcipitatione agatur, ut notat Suarez. In iis vero, quæ non ſunt per ſe mala, ſed vetita ſolo jure poſitivo quamvis ſemper ſufficiat conſideratio ipſarum actionum ſecundum ſe, cum non habeant intrinſecam connexionem; tamen ſi quis non laboret ulla ignorantia facti, ſola objecti propoſitio ſimul cum cognitione habituali præcepti regulariter ſufficit ad excitandam cognitionem malitiæ, ſi, qua par eſt, conſideratione & mora, in agendo procedatur. Poſſunt & alia principia deliberandi in talibus rebus occurrere, ut ſi quis non cogitans de die abſtinentiæ, videat alios veſci cibis quadrageſimalibus; vel die feſto nihil cogitans de Sacro, audiat feſtivum campanarum pulſum, aut videat populum ad templum accurentem. Ex his aut ſimilibus excitari poteſt cogitatio præcepti: quæ tamen ſi adhibita ſufficienti attentione & conſideratione non habeatur, tunc inadvertentia erit naturalis & invincibilis, qualis eſſe ſolet in timoratis & ex circumſpectione agentibus, in aliis autem plerumque eſt vincibilis & culpabilis. Quod ſi malitia non ſit habitualiter nota, tunc actus eſt culpabilis, ſi ignorantia ſit vincibilis quia hæc non excuſat a peccato.

Nota 3. Cum aliqui Theologi dicunt, ad peccatum mortale requiri advertentiam malitiæ, vel ſuſpicionem aut dubitationem de illa; ut id cum veritate & certiſſimis ipſorum ac omnium principiis conſentiat, debet intelligi in ſenſu accommodo, nempe vel de peccato directe volito, & de peccato malitiæ ex certa ſcientia commiſſo: vel de advertentia malitiæ, ſive formali præſenti aut præcedente, ſive virtuali & interpretativa, in ſpecie, vel in genere, in ſe, vel in cauſſa.

Quæſt. V. *Quibus indiciis in dubio de conſenſu ſufficienti ad mortale, cognoſci poteſt eum fuiſſe datum, vel non?*

Reſp. Traduntur a Doctoribus hæ regulæ. 1. Si dubitans de conſenſu præſtito ſit vir probus & timoratæ conſcientiæ, ſeque ita habitualiter ac conſtanter diſpoſitum ſentiat, ut potius vellet mori quam mortaliter peccare; cenſendus eſt non dediſſe ſufficientem conſenſum, licet aliquam forte in repellenda tentatione negligentiam admiſerit. At ſi ſit homo pravus & peccatis aſſuetus, in dubio, cenſendus eſt conſenſiſſe. Quia in dubio prudens præſumptio a conſuetis ac communiter contingentibus, & habituali diſpoſitione ſumitur, & quia prior ſumme deteſtans peccatum habitualiter, ſi illud admiſiſſet cum pleno conſenſu, hanc mutationem ita advertiſſet, ut de ea nil dubitaret; poſterior vero parvipendens peccatum, ſi non plene conſenſiſſet, non dubitaret. Porro non eſt ſignum imperfecti conſenſus, ſed tantum mutatæ voluntatis, contritio, quæ actum peccati ſtatim conſequitur.

2. Quando ſuborta cogitatione ſeu tentatione de facienda re mala, non facis, cum facere poſſes, ſignum eſt conſenſum in opus non fuiſſe perfectum, quia potentia executrix voluntati omnino obtemperat.

3. Sola perſeverantia motus interni poſt advertentiam non indicat ſufficienter plenum conſenſum, ſicut perſeverantia motus exterioris membrorum illum arguit; quia his voluntas, non illis diſpotice imperat.

4. Quando quis dubitat, vigilans an dormiens, ſui compos an impos, quidpiam voluerit aut fecerit, probabile indicium eſt non plenæ deliberationis; quia hæc regulariter hominem de ſuis actibus certiorem reddit, & perfecte vigilans ſatis novit ſe vigilare, & ſui compos de hoc non dubitat, niſi forte mora temporis aliquam induxerit oblivionem.

Cæterum, cum hæ omnes conjecturæ veritatem non oſtendant, eſt obligatio confitendi conſenſum illum dubium.

Quæſt. VI. *An eſt mortale agere, vel velle aliquid graviter illicitum ob finem bonum?*

Reſp. Affirm. (Vide N. 264. item N. 309. uſq. 318.) *Ita omnes. Quia* 1. *ad Rom.* 3. graviter damnatur illud: *Faciamus mala, ut veniant bona.* 2. Voluntas mala eſt hoc ipſo, quod vult id quod malum eſt, ex quocumque motivo illud velit. Nam actus voluntatis ſumit malitiam ab eo omni, in quod fertur,

fertur , ex Oſee 9. *Facti ſunt abominabiles, ſicut ea quæ dixerunt*. Neque enim finis bonus malitiam objecti ſeu medii tollit, cum ejus naturam non immutet. 3. Volitio finis honeſti ut per medium illicitum comparandi, eſt mala. Nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente , & contra legem: diſconvenit enim naturæ rationali & legi proſequi bonum per medium illicitum . Immo volitio finis honeſti per medium licitum , ſed in circumſtantia mala, eſt vetita & mala ; nam diſconvenit naturæ rationali & Legi divinæ , & finis honeſtus non poteſt niſi dedecenter & diſconvenienter naturæ rationali appeti per medium licitum in circumſtantia mala, v. g. velle celebrare Sacrum propter bonum finem in loco dedecenti . *Quod eſt ſecundum ſe malum ex genere, nullo modo poteſt eſſe bonum & licitum ; quia ad hoc quod aliquid ſit bonum, requiritur quod omnia recte concurrant ; bonum enim ex integra cauſſa, malum vero ex ſingularibus defectibus* , ait S. Th. 2. 2. q. 120. art. 3.

Quæſt. VII. *Quænam ſunt peccata mortalia, venialia ex genere ſuo?*

Reſp. Ex S. Auguſtin. Enchyrid. c. 78. *Quæ ſunt levia , quæ gravia peccata, non humano , ſed divino ſunt penſanda judicio*. Et c. 79. *Sunt autem quædam quæ leviſſima putarentur , niſi in Scripturis demonſtrarentur opinione graviora : quis enim dicentem fratri ſuo, Fatue, reum gehennæ putaret, niſi Veritas dicere*.

Reſp. 2. Id, ſicut tota doctrina morum, repeti debet 1. Ex Scriptura. Quæ enim ab illa dicuntur abominabilia deteſtanda , execranda, Deo exoſa, digna morte, gehenna, excludere a regno Dei, vel ob quæ dicitur Væ; judicanda ſunt ex genere ſuo mortalia. 2. Ex traditione, quæ exſtat in ſcriptis Patrum. 3. Ex definitione & ſenſu Eccleſiæ, quæ ſemper eſt infallibilis in doctrina fidei & morum. 4. Ex ratione fide illuſtrata, & his principiis nixa. 5. Ex unanimi Doctorum conſenſu.

Reſp. 3. Peccatum mortale ex genere ſuo eſt illud , intra cujus objectum ſeu materiam datur aliquid grave, ſeu graviter repugnans rectæ rationi, vel fini Legis, qualia ſunt peccata contra virtutes Theologicas, fidem, ſpem, & caritatem, contra religionem , juſtitiam , & alias virtutes graviter obligantes; item quæ nos graviter corrumpunt. Peccata vero, quæ leviter tantum adverſantur naturæ rationali, vel præcepto leviter obliganti , & quæ non lædunt graviter caritatem Dei, & ejus honorem, vel proximum quoad perſonam, res vel jura , nec nos ipſos corrumpunt ; ſed continent præciſe aliquam levem inordinationem , ut mendacium officioſum, verbum otioſum, ſunt venialia per ſe, & ex genere ſuo. S. 1. 2. quæſt. 88. art. 2. *Duo ſunt omnino genera mendaciorum , in quibus non magna culpa eſt , cum aut jocamur, aut, ut proſimus, mentimur*, ait S. Auguſt. in Pſalm. 5.

Reſp. 4. Mortale ex genere ſuo eſt duplex : aliud ex toto genere ſuo, & aliud ex genere ſuo non toto. Peccatum mortale ex toto genere ſuo eſt illud , cujus omne objectum ſeu omnis materia eſt per ſe gravis , quia nempe quælibet ejus materia gravem inordinationem continet, vel per quamlibet ejus quantitatem læditur graviter virtus, quæ eſt finis præcepti gravis. Unde non poteſt eſſe veniale niſi ex imperfectione actus, ſeu ex defectu advertentiæ , & conſenſus ſufficientis ad mortale . Talia ſunt ea , quæ ſunt directe contra aliquod attributum divinum , ut odium & contemptus Dei, hæreſis, deſperatio, blaſphemia, perjurium &c. Nam hæc directe repugnant Dei bonitati , veracitati , miſericordiæ , majeſtati, excellentiæ infinitæ Dei, & per iſta graviter læduntur caritas, fides, ſpes, religio &c. Talia item ſunt, quæ graviter diſconveniunt naturæ rationali , ſeu ex ſe gravem habent inordinationem , ut delectatio venerea extra conjugium, pollutio &c.

Mortale vero ex genere ſuo, ſed non toto, eſt illud, intra cujus objectum ſeu materiam datur aliquid ex ſe grave & leve, ſeu graviter & leviter inordinatum ac prohibitum, quatenus per aliquam materiam graviter, & per aliam leviter læditur virtus, quæ eſt finis præcepti . Nam illa materia cenſetur gravis, per quam graviter læditur virtus, quæ eſt finis præcepti, & ea eſt levis, per quam leviter læditur talis virtus, ut patet in furto.

Quæſt. VIII. *An peccatum mortale ex genere ſuo fieri poteſt veniale, & viciſſim?*

Reſp. 1. Cum ad mortale requiratur gravitas materiæ, & ſufficiens advertentia & conſenſus, ſequitur, peccatum ex genere ſuo mortale, fieri veniale: 1. Ob levitatem materiæ, ut patet in peccatis contra juſtitiam, v. g. furto levi. Nam tunc leviter læditur juſtitia, quæ eſt finis præcepti vetantis furtum , & ſic tunc eſt levis inordinatio , & trangreſſio ac offenſa Dei . Peccata autem ex toto genere ſuo mortalia, non poſſunt fieri venialia ex parte materiæ , quia in quavis eorum materia reperitur gravis difformitas, & per quamlibet eorum quantitatem graviter læditur virtus, quæ eſt finis præcepti. Porro materiæ levitas in iis , quæ levitatem materiæ admittunt , ex circumſtantiis , & præſertim ex quantitate materiæ & ejus condecentia ad finem dijudicanda eſt. 2. Ob imperfectionem actus ex parte intellectus & voluntatis. Ita S. Thom. 1. 2. qu. 88. art. 6. *Poteſt id quod eſt ex genere mortale, eſſe veniale propter imperfectionem actus , quia non perfecte pertingit ad rationem actus moralis* : hoc eſt quia deeſt ſufficiens advertentia & conſenſus ad hoc , ut actus dicatur ſimpliciter liber & humanus . Actus autem ſeu conſenſus voluntatis imperfectus & ſemiplenus , ideoque inſufficiens ad mortale, eſt ille, qui datur cum impotentia plene advertendi ob impeditum rationis uſum , qualis eſt in ſemidormiente , modo hæc ſit omnino involuntaria : ſicut conſenſus dicitur plenus ac perfectus, cum datur ab homine plene ſui compote , & habente uſum rationis expeditum, & valente plene advertere . Similiter advertentia imperfecta ſeu ſemiplena eſt ea , quæ procedit ab homine non perfecte ſui compote, nec habente uſum rationis expeditum, qualis eſt ſemidormiens. Sicut enim hic non habet perfectum judicium rationis , nec plene advertere poteſt id quod agit; ita interdum fit , ut quis ob ſubitam & vehementem paſſionem , aut diſtractionem ad res alias, non advertat , nec advertere poſſit ad actum ſuum , quantum requiritur ad mortale . Unde delectatio de objecto malo, quæ ceteroquin eſſet mortalis , poteſt defectu ſufficientis advertentiæ eſſe ſolum venialis. Advertentia vero perfecta & plena eſt ea, quæ procedit

cedit ab homine ſui compote, & habente uſum rationis expeditum.

Hinc triplex diſtinguitur motus, nempe primoprimus, qui ſubito ante omnem mentis advertentiam inſurgit, nec ullatenus pendet a voluntate; & hic non eſt culpa ſecundum ſe: ſecundo-primus, qui eſt cum aliqua, ſed imperfecta advertentia, ſufficiente quidem ad culpam venialem, non autem ad mortalem, qualis eſt in ſemidormiente: & motus plene ac perfecte deliberatus, qualis eſt in vigilante, & plene ſui compote; & hic eſt mortalis, ſi ſit graviter ordinatus, & voluntarius.

Imperfectio tamen actus numquam impedit, quominus ea, quæ ſunt ex objecto venialia, revera ſint venialia, ut docet Suarez. Quia ad culpam venialem ſufficit quandocumque voluntarium & liberum, ſicut & quantulacumque inordinatio; ſecus vero ad mortale: nam homo non poteſt ex qualicumque actione & quantumvis imperfecta conſtitui reus perpetui odii Dei, & damnationis æternæ; hoc enim repugnat bonitati, ſapientiæ, ac convenienti gubernationi divinæ.

Reſp. 2. Actus ex genere ſuo, ſeu objecto venialis vel indifferens, fit mortalis per accidens, ſeu per aliquid ei adjectum.

1. Ex errore conſcientiæ, quo quis putat id quod agit, eſſe mortale, licet reipſa non ſit. Nam tunc conſentit in mortale apprehenſum. (1)

2. Ratione effectus graviter inordinati in rem aliquam leviter malam vel indifferentem, conſtituendo in ea finem ultimum: ut ſi ex affectu ad illam paratus ſis illam velle, etiamſi mortalis eſſet; vel peccare mortaliter potius quam ab ea abſtinere, vel illam comparare per medium graviter illicitum. Nam tunc eam præferes divinæ amicitiæ, & violas graviter maximum præceptum diligendi Deum ſuper omnia.

3. Ratione finis mortaliter mali, ad quem ordinatur, ut adulatio ſeu laudatio ex ſe venialis ordinata ad ſubordinandam virginem. Nam talis actus continet affectum ad rem mortaliter malam; & medium malitiam finis contrahit.

4. Ratione gravis damni vel ſcandali, quod ex re levi ſecuturum prævidetur, vel prævideri poteſt, ac debet, ut ſi ex furto rei levis prævideas alterum blaſphematurum. Nam ob talem effectum actus graviter adverſatur caritati: & cauſſa participat malitiam ſui effectus. (2)

5. Ratione periculi incidendi in mortale, in quod quis experientia didicit ſe ex actione de ſe leviter mala

---

(1) Sic ex. cau. Sacerdos exiſtimans peccatum eſſe grave, deficiente juſta cauſſa, Miſſam vel *ſemel* celebrare *privatam*, non recitato prius Matutino Officio, moraliter peccabit ratione *conſcientiæ erroneæ*, ſi celebret haud perſoluto ejuſmodi penſo. Nam ex Bened. XIV. (N. 76.) non adeſt revera gravis illa obligatio. En ejus verba, (lib. 3. de *Sacrif. Miſſ.* c. 3. num. 4.) *Si ſermo ſit de Miſſa Conventuali, videtur peccatum eſſe mortale eam ante Matutinum & Laudes celebrare: id enim eſt contra generalem Eccleſiæ conſuetudinem. In Miſſis vero privatis, ſi qua ſit legitima cauſſa, puta ſi Princeps aut Prælatus Miſſam expeteret, videri poteſt a peccato etiam veniali immunis, qui eam celebraret, non recitato Matutino, & Laudibus. Si vero abſit cauſſa, perdifficile videtur ne veniali quidem peccato non eſſe locum, ut obſervat Meratus ad Gavantum tom. 1. part. 2. Quod ſi quis, nulla cauſſa urgente, perpetuo id faceret, ut videretur quaſi ſtatuiſſe animo nunquam celebrare, dicto Matutino & Laudibus, tunc.... concludi poſſet, hujuſmodi Sacerdotem peccare mortaliter.*

(2) Nomine *damni*, & *ſcandali* duplex indicatur nocumentum Proximo adveniens, ſcilicet *temporale*, & *ſpirituale*. Ratione gravis *damni temporalis* peccant mortaliter faciendo ea, quæ ex ſuo genere non cenſentur graviter illicita, ex. cau. quotquot in domibus, villis, menſis, pinacothecis talem apparatum, ac luxum ſervant, ut ſubinde nequeant debita extinguere, mercedes rependere, legata ſolvere, eleemoſynas erogare, & ſimilia officia, ſeu juſtitiæ, ſeu caritatis lege præſcripta, adimplere, quibus deſtituti pauperes, operarii, artifices clamant præ anguſtia ad Deum quotidie. Legatur Sanctus Iſidorus Peluſ. (Epiſt. 210. 306. 528.) acriter perſtringens intemperantes illos, qui *pauperum plagas adaugent, & certamen movent iis, qui cum indomabili & inexpugnabili paupertatis fera luctantur*. Ratione vero *ſpiritualis damni*, ſeu ſcandali, graviter delinquunt, ex. cau. juxta S. Iſid. Hiſpal. (lib. 3. *de Sum. Bon. cap.* 38.) *Sacerdotes & Clerici prave viventes, dum forma ceteris in malum exiſtunt, qui in bonis exemplum eſſe debuerunt*; quique propterea, *quoſcumque exemplo malæ converſationis ſuæ perdunt, de illis rationem ſine dubio reddituri*. Et iſti poſteriores, *qui ſive doctrinis, ſeu exemplis, vitam moreſque bonorum corrumpunt, deteriores ſunt his, qui ſubſtantias aliorum, prædiaque diripiunt. Hi enim ea, quæ extra nos ſunt, ſed tamen noſtra, auferunt; corruptores vero morum proprie nos ipſos diripiunt; quoniam divitiæ juſtorum mores eorum ſunt.* Porro in materia iſta potiſſime cavendum ab ea ſpecie ſcandali, quod dicitur *activum indirectum*, eſtque nihilominus juxta Angelicum (1. 2. quæſt. 43. artic. 1.) *per ſe*, & non *per accidens*; impune namque ſolet in mundo graſſari, cum a multis vel ignoretur, vel negligatur. Hujus rei duplex videtur eſſe cauſſa: prima, quia dicta & facta ſua conſiderant ipſi, non ſecundum adjacentes circumſtantias, ob quas præſertim ſpiritualis pernicies Proximis enaſcitur; ſed tantummodo in ſe & ſecundum genus proprium, quo pacto ſpectata apparent aut leviter mala, aut etiam prorſus innoxia; altera, quia ſunt ſibi intime conſcii, ſe dictis factiſque ſuis non ruinam proximorum ullatenus appetere, ſed propriam dumtaxat oblectationem, aut utilitatem. Verum neutram excuſationem iiſdem ſuffragari, nullo negotio oſtenditur. Nam quantum ad priorem, Seraphicus expendens Apoſtolicum præceptum (1. ad Theſſal. cap. 5.) *ab omni ſpecie mala abſtinete vos*, hæc appoſite ſcribit (Opuſc. de Pauper. Chriſt. in reſp. ad 18.) *Dicendum, quod illa ſpecies eſt mala, dum homo rationabiliter poteſt ſuſpicari malum, circumſtantiis omnibus penſatis, quæ occurrunt.* Angelicus item (Lect. 1. in eum loc.) ait: *Dicit Apoſtolus, ſpecie; quia etiam quæ habent ſimilitudinem malitiæ, vitare debemus, quæ ſcilicet non poſſumus ſervare coram hominibus abſque ſcandalo*

mala vel indifferenti incurrere, puta si aspectus mulieris, vel colloquium inducat ad actum turpem, vel consensum in delectationem veneream; si ludus de se licitus sit occasio proxima pejerandi, blasphemandi &c. Nam mortale est, exponere se morali periculo peccandi mortaliter; is quippe Dei amicitiam, & animæ salutem contemnit, qui ejus perdendæ periculum probabile non vitat, cum potest; & eodem præcepto, quo tenemur vitare peccatum, tenemur etiam ejus probabile periculum vitare.

6. Propter contemptum formalem præcepti, vel regulæ, vel superioris, qua superior est, ut si quis violat præceptum in re levi, quia præceptum est, sive quia renuit subjici præcepto, vel superiori. Talis enim inobedientia inducit contemptum potestatis a Deo derivatæ, & superiori ut minister Dei est, ejusque vices gerit; qui contemptus redundat in Deum, juxta illud, Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit.*

Item omissio consilii evangelici ex contemptu, quasi Deus inutilia & vana consuleret, mortalis est. Nam est graviter injuriosa Deo, & Deus ipse consilii auctor contemnitur. (1)

Quæst. IX.

---

dalo eorum, Quoad posteriorem vero idem Angelicus (artic. præcit.) hæc habet; *Dictum, vel factum alterius potest esse dupliciter alteri caussa peccandi: per se, & per accidens. Per se, quando aliquis suo malo verbo vel facto intendit alium ad peccandum inducere; vel etiamsi ipse hoc non intendat, & ipsum factum est tale, quod de sui ratione habet, quod sit inductivum ad peccandum; puta cum aliquis publice facit peccatum, vel quod habet similitudinem peccati. Et tunc ille, qui hujusmodi actum facit, proprie dat occasionem ruinæ: unde dicitur scandalum activum. Per accidens autem aliquod verbum, vel factum unius est alteri caussa peccandi, quando & præter intentionem operantis, & præter conditionem operis, aliquis male dispositus ex hujusmodi opere inducitur ad peccandum; puta cum aliquis invidet bonis aliorum. Et tunc ille, qui facit hujusmodi actum rectum, non dat occasionem, quantum in se est: sed alius sumit occasionem; & ideo hoc est scandalum passivum sine activo.* Scandalum igitur *activum per se*, quantumvis *indirectum*, nec est confundendum cum scandalo *passivo per accidens*, nec parvipendendum. Hujusce autem scandali exemplum habes apud Seraphicum, qui (Opusc. *de Purit. Conscient.* cap. 14.) postquam ob oculos posuit *periculum familiaritatis Dominarum*, impendens etiam personis, quæ *spirituales videntur*, ita cum D. Bernardo concludit: *Quotidie conversari vis cum muliere, & continens putari? Esto quod sis, maculam tamen suspicionis portas. Scandalum mihi es, tolle materiam, & caussam scandali, quia væ homini illi per quem scandalum venit.* Legendus de hac materia Benedict. XIV. (histor. Eccles. 83.) differens de Parochorum cum mulieribus contubernio. Quæ cum ita sint, prudens quisque semper impressum animo teneat D. Isidori Pelus. monitum saluberrimum (Epist. 306.) *Nihil non age, & sexcentis res tuas oculis circumspice, ne qua a parte tua proximis noxa, damnumve obveniat, omnem scandali radicem exscindendo.*

(1) Magni momenti est genuina, & accurata notitia hujus postremæ lethiferæ circumstantiæ, quæ *legis contemptus* dicitur. Tria propterea, quæ ad talem finem conducunt, hic breviter indagabimus: nimirum, 1. Quid & quotuplex ille sit. 2. Quæ, & quanta ejus malitia. 3. Quandonam adesse, aut abesse præsumatur. Quoad *primum* articulum, universim duplicem contemptum oportet statim distinguere, puta *materialem* & *formalem*. Materialis est, quando quidpiam negligitur, rebusque aliis postponitur, tametsi non hoc præcise animo gerat, qui id facit. Formalis est, ubi hac ipsa intentione directa quidpiam prætermittitur. Prioris generis contemptus (de quo plerumque censendi sunt differere Ascetici Magistri, & Concionatores Sacri) relate ad leges seu Divinas, seu humanas, adeoque relate ad ipsum Deum, a quo fluit omnis legislativa potestas, continetur in qualibet gravi earum transgressione. Nam ex Seraphico (Brevil. par. 3. cap. 2.) generatim loquendo *peccatum mortale est actualis a primo principio recessus, qui non potest esse nisi per contemptum ipsius principii, vel in se ipso, vel in suo præcepto.* Ita ex. cau. juxta eumdem Doctorem (Opusc. de trib. tern. deccat. cap. 4.) *si luxurioso proponatur ex una parte adulterium, prout est delectabile, & ex alia parte Deus prohibens: contemnit ille Dei prohibitionem; & se adulterinæ delectationi immergit, & deviat a fine.* Hoc ipso communi sensu, quo intelligimus quævis peccata involvere aliquem Dei, legumque *contemptum*, usitato in Scripturis, & Patribus sermone dicuntur eadem fieri ex *superbia, inobedientia, ingratitudine*; quamvis præter malitiam, quam singula sortiuntur ex propriis objectis, non participent specialem horum trium vitiorum deformitatem. Posterioris vero generis contemptus ille est, quem solummodo attendunt Morales TT. sicque relate ad leges potest describi cum Angelico (2. 2. quæst. 186. artic. 9.) *tunc committit aliquis, vel transgreditur ex contemptu, quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis, vel regulæ: & ex hoc procedit ad faciendum contra legem, vel regulam.* Contemptus hujusmodi dicitur a laudato Doctore (q. 162. artic. 2.) proprius *affectus, & actus superbiæ*, quatenus ipsa *est speciale peccatum*; atque ex tali contemptu Dei, ejusque mandatorum ex. grat. Pharao olim Hebræos opprimebat, ac postea Julianus Apostata Christianos persequebatur. Hinc autem duo intelligimus. 1. Contemptum istum non reperiri per quamdam generalitatem in quolibet peccato, sicuti de priore diximus. Siquidem ex eodem Angelico *quamvis omnia præcepta legis possit quis trasgredi qualicumque peccato ex contemptu, qui pertinet ad superbiam, non tamen semper ex contemptu aliquis præcepta Divina transgreditur: sed quandoque ex ignorantia, quandoque ex infirmitate. Inde est, quod Augustinus dicit: multa perperam fiunt, quæ non fiunt superbe.* Quare, quamdiu aliquis leges transgrediendo non movetur principaliter ex eo quod positive renuat sese illis subjicere; & illas vel illarum auctorem parvipendat, non censetur peccare ex *contemptu*, ut bene notat Navarr. (Manual. cap. 23. n. 42.) quamvis ex ira, audacia, voluntate, industria, malitia, aliave passione peccet. 2. Peccata illa, quæ ex tali contemptu vere prodeunt, ad minus *duplicem* morali specie diversam deformitatem præseferre, necessario aperiendam in Sacramentali judicio. Sic in allato

Quæſt. IX. *An multa venialia poſſunt facere unum mortale?*

Reſp. 1. Peccata venialia quantumvis multiplicata, non poſſunt per ſe efficere unum mortale, niſi eorum materiæ vel effectus uniantur. *Eſt communis ſententia.* Quia 1. ex Conc. Trident. ſeſſ. 14. c. 5. per venialia a Dei gratia non excludimur. 2. Peccatum mortale, cum ſit contemptus Dei & averſio a fine ultimo, habet malitiam ordinis ſuperioris, immo infinitam, quam proinde æquare nequeunt quævis venialia.

---

exemplo Pharaonis & Juliani, eorum facinus gemina diverſa labe & injuſtitiæ, & ſuperbiæ inficiebatur, ut alias etiam omittam. Formalis porro contemptus poteſt eſſe aut *explicitus*, ut ſi quis ruptis legum vinculis expreſſe dicat, *non ſerviam* (Jer. cap. 2.) aut *implicitus*, ut ſi quis ob aſſiduitatem delinquendi eo devenerit, ut prudenter præſumi poſſit, ipſum animo ſuo ſaltem ita ſtatuiſſe.

Quoad *ſecundum* Articulum, nemini dubium, quin idem *formalis* contemptus, utroque modo ſpectatus, ex ſuo genere ſit mortale crimen, quandoquidem facere aliquid contra præceptum ex contemptu ipſius præcepti ac Legiſlatoris præcipientis, inobedientia eſt directe contraria dilectioni Dei, & Proximi, uti Angelicus (2. 2. quæſt. 105. art. 1.) docet. Idque ſentiendum indiſcriminatim de quolibet contemptu tum *legum* Divinarum, humanarumque quia ex Apoſtolo (Rom. cap. 2.) *non eſt poteſtas niſi a Deo*; tum *conſiliorum* etiam Evangelicorum, quia valde injurioſum Chriſto nolle ſubjici ejus conſiliis ut conſiliis, eaque ceu vana, aut noxia aſpernari. Poteſt tamen quandoque peccatum hoc conſiſtere intra ſphæram *venialis* culpæ, ob *imperfectionem actus*, *qui ſcilicet non perfecte pertingit ad rationem actus moralis*, *cum non ſit deliberatus*, *ſed ſubitus* ut Angelicus (1. 2. quæſt. 88. art. 6.) loquitur. Quæſtio ſolum moveri poteſt, num ſit peccatum mortale ex genere ſuo *toto*, ita ſcilicet ut nunquam evadat veniale ob *parvitatem materiæ*. Nonnulli cum Cajetano (Summul. voce, *contemptus*, & *inobedientia*) ſuſtinent eſſe poſſe veniale, non tantum ex imperfectione actus non ſatis deliberati, ſed etiam ex imperfectione materiæ, quando eſt contemptus præcepti in re exigua, & ſecundum quid, non abſolute: hoc eſt, quando non abſolute contemnitur Legiſlator, ſed ſolum una aliqua ejus lex particularis; ideoque propterea, quia exigui momenti eſt res, quam per talem legem jubet. Aſt rectius alii ſentiunt, omnem deliberatum contemptum legis in quacumque materia, ſeu gravi ſeu levi, præferre mortalem inordinationem, quia *deliberate* contemnere præceptum qua præceptum, qua juſſionem Legiſlatoris, eſt ſemper proprius actus ſuperbiæ ſpeciatim ſumptæ (juxta Angelicum in ſuper. artic. laudatum) adeoque lethalis, eſto præceptum ſit de re modica. Et hæc quidem ſententia tum Scripturæ, tum Patribus apprime conſonare videtur.

Quoad *tertium* Articulum, ubi formalis contemptus eſt *explicitus*, jam opus non eſt conjecturis indiciiſve ad illum cognoſcendum: talis erat ex. gr. in utroque Tyranno ſuperius nominato, itemque in Judæis illis, qui Machabæorum tempore repudiatis patriis legibus ad Gentes tranſibant. Loquendo autem de contemptu *implicito*, arbitror, hunc nonniſi ex peculiaribus circumſtantiis perſonæ, loci, temporis, & ſimilium colligendum eſſe maturo, ac prudenti judicio. Inter indicia hujuſce poſterioris contemptus ſolet a Moralibus præcipue recenſeri diuturnitas, & frequentia tranſgrediendi aliquam legem. Sed ne hic quempiam errare contingat, audiendus inter alios Angelicus Magiſter, qui primo docet (2. 2. q. 186. art. 9.) *Religioſum, quando propter aliquam particularem cauſſam, puta concupiſcentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra ſtatuta legis, vel regulæ, non peccare ex contemptu, etiamſi frequenter ex eadem cauſſa, vel alia ſimile peccatum iteretur.* Et rationem aſſignat (1. 2. quæſt. 88. art. 5.) *Quia diuturnitas, & aſſiduitas non eſt circumſtantia trahens actum in aliam ſpeciem, niſi forte per accidens ex aliquo ſupervenienti. Non enim aliquid acquirit novam ſpeciem ex hoc quod multiplicatur, vel protrahatur: niſi forte in actu protractato, vel multiplicato ſuperveniat aliquid, quod variet ſpeciem; puta inobedientia, vel contemptus, vel aliquid hujuſmodi.* Poſtea vero monet (priori loc. cit.) *frequentia tamen peccati diſpoſitive inducit ad contemptum, ſecundum illud Prov. 18. Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit*; quod quidem paſſim etiam tradunt Eccleſiæ Patres. Totum hoc ſic complectitur Navar. ſeq. doctrina (Manual. c. 23. n. 42.) *Ad tranſgreſſionem legis ex contemptu non ſatis eſt conſuetudo peccandi; quia quamvis conſuetudo multum faciat ad præſumendum prædictum contemptum in foro exteriori, nihil tamen facit quoad interius, ubi ſola veritas conſideratur. Sic etiam illa Gloſſa celebris* in c. Metrop. 2. q. 7. *quæ dicit, eum, qui ſine juſta cauſſa tranſgreditur, videri contemnere, intelligenda eſt in foro exteriori, non interiori. Verum tamen eſt, conſuetudinem tranſgrediendi aliquam legem multum incitare ad contemnendam illam, ideoque ab ea cavendum eſt.* Ad normam harum doctrinarum exigendum tritum illud argumentum, quo Morales DD. ſolent ex *frequentia* delinquendi arguere *interpretativum* legum contemptum, adeoque gravem culpam, in Sacerdotibus paſſim Miſſalis rubricas tranſilientibus, in Religioſis proprii Ordinis ſtatuta violantibus, in Beneficiariis a choro abſentibus, & ſimilibus aliis. Quod ſi moroſus quiſpiam a me poſtulet, quandonam præciſe ex aſſiduitate peccandi præſumatur oriri formalis iſte contemptus, is prius dignabitur mihi edicere, quot præciſe calices generoſi vini exhaurire oporteat ad contrahendam ſolemnem crapulam. Sicuti jam præmonui, in hujuſcemodi rebus prudens judicium pendet a ſerie particularium circumſtantiarum: idcirco fruſtra exquiritur generalis regula. Illud potius ad complementum præſentis diſquiſitionis e re erit obſervare, quod Angelicus (2. 2. quæſt. 186. art. 10. in fin.) ſcribit; *Juſti non de facili peccant ex contemptu; ſed quandoque labuntur in aliquod peccatum ex ignorantia, vel infirmitate, a quo de facili relevantur. Si autem perveniant ad hoc, quod ex contemptu peccent, efficiuntur peſſimi, & maxime incorrigibiles. Unde Auguſtinus dicit: ex quo Deo ſervire cœpi, quomodo difficile ſum expertus meliores, quam qui in Monaſteriis profecerunt, ita non ſum expertus pejores, quam qui in Monaſteriis ceciderunt.* Unuſquiſque igitur in ſortem Domini vocatus ſalutem ſuam operetur cum timore, & tremore, quoniam judicia Dei abyſſus multa.

lia. 3. Sola multiplicatio non constituit peccatum in alia specie superiore a veniali. Item quantumcumqae multiplicentur venialia, singula sunt, & manent in specie inferiore, habentque differentiam essentialem aliam, quam species superior. Ergo multiplicatio venialium non potest attingere speciem peccati mortalis, quæ est superior. Ex Patrum vero textibus sequitur tantum multa venialia disponere ad mortale, non vero illud constituere.

Qui tamen proponeret omnia venialia occurrentia committere, vel ad hoc paratus esset, velletque sola mortalia vitare, secundum Sanchez & Bonacinam mortaliter peccaret, etiamsi contemptus formalis deesset. Qui illius propositi objectum continet apertissimum peccandi mortaliter periculum, quod talis vult subire, cum ex SS. Patribus & Doctoribus multa venialia deliberate & ex proposito commissa, certo disponant ad mortale, & in praxi patet: quæ culpa mortalis adversatur præcepto caritatis.

Resp. 2. Si plurium venialium materiæ, vel effectus moraliter uniantur, & unum objectum grave constituant contra unum præceptum, tunc mortale est peccatum, cujus materia, licet secundum se parva, tamen ob moralem conjunctionem cum objectis priorum, notabilis censetur, & effectum gravem malum producit. *Est communis sententia*. Quia tunc per hoc ultimum peccatum, ponitur complementum gravis materiæ, vel effectus graviter prohibiti; & illud ponens censetur velle aliquid graviter inordinatum ac prohibitum. Sic qui uno die festo pluries laborat per quadrantem diversis horis, peccat mortaliter ultimo quadrantis labore, quo completur tempus notabile: quia isti omnes labores breves moraliter uniuntur, & tunc verum est dicere talem laborasse illo die festo tempore notabili; v. gr. duas aut tres horas. Sic ebrietas per ultimum scyphum completur. Item qui intemperanter cibum sumit, & ultima comestione agnoscit valetudinem graviter lædendam, peccat tunc mortaliter; nam jam vult objectum graviter dissentaneum naturæ rationali ac legi, & sibi notabile damnum.

Si vero plurium venialium materiæ parvæ & effectus non uniantur, nec in grave objectum coalescant; tunc omnia & singula peccata sunt venialia, nec efficiunt mortale; quia tunc materiæ illæ non conflant unum objectum grave, nec materiam sufficientem ad mortale: Sic qui pluribus festis per unum quadrantem laborat, non peccat mortaliter, secluso scandalo & contemptu; quia tunc sicut festa sunt diversa, neque efficiunt unum moraliter; ita & labores sunt diversi, nec unum inter se constituunt. Item qui in Quadragesima quotidie bolum panis extra tempora comedit, non peccat mortaliter, quia comestio una die facta non continuatur, nec conjungitur moraliter cum comestione alterius diei; cum obligatio abstinendi affixa sit singulis diebus, & transeat cum illis. Unde propositum comedendi singulis diebus Quadragesimæ bolum panis extra tempora, est per se loquendo solum veniale, quia non fertur in illas omnes comestiones leves conjunctim sumptas, sed in omnes separatas & singulis diebus vitandas, quæ cum solum sint vetitæ sub veniali, propositum non est de mortali. Idem dic de eo, qui plures inducit ad parum comedendum uno die jejunii, quia actio unius non unitur, nec facit unum moraliter objectum vetitum cum actione alterius. Unde inductio non est ad aliquid grave. (1)

Quæst. X. *An & quomodo multa venialia disponunt ad mortale?*

Resp. 1. Multa venialia, si negligantur & continuentur, sensim disponunt hominem ad mortale. Constit. 1. ex Eccl. 19. *Qui spernit modica, paullatim decidet.* Et Lucæ 10. *Qui in modico iniquus est, & in majori iniquus est.* 2. Ex consensu Theologorum, & ex Patribus docentibus venialia diligenter cavenda esse, ne labamur in mortalia. 3. Ex praxi & experientia.

Resp. 2. Multa venialia disponunt ad mortale: 1. Indirecte seu negative removendo id quod mortalia impediret. Nam & in peccante minuunt fervorem caritatis, & timorem Dei, ac horrorem peccati; & ex parte Dei impediunt providentiam illam specialem, qua tentationes ac pericula removebat; & liberalitatem, qua uberes & potentiores gratias largiebatur.

2. Positive; tum quia cum mortale & veniale in hoc conveniant, quod sit infractio Legis & ordinis; multitudo leviorum infractionum, maxime si deliberate & ex gravi negligentia fiant, hominem disponit ad violandum Legem & ordinem in gravioribus: cum quia libido peccandi, & affectus erga rem venialiter malam, potest sæpius peccando ita crescere, ut in ea re constituatur finis ultimus, & ex affectu erga illam homo sit paratus violare præceptum gravius, vel illius violandi periculo se exponat. Venialia autem ejusdem speciei, magis adhuc per se ac directe disponunt ad mortale; cum circa idem objectum specifice sumptum versentur, & pa-

(1) Istius q. 9. doctrinam junctam doctrinæ seq. q. 10. reperies erudite expositam, & confirmatam a Bened. XIV. (de Beat. Serv. Dei lib. 3. can. 39. n. 8.) & multo ante traditam a Seraph. & Angel. quorum prior sic ait (in 2. sent. dist. 24. p. 2. dub. 2.) *Plura venialia non determinant, nec faciunt mortale, quantum est de se, sed solum dispositive, ex frequenti enim iteratione venialium intervenit contemptus: Et quia* (pergit in 2. sent. dist. 16. p. 2. art. 3. q. 1.) *iteratio actus disponit ad libidinem, & contemptum, non dispositione necessitatis, sed pronitatis; ideo Augustinus comparat ea bestiis minutis, guttis arenæ, scabiei: non quia ipsa in se faciunt naufragium, sed quia ad hoc perducunt per accidens*. Posterior vero id ipsum (1. 2. quæst. 88. art. 3. & 4.) statuit. Robertus Holkol (Lect. 36. in lib. Sapient.) hanc addit similitudinem aptissimam. *Ex modicis peccatis diabolus inducit in gravissima peccata. Circa dolium sunt magni circuli, quibus asseres dolii colligantur, & illi magni in suis extremitatibus colligantur cum parvis viminibus: solutis ergo parvis solvuntur magni, & solutis magnis totum decidit. Sic moraliter est, qui spernit modica, paullatim decidit*. Ex iis lumen roburque etiam accedit iis, quæ in fine Notæ superioris dicta sunt.

& pariant similem habitum. Sic levioribus furtis, contumeliis, detractionibus via sternitur ad graviores injurias, & comparatur consuetudo furandi, aut detrahendi, quæ magis adhuc in gravia objecta, utpote magis ad se allicentia, inducit quam in levia.

CAPUT III.

De Peccatis commissionis, & omissionis.

Quæst. I. *Quid sunt, & an differunt inter se talia peccata?*

Resp. 1. Peccatum commissionis est actus positivus factus contra Legem eum prohibentem, sive est violatio præcepti negativi. Peccatum omissionis est omissio actus præcepti, sive violatio præcepti affirmativi.

Resp. 2. Hæc peccata, etiam cum eidem virtuti aut Præcepto ex eodem motivo adversantur, sic moraliter inter se differunt, saltem secundum gravitatem, ut in Confessione singillatim explicanda sint. Nam peccatum commissionis, ceteris paribus, est notabiliter gravius peccato omissionis: habet quippe notabiliter majorem disconvenientiam ac oppositionem cum natura rationali, & Lege divina: magis enim, ceteris paribus, inordinatum est ac disconveniens naturæ rationali ac Legi æternæ, facere quod non debes, quam non facere quod debes; & illud opponitur præcepto: *Declina a malo:* hoc autem, præcepto, *Fac bonum*. Sic odium Dei est longe gravior culpa, quam omissio actus amoris Dei præcepti, licet utrumque eidem præcepto caritatis opponatur; & qui utriusque reus esset, non satisfaceret præcepto confitendi dicendo se bis peccasse mortaliter contra debitam caritatem Dei. Item longe pejus est patrem contumelia afficere, quam præcise ei honorem debitum non deferre.

Immo sunt qui docent, aliqua peccata commissionis, & omissionis inter se differre secundum gravitatem specificam, ut ista allata, quia censent eam habere inter se disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter diversam; nam quamvis eidem virtuti ac præcepto ex eodem motivo adversentur, tamen ei modo notabiliter diverso opponuntur.

Quæst. II. *Unde æstimanda est species & gravitas omissionis culpabilis?*

Resp. Ex specie & bonitate actus præcepti. Nam privatio eo pejor est, quo forma ei opposita melior est. Ergo omissio actus præcepti eo pejor est, quo actus præceptus melior est. Sic omissio rationis longioris præceptæ, est culpa gravior omissione orationis brevioris etiam præceptæ.

Quæst. III. *An Actus cum omissione culpabili conjunctus, est peccatum?*

Resp. 1. Omnis actus, quatenus est caussa, finis vel occasio proxima omissionis malæ, contrahit malitiam omissionis, ut si omittas Sacrum ut studeas, vel dormias; quia prohibetur eodem præcepto, quo præcipitur actus omissus. Nam præceptum, utpote de se efficax, hoc ipso quod præcipit actum aliquem, simul prohibet omnem actum, vi cujus sequitur omissio actus præcepti. Sicut enim præceptum obligat ad servanda omnia, quæ necessaria sunt ad ejus observationem: & sic ad vitanda omnia, quæ eamdem observationem impediunt. Item in illo actu continetur virtualis saltem voluntas omittendi. Ergo habet idem objectum cum omissione, & proinde eamdem malitiam, & repugnantiam eidem præcepto. Idem est si actus assumatur ut medium omissionis: nam media contrahunt malitiam finis. Hinc si actus sit aliunde malus, habet duplicem malitiam; ut si quis omittat Sacrum, quia tempore Sacri furatur. Si vero non sit aliunde malus, habet unam & eamdem malitiam cum omissione culpabili, cum solum habeat malitiam ab illa omissione, & eidem præcepto adversetur. Docet tamen Suarez, quod si quis advertit se hoc tempore omittere, & ex nimio affectu ad illud opus de se licitum, velit nihilominus illud exercere, & sic omittere; tunc actus ille habet malitiam specie distinctam: quia vere est contra rectitudinem propriæ virtutis, & quia constituitur ultimus finis in illo opere.

Resp. 2. Quando actus, qui fit tempore omissionis, non est caussa, nec finis, nec medium, nec occasio omissionis, sed tantum assumitur consequenter ad voluntatem efficacem omittendi ob alium finem, juxta multos non contrahit malitiam omissionis, nec proinde est peccatum, si aliunde non sit malus: ut si quis postquam decrevit omittere Sacrum ad aliquod leve incommodum vitandum, oret domi, vel studeat tempore Sacri, ut otium vitet. Quia Lex præcipiens aliquid, non vetat actum alium, nisi sit caussa, vel medium, vel occasio omissionis actus præcepti; & supposita voluntate omittendi actum præceptum, alius actus materialiter & per accidens se habet ad omissionem, & nullo modo in eam influxit.

Quæst. IV. *Quandonam admittitur peccatum omissionis?*

Resp. 1. Peccatum omissionis externum admittitur eo solo tempore, quo urget præceptum faciendi Actum. Quia hoc peccatum consistit in omissione actus debiti ex præcepto: Actus autem non est debitus, nisi eo tempore, quo servandum est præceptum. Interdum vero committitur, dum quis expresse aut virtualiter, indirecte vel interpretative, vult omittere actum præceptum; nam tunc ponitur voluntas violandi præceptum.

Resp. 2. Qui ponit caussam, ex qua prævidet probabiliter secuturam omissionem, tunc peccat (Vid. N. 144.), & contrahit malitiam omissionis: quia qui ponit caussam omissionis, vult indirecte, vel saltem interpretative ipsam omissionem: qui enim vult caussam, censetur velle effectum, qui ex illa sequitur. Præterea eodem præcepto, quo vetatur omissio, prohibetur etiam positio libera caussæ illius. Hinc qui die festo mane se somno tradit, prævidens se somno sepultum iri tempore ultimi Sacri, tunc peccat contra religionem, etiamsi per accidens excitetur & postea Sacrum audiat. Nam tunc habuit voluntatem, saltem interpretativam ac virtualem, omittendi Sacrum, quamvis postea eam mutaverit.

Idem dic de eo, qui scienter, aut nonnisi cum ignorantia vel inadvertentia culpabili, exponit se morali periculo omittendi. Nam tunc contrahit totam malitiam omissionis, licet postea omissio non sequatur, quia sic exponendo se morali periculo omit-

omittendi, saltem interpretative voluit omissionem. Quod si is, qui posuit caussam omissionis, vel exposuit se morali periculo omittendi, postea possit præceptum, dum urget, implere, desistendo ab opere incompossibili, non implens præceptum, denuo peccat peccato omissionis, & tunc omissio ejus est in se libera eo modo, quo actus externus liber esse potest: quia tunc denuo vult saltem indirecte ipsam omissionem actualem. Porro non contrahitur (Vid. N. 145.) censura, nisi eo tempore, quo actus ex præcepto faciendus est: nam tunc solum ponitur omissio externa, cui annexa est.

Resp. 3. Probabile est, eum, qui posuit omissionis caussam, qua factus est impotens ad implendum præceptum, peccare non solum quando posuit illam caussam, sed etiam dum reipsa actum præceptum omittit, si non retractet ejus caussam culpabilem, cum potest. Sic Sacerdos, qui Breviarium in mare libere projecit, unde factus est impotens ad illud recitandum, non solum peccavit projiciendo, sed etiam singulis diebus denuo peccat non recitando, quamdiu priorem culpam non retractat. Item qui ante Sacrum longæ viæ sine necessitate se dedit, unde factus est impotens ad audiendum Sacrum, peccat contra religionem, non solum cum se dedit longæ viæ prævidens impotentiam audiendi Sacrum inde secuturam, sed etiam postea dum celebratur Sacrum, nisi tunc eliciat contritionem. Ratio est, quia omissio actualis est imputabilis voluntati, quamdiu est voluntaria in caussa non retractata, quæ possit retractari; tamdiu enim libere continuatur, & ponitur voluntarie omissio, quamdiu & potest retractari ejus caussa, & non retractatur; nam est tunc in potestate hominis efficere, ne sit amplius voluntaria ac moralis.

Sed quid si homo non possit retractare caussam culpabilem omissionis, ut fit in somno vel ebrietate; An peccat non solum quando posuit caussam, sed etiam cum præceptum urget?

Resp. Alii affirmant, eo quod talis omissio sit illi sufficienter voluntaria in caussa non retractata. Alii probabilius negant; docent talem omissionem nil per se malitiæ imputabilis addere culpabili positioni caussæ ejus, eo quod tunc omissio non sit voluntaria & libera nisi in caussa; & voluntas tempore omissionis non continuetur libere, nec ullum exercitium liberum habeat, cum ne possit quidem ejus caussam retractare.

Cæterum necesse est omnes omnino omissiones actuales confiteri, & non tantum caussam earum culpabilem. Nam ex praxi perpetua fidelium, ex qua necessitate materiæ confessionis potius, quam ex principiis metaphysicis metienda est, constat actiones & omissiones in caussa moraliter culpabiles, esse necessario confitendas, sive illæ secundum se peccata sint, sive solum effectus & objecta peccati in caussa libere posita commissi. Præterea id etiam necessarium est, vel ad explicandam sicut oportet peccati gravitatem, vel ad detegendum damnum tertii, obligationem restituendi &c. vel ob periculum reservationis, aut censuræ.

CAPUT IV.

De Ignorantia, & ejus peccatis.

Quæst. I. **Q***Uid est Ignorantia, & quotuplex?* (Vid. N. 188. 189.)

Resp. 1. Ignorantia late est carentia cognitionis veræ in subjecto capaci. Stricte, ut hic sumitur, est carentia cognitionis debitæ, seu cognitionis eorum, quæ quis scire debet. Nam qui ignorat ea quæ scire non tenetur, non est in eo ignorantia, stricte loquendo, sed mera nescientia.

Dividitur 1. In invincibilem, & vincibilem (Vid. N. 195. 207. usq. ad 216.). Ignorantia invincibilis, quæ etiam inculpabilis vocatur, est ea, quæ morali diligentia adhibita depelli non potest. Vincibilis est ea, quæ morali diligentia adhibita depelli potest.

2. In antecedentem, & concomitantem, & consequentem (Vid. N. 191. usq. ad 195.), Antecedens est ea, quæ nullo modo fuit volita & est caussa actionis, quatenus ea sublata non fieret actio; ut cum venator adhibita sufficienti diligentia ne hominem occideret, occidit amicum, putans esse feram. Concomitans est ea, quæ non est volita, nec est caussa actionis, in quantum ea sublata adhuc fieret actio, quæ proinde non fit ex ignorantia, sed præcise cum ignorantia, talis est in eo, qui adhibita sufficienti diligentia ne hominem occideret, inimicum latentem occidit, quem æque occidisset, si scivisset ibi latere. Consequens est ea, quæ volita est directe vel indirecte; ut cum quis nescit talem diem esse festivum; quia aut expresse noluit aut neglexit inquirere. Unde est semper vincibilis, & quandoque est caussa actionis, quandoque non; quia ea sublata quandoque adhuc fieret actio, quandoque non fieret.

3. In ignorantiam juris, & facti (Vid. N. 190.). Prior est, qua ignoratur jus aut præceptum aliquod; posterior est, qua ignoratur id quod fit, esse juxta vel contra præceptum, & potest esse de opere, vel aliqua ejus circumstantia: ut cum quis nescit esse diem Veneris, quo comedit carnes.

4. In negativam, & positivam (Vid. N. 289.). Negativa est mera privatio debitæ cognitionis alicujus rei absque judicio erroneo de illa re; positiva est error, seu judicium falsum de aliqua re.

5. In habitualem, & actualem (Vid. N. 198.). Habitualis, est privatio cognitionis habitualis, & dicitur simpliciter ignorantia. Actualis est privatio debitæ cognitionis actualis, & melius dicitur inadvertentia, inconsideratio, vel oblivio.

Quæst. II. *An ignorantia vincibilis est secundum se peccatum?*

Nota. Ignorantia vincibilis (Vid. N. 196. 197.) alia est affectata, quæ directe volita, & est ea, quam quis directe & expresse vult ut liberius peccet, juxta illud Job 21. *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.* Alia non affectata, & est ea, quæ non est directa & expresse volita, sed est solum volita indirecte, nempe innegligentia addiscendi. Hæc subdividitur in crassam seu supinam, & non crassam. Crassa est, cum aut nulla adhibetur

betur diligentia ad sciendum, aut nonnisi pro rei gravitate valde exigua adhibetur: unde semper oritur ex gravi negligentia discendi. Non crassa est, cum ad sciendum adhibetur quidem aliqua diligentia, sed non adhibetur sufficiens.

Resp. Ignorantia vincibilis eorum quæ quis scire tenetur, etsi non affectata, est secundum se (Vid. N. 210. usque ad 215.) peccatum imputabile. *Est communis sententia*. Prob. 1. ex Psalm. 24. *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris*. Et Eccl. 23. *Ne adincrescant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea*. 2. Quia talis ignorantia est libera transgressio præcepti, seu omissio rei præceptæ. Nam omnia & singula præcepta obligant ad id, sine quo observari nequeunt, ideoque ad sui cognitionem comparandam, sine qua servari non possunt: præcipiens quippe finem, præcipit media per se necessaria ad illum. Igitur cum cognitio obligationum, tum omnibus communium, tum specialium, quæ ad cujusque statum, officium, & munus spectant, præcepta sit, talis cognitionis privatio vincibilis est transgressio præcepti; & quidem libera ac voluntaria saltem indirecte, nempe in negligentia discendi, ideoque est peccatum. Unde ignorantia est peccatum, & mala imputabiliter ob negligentiam voluntatis, a qua manat. 3. Qui ignorat ea quæ scire potest & debet, se exponit voluntarie morali periculo violandi præcepta quoties urgent, ideoque multoties peccandi. Ergo peccat gravissime.

Obj. 1. Gravitas peccati ignorantiæ æstimanda est ex gravitate præcepti ignorati, & ex negligentia discendi. 2. Ut aliquid sit voluntarium interpretative, sufficit, ut tenearis illud vitare, nec facias, cum possis, id quod est necessarium ad illud vitandum: hoc enim ipso tibi merito imputatur quod non vitaveris. 3. Ignorantia (Vid. N. 212.) eorum, quorum cognitio ratione sui præcipitur, ut sunt mysteria fidei, est peccatum speciale oppositum virtuti fidei, quamvis fidei habitum non destruat. Ignorantia vero eorum, quorum cognitio requiritur solum in ordine ad opus, est peccatum ejusdem speciei, cujus est transgressio præcepti ignorati: nam eidem præcepto ac virtuti opponuntur, cum omne præceptum, utpote efficaciter obligans ad sui observationem, obliget etiam ad sui cognitionem & considerationem. 4. Peccatum ignorantiæ (Vid. N. 214.) continuatur & multiplicatur, sicut peccatum omissionis restitutionis debitæ.

Quæst. III. *An quæ fiunt contra Legem ex ignorantia vincibili, sunt peccata imputabilia?*

Resp. 1. Actio vel omissio omnis contra Legem posita ex ignorantia vincibili, etiam non affectata, vel cum ea, est peccatum imputabile, etiam secundum malitiam ignoratam, etiamsi putetur bona, ac proinde quælibet ignorantia vincibilis (Vid. N. 199. 202. 203.) non excusat a peccato. *Ita omnes*. Prob. 1. ex Num. 15. *Si anima nesciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato suo; & deprecabitur pro ea Sacerdos, quod inscia peccaverit coram Domino: impetrabitque ei veniam, & dimittetur illi*. Certe quæ non sunt peccata imputabilia, non indigent expiatione & venia, nec sunt simpliciter peccata coram Deo. Et ex Lucæ 12. servus ignorans voluntatem domini sui, & faciens digna plagis, *vapulabit*. Et ex Act. 3. *Fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri*. Et 1. ad Corinth. 1. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Ubi mors Christo a Judæis ex ignorantia illata esse dicitur: & tamen illis ad gravissimum peccatum imputata est, ut patet ex excidio urbis, & eversione ac reprobatione totius gentis. Item ex Lucæ 23. *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt*. Certe ubi est locus ignoscendi, ibi est peccatum imputabile. 2. ex SS. Patribus, & speciatim Hieronym. & S. Augustin. qui hanc veritatem ut fidei dogma contra Pelagianos propugnarunt; & S. Augustin. epist. 154. sic ait: *Si quis bonum putaverit esse, quod malum est, & fecerit hoc putando, utique peccat: & ea sunt omnia peccata ignorantiæ, quando quisque bene fieri putat quod male fit*. 3. Ex can. 16. dist. 37. & cap. 2. de sortil. 4. Quia ea, quæ cum vel ex ignorantia vincibili fiunt contra præceptum, sunt sufficienter libera ac voluntaria saltem indirecte & in caussa, nempe in voluntaria negligentia addiscendi, & sic merito ad culpam imputantur voluntati, quæ potuit & debuit præceptum cognoscere & servare; tunc enim nullam habet justam excusationem. Nam culpabilis negligentia discendi quæ cognosci debent, non potest esse justa excusatio, cum sit culpa; & qui vult caussam, vult consequenter effectum, qui ex ea necessario sequitur, & quem scit vel scire potest ex ea secuturum. Immo quæ contra legem fiunt, ex, vel cum ignorantia vincibili etiam non affectata, sunt moraliter & æquivalenter voluntaria in se, etiam quoad malitiam moralem in ordine ad veram & gravem, quamvis non tantam, imputabilitatem; quatenus qui culpabiliter ignorat, proinde se habet in æstimatioue prudenti in ordine ad veram & gravem, etsi non tantam, imputabilitatem, ac si actu sciret. 5. Si ignorantia vincibilis excusaret a peccato, melior esset conditio negligentis addiscere ea quæ potest & tenetur scire, quam adhibentis debitam ad ea discenda diligentiam, quod est absurdum.

Obs. 1. Ignorantia præcepti est vincibilis, cum venit in mentem dubitatio de illo, vel aliquid, quo possit homo excitari ad inquirendam talis præcepti cognitionem, & omisit inquirere: nam tunc debuit & potuit illud cognoscere inquirendo. (Vid. N. 207.)

2. Ut quis sit reus mortalis culpæ, non requiritur maxima negligentia, sed sufficit si omittatur diligentia moralis pro rei qualitate & gravitate necessaria. *Ita omnes teste Suarez*. Quia tunc culpa mortalis ei merito imputatur, cum potuerit & debuerit vitare id quod est graviter malum.

3. Quoties ex vel cum ignorantia vincibili actio, vel omissio mala deliberate ponitur, toties fit novum peccatum distinctum numero a priori ignorantia & negligentia discendi. Quia tunc libere fit denuo aliquid malum, cujus malitia imputatur voluntati ad culpam, cum illam potuerit ac debuerit cognoscere & vitare, & voluntas perseveret velle saltem interpretative ignorantiam. Hinc homo ignorans ea, quæ necessaria sunt ad Judicis munus recte obeundum, peccat graviter contra justitiam tunc suscipiendo tale munus; & postea toties peccat actu

morta-

mortaliter, quoties fert sententiam injustam. Nam libere fert sententiam injustam, quamvis putans esse justam, & ejus injustitiam potuit & debuit cognoscere, & sic ea ipsi merito imputatur: immo cognoscit saltem confuse ex sua imperitia secuturas multas sententias injustas, & ob eam adire periculum eas ferendi, aut saltem potest ac debet id cognoscere & considerare, & non judicare, ne se exponat periculo faciendi injuriam. Idem dic de Advocato, Medico, Superiore, Confessario, Opifice &c.

Obj. Malitia actus ignorati non fuit volita, cum non fuerit cognita. *Resp.* Fuit volita saltem indirecte in negligentia discendi, & interpretative, quatenus libere factus est actus malus, cujus malitia potuit & debuit cognosci ut vitaretur, quod sufficit ut imputetur voluntati ad culpam. Praeterea malitia actus cognoscitur saltem confuse ab ignorante. Nam hoc ipso quod scit se ignorare cognoscit multa peccata ex sua ignorantia secutura, & se exponere periculo peccandi, cum sit ineptus ad cognoscendum quid sit illicitum vel licitum; idque identidem considerat, vel saltem considerare potest ac debet. Quare non depellendo ignorantiam, vult saltem indirecte & interpretative omnia ista peccata confuse cognita, ut ex illa secutura.

Dices. Negligentia addiscendi non fuit positive volita. *Resp.* Fuit volita saltem interpretative, nam potuit & debuit vitari; unde merito imputatur voluntati, quod illam non vitaverit, adhibendo diligentiam debitam possibilem ad discendum ea, quae homo scire tenetur. Ignorantia autem vincibilis est voluntaria & culpabilis in negligentia discendi: nam propter illam negligentiam merito imputatur voluntati.

Respond. 2. Peccata ex ignorantia qualibet vincibili, vel cum ea admissa, ejusdem sunt speciei (1) cum peccatis scienter admissis circa idem objectum. *Est communis sententia.* Quia 1. Ignorantia & negligentia, & peccatum quod ex illa fit, adversantur eidem praecepto & virtuti. Nam quodlibet praeceptum cognitionem & diligentiam in sua materia ex suo motivo injungit, cum utraque per se sit necessaria ad illud observandum. 2. Actus sumit malitiam specificam ex objecto. Ergo actus ignoranter, & actus scienter factus, si sint circa idem objectum malum, sumunt ab eo eamdem malitiam specificam.

Hinc qui ex ignorantia vel inconsideratione vincibili juris aut facti facit contractum injustum, peccat peccato injustitiae; si omittat Sacrum praeceptum, peccat contra religionem &c.

Quaest. IV. *Quaenam ignorantia minuit vel auget peccatum?* (Vid. N. 202. 206.)

Resp. 1. Ignorantia vincibilis non affectata minuit malitiam peccati. *Est communis sententia.* Prob. 1. ex Luc. 13. *Ille servus qui cognovit voluntatem domini sui & non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis; qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis*, hoc est minus punietur. Ex Luc. 23. *Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt.*

2. Quia talis ignorantia minuit voluntarium; nam impedit ne mens peccatum in se apprehendat, & illud in se voluntas velit: & sic facit ut peccans minus afficiatur ad malum.

Quando tamen negligentia discendi gravis est, ignorantia nunquam eo usque minuit peccatum, ut ex mortali fiat veniale, quia non tollit sufficiens voluntarium ad mortale. Enimvero Judaei qui ex ignorantia Christum (Vid. N. 280.) crucifixerunt, & Apostolos persecuti sunt, profecto peccarunt mortaliter. Hinc S. August. lib. de grat. & lib. arb. c. 3. ait: *Sed & illa ignorantia, quae non est eorum qui scire nolunt; sed eorum qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat .... sed fortasse ut minus ardeat.*

Resp. 2. Ignorantia affectata auget malitiam peccati. *Ita communiter cum S. Th. 1. 2. quaest. 76. art. 4.* Nam illud auget malitiam peccati, quod reddit illud magis voluntarium. At ignorantia affectata hoc praestat: quia per illam directe & expresse volitum est periculum peccandi, nempe ipsa ignorantia, ex affectu liberius peccandi. Immo expresse volitum est quodvis peccatum ex ignorantia sequi natum; nam per illam homo vult ignorare, ut liberius peccet. Et aliunde peccatum sufficienter cognitum est saltem confuse, nempe in ejus periculo directe volito. Hinc homo ob talem ignorantiam ut peccatum aggravantem arguitur Psalm. 33. *Noluit intelligere, ut bene ageret.* Praeterea talis ignorantia in ordine ad imputabilitatem in aestimatione prudenti aequivalet certae scientiae.

Quaest. V. *An ignorantia invincibilis cujusvis Legis etiam naturalis, excusat a peccato formali seu imputabilis?*

Resp. Affirm. (Vid. N. 199. 202.) Constat 1. ex S. Augustin. lib. 3. de lib. arbitr. c. 19. *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quaerere quod ignoras.* Hinc paullo post docet ea, quae male fiunt ex tali ignorantia juris naturalis, non esse nisi improprie & metaphorice peccata; sicut lingua graeca vel latina non dicitur nisi improprie lingua. 2. Ex S. Thom. 1. 2. quaest. 76. art. 3. *Si sit ignorantia, quae omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato.* 3. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturae, haec in statu naturae lapsae operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.* 4. Quia omne peccatum imputabile ut peccatum, est essentialiter voluntarium ut peccatum seu in ratione peccati, ita ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium; ut docet Sanctus Augustin. Nam quod non est voluntarium, non potest imputari voluntati, cum nullatenus sit a voluntate. At actus ex ignorantia invincibili factus contra Legem, nullatenus est voluntarius prout oppositus Legi, & ut peccatum; cum ejus malitia non cognoscatur, nec cognosci po-

(1) Loquendo de operabilibus, non de credibilibus. Vid. N. 212.

ſci potuerit, vel in ſe vel in ejus periculo: voluntarium enim eſt id quod eſt a voluntate cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. 5. Quia alioquin homo teneretur ad impoſſibile, & damnari poſſet, quod non ſervaverit præceptum, quod omnino non potuit ſervare, cum illud non potuerit cognoſcere, nec proinde velle ſervare.

Obj. 1. Ignorantia juris naturalis fuit voluntaria in cauſſa ſua, nempe in peccato originali, & voluntate (Vid. N. 128. 199.) Adami. *Reſp.* 1. Alexand. VII. damnavit hanc propoſitionem: *In ſtatu naturæ lapſæ ad peccatum mortale & demeritum ſufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in cauſſa ſua, peccato originali, & voluntate Adami peccantis.* 2. Cum ad omne peccatum requiratur voluntarietas & libertas, ad omne peccatum perſonale requiritur voluntarietas & libertas perſonalis. 3. Alioqui ea, quæ male fiunt in phreneſi, & amentia, imputarentur ad culpam, cum utraque ſit effectus peccati originalis, ſicut ignorantia.

Obj. 2. Ex reg. jur. *Ignorantia facti, non juris excuſat.* *Reſp.* Hoc intelligi debet quoad præſumptionem fori externi, in quo non præſumitur quis ignoraſſe inculpabiliter, quod debuit ſcire: non autem quoad forum internum.

Obj. 3. Conc. Palæſtinum damnavit hanc propoſitionem Pelagii: *Oblivionem & ignorantiam non ſubjacere peccato; quoniam non ſecundum voluntatem, ſed ſecundum neceſſitatem eveniunt.* *Reſp.* Ibi agitur de oblivione & ignorantia vincibili, ſed quæ non eſſet affectata, & directe procurata. Nam Pelagius docebat omnem ignorantiam, quæ non eſſet affectata, ſeu directe volita, vacare culpa, quia ex neceſſitate ſeu ex conditione naturæ, & innata infirmitate evenit: quod falſum eſt: nam ignorantia non affectata, nec directe volita, ſed quæ adhibita morali diligentia vinci poteſt & debet, culpabilis eſt, cum ſit indirecte, ideoque ſufficienter voluntaria in negligentia addiſcendi. Et quamvis non oriatur a voluntate eam procurante, ſed ex neceſſitate; tamen ejus perſeverantia volita eſt indirecte in omiſſione voluntaria diſcendi; nec hæc ignorantia tunc neceſſario manet niſi neceſſitate conſequente.

Obj. 4. S. Auguſt. variis locis. *Reſp.* in iis locis qui objici ſolent, loquitur de ignorantia vincibili, ſaltem cum ordinariis gratiæ auxiliis, & quæ oratione ac diligentia morali expelli poteſt. Similiter explicabis textus, qui ex S Hieron. & aliis Patribus objici poſſunt.

Ex dictis collige (Vid. N. 94.), non excuſari in actu niſi malitiam invincibiliter ignoratam, non autem quæ fuit cognita, vel vincibiliter ſolum ignorata. Hinc occidens hominem quem invincibiliter ignorat eſſe Clericum, reus eſt homicidii, non ſacrilegii.

Nota. Moralis malitia actus voluntatis duplex eſt (Vid. N. 290.), nempe materialis, & formalis. Malitia materialis conſiſtit in difformitate ac diſconvenientia actus cum natura rationali, & Lege divina. Formalis eſt materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium, & pœnam. Quod ſi actus diſconveniens naturæ rationali, & Legi, fiat libere & cum cognitione, vel ſaltem cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ, hoc ipſo malitia actus interni imputabilis eſt ad vituperium & pœnam; & ſic actus eſt complete ac ſimpliciter moralis. Si autem non ſic fiat; malitia materialis non poteſt imputari ad vituperium & pœnam, & ſic actus non eſt niſi inchoate & ſecundum quid moralis. Nam actus malus adæquate moralis, eſt actus diſconveniens naturæ rationali & Legi, imputabilis ad vituperium & pœnam. Porro præter utramque actus interni malitiam eſt etiam malitia objectiva, quæ eſt ſpecialis difformitas ac diſconvenientia, quam habet objectum cum natura rationali, & Lege divina.

Quæſt. VI. *An datur ignorantia invincibilis juris naturalis?*

Reſp. 1. Non datur neque circa prima principia morum: quippe quæ ſunt per ſe nota, & cuilibet rationis compoti per ſe obvia: qualia ſunt iſta: *Bonum eſt faciendum; malum fugiendum; Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; Deus eſt colendus & amandus &c.* Neque etiam circa præcepta, quæ vel per ſe nota ſunt, vel (1) facile ex per ſe notis colliguntur, cujuſmodi ſunt præcepta Decalogi, ac ſimilia: tum quia & facili diligentia cognoſci poſſunt; & natura ipſa ac conſcientia, inquit Suarez, ita pulſat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari: Tum quia Apoſtolus, ad Roman. 1. & 2. ait, gentiles contra iſta peccantes eſſe dignos morte, & inexcuſabiles, & perituros, habereque opus Legis ſcriptum in cordibus ſuis.

Reſp. 2. Datur in aliquibus ignorantia invincibilis circa quædam præcepta particularia juris naturalis valde abſtruſa, & remota a principiis. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. Experientia. Nam Theologi etiam ſanctiſſimi, & doctiſſimi, veritatiſque ſtudioſiſſimi, paſſim in re ad jus naturale pertinente inter ſe diſſident, alii affirmando, alii negando aliquid eſſe contra jus naturale, quorum proinde aliqui errant: cum ex duabus opinionibus contradictoriis unam eſſe falſam neceſſe ſit. At hi non errant niſi invincibiliter, cum orationem, diligentiam debitam, & alia media ad aſſequendam veritatem neceſſaria adhibuerint. 2. Sanctus Thomas, & S. Bonaventura de multis ad Legem naturalem pertinentibus inter ſe diſſident. Ergo alteruter erravit in materia Legis naturalis; & tamen neuter ullam opinionem ante mortem retractavit. Ergo ſi non datur ignorantia invincibilis Legis naturalis in aliquibus, alteruter in gravi peccato mortuus eſt, cum ſit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta divina; ſicque damnatus eſt. 3. Quia cum aliqua præcepta ſint valde abſtruſa, & remota a primis principiis, a quibus ſine longo ac difficili diſcurſu deduci nequeunt, facile ignorari poſſunt invincibiliter; præſertim a rudioribus, & hominibus tardioris ingenii, qui non ſunt moraliter capaces longioris diſcurſus, & quibus etiam ſine illorum culpa poſſunt deeſſe occaſiones & opportunitates ad comparandam noti-

(1) Facile ſive immediate.

notitiam veritatis. 4. Quia inter varios articulos hic ordine tertius, teste P. de la Croix, confixus est Romæ, an. 1685. die 8. Aug. *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hic & nunc contra jus naturæ agit.*

Nota. Fallitur Lacroixius scribens Romæ an. 1685. supra relatam propositionem fuisse proscriptam. Prohibitus fuit libellus anonymus plures continens theses, in quo etiam propositio illa reperitur; sed quis inde inferat fuisse propositionem damnatam, quam deinceps tot gravissimi Theologi propugnaverunt? Nullam enim esse admittendam juris naturæ ignorantiam invincibilem docuere Marius Diana, Norisius, Plancus, Ginnet; ac alii bene multi Auctores Catholici etiam hac nostra ætate tuentur.

Quæst. VII. *Quid dicendum de inadvertentia, inconsideratione, & oblivione?*

Nota. Inadvertentia est privatio actualis attentionis. Inconsideratio est privatio debitæ inspectionis. Oblivio est privatio recordationis rei alias natæ. Unde differunt ab ignorantia habituali, quæ est privatio scientiæ habitualis. Possunt tamen comprehendi sub nomine communi ignorantiæ actualis, quatenus sunt privatio debitæ cognitionis actualis.

Resp. Illæ eodem modo se habent ad peccatum, quo ipsa ignorantia habitualis; ita ut harum qualibet vincibilis, sit peccatum secundum se; & actio vel omissio mala, quæ ex illa sequitur, deputetur ad culpam; secus, si invincibilis sit. Quia ad voluntarium & involuntarium se habent inadvertentia, inconsideratio, & oblivio perinde ac ignorantia habitualis. Nam sicut cognitio habitualis non dirigit immediate actum voluntatis, sed solum mediante cognitione actuali proponente objecta: Ita nec quicquam facit ignorantia habitualis, nisi ratione ignorantiæ actualis, seu privationis cognitionis actualis.

Quare inadvertentia & inconsideratio vincibilis, quæ scilicet potuit & debuit vitari, est peccatum. Nam homo tenetur considerare & prudenter procedere in actibus suis, & quodlibet præceptum obligat ad adhibendam advertentiam ac considerationem, utpote necessariam ad sui observationem. Et vero quæ ex illa fiunt contra Legem, sunt peccata imputabilia: quia non tollit voluntarium indirectum & interpretativum, quippe sunt voluntaria etiam ut peccata in ipsa inadvertentia seu inconsideratione, quæ potuit, & debuit vitari. E contra si sit invincibilis in homine habente cognitionem habitualem debitam, est prorsus inculpabilis, & excusatur a peccato ea quæ ex illa fiunt contra Legem; quia malitia actus tunc nullatenus, ne interpretative quidem, est voluntaria, nam sine potestate cognoscendi non potest esse volitio.

Porro inadvertentia seu inconsideratio culpabilis potest esse voluntaria. 1. In se ipsa, quando adest illa reflexio intellectus advertentis esse amplius considerandum, aut inquirendum, & voluntas vult agere sine majore consideratione. 2. In alio, nempe vel in actu positivo, quo quis vult aliud quod advertentiam impediat, v. gr. sequi passionem: vel in omissione diligentiæ, quæ posset & deberet adhiberi vel in aliquo defectu habituali non ignoto, v. gr. in nimia præcipitatione in agendo, in negligentia ordinaria in attendendo, in prava consuetudine, quam quis emendare non curat.

CAPUT V.

De Concupiscentia, & peccatis infirmitatis, malitiæ, & habitus.

Quæst. I. AN *motus Concupiscentiæ sunt peccata?*

Resp. Inordinati concupiscentiæ motus, si libera voluntate excitentur, sunt peccata mortalia in materia gravi, & venialia in levi. Quia sunt inordinati & plene voluntarii, ac liberi. Ergo nil illis deest ad culpam materiæ commensuratam.

Resp. 2. Inordinati concupiscentiæ motus, quamvis a dæmone excitati, vel sua sponte necessario exurgentes, accedente aliqua advertentia imperfecta, & consensu voluntatis imperfecto, sunt peccata venialia: quia homo non potest absque culpa ullatenus, etiam imperfecte, admittere vel approbare quod ex se malum ac inordinatum est, & disconvenit naturæ rationali. Non sunt tamen mortalia, etiamsi sint de re graviter illicita, propter imperfectionem actus. Accedente vero perfecta advertentia; si voluntas eos velit vel approbet, sunt peccata mortalia, ex *Rom*. 1. Quia mortale est velle perfecte, & approbare quod graviter ex objecto inordinatum est, & dedecet naturam rationalem; hoc enim a Deo graviter prohibitum est.

Resp. 3. Motus indeliberati concupiscentiæ, rationem ac voluntatem prævenientes, licet graviter inordinati, non sunt peccata imputabilia, nullo accedente voluntatis consensu, etiam interpretativo. Constat, 1. Ex Concil. Trident. sess. 5. cap. 5. docente concupiscentiam non posse nocere non consentientibus, quinimmo coronatum iri, qui legitime certaverit. 2. Ex his Baji propositionibus (Vid. N. 128.) damnatis a Pio V. & Gregorio XIII. 50. *Prava desideria, quibus ratio non consentit, & quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto*, non concupisces. 51. *Concupiscentia sive Lex membrorum, & prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, sunt vera Legis inobedientia*. 3. Quia tales motus nullo modo sunt voluntarii ac liberi, voluntate ac libertate personali requisita ad demeritum personale; non enim possumus pro arbitrio voluntatis nostræ illos non habere. (Vid. N. 120. usq. ad 137.)

Nota. Idem dici debet de omnibus pravis cogitationibus, & aliis motibus internis graviter ex objecto malis. Nam si actus illi sint penitus indeliberati ac involuntarii etiam in caussa, & a voluntate improbentur, nullatenus sunt peccata, quia nullatenus sunt voluntarii. Quod si sint imperfecte deliberati ac voluntarii, sunt peccata venialia ob imperfectionem actus: si vero plane deliberati sint & approbentur a voluntate, sunt peccata mortalia in materia gravi, quia sunt plene voluntarii, & graviter mali.

Quæst. II. *An passio seu motus vehemens concupiscentiæ tollit peccatum, vel malitiam ejus minuit?*

Resp. 1. Est peccatum obsequi passioni, etiam antecedenti, hoc est, quam voluntas non excitat seu impe-

imperat, quando non tollit usum rationis, nec omnem deliberationem. Constat, 1. Ex Daniel. 13. *Concupiscentia subvertit cor*. Et ad Rom. 7. *Passiones peccatorum operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti*. Et Ezech. 15. *Ne sequaris concupiscentiam cordis tui: Deus enim vindicans vindicabit*. Hinc illud Galat. 5. *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis*. 2. Quia est quid inordinatum; & tunc est liberum, nam voluntas potest ei non obsequi. (Vid. N. 229. usque ad 235.)

Tamen passio illa antecedens minuit malitiam peccati. *Ita S. Th. 1. 2. q. 77. art. 6.* Quia minuit cognitionem, ac deliberationem requisitam ad libertatem, ideoque libertatem. Nam facit ut objectum delectabile appareat magis conveniens, & ut intellectus magis consideret rationem boni delectabilis, quam rationem illiciti, quæ voluntatem a consensu avertere posset.

Sed non ita malitiam minuit, ut ex mortali veniale faciat in motibus deliberatis, ut quando ex passione aliquis procedit ad actum peccati, vel ad consensum deliberatum; quia tunc voluntas potest simpliciter non consentire, & non obsequi passioni, cum habeat sufficientem ad id deliberationem. Ita *S. Th. art. 8.*

Si vero talis passio tollat totaliter (Vid. N. 235. 236. 239.) usum rationis, vel advertentiam omnem impediat, impedit peccatum; quia tunc id quod ex illa fit, non est liberum, nec voluntarium in se, neque in sua caussa. Si tamen motus illi fuerint voluntarii in caussa, in qua prævideri potuerint, ut in ebrietate, tunc actus mali ex iis sequentes imputantur ad culpam, cum sint indirecte & interpretative voliti.

Resp. 2. Passio consequens (1), seu libere excitata, vel voluntaria in prava consuetudine non retractata, non minuit, sed potius auget peccatum, quod ex illa fit: quia non minuit, sed auget voluntarium & intensionem affectus. Ita *S. Thom. artic. 6.* inde inferens: *Et sic verum est, quod quanto aliquis majori libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat.*

Quæst. III. *Quod & quale est peccatum infirmitatis & malitiæ?*

Resp. 1. Peccatum ex infirmitate est illud, quod procedit ex passione antecedente, seu quæ non est voluntaria in se, nec in caussa, puta in prava consuetudine, efficaciter non retractata, nec tamen tollit libertatem. Peccatum ex malitia est illud, quod fit ex pura libertate, sive quod neque ex ignorantia indirecte tantum volita, neque ex passione antecedente committitur, sed ex mera electione voluntatis: & sic nihil habet quo minuatur ejus malitia. Unde peccatum procedens ex ignorantia affectata (Vid. N. 220.), vel ex passione libere excitata, est etiam peccatum ex malitia, aut ei æquivalet, cum ejus prima radix sit sola prava voluntas, quæ passionem vel ignorantiam procurat, nec minuit libertatem.

Resp. 2. Peccatum ex infirmitate seu passione ex suo genere gravius est, quam peccatum ex ignorantia non affectata. Quia talis ignorantia minuit liberum & voluntarium; at passio antecedens minuit quidem liberum, sed auget voluntarium, nam auget voluntatis intensionem ac conatum. Omnium vero, ceteris paribus, ex suo genere gravissimum est peccatum ex malitia, quia omnium maxime voluntarium & liberum est.

Quæst. IV. *An peccata commissa ex prava consuetudine, quam quis emendare non curat, æquivalent peccatis malitiæ?*

Resp. Affirm. (Vid. N. 240. usq. ad 248.) Ita S. Thom. 1. 2. q. 78. art. 2. ibi: *Manifestum est, quod quicumque peccat ex habitu, peccat ex certa malitia.* Quia peccans ex habitu, peccat ex majore inclinatione & intensione voluntatis. Nam, ut ait S. Th. habitus vertitur in naturam. Nec consuetudo tollit deliberationem saltem citam, quæ sicuti ad recte agendum, ita ad actu peccandum sufficit, licet sit imperceptibilis ob facultatem & promptitudinem agendi, ut patet in homine assueto ad amandum Deum, qui audito ejus nomine statim prorumpit in amorem ex cita deliberatione, ut notat Suarez. Et quamvis peccaret ex minus perfecta deliberatione, hoc tamen non minuit ejus malitiam: quia defectus ille est ei voluntarius in caussa, nempe in consuetudine non retractata efficaciter, & in negligentia illam tollendi. Quam stulte igitur aliqui conantur excusare sua peccata, eo quod ex pravo habitu oriantur, cum inde augeantur! Unde Concil. Later. III. c. 7. ait: *Tanto graviora sunt crimina, quanto diutius animam infelicem tenuerint.*

Quæst. V. *Ad quid tenetur implicatus consuetudine peccandi mortaliter?*

Resp. Tenetur sub mortali illam efficaciter retractare & emendare. *Est communis sententia.* Quia mala consuetudo est occasio proxima & periculum morale peccandi, immo & necessitas quædam moralis, in quam homo voluntarie se conjecit: *Dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas*, ait S. August. lib. 8. Conf. c. 5. Mala quippe consuetudo vehementer pertrahit ad similes actus malos; At quisque sub mortali tenetur vitare, & a se removere occasionem proximam, ac morale periculum peccandi moraliter, cum teneatur velle efficaciter vitare peccatum, alioqui censetur velle, saltem interpretative, peccatum. Immo talis toties actu peccat, quoties ad pravam illam consuetudinem advertens, non proponit efficaciter illam corrigere. Nam tunc voluntarie retinet in se occasionem proximam peccati, & vult saltem interpretative in morali periculo peccandi immorari, adeoque vult ipsum peccatum. Adde quod pravus habitus, quem non statim curat evellere, necessitatem moralem peccandi augeat; & pariat cordis duritiam, obstinationem, desperationem, ac demum impœnitentiam finalem.

Hæc procedunt etiam de consuetudine circa actus quosdam malos externos, v. gr. blasphemiam juramen-

(1) Quod spectat *consequentem* concupiscentiam, Vid. N. 238.

mentum falsum, licet absque advertentia & animo blasphemandi aut jurandi prolata. Nam ex communi sententia, gravis est obligatio etiam ejusmodi consuetudinem tollendi, quia (ut ait Delugo) talia verba, etiam sic prolata, habent gravem turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle neque in se, neque in caussa: quippe exterius sonant blasphemiam, aut juramentum, & eum sensum generant apud audientes. Igitur sicut illicitum est Deum blasphemare, vel adducere in testem falsitatis, aut cum periculo falsitatis, & usurpare verba, quæ exterius sonant & significant audientibus blasphemiam vel perjurium; ita illicitum est velle in caussa ponere illos actus; & præcipitur destructio caussæ illorum, nempe consuetudinis, quæ consuetudo voluntarie permissa, est grave peccatum. Non velle autem efficaciter illam emendare, est velle indirecte & saltem interpretative actus illos illicitos ex ea ortos. Adde quod ista grave scandalum parere apta sunt.

Item motus alii subiti graviter inordinati, qui ex prava consuetudine quasi inadvertenter accidunt, non excusantur a mortali, quamdiu non adhibetur diligentia & conatus ut præcaveantur, & consuetudo corrigatur. Quia si non in se, certe in caussa, nempe in mala consuetudine non retractata, vel negligentia, sufficienter noti & voluntarii sunt.

CAPUT VI.

De Peccatis mere internis, quæ scilicet consistunt in solis actibus internis, absque ullo opere & signo externo.

Nota. Actus voluntatis generatim dividitur (Vid. N. 99.) in prosecutivum, & adversativum. Prosecutivus circa objectum illicitum triplex est: Primus est volitio efficax objecti, qua voluntas vult adhibere media, quæ sunt in ejus potestate ad illud objectum assequendum, seu opus volitum exequendum. Secundus est desiderium, sed inefficax. Tertius est simplex delectatio, seu mera complacentia de objecto seu opere apprehenso, absque proposito exequendi & desiderio assequendi, quæ est simplex quidam voluntatis affectus, quo res apprehensa tamquam jucunda placet, & grata atque accepta habetur.

Quæst. I. *An & quale peccatum est desiderium operis seu objecti mali?*

Resp. Quodlibet desiderium rei vel actionis malæ, etiam inefficax, illicitum est, utpote prohibitum præcepto, *Non concupisces*: juxta sensum Ecclesiæ; & habet malitiam mortalem vel venialem, ac eamdem speciem, quam habet res vel actio in quam fertur. *Ita omnes*. Constat ex Ps. 15. *Abominatio Domini cogitationes malæ*. Ex Ps. 10. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*. Et Oseæ 9. *Facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt*. Quod indefinite ac generatim dictum intelligi debet de omni affectu etiam inefficaci, cum hic etiam tendat in objectum suum. Quia turpe ac inhonestum est velle & desiderare quovis modo aliquid turpe ac illicitum. Item omnis affectus prosecutivus circa aliquid graviter malum, graviter disconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ prohibenti tale objectum; sumitque malitiam ac speciem ab objecto malo, ratione cujus opponitur rectæ rationi & Legi: objectum autem voluntatis est id omne, in quod ipsa fertur. Et vero ad mortale non requiritur consensus efficax in opus: alioquin approbans crimen alterius, sine voluntate illud patrandi, non peccaret mortaliter, contra illud ad Rom. 1. *Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*.

Hinc desiderium licet inefficax occidendi, fornicandi &c. est peccatum mortale injustitiæ, luxuriæ &c. Desiderium vero leviter nocendi proximo, est veniale. Nam omnis actus internus sumit malitiam & speciem ab actu externo tamquam objecto. (Vid. N. 282. 382.)

Quæst. II. *An actus externus auget malitiam actus interni?* (1)

Resp. 1. Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem seu imputabilem volitionis efficacis, quia scilicet fit id omne quod est in potestate voluntatis. *Est communis sententia*. Prob. 1. Ex Genes. c. 22. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio unigenito propter me, benedicam tibi &c.* Et Matth. 5. *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Ubi voluntas sola pro facto reputatur. 2. Ex S. August. in Psal. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat*. Et lib. 1. de lib. arbitr. c. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum cupere, & si potestas detur facturum esse: non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur*. 3. Quia actus externus non habet ullam imputabilitatem ad meritum & demeritum sibi propriam, & distinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii distinctam a libertate actus interni, a quo imperatur, cum immediate procedat a potentia necessaria, & non sit liber, nisi quia imperatur ab actu interno. 4. Quia cum actus internus efficax est, si actus externus non ponitur, ideo non ponitur quia deest potestas illum ponendi, ac proinde quod tunc non ponatur actus externus, est omnino involuntarium. At quod est prorsus involuntarium, non minuit imputabilitatem sive ad laudem & præmium, sive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Th. 1. 2. q. 20. art. 4. & per se patet.

Nihilominus actus externus plura affert commoda, si bonus est: nam parit ædificationem, & quandoque etiam gratiam confert, ut Sacramentum & martyrium. Si vero malus est, plura affert incommoda; nam parit scandalum, infamiam, obligationem restituendi, & subjicit pœnis humanis ac censuris.

Resp. 2.

(1) Vid. Tract. *Act. Human.* c. 3. art. 7. & N. 384. usq. ad 390.

Reſp. 2. Actus externus ſæpiſſime auget per accidens, ſeu occaſionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, a quo imperatur: quia ſæpiſſime eſt occaſio, cur augeatur bonitas aut malitia actus interni, vel multiplicetur actus internus; aut diutius duret. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo; vel continuatur diutius propter longiorem temporis moram neceſſariam ad perficiendum opus externum, vel ob utramque cauſſam ſæpius iteratur. Hinc S. Auguſtin lib. 33. de Trin. c. 5. ait: *Mala voluntate vel ſola quiſque miſer efficitur, ſed miſerior poteſtate, qua deſiderium malæ voluntatis impletur.*

Quæſt. III. *An deſiderium conditionatum, ſeu conſenſus conditionatus in opus malum, vel delectationem illius, eſt peccatum, & quale?*

Reſp. 1. Deſiderium conditionatum rei vetitæ, per ſe loquendo, non eſt mortale, ſi conditio appoſita aufert totam, vel ſaltem gravem operis malitiam. *Eſt communis ſententia.* Quia talis affectus non eſt graviter inordinatus, neque ſecundum ſe, neque ex objecto, a quo per conditionem gravis malitia vere excluditur. Non eſt autem per ſe peccatum deſiderare præciſe objectum, a quo vere ſublata eſt malitia. Si tamen, ut ſæpe fit, inducat periculum probabile conſenſus abſoluti, erit mortale ratione talis periculi. Quia mortale eſt ſe exponere periculo probabili peccandi mortaliter: nam eſt velle interpretative mortale peccatum. Immo ſecluſo tali periculo, ejuſmodi deſideria raro vacant culpa ſaltem veniali, ratione inutilitatis, otioſitatis, aut alicujus inordinati affectus.

Quod ſi conditio non aufert malitiam, tale deſiderium vel delectatio in re gravi eſt culpa mortalis, in levi venialis. Quia talis affectus tendit in objectum malum, & quidem abſolute, cum appoſita conditio non vere tollat malitiam ab objecto, etiam ut repræſentato; & ſic malitia objecti in actum voluntatis tota transfunditur. Sive tunc eſt affectus admittendi malum, vel delectatio de illo, remanente tota objecti malitia.

Conditio autem aufert malitiam mortalem objecti, quando vel reipſa ſubeſt, vel poſſibilis eſt, &, ea poſita, res ſeu actio non eſt amplius mala ſaltem graviter, ut contingit. 1. In iis quæ ſolo jure poſitivo vetita ſunt. Hinc non peccat mortaliter, qui dicit. Vellem comedere, ſed comederem carnes die Veneris, ſi Eccleſia non vetuiſſet: vel optarem ne eſſet hodie prohibitus uſus carnium, ut illis veſci poſſem. 2. In prohibitis quidem jure naturali, ſed licitis tamen in aliqua circumſtantia, ſi hæc pro conditione apponatur, v. gr. Si eſſem judex, hunc homicidam morte mulctarem &c. Recte tamen monent ejuſmodi deſideria eſſe periculoſa & vitanda, atque (ut ait Cajet.) fatuas ac diabolicas tentationes. Et revera ſunt plerumque occaſio peccati, præſertim in materia periculoſa, ut ex multorum lapſu conſtat, ſi dicas; Vellem uxorem ducere, ſi non eſſem Sacerdos.

At malitiam non tollit conditio, quando ea appoſita adhuc manet objectum graviter inordinatum, ut ſi dicas; Vellem fornicari, ſi non eſſet infernus; Inimicum occiderem, ſi non eſſem Sacerdos. Unde peccas mortaliter perinde ac ſi non poneretur conditio. Item quando conditio per ſe impoſſibilis eſt, ut ſi ea quæ intrinſece mala ſunt, ponantur non eſſe vetita, ut ſi dicas. Vellem furari, ni eſſet peccatum, vel ni Deus prohiberet: nam eſt vere conſenſus in objectum malum, & ut tale cognitum. Immo hoc optare eſt gravis culpa: nam eſt velle ut id quod eſt per ſe malum, ſit licitum, nec a Deo prohibeatur; ac proinde ut ordo naturæ pervertatur, ut lex æterna immutetur, atque ut natura rationalis non ſapienter regatur a Deo: quod deſiderium eſt graviter inordinatum, & pejus eſt quam ſemel furari; nam pejus eſt furtum licere, quam ſemel committi.

Reſp. 2. Delectatio (1) appetitus ſenſitivi de objecto graviter malo, etiam ſub conditione, ſub qua eſt licitum, v. gr. delectatio carnalis de copula cum femina, ſi eſſet uxor, eſt mortalis, quia appetitus ſenſitivus ſemper fertur in objectum ut eſt in ſe, & omni conditione deſtitutum: nam imaginatio, cujus apprehenſione movetur, quam ſola ſequitur, nullam conditionem apponere poteſt, nec præſcindere malitiam ab objecto. Immo juxta varios, quævis delectatio de objecto intrinſece malo perinde mala eſt, poſita quacumque conditione, ac foret

illa

(1) Duplex delectatio diſtinguenda circa objecta mala; una *abſoluta*, altera *mere conditionata*. Ex. ca. dum Eccleſiaſticus quiſpiam dicit, ſi myſtes non eſſem, connubium inirem cum illa puella, quæ omnium Charitum ſedes fortunata videtur, is dupliciter poteſt eſſe animo affectus: 1. vel dumtaxat cupit delectari de eo connubio, poſita conditione, quod illicitum non eſſet ob votum ſeu legem cælibatus; ceterum actualiter minime delectatur, eo quod reipſa nunc illicitum eſſe comperiat. 2. Vel potius optat quidem illicitum non eſſe tale connubium, interim tamen de eo, ſub iſta præciſione apprehenſo, delectatur actualiter. Jam juxta poſteriorem hypotheſim delectatio ſemper peccatum eſt, aut mortale aut veniale, pro varietate rei malæ, de qua cogitando quis delectatur; quia conſenſus præbetur delectationi *præſenti*, quæ mala eſt, utpote tendens in objectum nunc reapſe malum, ſuaque malitia minime exſpoliatum ob abſtractam illam apprehenſionem. Et de hujus generis delectatione procedit Auctoris reſponſio. Juxta hypotheſim vero priorem delectatio *per ſe* non eſt dicenda mala, niſi forte venialiter ob otioſitatem & vanitatem, vel ſolum *per accidens* poterit eſſe mortaliter mala ob probabile periculum alterius abſolutæ delectationis. Ratio eſt, quia conſenſus non fertur niſi in delectationem mere conditionatam, quæ non eſt mala, quatenus ei præſtituitur tantummodo objectum, quod interveniente conditione fiat licitum. Et ideo, proprie loquendo, ob defectum hujus conditionis non adeſt in præſenti nec conſenſus, nec delectatio; ſed potius voluntas hominis ita comparati præſumitur refugere objectum, quod nunc eſt, & concipitur ſecundum ſe malum. Igitur, ubi de delectationibus, quæ conditionatæ dicuntur, ferendum eſt judicium, prius examinetur, ad quodnam genus illæ pertineant.

illa sublata: quia delectatio est affectus complacentiæ de objecto ut præsenti, qui unice pendet ex delectabili quod in objecto apprehenditur. Ergo si objectum sit malum, delectatio erit mala. Conditio autem quævis apposita nil operatur ad delectationem, nec tollit ejus malitiam, nisi tollat rationem quæ delectat, seu ipsam delectabilitatem.

Quæst. IV. *Quænam prohibentur præcepto isto: Non concupisces?* (Vid. N. 378. 379.)

Resp. Prohibentur tum quodvis desiderium, & complacentia objecti seu actus mali, & consensus pravis concupiscentiæ motibus; tum etiam desiderium habendi quodvis bonum proximi, sive uxorem, sive servum, sive fundum &c. juxta Deut. 5. *Non concupisces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum: & universa quæ illius sunt*; ita ut sit mortale, proximi bonum notabile expetere cum ejus damno, vel appetere proprium commodum aut lucrum cum damno gravi proximi: nam hoc graviter repugnat caritati vetanti, ne alteri fieri velis quod tibi non vis fieri. Hinc (ut ait Catechismus Roman.) *Graviter peccant mercatores, qui rerum penuriam, annonæque caritatem expetunt; atque id ægre ferunt, ut alii præter ipsos sint, qui vendant aut emant, quo carius vendere, aut vilius emere possint. Item qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo aut emendo ipsi lucrentur. Medici item, qui morbos desiderant, judices, advocati, procuratores, scribæ, qui caussarum litiumque vim & copiam concupiscunt &c.*

Quæst. V. *Quale peccatum est simplex delectatio morosa seu deliberata rei illicitæ?*

Resp. 1. Delectatio morosa (1) seu deliberate admissa, de quolibet objecto vel opere moraliter malo, est peccatum mortale, etiam secluso omni desiderio, proposito, conatu & periculo illud efficiendi; sumitque speciem & malitiam a tali objecto. *Est communis sententia.* Et constat, 1. ex Proverb. 2. *Qui lætantur, cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis, quorum viæ perversæ sunt, & infames gressus eorum.* Et Sap. 1. *Perversæ cogitationes separant a Deo.* 2. Ex S. August. lib. 12. de Trinit. cap. 12. *Totus homo damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur.* 3. Naturæ rationali & legi divinæ disconvenit ac repugnat, quod voluntas gratum, & acceptum habeat, id quod naturæ rationali dissentaneum est, Deo displicet, & ab eo prohibetur. Ergo est peccatum grave vel leve, pro gravitate vel levitate malitiæ objecti. 4. Delectatio deliberata de objecto malo est effectus complacentiæ, & inclinatio appetitus in illud; nemo enim delectatur de eo, quod non amat. At omnis affectus in rem vel actionem mortaliter malam est mortalis, nam graviter naturæ rationali ac Legi divinæ adversatur, & sumit totam objecti (Vid. N. 282. 381.) malitiam, ex Osee 9. *Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt.* Ergo. 5. Ita S. Thom. 1. 2. quæst. 74. art. 8. *Nullus delectatur*, inquit, *nisi in eo, quod est conforme appetitui ejus. Quod autem aliquis ex deliberatione eligat, quod affectus suus conformetur his, quæ secundum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale. Unde talis consensus in delectationem peccati mortalis, est peccatum mortale.* Idque verum est, quamvis delectatio fit propter bonum finem: quia finis (Vid. N. 310. 311. 312.) quantumvis bonus non tollit malitiam objecti (2).

Hinc

---

(1) Ex Angelico (1. 2. quæst. 74. art. 6.) *Delectatio dicitur morosa, non ex mora temporis, sed ex eo, quod ratio deliberans circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens & volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt, ut Augustinus dicit.* Potest igitur etiam citissime concipi, & nihilominus *morosa* vocatur; quatenus ratio illam, postquam in animo enatam advertit, non coercet, aut propulsat, sicut deberet; sed circa illam immoratur, & dissimulanter agit. Tunc namque, ob hujusmodi dissimulationem & incuriam, ipsa ratio ponitur in mora (sicuti in Jure actor, commodatarius, & quilibet alius non explens munus suum, quando potest debetque, juxta reg. 25. in 6. *mora sua cuilibet est nociva*), id est, sin minus expressus, tacitus saltem, & interpretativus rationis consensus in eamdem delectationem pravam arguitur. Hinc autem Seraphicus (in 2. sent. dist. 34. part. 2. dub. 1.) occasionem captat explicandi duo hæc; nempe quomodo mora de veniali faciat mortale; & quanta mora temporis ad id requiratur. *Mora temporis, quantum est de se, non facit, ut quod prius erat veniale, fiat mortale, sed solum occasionaliter; videlicet quod inducit consensum verum, vel interpretativum. Tunc autem inducit consensum verum, quando ex diuturnitate delectationis crescit libido, adeo ut homo velit omnino in vitiorum delectatione persistere, & morari. Tunc vero inducit consensum interpretativum, quando homo advertens periculum delectationis retentæ, negligit eam reprimere; hoc enim non est absque contemptu salutis propriæ, pro eo quod discriminis se exponit. Quanta vero mora hoc faciat, in generali determinatur, quod tanta, in qua adeo crescit delectatio, & libido, quod superveniat consensus: quod aliquando est majoris, aliquando est minoris spatii, secundum diversos status, & conditiones personarum. Unde hoc non determinat scientia, vel lectio, sed potius conscientia rectæ, & punctio.*

(2) Ex dictis igitur deprehenditur, *interiorem delectationem morosam* de aliqua re prava duplicem esse posse: nempe *voluntatis efficacis*, quando simul jungitur cum proposito perficiendi externum opus cogitatum, vel *complacentiæ simplicis*, quando sejuncta est a tali proposito. Utrovis autem modo spectatam peccatum esse *lethale*, quoties versatur circa rem *graviter* malam (quidquid olim contra senserint nonnulli, refutati ab Angelico quæst. 25. *de Veritate* art. 4. qui solius peccati venialis reatum in pura delectatione rei malæ agnoscebant) invicte probant argumenta Auctoris, tum ab auctoritate, tum a ratione petita. Ex iisdem pariter argumentis facile detegitur præceptum vetans ejusmodi delectationes etiam a voluntate operis exequendi separatas: nempe illud ipsum est, quo prohibetur nefarium opus, delectationis tempore mente apprehensum: uti docet Angelicus (quæst. 15. *de Veritate* art. 4. ad 9.) ita scribens: *Consensus in delectationem*

Hinc mera complacentia de actu seu objecto mortali contra justitiam, v. gr. de furto, vel homicidio a se aut ab alio patrato, est peccatum mortale contra justitiam, est tamen minus grave, quam ipse consensus efficax in tale opus, ut docet S. August. loc. cit. Nam consensus efficax habet longe plus determinationis. Item mortale est contra castitatem, gaudere se amari amore libidinoso ab alio, quamvis non sic redamato. Delectatio vero de actu vel objecto veniali est venialis.

Non est tamen mortale, gaudere præcise de objecto ex se non malo, sed sola Lege positiva vetito, quatenus non est de se malum, v. gr. de cogitato esu carnium die Veneris, non ut tali die posito aut ponendo. Nam neque objectum illud de se illicitum est, neque ipse actus delectationis mere internæ est prohibitus ab Ecclesia. Hæc tamen delectatio est venialis, quia includit affectum quemdam intemperantiæ, etiam deformiorem quam si alio tempore contingeret.

Nota. Deliberata tristitia seu displicentia de opere bono est peccatum. Nam opponitur virtuti, cujus est actus; & naturæ rationali ac Legi divinæ disconvenit odisse bonum, & amare malum ei oppositum, gaudere de malo, & dolere de bono ejus contrario.

Resp. 2. Est mortale, gaudere de actu ex se mortali, sed qui a culpa excusatur ratione ignorantiæ invincibilis, vel defectu libertatis; ut de homicidio in somno patrato, de violatione jejunii ex ignorantia &c. *Ita Suarez, Azor, Sanchez, & alii*. Quia est declaratio voluntaria de objecto graviter illicito, cum talis actus sit ex objecto mortalis. Nec delectatio excusari potest: nam ideo actus non fuit culpabilis, quia non fuit voluntarius. Sed nunc voluntas libere eum approbat, & de eo gaudet sine ignorantia; quod graviter disconvenit naturæ rationali ac Legi. Quare hæc regula. *Talis est delectatio, quale ejus objectum*, intelligi debet, quando eadem caussa opus excusans reperitur in delectatione.

Resp. 3. Ex communi sententia, delectatio deliberata de solo (1) modo artificioso patrandi malum, qui ex se malus non est, vel de aliqua ejus circumstantia insolita, sed non mala, per se loquendo non est mortalis. Quia, 1. in parabola, Lucæ 16. *Laudavit Dominum villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset*. 2. Ex sensu communi hominum, qui crimini non vertunt, quod quis delectetur de modo, quo ebrius tremule incedit; quo quis ex equo decidit; vel de industria, qua fur subtiliter crumenam conjungit &c. & aliis non malis circumstantiis actuum malorum, qui simul quoad substantiam displicent. 3. Objectum talis delectationis non est malum.

Potest tamen consensus in ejusmodi delectationem esse culpa venialis, ratione otiositatis, curiositatis, aut similis inordinationis; immo & mortalis, ratione scandali, vel periculi consentiendi in delectationem de ipso actu malo. Quod si circumstantia vel modus esset malus, non liceret de eo delectari (2).

Quæst. VI.

---

nem si in nullo præcepto speciali prohiberetur, ex hoc ipso, quod fornicatio prohibetur, prohibentur omnia consequentia, quæ ad idem genus pertinent. Statuta thesis complectitur delectationes omnes ad quamlibet promiscue materiam pertinentes, ut Seraphicus notat (in 2. sent. dist. 24. part. 2. dub. 1.) *In omnibus peccatis delectatio morosa vigilanter, & strenue vitanda. Tamen verbum Augustini præcipue videtur intelligi in peccato carnis, quod habet ex carnis incentivo delectationem magis sibi conjunctam, & ad quam homo facilius incurvatur.* Neminem porro moveat dictum Sancti Jacobi (cap. 1. vers. 15.) *peccatum, cum consummatum fuerit, generat mortem.* Non enim significat, esse mortalia ea tantum peccata, quæ exteriori opere complentur (secus cap. 3. & 4. non reprehendisset adeo graviter *zelum amarum, contentiones, quæ sunt in cordibus, & duplices animo*) sed innuit dumtaxat, externa peccata hominem tandem pertrahere ad gehennam; quatenus ubi homo prorupit in opus nefarium, non est contentus semel illud patrasse; sed audacior factus ipsum repetit, sicque peccandi consuetudinem contrahit, ob quam tandem ducitur ad æternam mortem. Itaque aliud est, *reddere hominem dignum morte*, & aliud *ducere ad mortem*. Primum præstant etiam solæ delectationes morosæ, alterum ordinarie efficiunt externa peccata continuata.

(1) *Indicium autem, ex quo conjiciatur, quando quis delectatur de mero artificio, eloquentia, eruditione* (inquit perdoctus P. Cuniliatus Tract. *de Peccat.* cap. 1. §. 7. num. 8.) *an vero de re mala artificio adnexæ; illud esse potest: Si sint alia honesta, in quibus æqualis, & etiam major eloquentia, eruditio &c. reperitur, & nihilominus eligat legere, videre, audire artificium, eloquentiam &c. in turpibus, & malis; urgens motivum est prudenter conjectandi, quod delectetur de turpibus, & non de artificio solo in eis reperto.*

(2) Circa *delectationes morosas* nonnulla sunt adjicienda textui Auctoris, eaque animadversione digna. *In primis* ex integra serie istius quæst. 5. satis evidens ac certum, interiorem delectationem deliberatam de aliquo objecto malo eamdem moralem speciem participare, quam habet ipsum objectum, circa quod versatur, ita scilicet ut malitiam fornicationis, furti, homicidii induat, si de his concipiatur; & eamdem prorsus malitiam (quantum attinet simpliciter ad rationem peccati *mortalis*, aut *venialis*) præseferat, quam habent ex proprio genere ipsa exteriora opera; etsi intra lineam mortalis, venialisque peccati, minor videatur esse quantitas malitiæ in sola delectatione simplicis complacentiæ, quam vel in ipso opere consummato, vel in alia delectatione efficacis voluntatis. Sed cum exteriora objecta delectationum internarum multis, variisque circumstantiis, interdum etiam speciem peccatorum transmutantibus, affici possint, utrum simplex delectatio interior ab iisdem quoque circumstantiis speciem moralem sumat, esto qui sic delectatur, ipsas per mentis præcisionem minime in objecto interiori attendat, non est apud DD. undequaque exploratum. Ex. gr. an delectatio, respiciens actum venereum consummatum circa mulierem aliquam, nedum fornicationis, sed etiam incestus, adulterii, sacrilegii speciales malitias complectatur, si ea mulier sit consanguinea, conjugata, ac per votum solemne Deo sacrata. Et hæc ipsa

inquisi-

Quæst. VI. *An licet gaudere de effectu bono secuto ex peccato?*

Resp. Per se loquendo licet, non tamen prout est a peccato: quia objectum talis gaudii non est malum, nec proinde ipsum gaudium. Sic Ecclesia gaudet de Redemptione per Christum secuta ex peccato Adami: *O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem!*

Quæst. VII. *An delectatio de sola cogitatione seu cognitione rei graviter illicitæ est mortale?*

Resp. Nego (1), modo absit periculum consensus in objectum. Quia rei malæ cognitio, quæ est objectum talis

---

inquisitio relativa ad *objectum* delectationis potest fieri etiam de *subjecto* ejusdem delectationis: ex. cau. si Sacerdotem, aut Religiosum invadat nefaria delectatio de libidinosis osculis, aut tactibus alicujus puellulæ, num talis delectatio contineat duplicem specie diversam malitiam, & incontinentiæ, & sacrilegii. In isto posteriore casu quin ita sit, nullum dubium apud cultores sanæ doctrinæ moralis; ecquis enim prudens a sacrilegii noxa excusabit Clericum, aut Monachum hanc ob caussam, quia in fovenda delectatione venerea se exspoliavit sacra dignitate per mentis abstractionem: In priori quoque casu affirmat potior TT. pars duce D. Antonino; quoniam etsi ob mentalem illam præcisionem non videatur oblectare expresse muliere, qua consanguinea &c. attamen semel ac ex una parte eæ qualitates sunt notæ, & ex alia eadem mulier nihilominus assumitur pro objecto delectationis; jam saltem implicite & interpretative mulier, ut talibus qualitatibus affecta, videtur esse objectum delectationis; maxime cum qualitates ejusmodi ex se potius avocare deberent a delectatione. Tum quia ex Angelico (quæst. *de Veritate* art. 4.) *Delectatio alicujus operationis, & ipsa operatio ad idem genus peccati reducuntur; sicut & operatio virtutis, & delectatio de eadem ad eamdem virtutem reducuntur*. Si ergo operatio cum tali muliere triplex, aut quadruplex malitiæ genus complectitur ratione diversarum circumstantiarum, quæ juxta eumdem Angelicum (1. 2. quæst. 88. artic. 3.) ubi actibus accedunt, speciem eorum moralem immutare valent; profecto & delectatio de hujusmodi operatione totum illud malitiæ genus participabit. Hanc sententiam tuetur etiam Auctor, c. seq. art. 4. q. 10. *Secundo loco*, ut de delectationibus morosis verum, & adæquatum efformari possit judicium, præsertim in ordine ad Sacramentum Pœnitentiæ, rectissime observat Cardin. Gajet. (Summul. voce *Delectatio*) necessariam esse *ex duplici capite discretionem; scilicet ex parte consensus, & ex parte actus, de quo fuit delectatio, qui actus dicitur objectum delectationis*. Et ex parte quidem *actus* monet, *quatuor* discernere oportere. 1. *an delectatio sit de opere cogitato, vel de ipsa cogitatione. 2. an delectatio sit de ipso opere malo cogitato, an de modo operandi concogitato. 3. discernendum inter cogitatum malum opus simpliciter & absolute, vel relatum ad cogitantem; stat enim, quod opus sit peccatum alicui, & alteri non. 4. discernendum inter objectum, & objectum: nam si opus cogitatum delectans est veniale, delectatio erit venialis; & si mortale, mortalis*. Ex parte vero *consensus*, cum ab ipso delectationes denominentur morosæ, ac vitiosæ (juxta Notam 1. ad præsent. q.) & ipso secluso non imputentur ad culpam, quantumvis diuturnæ, & vividæ fuerint (juxta Notam 2. ad artiS. 1. c. 2. Ttactat. *de Act. Human.*) idcirco potissime investigandum, num idem consensus adfuerit nec ne. Si de *expresso* fiat sermo, id facile dignoscetur. Quoad *implicitum* autem, seu interpretativum, Angelicus (priori loc. cit.) istud suppeditat indicium, *Antequam ratio delectationem perpendat, vel nocumentum ipsius, non habet interpretativum consensum, etiamsi non resistat: Sed quando jam perpendit ratio de delectatione insurgente, & de nocumento consequente, utpote cum percipit homo se totaliter per hujusmodi delectationem in peccatum inclinari, & in præceps ruere, nisi expresse resistat, videtur consentire. Et tunc peccatum ad rationem transfertur per actum ejus, quia agere, & non agere, tum quis agere debet, ad idem genus actus reducuntur, secundum quod peccatum omissionis ad peccatum actus reducitur*. Postremo, si vel de consensu quomodocumque exhibito, vel alia quavis conditione jam exposita, existat dubitatio; tunc Seraphici consilium erit amplectendum, qui de præsenti, alteraque consimili materia disputans (in 2. sent. dist. 24. par. 2. dub. 1. & art. 1. qu.) hæc scribit; *Multa frequenter creduntur esse venialia, quæ mortalia sunt, & difficillimum est in talibus discernere.... si cui hoc contingat, sanum est consilium, quod de ipso ut de mortali pœniteat: in dubiis enim securior via eligenda est*: Porro quæ huc usque tum ab Auctore, tum a nobis prolata sunt, ad delectationes referuntur, quatenus eis homo *assentitur* aliquo modo. Sed quid statuendum, si casus fingatur, in quo homo pravas apprehensiones, aut delectationes in animo suo sentiens & advertens, mere *negative* se habeat, iisdem scilicet nec assentiendo, nec dissentiendo? De hac diversa quæstione paullo infra (c. seq. art. 4. q. 5.) fiet sermo.

(1) Ut discrimen præsentis qu. a præced. q. 1. nitide percipias, hæc considera. Pravis animi delectationibus *duplex* præfigi potest objectum. Quandoque enim objectum est res ipsa inhonesta, quæ apprehenditur, & apprehensa delectationem in animo excitat: interdum vero objectum est sola rei illicitæ apprehensio seu notitia, quam habere oblectat, etsi displiceat res ipsa apprehensa. Delectationes habentes objectum prioris generis examinatæ fuerunt in 5. illa quæstione; quæ autem circa posterioris generis objectum versantur, ad quæstionem hanc pertinent, cujus tripartitam resolutionem Auctor recte assignat. Docet videlicet 1. cogitationem de re mala, delectationem de tali cogitatione, consensum in eamdem delectationem, *per sese* culpa vacare. 2. aliquando culpam præseferre *venialem*, deficiente quavis *necessaria*, aut *utili* caussa, 3. quandoque complecti *mortalem* culpam, accedente *gravi*, & *probabili* periculo progrediendi ad delectationem noxiam de ipsa re inhonesta. Audiatur Angelicus, qua claritatis causa indicatam gemini objecti distinctionem ita proponit (q. 14. *de Veritate* art. 4.) differens ex. ca. de materia impudica. *Sciendum, quod sicut ad exteriorem fornicationis actum sequitur sua delectatio sensibilis, ita ad actum cogitationis sequitur sua delectatio interior. Sed ad cogitationem duplex delectatio sequitur: una quidem ex parte ipsius cogitationis, alia vero ex parte ipsius cogitati. Delectamur enim quandoque in cogitatione propter ipsam cogitationem, ex qua nobis acquiritur quædam cognitio in actu aliquorum, quamvis illa*

talis delectationis non est secundum se mala; & Deus ipse cognoscit omnia mala & obscœna. Immo hæc cognitio sæpe est necessaria vel utilis Confessario aut Doctori. Delectatio autem specificatur a suo objecto directo, & immediato. Quare si cognitio seu cogitatio sit vana vel inutilis, delectatio de ea erit venialis. Si vero cognitio sit utilis aut necessaria, delectatio de ea per se non erit culpa. S. Thom. 1. 2. q. 74. art. 8.

Hinc licet gaudere de scientia rei obscœnæ ob bonum finem, puta ad fungendum officio Confessarii, Medici. At cognitio rei obscœnæ ex affectu veniali, puta ex curiositate, etiam absente delectatione & periculo omni, est venialis; mortalis vero, si sit ex affectu graviter inordinato, vel cum periculo gravi, aut referatur ad finem graviter malum.

CAPUT VII.

De Peccatis Capitalibus.

NOta. Peccata capitalia sunt ea, quæ non solum sunt per se peccata, sed etiam radix & caussa impulsiva multorum aliorum peccatorum. Septem numerantur a Theologis post S. Gregorium, nimirum, superbia, avaritia, gula, luxuria, ira, invidia, acedia.

ARTICULUS I.

De Superbia.

Quæst. I. *QUid est Superbia, & quale peccatum?*

Resp. 1. Superbia est inordinata cupiditas propriæ excellentiæ & celsitudinis. Cupiditatis nomine intelligitur etiam amor, desiderium, complacentia. Ejus actus sunt. 1. Inordinata sui æstimatio, qua quis seipsum æstimat supra id quod est, & afficitur erga seipsum tamquam aliquid excellentius quam revera sit. 2. Finem suum ultimum in propria excellentia constituere, & virtutem, scientiam, & alia ad excellentiam spectantia non appetere propter Deum saltem ultimate, nec ad ejus gloriam referre; sed unice & ultimate propter suam satisfactionem ac excellentiam. 3. Ab aliis velle magni fieri, honorari, laudari: si non faciant, dolere, irasci. 4. Judicio proprio pertinaciter adhærere. 5. Alios & aliena parvi facere, se & sua pluris æstimare, vel velle videri singulariter habere quæ possidentur. 6. Si putes te habere bona quæ non habes, vel majora quam habeas, aut in eo ponas excellentiam ubi non est, & inde te extollas. 7. Si bona tua æstimes quasi ex te ipso habeas, & non a Deo. 8. Si bona tua accepta quidem a Deo credas, sed ea æstimes tamquam meritis propriis debita, vel ea ad Dei gloriam non referas. Tamen ad superbiam (ut notat S. Thom.) non est necesse, ut quis revera judicet se bona a seipso habere, aut propriis meritis absque Dei gratia obtinuisse (hoc enim esset hæreticum): sed satis est quod consideratis suis bonis sine relatione ad Deum, perinde se gerat, & omnino se extollat, ac si non a Deo haberet. 9. Nolle se subjicere suis superioribus, quasi id sit indignum. 10. Nolle etiam se Deo ejusque præceptis submittere, id æstimans tamquam contrarium dignitati suæ, & volens suo arbitratu vivere, quasi Deo non indigeat, aut ab eo non dependeat.

Resp. 2. Superbia ex genere suo est peccatum mortale. Nam ad Rom. 1. *Superbi & elati* numerantur inter eos, qui *digni sunt morte*. Et Prov. 8. *Deus arrogantiam & superbiam detestatur*. Ratio est, quia superbia adversatur caritati Dei, ejus honori, majestati & excellentiæ. Superbia est etiam radix omnis pecca-

---

illa nobis displiceant; sicut aliquis justus cogitat de peccatis, de eis disputando & conferendo & in veritate illius cogitationis delectatur. Sed tunc propter ipsa cogitata delectatio sequitur, quando ipsa res cogitata affectum movet, & allicit. Tum de utriusque generis delectatione hanc promit definitionem (1. 2. q. 74. art. 8.) *Cogitatio ipsa de fornicatione non est peccatum mortale. Immo quandoque est veniale tantum; puta cum aliquis inutiliter cogitat de ea. Quandoque autem sine peccato omnino, puta cum aliquis utiliter cogitat de ea:* ut in exemplo mox allato. Accedit etiam Subtilis Doctor (in 2. sent. dist. 42. q. 4.) scribens: *Patet, quod in eadem cogitatione potest esse peccatum, non & esse. Quia quantumcumque cogitatio sit delectabilis, cum tamen objectum non sit delectabile,* hoc est quamdiu ex objecto non capitur delectatio, *non est peccatum: unde vir sanctus potest delectari in cogitatione alicujus peccati, quod detestatur. Delectari tamen in cogitatione alicujus peccati, quatenus objectum sit sibi præsens, ut delectetur in illo ut in objecto, est peccatum.... Et isto modo sancti viri detestantur cogitationes illicitas.* Porro autem, quamvis duæ delectationis species hactenus descriptæ & concipiantur, & sint reipsa *diversæ* inter sese; haud raro tamen in *unam* sensim coalescunt in nonnullis hominibus. Sic ex. grat. sæpe delectatio in Adolescentibus studiosis, aut etiam in provectis Magistris, & Confessariis, quæ initio habebat pro objecto puram putamque rerum pravarum notitiam ob honestos, & laudabiles fines concupitam, paullatim deflexit ad res ipsas pravas; ut proinde tandem ingemiscerent, se carne consummatos, cum spiritu cœpissent. Hanc delectationum varietatem, vicissitudinemque *in praxi* discernere non adeo facile, in lubricis præsertim materiis, ut prælaudatus Angelicus notavit (priori loc. cit.) *Hæ duæ cogitationes*, seu *delectationes in quibusdam actibus manifeste differunt, & aperte distinguuntur: sed earum distinctio in cognitione de peccatis carnis magis latet: eoquod propter corruptionem concupiscibilis ad cogitationem talium concupiscibilium statim sequitur motus in concupiscibili, ex ipsis concupiscibilibus caussatus.* Duacenus Comes & Interpres Angelici, nemini fortasse secundus, generale istud indicium adhibet (initio Com. 1. 2. q. 74. art. 8.) ad dignoscendum, utrum delectatio sit de sola cogitatione, vel potius de ipso cogitato. *Si cogitatio cum delectatione sæpe alicui se ingerat, signum est, delectationem esse de ipsa re: eo quod illa frequentia cogitationis, ubi nulla est ejus necessitas, vel utilitas, videatur oriri ex prava inclinatione affectus ad res ipsas. Si vero talis cogitatio non sit importuna, sed sequatur judicium, ac moderamen rationis; signum est, quod delectatio solum sit de cogitatione.*

peccati, ex Eccli. 10. *Initium omnis peccati est superbia, qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subvertet eum in finem*. Et ex S. Augustin. lib. 2. de peccat. merit. c. 17. *Vitiorum namque omnium humanorum caussa superbia est*.

Hinc superbia perfecta est semper culpa mortalis, ut 1. Quando præ superbia quis subjici renuit Deo, vel superioribus eorumve præceptis etiam in re minima. 2. Cum quis bona sua æstimat a se ipso habere, vel esse propriis meritis debita, vel solis viribus acquisita. 3. Quando finis ultimus ponitur in propria excellentia, vel in rebus graviter malis propria excellentia constituitur; aut ex illis quæritur.

Imperfecta tamen superbia, qua quis sine Dei & aliorum contemptu, nec subjici superioribus renuens, solum plus justo se effert, agnoscendo se omnia Deo debere, est venialis, quia non est gravis inordinatio, nec graviter repugnat caritati.

Quæst. II. *Quænam sunt superbiæ remedia?*

Resp. Generatim eadem sunt, quæ humilitatis adjumenta, speciatim vero hæc: 1. Sæpe humilitatem a Deo petere.

2. Sæpe considerare suum nihilum, suam effrænatam ad malum propensionem, suas pravas cupiditates seu peccata, vitia, defectus, miserias tum corporis, tum animæ, infirmitatem, impotentiam sine Dei gratia actuali ad quemlibet actum salutarem; item infinitam Dei excellentiam, ad quam omnia sunt instar nihil; omnia quæ habemus esse a Deo: nostra merita esse illius dona; *Quis te discernit? Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* 1. ad Corint. 4. Ex horum consideratione complacentiam sui coercere, se ipsum contemnere: & ex sui contemptu humiliationes & quasvis afflictiones, tamquam sibi propter peccata debitas, libenter pro Christo suscipere & sustinere.

3. Meditari superbiæ pœnas & humilitatis præmia, 1. Petri 5. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*. Et Matth. 23. *Qui se exaltaverit, humiliabitur: qui se humiliaverit, exaltabitur*. Item & maxime exempla Christi, qui humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem Crucis, & opprobriis satiatus est, quemque imitari debemus: *Frustra enim appellamur Christiani, si imitatores non simus Christi, qui ideo se viam dixit esse, ut conversatio Magistri forma esset discipuli; & illam humiliationem eligeret servus, quam sectatus est Dominus*, ait S. Leo Magnus ser. 5. de Nativ.

4. Omnia sua bona ac opera ad Dei gloriam sæpissime actu referre, & crebro exercere actus internos ac externos humilitatis, atque opera ac ministeria vilia & abjecta obire, infimum locum eligere, hospitalia visitare, pauperibus & ægrotis ministrare &c.

Quæst. III. *Quænam sunt filiæ superbiæ, hoc est, vitia quæ a superbia tamquam radice oriuntur?*

Resp. Tres sunt, scilicet præsumptio, ambitio, & vanagloria.

I. *Præsumptio*, & hæc est inordinata cupiditas faciendi aliquid facultatem suam excedens. Mortalis est. 1. Ratione gravis injuriæ Dei, ut cum Lucifer dicere præsumpsit: *Ascendam, & similis ero Altissimo*. 2. Ratione gravis damni proprii vel alieni, aut periculi talis damni; ut si præsumas exercere sine sufficienti peritia officium Medici, Advocati, Judicis, Confessarii &c. 3. Cum usurpatur dignitas, vel potestas, vel officium Sæculare aut Ecclesiasticum: ut si audias Confessiones, aut judices, aut exerceas actum Ordinis sine potestate legitima. *De præsumptione opposita spei dicetur infra*.

II. *Ambitio*, & est inordinata cupiditas honoris, vel dignitatis, aut potentiæ. Est autem inordinata, 1. Si appetas honorem quem non mereris, vel majorem quam mereris, vel ob rem qua cares: ut si honorari cupias ob doctrinam, nobilitatem, virtutem &c. qua cares: item si aspires ad officium, & munus, quo es indignus. 2. Si appetas honorem propter se, non illum referendo ad Dei gloriam, vel utilitatem proximi. 3. Si appetas honorem ex re illicita, v. g. duello. 4. Si nimio affectu honorem appetas.

Ambitio sæpe mortalis est, nempe vel ratione materiæ graviter malæ, vel damni gravis, quod proximo infertur, vel periculi peccati gravis, vel medii graviter illiciti quod adhibetur, vel finis mortalis ad quem refertur, vel affectus graviter inordinati, ut si quis paratus sit peccare mortaliter ad honorem vel dignitatem obtinendam aut tuendam.

III. *Vanagloria*, & est inordinata cupiditas humanæ existimationis ac laudis. Proprius ejus actus est inordinata manifestatio propriæ excellentiæ sive veræ, sive fictæ. Est autem inordinata illa cupiditas, dum gloria quæritur ex simulatæ doctrinæ, peritiæ, aut virtutis excellentia, vel ex rebus malis aut indifferentibus, aut major quam par sit: aut præcise propter se, non referendo illam ad honorem Dei.

Vanagloria mortalis est, eodem modo quo dixi de ambitione, ut si quis velit gloriam, vel laudes admittat de re mortali, v. g. fornicatione, vindicta gravi &c. si in gloria humana ponatur finis ultimus, omnia ad illam referendo &c. Sæpe tamen est solum venialis, quia sæpe non graviter repugnat caritati, nec gravem continet inordinationem.

Ceterum debitum honorem, gloriam, laudem, favorem hominum, non propter se, sed propter honorem Dei vel bonum proximi, acceptare, aut moderate expetere, non est peccatum, sed actus caritatis, ex S. Th. 2. 2. q. 132. art. 1.

Quamvis vanagloria sit filia superbiæ, tamen a S. Thoma, post S. Gregorium, numeratur inter peccata capitalia, eo quod ex ea septem alia immediate oriantur, nimirum inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentio, pertinacia, discordia, & inventio novitatum.

IV. *Inobedientia*, formalis scilicet & specialis, est peccatum, quo violatur præceptum superioris ex contemptu, sive quia præceptum est. Ex sententia communi semper est mortalis, etiam in re minima: quia tunc contemnitur superior ut superior & minister Dei, ideoque Deus ipse contemnitur, juxta illud, Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit*, & quia tunc quis ita affectus est, ut nullo modo velit obsequi superiori, quidquid præcipiat.

Violatio autem præcepti non ex contemptu, sed ex alio motivo; puta ob delectationem vel utilitatem, aut difficultatem, est ex S. Th. inobedientia generalis pertinens ad aliam speciem peccati. Estque mortalis vel venialis prout præceptum quod violatur, sub mortali vel veniali obligat: atque etiam prout motivum graviter vel leviter malum est, cum actus participet malitiam finis, utpote per eum voliti.

V. *Jactantia*, qua quis verbis inordinate prædicat de se id quod gloriam ac laudem apud alios parit, vel falso parere putat, vel gloriatur de peccato. *Quandoque est peccatum veniale, quando scilicet aliquis de se talia jactat, quæ neque sunt contra Deum, neque contra proximum*, ait S. Thom. quæst. 112. art. 2. Est vero mortalis culpa. 1. Si quis proferat aliquid contra gloriam Dei, ut illud Ezech. 28. *Elevatum est cor tuum & dixisti: Deus ego sum*. 2. Ratione gravis scandali, damni, contumeliæ, vel contemptus proximi. 3. Si sit de actione mortaliter mala: quia includit approbationem actus mali, quæ eamdem cum illo speciem habet: quia sicut laudare opus mortale, v. g. duellum; ita & de illo gloriari est mortale, opponiturque eidem virtuti opus illud vetanti; nam quævis virtus non solum obligat ad actum quem directe præcipit, sed etiam indirecte obligat, & vetat ne ipsa contemnatur, aut irreverenter tractetur; contemnitur autem virtus, cum quis gloriatur de ejus violatione, vel cum ejus violatio laudatur in alio. Hinc glorians de peccato aliquo, vel illud laudans, contrahit speciem talis peccati. *Sanchez & alii*.

VI. *Hypocrisis*, & est simulatio virtutis, hoc est factum quo quis mentitur, se virtutem seu sanctitatem habere, quam non habet, vel majorem quam habeat. Unde semper est peccatum saltem veniale, cum sit mendacium facti. Sed mortale est si habeat conjunctum vel contemptum virtutis, vel damnum proximi grave; item si simuletur sanctitas ob finem graviter repugnantem caritati Dei, aut proximi, puta ut quis falsam doctrinam disseminet, ut decipiat proximum in re gravi, vel ut adipiscatur beneficium Ecclesiasticum, aut quodvis officium, etiam sæculare, quo indignus est. Si autem absit contemptus virtutis ac damnum proximi, vel honoris Dei, nec finis intentus repugnet graviter caritati, erit solum veniale. *Ita S. Th. q. 111. art. 4.*

VII. *Pertinacia*, & est perseverantia in propria sententia contra veritatem cognitam, vel sufficienter propositam. Mortalis est, quando illa veritas ad fidem, vel bonos mores, pietatem, pacem, bonum grave proximi pertinet: nam materia gravis est.

VIII. *Inventio seu præsumptio novitatum*, & est, cum quis ex inani gloria præsumit nova excogitare. Novitatum inventio vel usus moralis est, si fidei, bonis moribus, pudicitiæ adversetur, vel pariat scandalum, aut grave damnum proximo. *His adde contentionem & discordiam, de quibus in tract. de caritate.*

Vanæ gloriæ remedia eadem sunt, quæ superbiæ, quibus adde actus oppositos vitiis, quæ ab illa oriuntur.

ARTICULUS II.

De Avaritia.

Quæst. I. QUid est Avaritia, & quale peccatum?

Resp. 1. Avaritia est inordinata cupiditas divitiarum: hoc est pecuniæ, & rerum pecunia æstimabilium, ut sunt agri, domus, pecora &c. Mortalis est, 1. Cum in divitiis finis ultimus ponitur ex Ephes. 5. *Avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei*. 2. Cum quis ad divitias acquirendas, augendas vel conservandas adhibet media graviter illicita, & injusta; vel paratus est peccare mortaliter, aut ita peccat, v. gr. injuste alienum accipiendo, retinendo, eleemosynas debitas omittendo &c. Hinc illud Eccl. 10. *Avaro nil est scelestius..... Nihil est iniquius, quam amare pecuniam*. Est peccatum capitale, quia est fons & origo multorum aliorum. *Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas*, 1. ad Tim. 6.

Si autem inordinatio amoris intra hoc sistat, ut scilicet homo, quamvis superflue divitias amet, non tamen præfert earum amorem amori divino, ut si propter divitias non velit aliquid facere contra Deum, & proximum, sic avaritia est peccatum veniale, ait S. Th. 2. 2. q. 118. art. 4.

Præcipua avaritiæ remedia sunt oratio, meditatio bonorum cælestium, periculi ac vanitatis bonorum terrestrium, paupertatis Christi, mortis &c. crebra & larga eleemosynarum largitio, resignatio in jactura bonorum &c.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Avaritiæ?*

Resp. Ex S. Gregor. sunt hæ. 1. Obduratio cordis contra misericordiam, miseris & egenis non compatiendo, non opitulando, eos objurgando, debita dure exigendo a debitore, qui non est solvendo par &c. Mortalis est quoties ex ea præceptum eleemosynæ vel caritatis graviter violatur.

2. Inquietudo cordis, quæ est inordinata, & anxia applicatio mentis ad acquirendas vel conservandas divitias, cum inani timore ne non acquirantur, aut ne amittantur. Mortalis est, quando retrahit a spiritualibus vel aliis officiis, ad quæ graviter obligamur; vel cum quis divinæ providentiæ diffidit.

3. Violentia, qua res aliena per vim injustam usurpatur. Mortalis est ex genere suo contra justitiam.

4. Fallacia sive dolus, qui est alterius deceptio sive verbis sive factis: & fraus, quæ est astuta deceptio proximi per sola facta. Utraque est ex genere suo mortalis contra justitiam, & sæpe confunduntur.

5. Perfidia, qua fides in promissis, pactis, & rebus creditis violatur. Mortalis est in re gravi contra justitiam.

6. Proditio, quæ est manifestatio rei alicujus, vel personæ, in proximi damnum contra fidem ei debitam. Mortalis est ex genere suo contra caritatem, & justitiam, & contingit tripliciter. 1. Circa personam, quo modo Judas Christum prodidit. 2. Circa res, ut si miles declaret hosti modum capiendi arcem; vel si alterius vestem, pecuniam &c. absconditam prædoni ostendas. 3. Prodendo alterius secretum tuæ fidei commissum.

ARTICULUS III.

De Gula.

Quæst. I. QUid est Gula, & quale peccatum?

Resp. 1. Gula est inordinatus appetitus vel usus cibi aut potus. Unde opponitur abstinentiæ & sobrietati. Sumitur aliquando strictius, prout continet inordinationem solum in cibo & potu non ebriante. Ex S. Gregorio, committitur quinque modis. 1. Si edas ante tempus. 2. Si nimis exquisita, id est, pretiosiora, quam conveniat tuo statui vel necessitati. 3. Si plus justo. 4. Si voraciter. 5. Si nimis exquisite præparata; juxta hunc versum.

Præpropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

Quan-

Quando ſpectat ad qualitatem cibi & potus, hæc debet eſſe accommodata ſtatui, conditioni, facultati, infirmitati, neceſſitati perſonarum, & loco ac tempori. *De quantitate autem cibi & potus non poteſt dari una certa regula omnibus ſecundum eamdem menſuram. Sed plus & minus exigitur ſecundum varietatem complexionum & fatigationum. Unus etiam & idem plus indiget uno tempore quam alio, ſecundum diſpoſitionem ſuis corporis . . . Tantum ergo poteſt, & debet quis comedere & bibere, quantum credit ſe indigere ad ſuſtentationem & executionem eorum, quæ ſibi incumbunt agenda, ita ut non uſque ad nauſeam ſumat, ſed cum aliquali adhuc appetitu finem faciat. Cum autem ex delectatione cibi vel potus plus ſumit quam ſibi dictat conſcientia opportunum, tunc peccat*, ait S. Antonin. p. 2. tit. 6. c. 1. §. 5. Peccat, inquam, etiamſi viliſſimi ſint cibi & potus, ut paullo ante notat poſt S. Aug. qui lib. 10. Confeſſ. c. 11. ait: *Hoc me docuiſti, ut quemadmodum medicamenta, ſic alimenta ſumpturus accedam.*

Reſp. 2. Peccatum gulæ mortale eſt in multis caſibus: unde ad Gal. 5. comeſſationes inter opera excludentia a regno Dei numerantur. Et 1. quidem ratione affectus graviter inordinati, quo quis ita inhæret oblectationibus cibi vel potus, ut in iis finem ſuum ultimum conſtituat, juxta illud ad Philip. 3. *Quorum Deus venter eſt*. Idque quamvis ſolum interpretative, ut cum quis ex affectu gulæ paratus eſt peccare mortaliter: nam hoc ipſo quod mortaliter peccat, Deum propter voluptatem deſerit, hancque illi ſuo facto præfert. Itemque cum quis nihil quærit aliud, quam edendi & bibendi voluptatem, ad id cogitationes ac curas fere omnes referendo: nam is vitæ finem in delectatione cibi vel potus ponit. Huc ſpectat propoſitio 8. ex damnatis ab Innoc. XI. *Comedere & bibere uſque ad ſaturitatem ob ſolam voluptatem non eſt peccatum, modo non obſit valetudini, quia licite poteſt appetitus naturalis ſuis actibus frui.* 2. Si quis bibat ad ebrietatem. 3. Si quis ob ſolam voluptatem cibo & potu uſque ad vomitum ſcienter ſe ingurgitet: nam hoc, etiam ſecluſo ſcandalo & ebrietate, continet gravem inordinationem, ac periculum lædendi ſanitatem, & graviter reprehenditur ab Iſaia c. 18. *Omnes menſæ repletæ ſunt vomitu, ſordibuſque*. Idem dic, ſi quis poſtquam multum comedit, ad vomitum ſe excitet, ut iterum ob ſolam voluptatem edat; nam hoc graviter dedecet naturam rationalem, præſertim elevatam, eſtque plus quam beſtiale. 4. Ratione gravis nocumenti, quod quis ob gulam ſibi, aut familiæ ſuæ, aut creditoribus infert, ſanitatem corporis graviter lædendo, ſe reddendo impotentem ad ſolvenda debita, filios vel filias in ſtatu convenienti non collocando, item non opitulando gravem neceſſitatem patienti: aut ſi inde notabiliter ineptus fiat ad functiones ad quas ſub mortali tenetur &c. 5. Si quis ſaltem extra neceſſitatem extremam, carne humana aut ſanguine veſcatur. *Ita communiter*. Nam hoc eſt contra honorem defunctis debitum, & contra ordinem ac inſtinctum rectum naturæ: unde ab hoc tamquam a re valde inordinata & extremæ feritatis abhorruere Gentes omnes non penitus barbaræ. Licet tamen uti carne humana in medicamentis, quia tunc ſic alterata eſt, ut dici nequeat carnis humanæ ſumptio. 6. Ratione gravis ſcandali vel periculi peccandi graviter.

Extra hos caſu peccatum gulæ eſt ſolum veniale. *S. Th.* 2. 2. *q.* 148. 2.

Quæſt. II. *Quænam ſunt Gulæ remedia?*

Reſp. Hæc: 1. Conſiderare gulæ incommoda ac damna: nempe intellectum obnubilat, mentem deprimit, bona deſideria extinguit, aggravat animam, reddit hominem ineptum ad ſua officia, & exercitia ſpiritualia; impedimenta apponit gratiæ divinæ, & gaudiis ſpiritualibus; vitam minuit, & morbos & multa peccata parit; aditum vitiis aperit, & interludit virtutibus. Item cogitare, quam cito tranſeat cibi & potus delectatio, gravia autem mala ex gula orta maneant.

2. Vitare occaſiones.

3. Sectari in omnibus temperantiam; nihil ultra neceſſitatem convenientem edendo & bibendo.

4. Semper ſibi in menſa ſubtrahere aliquid modicum, quod adhuc licite ſumi poſſet, & præſertim quod magis arridet palato.

Quæſt. III. *Quid eſt ebrietas, & quale peccatum?*

Reſp. Ebrietas eſt exceſſus in potu uſque ad violentam privationem rationis, ejuſque poteſtatis proximæ. Eſt peccatum mortale (1), ut inter omnes conſtat. 1. Ex Iſa. 5. *Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam*. Et 2. ad Corint. 6. *Neque ebrioſi regnum Dei poſſidebunt*. Vox græca ſignificat ebrios (2), Et ad Galat. 5. ebrietas recenſetur inter opera carnis quæ excludunt a regno Dei. 2. Ex conſenſu Patrum & Doctorum. Pro omnibus ſint, S. Baſil. hom. 14. *Ebrietas dæmon eſt voluntarius . . . Ebrietas malitiæ mater eſt, virtutis inimica*. S. Ambr. lib. de Helia c. 14. *Noxia eſt ebrietas ad corporis ſanitatem mentis etiam crimen adjungit*. S. Hieron. ep. 33. *Qui inebriatur, & mortuus & ſepultus eſt*. 3. Quia eſt gravis inordinatio & difformitas violenter adimere ſibi poteſtatem proximam utendi ratione, exercendi opera virtutum, obeundi ſua numera, vitandi malum, faciendi bonum, & ſubveniendi neceſſitatibus ſubitis animæ ac corporis; atque ita ſe ad brutorum ſtoliditatem abjicere, & imaginem Dei deturpare. Ebrietate autem hæc poteſtas ſic amittitur.

Qua-

(1) Quando nimirum ipſa ebrietas eſt *voluntaria* directe vel indirecte, ſimulque *plena* ſeu perfecta, uti Auctor in decurſu hujus quæſt. aperit. P. Anacletus (Theol. Moral. tract. 3. diſt. 3. q. 6. n. 48.) ebrietatem *plenam* perfectamque eſſe negat, *ſi quis poſt potum adhuc diſcernere poſſit inter bonum, & malum, licet nonnihil phantaſia turbata ſit, aut ſequatur vomitus, lingua titubet, pedes vacillent, oculi cernant duplicia, vel domus gyrari videatur*. Peraccommoda ſane deſcriptio venialis & ſemiplenæ ebrietatis, quam nemo, ut reor, incuſabit nimiæ ſeveritatis. Non videtur tamen aptari poſſe ſingulis promiſcue temperamentis hominum potantium; quippe in iis, qui firmi capitis, ac æruginoſi ſtomachi non ſunt, ea phænomena poſſunt eſſe indicium uſus rationis omnino intercepti, adeoque effectus rotundæ, ſeu perfectæ ebrietatis.

(2) Ebrios, & magis ebrioſos ex habitu ebrietatis.

Quare non licet se inebriare, sive ad vitandam mortem ab altero intentatam: nam (ut ait S. Augult. ferm. 232. vel Sanctus Cæsarius.) *Etiamsi ad hoc veniretur, ut tibi diceretur: Aut bibas, aut morieris; melius erat, ut caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem occideretur.* Ebrietas quippe, sicuti fornicatio, non est medium ex se ordinatum ad vitandam mortem. Sive in medicamentum, quod tamen raro & fere nunquam esse potest, cum, teste Hypocrate, ebrietas sit valde periculosa corporis sanitati. Ita S. Antonin. part. 2. tit. 6. cap. 3. ibi: *Non excusaretur per hoc quis ab ebrietate secundum Thomam, quamvis faceret caussa medicinæ; & per consequens peccat mortaliter & sumens, nisi crederet ex illo potu non posse inebriari, & medicus, vel alius qui hoc sibi scienter consuleret, & propinaret hoc existimans.* Nam ebrietas quovis modo intenta ac procurata, semper graviter disconvenit naturæ rationali qua rationali, cum violenter rationem perturbet, adimat potestatem ea utendi, & subveniendi necessitati animæ & corporis, Dei imaginem fœdet, atque hominem ad statum bruti redigat.

Nec dic ebrietatem consistere tantum in excessu vini, voluptatis caussa. Nam quamvis voluptas in nimio potu non intendatur, tamen effectus recensiti semper sequuntur, & temperantia violatur, cum immoderata potus vel cibi sumptio, præcisо hoc vel illo fine, ei opponatur: neque enim ad violandam aliquam virtutem necesse est agere ex voluptate. Enimvero si duo, proposito præmio, inter se contenderent, uter illorum plus vini biberet, & usque ad privationem rationis biberent absque voluptate, immo cum molestia, saltem quantum ad excessum; nonne contra temperantiam peccarent, & ebrietatis malitiam contraherent? Et ideo Sanctorum Patres excessum vini fine ulla exceptione semper damnant.

Ut autem ebrietas sit mortalis, sufficit quod sit voluntaria indirecte vel interpretative. Quare peccat mortaliter. 1. Qui expresse non vult se inebriare, sed tamen tantum bibit, quantum potest, non satis attendens, an sequatur privatio rationis, necne. 2. Qui probabiliter putans, vel suspicans secuturam privationem rationis si pergat bibere, vel de hoc dubitans, adhuc bibit: quia saltem se exponit periculo ebrietatis, & vult ebrietatem saltem interpretative. Item si hoc periculum advertere possit, & negligat, etiamsi privatio rationis solum eventura sit post unam alteramve horam, cum nempe ad aerem prodibit. 3. Qui ex amicitia vel urbanitate alium invitat ad haustus, quibus probabiliter prævidet inebriandum; quia invitat ad id quod alter sine mortali facere nequit; & eum vere inducit in ebrietatem, vel ejus periculum. Idem dic de iis, qui alios ad æquales haustus incitant vel cogunt: aut se invicem obligant, ex *cap. 14. de Vit. & Honest. Cleric.* ex Concilio Generali Lateran. nam saltem alios vel se conjiciunt in periculum probabile ebrietatis. Similiter de iis, qui ebriosis, vel ebrietate proximis vinum subministrant; & de iis, qui non impediunt, ne alius inebrietur, cum commode impedire possunt.

Nota 1. Ebrietas sic est peccatum grave respectu omnium, ut sit gravius in quibusdam personis, scilicet: 2. In mulieribus, ob turpitudinis & luxuriæ periculum tum in se, tum in aliis. 2. In iis, qui debent ex officio alios regere, ut sunt paterfamilias, magistratus &c. 3. In Clericis (1) præsertim sacro ordine insignitis, & maxime curatis, tum propter scandalum majus, tum quia ebrietas est libidinis fomes, ac nutrix, tum propter damna quæ aliis oriri possunt, cum Sacerdos ebrius fungi nequeat officio in necessitate occurrente: unde a multis Conciliis sub gravibus pœnis ebrietas illi speciatim prohibita est.

Nota 2. Ebrietas perfecta cognoscitur. 1. Quando quis non novit discernere inter licitum & illicitum, vel non potest solita officia exequi. 2. Quando quis postridie non meminit quod dixerit, egerit, quomodo domum redierit &c. 3. Si ea fecit quæ numquam integra mente solet: ut si turpia vel absurda protulerit, cum alias sit publicus & prudens; si jurarit, blasphemarit, vel familiam perturbarit, cum alias sit modestus, & benignus &c.

Quæst. IV. *An mala & peccata in ebrietate culpabili commissa imputantur ad culpam, ut cædes, vulnera, blasphemia &c.*

Resp. Affirmat. si prævisa sint ut verisimiliter secutura, vel præviderі potuerint. *Est communis sententia.* Quia sunt sufficienter voluntaria: qui enim vult caussam, vult consequenter effectum saltem interpretative, si hunc cognoscat vel cognoscere possit probabiliter ex ea secuturum: ad culpam autem mortalem sufficit voluntarium indirectum & interpretativum. Ita S. Thom. 1. 2. quæst. 77. art. 7. ibi: *Aliquid potest esse voluntarium vel secundum se, sicut quando voluntas directe in ipsum fertur; vel secundum suam caussam, quando voluntas fertur in caussam & non in effectum, ut patet in eo qui voluntarie inebriatur: ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur quod per ebrietatem committit.*

Immo peccata, quæ probabiliter secutura novit ebrius, vel prævidere potuit, ei imputantur coram Deo, etiamsi reipsa post non sequantur: quia istud est per accidens defectu objecti, & quia se exponere periculo probabili peccati mortalis, etiamsi illud non perficiatur, est peccatum mortale ejusdem speciei

(1) Sanctus Augustinus (ferm. 232. de Templ.) *Tanta infelicitate se inebriant homines, quia putant ebrietatem aut parvum, aut nullum esse peccatum. Sed pro ista ignorantia maxime Sacerdotes in die judicii reddituri sunt rationem, si commissis sibi populis, quæ vel quanta mala de ebrietate nascuntur, assidue noluerint prædicare .... Definiat, & deliberet unusquisque apud se, ebrietatem grave esse peccatum, & tunc aut nunquam, aut difficile cum ebrietas poterit superare .... Hæc quidem non solum laicis, sed etiam Clericis dicimus: quia, quod pejus est, multi sunt etiam majoris ordinis Clerici, qui cum aliis sobrietatis bonum deberent jugiter prædicare, non solum hoc non faciunt, sed etiam & se, & alios inebriare non erubescunt, nec metuunt. Sed agnoscant, & doleant quicumque tales sunt: quia si se noluerint emendare, & pro se, & pro aliis necesse est eos æterna supplicia sustinere.*

ciei cum illo, cujus probabile periculum adire voluit: nam hoc ipso tale peccatum indirecte, vel saltem interpretative volitum est. Secus de peccatis, quæ nullo modo prævideri potuerunt, quia nullo modo sunt voluntaria.

Quæst. V. *Quænam sunt filiæ Gulæ?*

Resp. Ex Sancto Gregorio hæ sunt ex parte animæ. 1. Hebetudo mentis, seu stupiditas orta ex crapula. Est mortalis, quando quis ex intemperantia fit ineptus ad intelligenda, vel præstanda ea, quæ ad salutem ei sunt necessaria, aut ad quæ graviter obligatur. *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis hujus vitæ, & superveniat in vos repentina dies illa &c.* Lucæ 21.

2. Inepta lætitia, quæ movet ad cantiones obscœnas, actus turpes, choreas inhonestas &c. Mortalis est, quando est inductiva ad consensum, vel actum, vel delectationem mortalem, aut ad aliquid scandalum pariens.

3. Multiloquium, in quo invenietur stultitia, nec deerit peccatum. *In multiloquio non deerit peccatum.* Prov. 10.

4. Scurrilitas, quæ excitat ad indecora, vel turpia agenda aut dicenda, risus movendi caussa.

ARTICULUS IV.

De Luxuria.

Quæst. I. *Quid est Luxuria?*

Resp. Est inordinatus appetitus, vel usus venereorum, aut voluptatis venereæ. Esse peccatum mortale ex genere suo, inter omnes constat. 1. Ex Galat. 5. *Opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria ... quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* 2. Quia cum usus rei venereæ ex natura sua sit institutus ac necessarius ad conservationem ac propagationem generis humani, censetur res gravis: Ergo inordinatio in hac materia est in re gravi: Ergo mortalis.

Luxuria dividitur in perfectam seu consummatam, quæ consistit in voluntaria effusione seminis; & in non consummatam, in qua non intervenit effusio seminis. Consummata duplex est; alia naturalis, quæ est voluntaria seminis effusio, in qua servantur conditiones, quas postulat natura actus ad hominis generationem requisiti: alia innaturalis seu contra naturam, in qua conditiones illæ non servantur.

Quæst. II. *Quot sunt species luxuriæ consummatæ naturalis?*

Resp. Sex, nempe, simplex fornicatio, stuprum, raptus, adulterium incestus, & sacrilegium, quorum quinque ultimæ habent specialem, & optabiliter diversam inter se difformitatem superadditam luxuriæ.

1. Simplex fornicatio est copula soluti cum soluta non virgine ex mutuo consensu extra matrimonium. Solutos voco, qui nullo vinculo seu impedimento ab ineundo inter se conjugio prohibentur. Dixi, *non virgine*. Nam ex S. Thom. quæst. 154. art. 6. *Fornicatio est concubitus, qui fit cum mulieribus jam corruptis.* Fornicationem esse semper per se peccatum mortale, fide constat ex Ap. ad Ephes. 5. *Omnis fornicator non habet hæreditatem in regno Christi & Dei.* Et ex 1. ad Corinth. 6. *Neque fornicarii regnum Dei possidebunt.* Et ad Gal. 5. sup. cit. Esse vero intrinsece malum graviter, patet ex eo quod per se graviter repugnet bonæ ac debitæ educationi prolis; hæc enim requirit operam viri, & feminæ, qui sint inter se conjuncti Lege matrimonii: alioqui ex natura rei incerta esset, & periculo exposita prolis institutio. Unde ejusmodi inordinatio est gravis, utpote in re magni momenti, qualis est bona prolis institutio. Et quamvis hoc incommodum posset impediri in aliquo casu, id esset per accidens, & nihilominus debuit a Deo, auctore naturæ, generaliter prohiberi pro omni casu: nam alioqui homines cupiditate excæcati facile sibi fingerent & promitterent illud incommodum cessaturum in multis casibus, in quibus non cessaret, cum magno prolis damno. Immo nunquam potest cessare hoc damnum & incommodum, quod est nasci extra matrimonium, & a parentibus Lege matrimonii non obligatis ad curandam & recte educandam prolem. Unde Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam quia interdictam, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

Ceterum fornicatio cum concubina est ceteris gravior: quia concubinatu homo non solum peccat, sed etiam manet in statu peccati, & in continua voluntate saltem virtuali peccandi. Quare concubinarius, quamvis mors immineat, absolvi non debet quin prius concubinam ejecerit, nisi ejiciendi tempus omnino desit, tunc enim sufficit verum ejiciendi propositum. Immo etiamsi eam domi non retineat, extra mortis articulum non est absolvendus antequam habeatur experientia de ejus continentia.

Item fornicatio fidelis cum infideli est secundum omnes, longe gravior, quam cum catholica. Immo juxta De-Lugo, & alios, hæc circumstantia mutat speciem, quia prohibitum est ab Ecclesia matrimonium cum infideli in honorem religionis catholicæ, atque ob periculum malæ educationis prolis, & nimii amoris erga infidelem, & defectionis a vera fide: Ita ob idem motivum censetur prohibita ab Ecclesia quævis copula cum infideli, quæ semper vergit in dedecus religionis, ac proinde talis fornicatio est non solum contra castitatem, sed etiam contra virtutem religionis, ac cultus veri Dei.

Item fornicatio in Christianis habet peculiarem deformitatem. Nam corpora nostra per Baptismum & Eucharistiam facta sunt membra Christi, & templa Spiritus Sancti, 1. *ad Cor.* 9.

Copula vero cum alterius sponsa præter luxuriam continet malitiam mortalem injustitiæ, positam in eo quod fides data violetur, & res alteri promissa & ex justitia debita, notabiliter corrumpatur. Quod idem de sponso affirmant multi, quia pariter violat in re gravi fidem datam.

2. Stuprum est concubitus, quo mulier virgo extra matrimonium defloratur, seu corrumpitur. Qui si fiat virgine coacta, vel per dolum seu fraudem seducta, præter malitiam fornicationis continet duplicem injuriam mortalem, unam factam virgini, cui

cui honor virginitatis per vim vel fraudem adimitur: alteram ejus patri, in cujus custodia manet.

Quod si nec invita, nec seducta fuerit, tamen ejus defloratio, præter fornicationis malitiam, continet tum injuriam illatam parentibus, qui jus habent tuendi integritatem corporalem suæ virginis, donec nuptui collocetur: juxta illud Eccli. 7. *Filiæ tibi sunt, serva corpus illarum*. Tum malitiam contra pietatem illis debitam, præbendo iis gravissimam mœstitiæ ac ignominiæ caussam, ob periculum augendi dotem; vel inuptam retinendi filiam. Item constituit feminam in gravi periculo deinceps peccandi, & aufert signaculum virginitatis, cui multiplici malitiæ cooperatur stuprator. Quare circumstantia defloratæ virginitatis feminæ, etiam absque vi, dolo, falsis persuasionibus, debet in confessione exprimi, præsertim cum sit verum stuprum, ex S. Thom. 2. 2. quæst. 154. art. 6.

Porro est etiam stupri species cum adolescens virgo a muliere vi vel dolo ad copulam pertrahitur. Nam tunc est illicita ac violenta virginis defloratio.

3. Raptus est, cum persona aliqua per vim abducitur ab uno loco in alium, concubitus illiciti, vel alterius libidinis, aut etiam matrimonii caussa, sive sit mas, sive femina, nupta aut innupta, virgo aut corrupta, sive vis inferatur soli personæ abductæ, sive parentibus solis, sive utrisque. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra castitatem, alteram contra justitiam, ob injuriam illatam personæ abductæ invitæ, vel saltem ejus parentibus aut tutoribus, dum constituta sub ipsorum custodia extrahitur, ipsis rationabiliter invitis: Gravissimæ pœnæ in utroque jure contra raptores statuuntur.

4. Adulterium est concubitus personarum, quarum alterutra, vel utraque est conjuncta matrimonio cum alia tertia. Præter malitiam luxuriæ mortalem, continet gravem injuriam, tum contra conjugem, nam vir non habet potestatem corporis sui, sed uxor; nec uxor sui, sed vir, ex 1. *ad Cor.* 7. tum contra matrimonii statum & sanctitatem. Unde specialiter prohibetur a Deo; *Non mœchaberis*. Et 1. Cor. 6. *Neque idolis servientes, neque adulteri Regnum Dei possidebunt*.

Quod si conjux adulterantis consentiat, adhuc concubitus erit contra justitiam. Quia est semper contra jus conjugii, & conjugis ut conjux est, cui cedere valide non potest, eo quod ei competat non ad bonum privatum, sed ratione status, qui communis est. Unde cum cessio juris sit nulla, jus manet, & sic tunc violatur; ideoque semper est verum adulterium. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium, adeoque sufficiet in confessione dicere, se esse fornicatum*.

Triplex est adulterium. Nam vel est copula conjugati cum soluta, vel soluti cum conjugata, vel conjugati cum conjugata. Si femina sit conjugata, gravius est peccatum, quam si vir tantum, propter incommoda graviora, nempe incertitudinem prolis, suppositionem prolis alienæ cum damno mariti & veri hæredis, & sæpe impedimentum generationis. Unde hæc circumstantia declarari debet, etiam ab adultero, quia ipse cooperatur feminæ ad illam gravitatem majorem, & ad pericula ac damna inde sequi nata. Si vero uterque sit conjugatus; adhuc gravius est, quia est duplex adulterium, & duæ injuriæ mortales in utriusque conjugem, exprimendæ in confessione.

5. Incestus est copula personarum consanguinearum, vel affinium intra gradum prohibitum. Opponitur castitati, & pietati; nam præter luxuriæ fœditatem, continet turpitudinem contrariam reverentiæ consanguineis vel affinibus debitæ. Eo gravius scelus est, quo gradus est propinquior, qui proinde in confessione exprimi debet; nam consanguineis & affinibus pro diversitate graduum diversus honor ac pietas debetur, & tunc violatur.

Item multo gravior est incestus cum consanguinea, quam cum affine, v. gr. cum sorore propria, quam cum sorore uxoris. Quia vinculum illud est multo arctius: nam plus est esse conjunctum ex proprio sanguine, quam ratione sanguinis uxoris; consanguinitatis propinquitas, utpote immediata ac naturalis, major est propinquitate affinitatis, quia est dumtaxat mediata & voluntaria. Immo incestus in consanguinitate differt specie ab incestu in affinitate, nam reverentia debita consanguineis, quæ violatur, est notabiliter diversa a reverentia debita affinibus, cum habeat motivum notabiliter diversum, nempe communionem sanguinis, & originem ab eodem stipite: ac proinde ii duo incestus habent turpitudinem notabiliter diversam.

Incestus vero spiritualis, qui est copula illicita inter personas impeditas ob cognationem spiritualem ortam ex Baptismo vel Confirmatione, continet tum malitiam propriam incestus, quatenus est copula inter personas vinculo spirituali conjunctas, cujus conjunctionis intuitu Ecclesia prohibuit inter illas matrimonia: tum malitiam sacrilegii, eo quod prohibitio ista facta sit propter reverentiam debitam Sacramento, quæ reverentia violatur per talem copulam. Unde debet explicari cognatio spiritualis in specie, ut innotescat utraque malitia. *Ita De-Lugo, Sanchez &c.*

6. Sacrilegium venereum est violatio rei sacræ per actum luxuriæ. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra castitatem, & alteram contra religionem, qua gravis irreverentia Deo irrogatur. Res autem sacræ, quæ sic violari solent, sunt persona voto castitatis etiam simplici obstricta, & locus sacer.

Quare sacrilegium est. 1. Omnis actus tum externus, cum etiam mere internus luxuriæ sive consummatæ, sive non consummatæ, a persona voto castitatis obstricta, vel ab alia cum illa, aut circa illam commissus: ut sunt pollutio, copula, oscula, tactus, desideria, delectatio morosa &c. Nam per tales actus violatur sanctitas personæ, quæ per votum castitatis corpus suum, & affectus suos omnes quoad voluptatem veneream Deo consecravit. Quod si utraque persona sit sacra, erit duplex sacrilegium.

2. Omnis actus venereus illicitus exterior, etsi occultus, ut fornicatio, pollutio, & tactus impudici in loco sacro, nempe in Ecclesia vel cemeterio. Nam sunt contra reverentiam loci sacri, & ejus intuitu ab Ecclesia prohibentur. Item copula conjugalis etiam occulta, quam non permittit sanctitas loci, & quæ in ejus reverentiam ab Ecclesia prohibetur.

Porro

Porro tanto gravius est sacrilegium, quanto fœdior est luxuria; quia tanto magis repugnat reverentiæ debitæ rebus sacris.

Nota. Peccatum luxuriæ Confessarii cum Pœnitente continet malitiam duplicis sacrilegii, tum contra votum castitatis, tum contra reverentiam Sacramenti, quod per hoc redditur odiosum ac suspectum maxime si sumitur ut medium ad peccandum. Immo licet tale peccatum non sit proprie incestus, quia non contrahitur cognatio spiritualis, nisi ex Baptismo, & Confirmatione, c. 3. *de cognat. spirit. in 6.* tamen habet etiam malitiam tamquam incestus spiritualis: nam est incestus quidam similitudinarius, ex cap. *Non debet* 30. qu. 1. ubi Cælestinus Papa ait: *Non debet Episcopus, aut Presbyter commisceri cum mulieribus, quæ ei sua fuerint confessæ peccata. Si forte (quod absit) hoc contigerit; sic pœniteat, quomodo de filia spirituali, Episcopus quindecim annos, Presbyter duodecim, & deponatur, si tamen in conscientiam populi devenerit*. Et ex cap. *Omnes* eod. *Quia per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter sacerdotem & mulierem confitentem, simile cognationi spirituali, ut tantum peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia*, ait S. Th. in 4. dist. 42. qu. 1. art. 4. ad 8. Hinc circumstantia hæc in confessione exprimi debet. *Sanchez, Delugo &c.*

Quæst. III. *Quænam sunt species luxuriæ consummatæ contra naturam?*

Resp. Cum hæc peccata sint ea, in quibus non servantur conditiones, quas postulat natura actus venerei, ut ex eo possit fieri conceptio hominis, & hæ conditiones quinque sint, scilicet conjunctio duorum, eadem in utroque species, sexus diversus, organa seu vasa apta, & debitus modus, ideo sunt quinque ejusmodi peccata.

1. Mollities, seu pollutio proprie sumpta, quæ est voluntaria seminis effusio sine ullo concubitu; sive illud foras effundatur, ut in maribus; sive intus difluat in matricem, ut in feminis.

2. Inordinatus concumbendi modus, quo semen extra vas effunditur, aut effundendi periculum infertur, est peccatum mortale, cum repugnet generationi, ad quam semen ex natura sua ordinatum est: & quidem gravius pollutione, cum ei superaddat inordinatum congressum. Quod si modus debitus non servetur, sed vir succumbat, vel averse accedat more pecorum, vel a latere stet aut sedeat, tunc, modo diligenter avertatur periculum effusionis extra vas, juxta communem sententiam non est peccatum per se mortale, sed veniale grave, nec contra naturam, sed præter naturam. Dico *per se*, quia potest esse, & est plerumque signum concupiscentiæ mortalis, cum fit ex sola libidine sine caussa, ut dicit S. Th. Sed nullum erit peccatum, si hoc fiat ex necessitate, cum scilicet ob dispositionem alterutrius corporis conjuges non possunt servare modum ordinarium; nam tunc alter modus non est incongruus respectu illorum: sed conveniens, modo diligenter avertatur periculum effusionis extra vas.

3. Sodomia imperfecta, quæ est commixtio maris cum femina non servatis debitis organis, seu instrumentis naturalibus.

4. Sodomia perfecta, quæ est commixtio duorum ejusdem sexus, ut maris cum mare, vel feminæ cum femina. Nec refert in quo vase coeant masculi inter se, & feminæ, sive in vase exteriori aut posteriori, sive in ore, aut quavis alia parte, cum sodomiæ perfectæ malitia consistat in affectum ad sexum indebitum, & sit completa eo modo quo potest, dum est applicatio membri ad membrum ejusdem sexus. Præter malitiam mortalem graviorem pollutione, potest habere alias adjunctas, ut adulterii, si fiat in persona conjugata vel cum illa; sacrilegii, si cum sacra; incestus, si cum consanguinea aut affini &c. Debet autem pœnitens explicare in confessione, an fuerit agens vel patiens, quia ex parte agentis intervenit pollutio propria, quæ forte non intervenit ex parte patientis (quamvis plerumque interveniat utrinque; & cum sic intervenisse noscitur, exprimi debet). Nam diversa sunt peccata voluntarie pollui, & solum cooperari pollutioni alterius: aliud enim est non cohibere delectationem propriam illicitam, aliud procurare alienam. *Delugo*.

Hæc sodomia est diversæ speciei ab imperfecta. Nam non servare in copula carnali debitum sexum, est deformitas contra rectam rationem, notabiliter diversa a deformitate, quæ inest congressui, a quo non servatur debitum instrumentum seu vas, servato debito sexu.

5. Bestialitas, quæ est coitus cum bestia, sive ejusdem, sive diversi sexus, est scelus ceteris gravius: nam magis dedecet naturam rationalem ad Dei imaginem factam; & diversitas speciei magis repugnat instituto naturæ. Ad hoc revocatur congressus cum dæmone in forma hominis vel bruti, qui præter malitiam luxuriæ contra naturam est etiam contra virtutem religionis, propter commercium & societatem cum capitali hoste Dei.

Porro hæc omnia peccata inter se specie differunt: nam singula habent specialem & notabiliter diversam deformitatem castitati repugnantem. Hinc Alex. VII. damnavit hanc propositionem: *Mollities, Sodomia, & Bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in confessione se procurasse pollutionem.* Sunt etiam graviora aliis speciebus luxuriæ naturalis in ratione luxuriæ: nam per se magis sunt contra naturam & finem generationis. Aliquæ tamen ex his speciebus possunt esse graviores culpæ ex alia parte, ut scilicet involvunt malitiam alterius speciei contra justitiam, pietatem, religionem: nam simplex pollutio non est absolute majus crimen quam concubitus cum matre, vel cum moniali.

Quæst. IV. *An (1) pollutio voluntaria est per se semper peccatum mortale?*

Resp. Affirmat. *Ita omnes*. Constat 1. Ex 1. ad Cor. 6.

(1) De pollutione multifariam spectata habes multa in Opusc. *De modo confitendi, & puritate conscientiæ* (c. 7. & seq. trib.) quod reperitur impressum inter Opuscula tum Angelici, tum Seraphici.

Cor. 6. *Neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt*. Et ad Ephes. 4. *Omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei*. Pollutio autem est vera immunditia ac impuritas, & quidem specialis. 2. Quia est intrinsece mala, & crimen simplici fornicatione gravius. Nam graviter repugnat generationi & propagationi generis humani, ad quam ex natura sua ordinatum est semen humanum: ideoque gravem continet inordinationem, quam Scriptura indicat, Genes. 38. ubi de Onan fundente semen in terra, ait: *Et idcirco percussit eum Dominus; quod rem detestabilem faceret*. Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Mollities jure naturæ prohibita non est: unde si Deus eam non interdixisset; sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali*.

Quare, secundum communem Doctorum sententiam, nullo casu, etsi non voluptatis, sed solius mortis vitandæ caussa, licet in se vel in alio quovis modo, pollutionem voluntarie procurare, admittere vel intendere, aut aliquid sumere ea intentione ut etiam somno accidat. Nam ipse actus pollutionis independenter a delectatione, secundum se graviter repugnat generationi, quæ soli est finis seminis humani. Et ideo neque licet probare, aut sumere medicamentum ad corrumpendum semen, illudque emittendum via ordinaria sine delectatione.

Porro de distillatione, quæ est fluxus humoris quasi medii inter urinam & semen, idem sentiendum est, quod de pollutione, si fiat cum sensu delectationis venereæ. Cum autem fit sine ulla commotione spirituum genitalium, & absque omni carnali delectatione, de ea non est magis curandum quam de sudore, inquit Cajetanus.

Obj. Licet corporis sui partes abscindere ad vitæ suæ conservationem. Ergo &c. *Resp.* Disparitas est, quod partes corporis per se & primario ordinantur ad totum constituendum; unde de illis disponere licet ad totius conservationem. At semen solum institutum est & ordinatum ad speciei propagationem: ideoque eo uti non licet, nisi modo ad speciei propagationem convenientem idoneo, & intra matrimonium. Addit Sanchez, quod si ullo casu liceret seminis effusionem procurare extra actum conjugii, periculum esset ne ob vehementem voluptatem, quæ in ea sentitur, homines passione excæcati & illecti, eam licentiam facile extenderent ad plures alios casus, in detrimentum speciei humanæ, & sæpissime illum casum adesse sibi falso persuaderent. Nam si simul voluptate frui, & onera educandæ prolis vitare liceret, impediretur propagatio generis humani. Unde ad commune bonum, & ad occurrendum periculis alias futuris, debuit pollutio jure naturali prohiberi in omni casu. At cum abscissio membri sit de se molesta, periculum non est, ne extendatur ultra casus a natura concessos.

Dixi, *voluntaria*. Quia si pollutio non sit voluntaria nec in se, nec in caussa, ut sæpe fit in somno, vel quando ex caussis naturalibus licitis oritur, non est peccatum, secluso consensu in delectationem. Nam omne peccatum imputabile est essentialiter voluntarium, vel directe, vel indirecte, aut interpretative, in se vel in alio.

Pollutio tamen in somno facta mortalis est, si ante directe procurata est, vel si post somnum in ipsa evigilatione, cum plena advertentia placuit ob delectationem veneream. Alias non est peccatum, nisi indirecte procurata fuerit in excessu cibi vel potus, quia nemo potest peccare in somno defectu libertatis. Ita *S. Thom. in 4. dist. 9. art. 4.* Quod si (ut multi docent) liceat evigilanti non impedire, sed permittere absolvi pollutionem jam in somno cœptam ad vitandum morbum, (modo non sit periculum consentiendi in delectationem veneream, ad quod opus est oratione) quia inquiunt, est præcise pati ex necessitate effusionem seminis, non autem illam procurare; tunc saltem est obligatio reprimendi delectationem per positivam displicentiam internam; nam non licet se habere indifferenter ad illam. Certo autem peccat, qui expergefactus promovet pollutionem in somno cœptam, addendo conatum; quia non præcise patitur, sed positive continuat illam. Immo dum pollutio naturaliter fluere sentitur, quovis tempore tenemur eam cohibere, alioqui displicentia interna, quam tenemur de venerea delectatione elicere, non est efficax.

Nota. Sæpe pollutio, præter propriam malitiam, habet aliam in confessione exprimendam, petitam, vel ex qualitate personæ se polluentis, si est sacra vel conjugata: vel ex affectu ad aliam, cum qua desideratur concubitus, quæ si soluta, malitiam habet fornicationis; si sacra, sacrilegii; si ejusdem sexus, sodomiæ; si conjugata, adulterii &c. vel ex modo quo se polluit, si nempe fiat per tactus mutuos cum illa persona; nam hæc circumstantia pertinet ad speciem sodomiæ, si ambo sint ejusdem sexus, ad incestum si sit consanguinei aut affines &c. idem dic de aliis luxuriæ peccatis.

Sed an licet desiderare pollutionem in somno contingentem, ut natura levetur, seu sanetur, non intendendo pollutionem ipsam, nec delectationem veneream; nec aliquid adhibendo, ut pollutio in somno sequatur?

Resp. Azor cum aliis negat, quia pollutio est mala ex objecto suo & natura; at non licet etiam ob bonum finem desiderare id quod ex objecto suo malum est. Affirmant alii cum S. Anton. 2. p. artic. 8. c. 5. ubi ait: *Appetere habere pollutionem propter alleviationem naturæ tantum sine peccato, idest, sine hoc quod det operam, sed via naturali, non est peccatum*. Ratio quam affert Sanchez, est, quia talis pollutio non procurata, sed via naturali proveniens, nullatenus est actus hominis, nec ejus voluntati subjectus, sed actus quidam & evacuatio naturalis, sicut sudor. Secus de homicidio & fornicatione, quæ non sunt actus naturales, sed suapte natura liberi, & hominis voluntati subjecti.

Item controversia est, utrum liceat de pollutione in somno inculpabiliter eveniente gaudere, præcise ob levamen naturæ & salutem corporis; quamvis consentiant omnes licitum esse gaudere de bono effectu illo ex ea orto. *S. Thom. in 4. dist. 9. art. 4. q. 1. ad 5.* de pollutione nocturna & inculpabili, ait, *Si autem placeat ut naturæ exoneratio, vel alleviatio, peccatum non creditur*. Porro constat esse mortale de illa gaudere propter delectationem veneream.

Quæst. V. *An est peccatum ponere actionem, ex qua prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea?*

Resp. 1. Est mortale ponere sine urgenti necessitate actionem, ex qua, tamquam caussa proxima, prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea, quamvis neutra aliunde intendatur, immo adsit propositum illos motus comprimendi cum insurgent. Quia 1. Lex naturalis obligans ad non procurandam pollutionem & delectationem veneream, simul obligat graviter ad vitandas & auferendas caussas horum motuum proxime excitativas, & per se in illos notabiliter influentes, ubi abest necessitas tales caussas honestans. 2. Merito effectus censetur voluntarius, & imputatur ponenti caussam proximam sine necessitate eam cohonestante. Hinc graviter teneris ejusmodi actionem inchoatam deserere statim ob insurgentem pollutionem, vel delectationem veneream: nam si pergas in illa actione, effectus secutus censetur in illa volitus; volitio enim continuandi caussam est virtualiter & moraliter volitio effectus. *Lessius, Valentia &c.*

Caussæ autem seu dispositiones proximæ horum motuum excitativæ, sunt actiones quæ per se sunt turpes, & natæ excitare motus venereos, & turpitudinis speciem habent, nisi propriæ vel alienæ necessitatis titulis honestentur, ut aspectus, & tactus partium pudendarum proprii vel alieni corporis, præsertim diversi sexus; lectio, auditio, locutio rerum valde obscœnarum, & ad libidinem allicientium quamvis ex sola curiositate fiat.

Dixi: *sine necessitate*: nam aspectus & tactus partium pudendarum alterius corporis ob necessitatem medendi, non est peccatum, secluso affectu pravo, & periculo consensus in delectationem veneream. Nam in tali casu pollutio secuta non censetur voluntaria in caussa, sed solum permissa; quia adest justa ratio ponendi caussam illam, & prosequenti jus suum non imputatur effectus præter intentionem secutus. Neque enim tenemur motus illos naturales & per se involuntarios impedire, cum adest justa caussa non impediendi, & abest consensus periculum. Sic chirurgus exercens suam artem circa mulierem, non peccat, etsi prævideat pollutionem inde secuturam, modo absit periculum consensus in delectationem.

Resp. 2. Ex communi sententia, non est mortale contra castitatem ponere actionem, ex qua tamquam caussa seu dispositione remota & per accidens, prævidetur secutura pollutio vel delectatio venerea, modo neutra intendatur, & absit periculum consensus in delectationem veneream. Quia 1. cum illi motus facillime & frequenter insurgant naturaliter, in æstimatione prudenti non censentur sufficienter voluntarii in caussa remota, ut imputentur illam ponenti ex alio fine; sed a sola natura corrupta oriri censentur; alioqui enim homo teneretur abstinere a multis actionibus licitis ac necessariis, ne illos motus experiretur. Nec caussæ illæ remotæ censentur moraliter illorum caussæ, nec in illas consentiens censetur velle talem effectum propter summam facilitatem, qua illi motus excitantur ex naturæ corruptione, sed potius illa effusio procedit e virtute naturali expellente. 2. Quia jus suum prosequenti non imputatur effectus per accidens, & præter intentionem secutus.

Sanchez tamen ex communi docet, tales caussas sine justa caussa ponere, esse veniale, etiam contra castitatem: quia aliquantulum adversatur castitati quod sine utilitate honesta cogente ponatur caussa remota, & per accidens motuum castitati inimicorum, & ad malum incitantium.

Caussæ autem remotæ & per accidens horum motuum sunt eæ, quæ non sunt per se turpes, nec ad luxuriam, sed ad alios fines licitos per se ordinantur, nec turpitudinis speciem habent, sed vel per se honestæ sunt, ut auditio confessionum, vel indifferentes, ut equitatio, esus calidorum, studium medicinæ, medicamenta &c. Quare hæc, accedente honesta & utili caussa, & secluso periculo consensus, sunt licita, quamvis præter intentionem ex iis sequatur pollutio, vel delectatio venerea. Nam tunc illi motus censentur solum permissi, non voliti; eo quod nulla sit obligatio relinquendi opus honestum & utile, propter motum inordinatum & indeliberatum, occasione illius ex naturæ corruptione, præter intentionem & secluso periculo consensus, exurgentem.

Quod si esset periculum probabile consentiendi in delectationem veneream, (ut si pluries qui in tali occasione consenserit) tunc is, ex communi sententia, tenetur ab illa actione, quantumvis honesta, & utili, v. grat. auditione confessionum, abstinere; nam non licet se probabili peccandi periculo exponere.

Quæst. VI. *An est semper peccatum non expellere cogitationes de rebus venereis, sed in illis immorari?*

Resp. Qui immoratur cum plena advertentia in cogitatione de rebus venereis, si adsit delectatio venerea, quæ non reprimatur, vel periculum consensus in illam, aut in rem cogitatam, peccat mortaliter ratione talis delectationis vel periculi, venialiter vero si advertentia sit solum imperfecta ac semiplena, qualis est in semidormiente. Qui autem de talibus rebus cogitat ex justa & honesta caussa, v. g. ut tales res melius discernat ad confessarii vel medici munus recte obeundum, non peccat, secluso periculo consensus in rem cogitatam & delectationem: quia talis cogitatio non est mala neque in se, neque in effectu aut ratione periculi. Erit autem venialis culpa, si hoc ex mera curiositate fiat, seclusis delectatione venerea, & periculo consensus in rem cogitatam, & affectu in ipsam: quæ tamen omnia raro absunt in cogitatione de his rebus absque fine honesto; nam hæc materia est valde lubrica & periculosa.

Quæst. VII. *Quænam sunt peccata luxuriæ non consummatæ?*

Resp. Sunt desideria, delectatio morosa venerea, aspectus, amplexus, & tactus impudici, oscula, verba obscœna, gestus turpes &c. sine effusione seminis. Jam constat ex dictis c. 6. desiderium simplex etsi inefficax actus luxuriosi, habere malitiam mortalem ejusdem speciei; sic desiderium simplex copulæ cum conjugata vel consanguinea habet malitiam adulterii vel incestus: Nunc de ceteris agam.

Quæst. VIII. *An delectatio morosa venerea extra conjugium est mortalis?*

Nota 1. Delectatio morosa est delectatio deliberata, sive delectatio post sufficientem advertentiam admissa, seu approbata, etsi unico instanti. Dicitur enim morosa, non a mora temporis quo durat, cum pecca-

tum mortale unico instanti committi possit; sed voluntatis, quæ post advertentiam sufficientem ei immoratur, eam acceptando aut non rejiciendo. Hinc potest esse delectatio morosa quamvis instantanea, si nempe voluntas in eam advertenter per unicum instans consenserit.

Nota 2. Triplex est delectatio, nempe spiritualis, mere sensibilis, & venerea. Spiritualis est ea, quæ in sola voluntate residet sine ullo motu sensibili in corpore, sive quæ est independens ab omni motu sensibili in corpore. Hæc delectatio, si sit de actu mortali, est mortalis, & sumit speciem ab illo ut objecto. Delectatio mere sensibilis est, quæ oritur ex proportione ac conformitate rei sensibilis cum organo sensus, sine ulla commotione spirituum genitalium circa partes venereas; qualis est delectatio, quæ percipitur ex actu rei blandæ, ex gustu, ex musica &c. Delectatio venerea est ea, quæ sentitur circa partes venereas ex commotione spirituum genitalium, seu generationi inservientium.

Resp. Omnis deliberata delectatio venerea vel minima, extra conjugium quæsita aut admissa; est mortale peccatum, nec potest esse veniale ex levitate materiæ. *Est communis Doctorum sententia*. Prob. Quia 1. Omnis delectatio venerea ex natura sua ordinatur ac tendit ad seminis effusionem, estque inchoatio quædam illius: nam in omni delectatione venerea fit quædam resolutio seminis, ejusque deductio ad partes venereas, ut testantur Aristot. Galen. Hypocr. & medici. Ergo cum seminis effusio voluntaria extra actum conjugalem sit mortalis, ut patet ex dictis de pollutione & fornicatione, omnis actus ad illum ex se tendens & ordinatus, est per se mortalis; nam dispositio sumit suam speciem ac malitiam moralem a forma, ad quam disponit, motus a termino ad quem tendit, medium a fine, caussa a suo effectu. 2. Inter omnes constat, moraliter & practice loquendo, minimam delectationem veneream quæsitam, vel deliberate admissam extra conjugium, habere annexum periculum proximum peccati mortalis: eo quod difficillimum sit & moraliter impossibile in re tam lubrica dijudicare ac determinare materiam levem, & ob summam naturæ corruptæ in talia propensionem sistere in certa delectationis parvitate, ita ut animus leviore delectatione illectus, graviores non appetat, nec admittat. Ergo certum est etiam speculative, delectationem veneream vel minimam, quæsitam aut admissam, esse mortalem: cum certum sit etiam speculative omnem actionem, cui per se annexum est periculum morale peccati mortalis, esse mortaliter malam, *nam qui amat periculum, in illo peribit*, Eccli. 3. & qui vult morale periculum peccati, vult saltem interpretative ipsum peccatum.

Obj. In furto, in excessu cibi vel potus datur levitas materiæ. Ergo &c. *Resp*. Disparitas est, quia rei vilis ablatio, levis excessus in cibo vel potu per se non ordinatur ad actum mortalem, nec inducit periculum graviter peccandi. At delectatio venerea vel minima ex se ordinatur ad effusionem seminis mortaliter malam extra conjugium, & per se inducit periculum consentiendi majori delectationi.

Nota. In societate nostra omnibus in virtute sanctæ obedientiæ prohibitum est, ne quis publice, vel privatim sententiam huic oppositam, non modo ut veram & probabilem, sed ne ut tolerabilem quidem ulla ratione doceat, aut sibi placere significet, aut secundum illam cuiquam consilium dare &c. Ex Congr. 9. Decr. 24.

Quæst. IX. *An peccat mortaliter, qui post sufficientem advertentiam negative se habet ad delectationem venerea, eam neque approbando, neque reprimendo?*

Resp. Affirmat. (1) Quia voluntas tenetur reprimere positive motus illicitos delectationis & sensualitatis, saltem

---

(1) Multæ, ac variæ distingui possunt, ac debent hypotheses circa hominem affectum prava aliqua delectatione, quas recenset Seraphicus (in 2. sent. dist. 24. p. 2. q. 2.) De hac vero hypothesi, quam Auctor in præsenti quæst. proponit, hæc profert S. Doctor: *Si advertit homo periculum, & delectationem illam non repellit: sed mentem in talibus cogitationibus revolvi sinit: tunc dicunt Magistri, quod peccat mortaliter. Quia quamvis non sit ibi consensus verus*, idest expressus, & formalis, *est tamen ibi consensus interpretativus, & comedit sola mulier. Nihilominus tamen peccatum illud imputatur viro; quia cum eam compescere debuisset, & teneretur, non tamen compescuit* (nominibus *mulieris*, & *viri* designat cum Magistro Sent. *inferiorem*, & *superiorem portionem rationis*). *Hoc tamen quod nunc ultimo dictum est, non est usquequaque certum. Negant enim aliqui esse mortale in negligentia reprimendi, ubi est displicentia, quantumcumque quis periculum advertat. Sed tamen securior via tenenda est; quidquid sit rei veritas. Et si cui hoc contingat, sanum est consilium, quod de ipso ut de mortali peniteat: in dubiis enim securior via eligenda est*. Et antea (dub. 1. ejusdem dist.): *Sicut salutem suam corporalem negligeret, qui serpentem juxta se scienter collocaret: sic qui in tali delectatione advertens periculum, vel debens advertere, voluntarie versatur, exponit se discrimini, quando negligit repellere: & pro tanto dicit Magister ipsum peccare mortaliter*. Similiter Angelicus in textu alibi recitato: *Antequam ratio delectationem perpendat &c*. deducit consensum *interpretativum*, & *peccatum omissionis*, ex quo aliquis *expresse non resistat* delectationi, quam sibi hærentem advertit. Quare sicuti ex Scoto (in 4. sent. dist. 4. quæst. 4.) *adultus, qui actualiter ratione utitur, si tantum negative non consentit, negative etiam non desinerit baptismo, etsi difficile sit aliquem talem invenire, non est capax baptismi, quia si non habeat devotionem aliquam*, hoc est positivum consensum *ad sacramentum, videtur illud contemnere*; ita ex opposito quisquis in seipso advertit æstuantem aliquam delectationem inhonestam, videtur ei saltem indirecte assentiri, si in ipsa moratur absque ulla positiva, & efficaci repugnantia. Hinc autem intelligitur, adversæ sententiæ Theologos frustra præsentis quæstionis statum sic exprimere: *an secluso periculo expressi consensus in rem malam cogitatam, adsit gravis obligatio positive resistendi inordinatis motibus, & delectationibus, quæ ex concupiscentia naturaliter oriuntur?* Periculum enim, illudque naturale, & ordinarium, saltem *indirecte* consentiendi post plenam rationis advertentiam, est in praxi inseparabile ab ea

saltem per actum displicentiæ. Ita Sanct. Antoninus, Suarez, Vasquez, Azor, Lessius, & alii communius cum S. Thom. 1. 2. quæst. 74. art. 6. ubi ait: *Contingere peccatum esse in ratione dupliciter. Uno modo quando imperat illicitas passiones ... alio modo quando non reprimit illicitum passionis motum: sicut cum aliquis postquam deliberavit, quod motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominus circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit*. Prob. Quia 1. Concil. Trident. sess. 5. can. 5. definit concupiscentiam non posse nocere *non consentientibus, sed virtualiter per gratiam repugnantibus*. Ergo ut non noceat, non sufficit mera negatio consensus, sed requiritur repugnantia seu displicentia positiva. Tales motus sunt ex objecto graviter inordinati, cum juxta omnes, ut mortale illis positive consentire: item sunt ex natura sua dispositiones proximæ ad opus mortale, ad quod valde pertrahunt & alliciunt appetitum. Ergo graviter disconvenit naturæ rationali & Legi divinæ se habere indifferenter ad illos; & voluntas, cujus est regere passiones secundum rectam rationem ac Legem divinam, tenetur illos expresse ac positive reprobare per formalem displicentiam. 3. Sicut non licet se habere indifferenter ad actus turpes ab alio circa se exercitos, ita nec ad motus turpes a dæmone vel ex naturæ corruptione in se excitatos. 4. Illis motibus per se annexum est periculum intrinsecum rei mortaliter malæ, & consensus in delectationem; nam ex se sunt dispositiones proximæ ad actum mortalem, nempe effusionem seminis, & per se vehementer alliciunt voluntatem ad consensum per sympathiam appetitus sensitivi cum rationali. Ergo requiritur positiva displicentia ad impediendum voluntatis consensum, sine qua non tollitur periculum consentiendi, cum moraliter impossibile sit, voluntatem diu se negative habere circa objectum vehementer alliciens. Hinc illud Prov. 4. *Omni custodia serva cor tuum*.

Immo sola illa displicentia non sufficit, sed illi motus prorsus expellendi sunt, præsertim deserendo actionem, quæ eos excitat, ni obstet caussa justa. Tum quia tunc sola displicentia non videtur satis sincera, cum vix discerni possit, utrum sit vera displicentia, an fallacia voluntatis sibi imponentis, & illis motibus frui volentis. Tum quia homo tenetur impedire & expellere motus per se graviter inordinatos, saltem cum abest justa caussa eos permittendi. Hinc teneris sub mortali actiones etsi leviter turpes, ut sunt visus, locutio, lectio rerum leviter obscœnarum, ex sola curiositate dimittere statim atque excitant in te pollutionem, vel delectationem veneream vehementem, ut docet Valentia. Ubi autem adest justa causa non sic expellendi, ut si probabilis timor sit, ne ex majore resistentia magis augeantur, aut illis depulsis graviores insurgant, vel si ad illos motus expellendos dimittenda esset actio honesta, necessaria vel utilis, v. gr. auditio confessionum, studium casuum conscientiæ, tunc sufficiet displicentia vera: alioqui homines deberent semper esse anxii, & multa bona omittere. (1)

Porro medium aptissimum compescendi motus illos est, mentem statim alio avertere, & si perseverent, orare, signo Crucis se munire, oculos ad imaginem Christi crucifixi convertere, cogitare de ejus passione, de igne æterno, morte &c. interdum de re indifferenti, aut negotio quod animum applicet, & a tali objectu avocet. (2)

Quæst. X. *An delectatio morosa de actu luxuriæ ver.*

---

ab ea voluntatis indifferentia sive suspensione, quam ipsi speculative ab omni periculo abstractam concipiunt. Præsentissimum autem istud periculum facile deprehendent, si hæc tria serio observent, simulque uniant: videlicet 1. grande illicium, quod secum fert quilibet perfectus motus sensitivi appetitus, præsertim concupiscibilis. 2. ingentem voluntatis propensionem ad sectandas illecebras ejusdem appetitus, quippe ex Scoto (in 2. sent. q. 41. q. 5.) *sicut intellectus conjunctus appetitui sensitivo natus est intelligere sensibilia: ita voluntas propter conjunctionem sui cum appetitu sensitivo nata est tendere in delectabilia tali appetitui, & maxime in maxima delectabilia*. 3. summam generatim animæ infirmitatem ex peccato communi ortam, ob quam tentationibus potissimum interioribus facillime succumbit, nisi Divinis roboretur ac sustentetur auxiliis, quæ utique, non inertibus aut oscitantibus, sed legitime certantibus sunt promissa.

(1) Quando motuum, & delectationum turpium proxima caussa non est peccaminosa (qualis esset ex. g. curiosus adspectus, aut tactus obscœnarum rerum) sed potius rationabilis, justa, honesta (cujusmodi sunt ministeria medendi corporibus, excipiendi Sacramentales Confessiones, publice docendi, & similia) tunc si contingat, ut ea caussa perdurante nequeat quis vel absolute, vel sine gravi difficultate & angustia actualiter reluctari sensualibus motionibus, delectationibusque, propter magnam scilicet in prædictis ministeriis occupationem, vel attentionem, ille minime peccabit hoc nomine præcise, quod eosdem non expellat, aut non dimittat ministeria sua; dummodo sit ita comparatus, ut talibus stimulis nec *actu* consentiat, nec versetur in *proximo* consentiendi *periculo*. Siquidem in ista hypothesi deest omne voluntarium, tum *directum*, tum *indirectum*. Directum quidem, ut per se liquet: indirectum etiam, quia ad hoc requiritur, ut agens & *possit*, & simul *debeat* amovere caussam effectus mali quam obligationem non habentis, qui seu in Ecclesia: seu in Republica necessariis, & utilibus insudant occupationibus. Deficiente autem utraque, vel alterutra illarum conditionum, istos quoque peccare evidens est juxta generalem, & indefinitam Apostoli regulam: *non sunt facienda mala, ut eveniant bona* (vid. N. 314.) Quare qui ejusmodi officiis vacant, ubi proprio experimento noverunt, se aut consentire, aut proximum subire periculum consentiendi pravis illis motibus, & delectationibus, jam omnino tenentur sibi consulere, amovendo caussas lapsus, aut periculi, tametsi in se honestas, juxta Evangelicum Christi præceptum: *si oculus tuus, vel manus tua scandalizat te, erue eum, abscinde eam, & projice abs te*. Neque, ubi grave istud offendiculum patiuntur, possunt a Superioribus urgeri ad ea officia exercenda, quia nulla humana potestas præscribere potest contra Deum, & conscientiam.

(2) Admissa doctrina saniore, & communiore, quam Auctor

ver. grat. copula cogitata, contrahit non solum malitiam substantia operis, sed etiam circumstantiarum cognitarum ei annexarum, & speciem mutantium?

Resp. Affirmat. *Ita S. Antonin. Cajetan. Suarez, & alii.* Qua talis delectatio versatur circa opus ut cogitatum; ergo illius objectum est id omne quod cognoscitur; ac proinde non solum opus, sed etiam circumstantiæ illi annexæ & cognitæ, sunt ejus objectum. Actus autem sumunt speciem ac malitiam à toto objecto suo, & ad illam contrahendam sufficit voluntarium indirectum ac interpretativum. Hinc simplex delectatio deliberata de copula cogitata cum conjugata vel consanguinea pertinet ad speciem adulterii vel incestus.

Quæst. XI. *An oscula, aspectus, tactus impudici sunt culpa mortalis in non conjugatis?*

Resp. 1. Ista omnia, immo & amplexus, oscula, & tactus partium etiam honestarum, ut faciei, manus, sunt culpa mortalis, si extra conjugium fiant ob delectationem veneream, quæ potest ex illis sequi, etiam ibi sistendo, idem dic de tactu partium proprii corporis. Est communis sententia, & constat ex dictis: nam mortale est, contra conjugium quærere aut advertenter admittere quamlibet delectationem veneream vel minimam, cum hæc parvitatem materiæ non admittat, & ex se tendat ad seminis effusionem, ideoque ad pollutionem vel fornicationem in non conjugato.

Hinc (ut docet S. Antonin.) est etiam mortale permittere se tangi, etiam in facie vel manu, ab eo qui noscitur ad id moveri amore libidinoso, quia est cooperari & consentire alterius culpæ mortali. Digni autem sunt morte, non solum qui mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, *ad Rom.* 1.

Resp. 2. Tactus partium pudendarum aut pudendis proximarum corporis, ejusdem vel diversi sexus, sunt mortales, etsi fiant vel admittantur sine necessitate medendi, etsi non ob delectationem veneream, sed ex sola curiositate vel joco. *Ita Sanchez, Layman, & alii communiter.* Quia 1. Hi tactus ad delectationem veneream ex se tendunt, illamque valde excitant, & sic sunt caussa illius proxima, immo ex suapte natura ad effusionem seminis referuntur: Ergo simul cum illa graviter prohibentur: nam prohibita graviter re aliqua, prohibentur etiam graviter omnia, quæ per se ad illam excitant & ordinantur. Deinde caussa participat malitiam sui effectus. 2. Hi tactus sunt impudici, & comprehenduntur nomine impudicitiæ, quæ ad Galat. 5. dicitur excludere a regno Dei.

Hinc seclusa necessitate medendi, tactum partium inhonestarum in se permittere ab alio fieri, est mortale; & quisque tenetur quantum potest, omnino talia impedire in se, & illis resistere, cum sint intrinsece mala.

Item mortale est propria pudenda sine necessitate tangere, si delectatio venerea ex eo tactu oriatur & prævideatur, quia per se tendit ad pollutionem. Ita Sanchez, secus dicens, si tactus ille ex curiositate, levitate, absque libidine, & delectationis ac pollutionis periculo fiat: quia deficit animus libidinosus, nec intervenit ea turpitudo, quæ in tactu alieno; nec idem periculum. Hoc tamen non omnino vacat periculo, nec peccato.

Resp. 3. Adspectus partium pudendarum alterius sexus, item concubitus viri cum femina, quamvis non animo libidinoso, sed ex sola curiositate vel levitate, mortalis est. Quia ad veneream libidinem & pollutionem in hac naturæ corruptione per se multum excitat, & periculum morale consentiendi in delectationem veneream affert, & valde honestati naturali adversatur. *Ita Sanchez, Reginaldus, Layman, &c.*

Adspectus vero pudendorum ejusdem sexus vel proprii corporis, aut coitus animalium ex sola curiositate vel levitate, seclusis affectu venereo, scandalo, & periculo pollutionis, ac delectationis venereæ, juxta multos est solum venialis, quia nec graviter honestati adversatur, nec adeo luxuriam per se incitat. Potest tamen esse mortalis ratione periculi, spectata aspicientis speciali fragilitate: quod non raro adest in juvenibus, quare ab his graviter deterrendi sunt. Et certo mortalis est, si fiat ex voluptate deliberate quæsita.

Resp. 4. Amplexus, tactus & oscula etiam in partibus honestis, ob solam delectationem, mere sensi-

---

Auctor in thesi principali hujus 9. quæst. asseruit, nosque in superiore Nota communivimus, unum remanet observandum, quod ad praxim moralem valde conducit. Quotiescumque grave extat periculum assentiendi alicui pravo motui, seu delectationi sensuali, ut dicatur homo eidem *efficaciter* resistere, satis non est, si *nullo* prorsus elicito actu contrario voluntatis se convertat ad studium, laborem, aliaque disparata negotia, sed debet habere *positivam displicentiam* erga illam delectationem, sive positivam voluntatem non obsequendi eidem delectationi. Nam sola illa occupatio extranea, esto juvare possit ad impediendum expressum voluntatis consensum proxime imminentem, atque etiam ad interturbandum indirectum, si ob longiorem retentæ delectationis moram jam intervenisse præsumitur juxta Angelici, ac Seraphici judicia in superiore Nota jam exposita; attamen minime sufficiens videtur ad *efficacem* reprehensionem inordinatarum delectationum præsertim venerearum. Hæ namque cuilibet occupationi etiam sacræ facillime se immiscent, ac denuo animum ad assensum sollicitant, ac pelliciunt, ut experientia multiplici satis compertum. Quocirca, ut sit in tuto quilquis ejuscemodi aculeos sentit, & adhuc quasi indifferens hæret, debet se ab hac hæsitatione eximere, primum celeri aliqua voluntatis aversatione illos spernendo, dein honestum aut indifferens quodpiam opus aggrediendo. Sed potissime oratione aliqua saltem jaculatoria implorandum erit Divini Spiritus adjutorium; quoniam sine ejus nomine nihil est innoxium, nec possumus esse continentes, nec ipse dederit. Si monitum hoc respuere non debent, etiam qui sunt ad excolendas virtutes exercitati: quanto minus oportebit ab eo desciscere reliquos in spirituali pugna vel imperitos, vel infirmos? Et tamen nonne plurimos reperire est, qui in prædicto agone constituti putant, se sat feliciter e cœno emergere extima oris contorsione, vel scapularum agitatione?

ſenſibilem & nondum actu veneream, ſunt culpa mortalis inter perſonas diverſi ſexus libidinis capaces, ſaltem ſi fiant cum mora vel repetitione, quamvis non intendatur expreſſe delectatio venerea. Quia illi actus ſic exerciti, per ſe non parum excitant commotionem ſpirituum genitalium, & delectationem veneream, quæ neceſſitate quadam phyſica oritur ex tali delectatione ſenſibili, ſaltem repetita vel diuturna: & quia ſuppoſita propenſione naturæ inordinata in voluptatem carnis, non poſſunt ſic uſurpari abſque delectatione moroſa concubitus: aut ſaltem in hac naturæ corruptione ingerunt periculum morale delectationis venereæ, & conſenſus in illam; & ſic ſunt cauſſaliter libidinoſi, utpote libidinis cauſſæ. Malitia autem talium actuum non ex fine ſolum, ſed etiam ex effectu, quem pariunt, ſumi debet. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Eſt probabilis opinio, quæ dicit eſſe tantum venialem oſculum habitum ob delectationem carnalem & ſenſibilem, quæ ex oſculo oritur, ſecluſo periculo conſenſus ulterioris, & pollutionis.*

Reſp. 5. Amplexus, contactus manuum, oſcula in facie, ſi juxta morem patriæ fiant urbanitatis ac benevolentiæ honeſtæ cauſſa, non ſunt peccata per ſe, quia non ſunt impudica, nec per ſe tendunt in actum venereum, & fiunt ob rationabilem cauſſam. Ita communiter cum S. Thom. 2. 2. quæſt. 154. art. 4. Si vero iſta fiant ex aliqua vanitate, joco, levitate, petulantia veniali, juxta multos, ſunt ſolum venialia; modo abſit omnis affectus libidinoſus, & periculum peccati gravis tam in ſe quam in alio, nec, habita ratione conſtitutionis perſonarum, delectationem veneream multum excitent.

Si autem iſta fine cauſſa exercita, longiora ſint, aut crebro fiant inter perſonas libidinis capaces, ſunt mortalia. Quia augent affectum ad libidinem, & excitant delectationem veneream, afferuntque morale periculum conſenſus in illam. Nam (ut recte monent) in materia tam lubrica, quæ de ſe eſſent ſolum venialia, ſi repetantur aut diutius protrahantur, fiunt mortalia, curioſitate aut levitate degenerante in libidinem.

Quare admittens oſcula moroſa, aut crebra, aut indecentia, item tactus mamillarum, peccat mortaliter. Quia cooperatur affectui libidinoſo alterius, qui ſatis per iſta indicatur.

Nota. Oſcula, amplexus ob delectationem veneream, tactus & aſpectus impudici mortales ſupradicti ex communi ſententia ſunt ejuſdem ſpeciei mortalis ac actus conſummatus, ſeu concubitus, ad quem ſuapte natura referuntur, quamvis hic non intendatur. Quia ſunt diſpoſitio proxima ad concubitum, & media per ſe ad illum tendentia: diſpoſitio autem & media ſumunt malitiam a ſuo termino & fine: ac proinde iſta omnia contrahunt diverſam ſpeciem malitiam, pro diverſitate perſonarum, a quibus & circa quas exercentur: uti malitiam ſodomiæ, ſi cum ſimili ſexu exerceantur: adulterii, ſi cum conjugata aliena, inceſtus, ſi cum cognata, &c. Nam cum opera circa eas perſonas differant ſpecie, ita etiam actus, qui ſunt diſpoſitio & media per ſe ad illa tendentia: quare circumſtantia agentis & patientis exprimi debet in confeſſione. *Ita Sanchez, Leſſius, & alii.* Impudicus vero ſui ipſius tactus ad mollitiem pertinet, niſi alio referatur ex intentione agentis.

Quæſt. XII. *Quale peccatum eſt loqui, canere, legere, vel audire turpia & obſcœna?*

Reſp. Eſt mortale, ſi fiat extra conjugium ob delectationem veneream, cum probabili periculo illius in ſe, vel in aliis, aut cum animo ſe oblectandi rebus illis. *Ita S. Antonin. Navar. Sanchez, & alii communiter.* Quia delectatio venerea extra conjugium eſt ex objecto mortalis, cum ſit mortale ei conſentire. Ergo eſt mortale intendere vel procurare illam, aut ejus periculum probabile in ſe vel in aliis. Delectatio vero de actu turpi apprehenſo eſt per ſe mortalis; ergo & illam verbis fovere.

Secluſo autem omni affectu venereo, & periculo delectationis venereæ ac ſcandali, turpia loqui vel canere ſolum ex levitate, vel legere aut audire ex mera curioſitate, eſt ſaltem veniale. Nam hæc adverſantur caſtitati, & prohibentur Epheſ. 4. *Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat.* Et cap. 5. *Fornicatio autem, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos; aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas.* Tamen juxta S. Antonin. & alios, non eſt mortale, quia non eſt per ſe gravis inordinatio. *De hoc nulli dubium eſt, quod qui dicit verba turpia & laſciva hac intentione, ut ſe vel alium provocet ad luxuriam, vel ſe mente delectandi in locutione & cogitatione turpium, extra matrimonium, mortaliter peccat . . . . Sed ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ad ſolatium, quamvis de ſe non videantur mortalia, quia peccata oris, ſecundum Thomam, per ſe maxime judicantur quoad gravitatem peccati ex intentione proferentis; tamen per accidens poteſt eſſe mortale ibi, ratione ſcandali ſeu ruinæ inde ſequentis in mente alicujus; ut cum audientes ſunt debiles ſpiritu, & verba eſſent multum laſciva. Idem videtur dicendum de facientibus vel cantantibus cantilenas plenas laſciviis*, ait S. Antonin. part. 2. tom. 5. cap. 1. §. 8.

Sed quia in praxi raro abeſt periculum turpis deſiderii aut complacentiæ, ſive in proferente ac legente (1), ſive in audientibus ſermones, cantiones vel lectiones rerum turpium ac laſcivarum, in, vel coram

(1) Inter *obſcœnos* libros recentiores, quorum lectio in praxi *proximum* ſpiritualis ruinæ præſefert periculum, utique a cunctis promiſcue evitandum ſeu deſtitutis, ſeu præditis quacumque facultate legendi prohibitos libros, ex. gr. eſt proculdubio libellus ille, qui ſub fallaci titulo, *elegantiarum lacini ſermonis*, maximas complectitur rerum turpitudines, ut merito crederes (niſi aliunde conſtaret, Catholicorum typis recenter fuiſſe excuſum tum extra, tum intra Italiam) nonniſi ex veterum Nicolaitarum, aut Gnoſticorum ſordidis officinis prodiiſſe. Appoſite hanc ad rem D. Bonaventura (Serm. 2. de Invent. Sanctæ Crucis) ſcripſit: *Qui vere continens eſſe vult, debet, non ſolum tactus impudicos fugere, ſed vanos aſpectus, vanos auditus, & vanas locutiones vitare. Nam Lacedæmones tamquam caſtitatis amici (ut narrant eorum hiſtoriæ) libros cujuſdam Philoſophi extra civitatem juſſerunt*

coram juvenibus aut aliis infirmis ſpiritu, raro vacant culpa mortali, nam *corrumpunt mores bonos colloquia mala*, 1. ad Corinth. 15. *& præbent verba ad res ipſas ingreſſum*, ait S. Athanaſ. Hinc obſcœna proferens tenetur in Confeſſione exprimere numerum eorum, quibus fuit occaſio turpis deſiderii vel delectationis. Qui vero alteri præbet occaſionem ſermonis turpis continuandi cum aliorum periculo, vel præſtat auctoritatem verbis turpibus, peccat mortaliter, etiamſi rem narratam interius non approbet, nam complacentia vel approbatio exterior rei mortalis, eſt mortalis.

Idem eſt de geſtibus turpibus ac de turpiloquiis, cum ſint etiam ſigna ad luxuriam incitantia, & de turpibus ſpectaculis ac comœdiis. Qui autem libros turpes & amatorios habent, non ſunt abſolvendi, niſi illos comburant.

Quæſt. XIII. *An licent oſcula, amplexus, tactus &c. in ſponſis, & viduis?*

Reſp. 1. Omnis delectatio venerea, aſpectus & tactus turpis ſeu partium pudendarum, & quivis actus luxuriæ, ſunt mortales in viduis & ſponſis. *Ita Sanchez, & alii communiter*. Quia cum omnis delectatio venerea & actus libidinoſus ſuapte natura ordinetur ac tendat ad effuſionem ſeminis & copulam, eſt mortalis in non conjugatis; cum effuſio ſeminis & copula ſit in ipſis mortalis: nam medium a fine, & actio a termino, ad quem tendit, malitiam ac ſpeciem ſumit. Cum ergo copula tam ſit ſponſis ac viduis illicita, quam aliis ſolutis: tum etiam iis illicitus eſt omnis actus turpis ac impudicus. Et vero cum ſponſalia ſint ſolum promiſſio futuri matrimonii, non traditio corporum, nullum tribuunt jus præſens in corpus alterius in ordine ad copulam hic & nunc exercendam, nec proinde ad actus qui ad illam per ſe ordinantur: ſicuti munus judicis exercere hodie non licet ei, cui præciſe promiſſum eſt.

Itaque ſolum licent ſponſis amplexus & oſcula honeſta, juxta morem patriæ, amoris honeſti ſignificandi & fovendi cauſſa: Hinc ſponſi non debent relinqui ſoli, ob periculum actuum impudicorum: vel etiam copulæ, ut Sanctus Carolus & Doctores paſſim monent.

Reſp. 2. In ſponſis a viduis mortalis eſt voluntaria delectatio carnalis ſeu delectatio appetitus ſenſitivi de copula futura aut præterita, vel de copula apprehenſa ſub conditione, ſi adeſſet matrimonium. *Ita Sanchez, Azor, & alii communiter*. Quia delectatio carnalis, quæ ex cogitatione copulæ futuræ vel præteritæ, vel conditionalis oritur, eſt delectatio abſoluta, præſens & conjuncta cum actuali commotione ſpirituum genitalium per ſe ordinata ad copulam præſentem: ſive carnalis illa delectatio eſt delectatio venerea præſens & voluntaria, quæ ex ſe ordinatur ad copulam præſentem, ideoque ſemper mortalis eſt in non conjugatis. Nam copula præſens ſeu actualis ſemper eſt mortalis in non conjugatis: Ergo & omnis actus ad illam ex ſe ordinatus ac tendens. Et vero appetitus ſenſitivus ſequitur imaginationem, quæ non poteſt præſcindere, nec apponere conditionem.

Porro ſunt qui docent, poſſe excuſari a mortali eos, qui abſque commotione venerea apprehendunt actum conjugalem ut præteritum vel futurum, approbantes quod illum exercuerint aut exercituri ſint; eo quod non approbent illud opus niſi quatenus fuit vel erit iis licitum; ſed monent talem mentis apprehenſionem, cum vix poſſit eſſe ſine delectatione venerea, eſſe ſtatim rejiciendam, & nunquam arceſſendam. Neque enim eſt in noſtra poteſtate ſiſtere in delectatione mere ſpirituali, dum certa objecta apprehendimus.

Quæſt. XIV. *Quænam ſunt filiæ Luxuriæ?*

Reſp. Ex Sancto Gregorio & Thoma ſunt octo. Quatuor ex parte intellectus, nempe cæcitas mentis, præcipitatio, inconſideratio, & inconſtantia: quæ ſunt mortales, cum ideo præceptum aliquod in re gravi violatur. Et quatuor ex parte voluntatis. 1. Amor ſui inordinatus quo luxurioſus carnem ſuam & carnis voluptates ita diligit, ut in iis finem ultimum ponat, ſuas cogitationes ac curas ad illarum aſſecutionem referendo. 2. Odium Dei, qui voluptates illas graviter vetat & punit. 3. Affectus præſentis ſæculi, hoc eſt, vitæ præſentis & rerum hanc oblectantium, quo ita iſtis inhæret, ut contentus eſſet in hoc mundo ſemper manere de beatitudinis cæleſtis conſecutione haud ſollicitus. 4. Horror, & deſperatio futuri ſæculi: horror quidem, quia ſcit ſe poſt mortem impuris voluptatibus privatum iri, & earum loco ſupplicia acerbiſſima ſubiturum. Deſperatio vero, quia obſcœnas voluptates deſerere quaſi impoſſibile reputat. Hæc quatuor ſunt mortalia.

Quæſt. XV. *Quænam ſunt remedia contra Luxuriam?*

Reſp. Iſta. 1. Oratio humilis & frequens, nemo enim poteſt eſſe caſtus, niſi Deus det, *Sap.* 8.

2. Mortificatio & cuſtodia ſenſuum, maxime viſus. *Virginem ne conſpicias, ne forte ſcandalizeris in decore illius ... Averte faciem tuam a muliere compta, & ne circumſpicias ſpeciem alienam. Propter ſpeciem mulieris multi perierant: & ex hoc concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit*. Eccl. 9. & S. Auguſt. epiſt. 19. ait: *Oculi veſtri etſi jaciuntur in aliquem, figantur in neminem .... Nec ſolo tactu, ſed affectu quoque & aſpectu appetitur, & appetit femina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, ſi habeatis oculos impudicos*. Unde illud S. Gregor. Mag. lib. 21. Moral. cap. 2. *Intueri non licet, quod non licet concupiſcere*.

3. Sobrietas, ſeu uſus moderatus vini, quod non ſolum modicum, ſed etiam aqua permixtum ſit, præſertim in juvenibus: nam ex Prov. 20. *Luxurioſa res vinum*. Item abſtinentia ſeu moderatus eſus ciborum, nam copia nimia humorum & ſanguinis ſuppeditat materiam tentationum carnis: temperantia autem

---

runt aſportari, eo quod illorum lectio non erat omnino pudica, ſed potius ad luxuriam inflammativa. Noluerunt enim filios ſuos talibus lectionibus imbui, ne honeſtis moribus plus nocerent, quam ingeniis prodeſſent. Ergo ſi talia Pagani fecerunt, quid deberent facere Chriſtiani?

autem superfluitatem humorum impedit ac tollit. Unde Ezech. 16. dicitur: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarum ejus .... & fecerunt abominationem coram me.*

4. Vitatio occasionum, quales sunt familiaritates & colloquia inter personas diversi sexus, frequentatio improborum, lectio librorum obscœnorum, & amatoriorum, choreæ, comœdiæ, spectacula &c. Hoc vitium vincitur fugiendo. *Contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam*, ait S. August. Et, *Qui amat periculum, in illo peribit*, Eccl. 3. Quocirca monendi sunt parentes, ne unquam lectum communem permittant pueris diversi sexus, etiam fratribus & sororibus, nec patiantur secum liberos decumbere in eodem lecto, nec si grandiores sint, in eodem cubiculo: hoc enim perniciosum est eorum castitati, ut experientia constat.

5. Fuga otii: *Multam enim malitiam docuit otiositas*. Eccl. 33.

6. Frequens Confessio, & Communio cum dispositionibus.

7. Carnis macerationes, & jejunia, cilicium, catena ferrea &c. *Nam hoc genus non ejicitur nisi per orationem, & jejunium*, Matth. 27. & contraria contrariis curantur.

8. Eleemosynæ, & alia caritatis opera, quæ valent ad obtinendas a Deo uberiores ac potentiores gratias.

9. Assidua piorum librorum lectio, & meditatio passionis Christi, ac æternorum: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis*, Eccli. 7.

10. Occurrente tentatione cogitare Deum adesse præsentem, justum peccati vindicem, & virtutis remuneratorem; & sæpe animo volvere illud S. Gregorii: *Momentaneum est quod delectat, æternum quod cruciat.*

11. Initio tentationis fortiter resistere, & statim avertere cogitationem ad quidvis aliud licitum primo occurrens, sed præsertim ad Passionem (1) Christi &c. *Diabolus serpens est lubricus, cujus si capiti, hoc est, primæ suggestioni non resistitur, totus interna cordis, dum non sentitur, illabitur*, ait S. Hier. in Eccli. cap. 9. *Resistite diabolo & fugiet a vobis*, Jac. 4. Si nihilominus tentatio duret, orare, cogitare de morte, de pœnis inferni &c. intueri imaginem Christi patientis, vel eum animo contemplari: signo Crucis cor munire: considerare neminem, quantacumque fame prematur, sumpturum esse cibum, si sciret venenum ei esse admixtum, ideoque sibi mortem illaturum: *Numquid potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem?* Job 6. Quanto magis metus certæ mortis animæ deterrere debet!

12. Nascentem voluptatis sensum præsenti aliquo dolore accito extinguere.

Denique multum juvabit habere stabilem Confessarium pium ac prudentem, ejusque pia consilia sequi; nam suggeret remedia, quæ pœnitenti erunt utiliora, & huic tentationi superandæ aptiora.

Nota. Ista remedia valent etiam contra alia vitia & tentationes.

ARTICULUS V.

De Ira.

Quæst. I. *Quid est Ira?*

Resp. Est inordinatus appetitus vindictæ. Ira autem est inordinata dupliciter. 1. Ex parte objecti, cum quis vindictam optat ei, qui non meruit, vel majorem quam meruit, vel inferendam sine legitima auctoritate; vel licet sit justa, non tamen eam appetit ut justam, sed ut satiativam animi sui malevoli. Ira sic inordinata, est peccatum mortale ex genere suo, cum sit contra caritatem & justitiam. Hinc ad Gal. 5. ira numeratur inter opera carnis excludentia a Regno Dei. Potest tamen esse venialis ob defectum sufficientis advertentiæ, vel ob levitatem materiæ.

2. In modo irascendi, *utpote si quis nimis ardenter irascatur interius, vel si nimis exterius manifestet signa iræ. Et sic ira secundum se non habet ex suo genere rationem peccati mortalis*; ait S. Th. quæst. 158. art. 3. Potest tamen esse mortalis ratione scandali, blasphemiæ, injuriæ, convicii, maledicti &c. quæ ex nimia iræ commotione oriuntur.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ iræ?*

Resp. Sunt. 1. Indignatio quæ est animi commotio contra alium, ob malum ab alio acceptum, quia hoc indignum reputat. Sæpe venialis est: mortalis vero ratione maledicti, contumeliæ, gravis odii, contemptus, vindictæ, vel scandali.

2. Tumor mentis, qui est æstus quidam excandescentis animi, & excogitantis diversas vindictæ vias. Mortalis vel venialis est pro qualitate vindictæ excogitatæ, & expetitæ.

3. Clamor, qui est inordinata & confusa locutio. Potest esse mortalis ratione convicii, maledicti, scandali &c.

Denique blasphemia, contumelia, maledictio, rixa,

---

(1) Pia memoria Dominicæ Passionis quam validum sit medium ad abigendos dæmones, adeoque etiam ad quaslibet ipsorum tentationes superandas, colligere possumus ex facto, quod D. Bonav. refert (serm. 4. in Dom. 13. post Pentec.) sibi ipsi accidisse, hisce verbis: *Armatura, qua debemus indui ad hoc, ut possimus superare diaboli tentamenta, est memoria Passionis Christi, quæ si ad memoriam affectuose reducatur, omnes dæmones cum tremore effugantur, secundum quod experientia me docuit pluries. Nam semel cum diabolus fortiter me stringens in gutture vellet strangulare, jam non valens præ nimia strictione gutturis clamare, ut Fratrum adjutorium imprecarer, incipiebam cum ingenti dolore spiritum exhalare: statimque habita Dominicæ Passionis memoria, incœpi, ex compassione Dominicæ Passionis singultum geminare, & magna suspiria loco vocis submittens e cordis medullis emittere, quo finito virtute Dominicæ Passionis ego servus Crucis tam crudeli nece profiteor me esse liberatum. Sed nullus potest istam armaturam induere, nisi carnis luxuriam per continentiam coarctet.*

xa, pugnæ, seditiones, vulnera, homicidium. Quæ omnia sunt ex genere suo mortalia, utpote contra caritatem, & justitiam.

Quæst. III. *Quænam sunt iræ remedia?*

Resp. Præcipua sunt, considerare quam sit injusta & perniciosa; orare, meditari mansuetudinem Christi; nil unquam agere & loqui ex motu vel in motu iræ, sed solum postquam sedatus est; omni cura impedire iræ motum, & excitatum statim reprimere, exercere frequentes actus caritatis, mansuetudinis, patientiæ, humilitatis &c.

ARTICULUS VI.

De Invidia.

Quæst. I. Quid est Invidia?

Resp. Est tristitia de bono proximi, quatenus videtur imminuere gloriam, vel excellentiam nostram, quia nempe in eo bono ab eo æquamur vel superamur. Ad eam revocatur gaudium de malo alieno, quatenus id bonum invidentis æstimatur. Mortalis est ex genere suo: nam directe opponitur caritati, cujus est de bono proximi gaudere, & de illius malo dolere: & ad Galat. 5. invidia dicitur excludere a regno Dei. Estque diabolicum vitium, ex Sap. 2. *Invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.* Invidia autem sumpta pro habitu, est vitium inclinans ad talem tristitiam, & ad gaudium prædictum.

Nota. Ex S. Th. 2. 2. qu. 36. art. 2. tristitia de bono alieno potest contingere quatuor modis. 1. Cum quis dolet de bono alicujus, v. g. potestate, in quantum ex eo sibi vel aliis damnum timet. Talis tristitia est licita, si inde timeas malum certo injuste inferendum, ob quod liceret eum privare tali bono, si haberes potestatem ad id legitimam: secus, est illicita. 2. Potest quis dolere de bono alterius, non ex eo quod ipse habet bonum, sed ex eo quod sibi deest bonum illud, quod alter habet, ita ut minime cupiat alterum illo carere. Et hoc non est invidia, sed æmulatio, quæ si sit circa bona spiritualia, & honesta, laudabilis est: si autem sit de bonis temporalibus, potest esse cum culpa & sine culpa, prout bonum est dolenti proportionatum & necessarium, vel improportionatum & supervacaneum, & prout refertur ad bonum vel malum finem. 3. Cum quis dolet de bono alterius, quia is eo indignus est. Quæ tristitia mortalis est, si sit de bonis supernaturalibus, vel si quis Dei providentiam arguat, quod peccatoribus bona temporalia largiatur & bonos affligat; nam est Blasphemia. 4. Cum quis dolet de bonis alicujus, in quantum alter æquat aut superat ipsum bonis illis. Hoc est proprie invidia, *& istud semper est pravum, ut etiam Philosophus dicit. 2. Reth. Quia dolet de eo, de quo gaudendum est, scilicet de bono proximi*, ait S. Th.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ Invidiæ?*

Resp. Sunt. 1. Odium. 2. Delectatio. 3. Gaudium in malis proximi. 4. Susurratio, quæ est sermo, quo sine justa caussa refertur alicui de alio aliquid, aptum ad dissolvendam ejus amicitiam cum illo. Mortalis est contra justitiam, quia per illam grave damnum proximo injuste infertur: nam quisque habet jus, ne per injuriam, seu sine justa caussa privetur amicitia alterius, quæ est magnum bonum, juxta illud Eccli. 6. *Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla comparatio &c.* Hinc illud Eccl. 21. *Susurro coinquinabit animam suam, & in omnibus odietur.* Et illud 28. *Susurro, & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes.* Quare susurratio est gravissimum peccatum; ut patet etiam ex Prover. 6. ubi dicitur: *Sex sunt quæ odit specialiter Dominus, & septimum detestatur anima ejus*, nempe, *eum qui seminat inter fratres discordias.*

Ad susurrationem mortalem sufficit quod sine justa caussa referatur alicui de alio aliquid aptum ad dissolvendam ejus amicitiam cum illo, licet referatur sine intentione eam dissolvendi: quia tunc ponitur injuste & voluntarie caussa dissolutionis amicitiæ. Quare susurro tenetur restituere, in quantum potest amicitiam injuste ab ipso ablatam, & alia damna inde secuta; perinde ac detractor famam, cum sit caussa injusta talium damnorum.

Alia sunt etiam mortalia ex genere suo. Unde ad Rom. 1. inter eos, qui digni sunt morte, recensentur *pleni invidia, malignitate, susurrantes, detractores, sine affectione &c.*

Quæst. III. *Quænam sunt invidiæ remedia?*

Resp. Præter orationem sunt hæc. 1. Considerare te non ideo minus habere; invidiam invidenti nil prodesse; nam non ideo alter carebit bono, quod tu invides, nec tu illud obtinebis, etiamsi eo careat: quinimmo gravissimum inferre malum, privando invidum gratia ac amicitia Dei, & beatitudine æterna; e contra gaudendo de bono proximi propter Deum, te mereri augmentum gloriæ æternæ, quod est bonum infinite majus omnibus bonis temporalibus. 2. Sæpe gaudere de bono proximi, quia est proximus, quem sicut te ipsum diligere debes propter Deum. 3. Gratificari ei cui invides, illum laudare, orare Deum pro ejus bono, & gratias agere Deo propter beneficia ab eo in ipsum collata &c. 4. Humilitas & contemptus gloriæ ac honoris humani: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes*, ad Gal. 5.

ARTICULUS VII.

De Acedia.

Quæst. I. *Quid est Acedia, & quale peccatum?*

Resp. Acedia late sumpta est quodvis tædium, seu animi remissio in exercitio virtutum, ob laborem seu molestiam ac difficultatem adjunctam. Sic sumpta non est vitium speciale, sed generale, quia (ut ait S. Thom.) omne vitium refugit bonum virtutis oppositæ; estque contra illam virtutem, cujus actus refugit. Est autem peccatum mortale vel veniale, prout ex illa violatur præceptum in re gravi vel levi.

Acedia stricte sumpta est tristitia & tædium de divina amicitia apprehensa ut mala propter adjunctam difficultatem illius obtinendæ & conservandæ per laboriosa virtutum exercitia, & voluptatum illicitarum fugam; unde fit, ut quis amicitiam illam non curet.

ret. Sic sumpta, est vitium speciale, & per se mortale, nam specialiter & graviter caritati Dei repugnat.

Quæst. II. *Quænam sunt filiæ acediæ?*

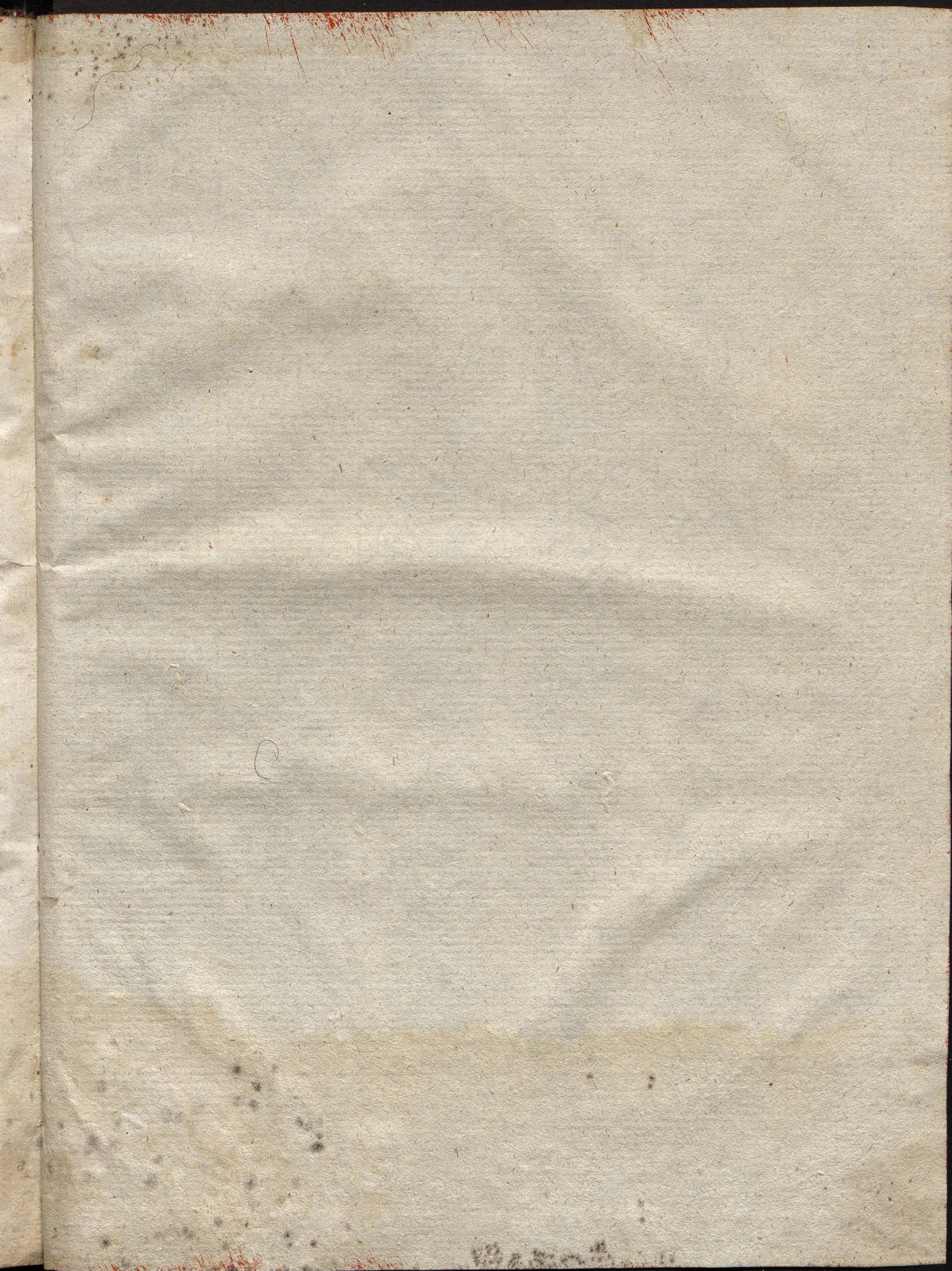
Resp. Sunt. 1. Malitia, qua quis odit bona spiritualia, & vellet ea non esse; aut qua ipsum pœnitet bonum fecisse; aut qua contemnit Dei beneficium, v. g. cupiendo non agnovisse Christum, non fuisse Religionem professum &c. ob difficultates, quæ in Dei obsequio superandæ sunt. Est mortalis ex genere suo. 2. Pusillanimitas. 3. Desperatio. 4. Rancor, qui est indignatio & fastidium adversus eos, qui ad virtutum opera & fervorem inducunt, ideoque eos refugit. 5. Torpor qui est languor animi, quo bonum vel omittitur, vel negligenter fit. Est mortalis, si bonum sit graviter præceptum, & semper valde periculosus est, disponitque ad mortale.

6. Evagatio mentis in oratione aliisve exercitiis spiritualibus. Mortalis est in oratione vel exercitio spirituali graviter præcepto, si in parte notabili voluntarie duret; venialis vero in oratione non præcepta, nisi sit circa objecta graviter illicita, quæ placeant.

Quæst. III. *Quænam sunt Acediæ remedia?*

Resp. Præcipua sunt oratio, omnia religionis & pietatis exercitia, quotidiana meditatio rerum cælestium, laborum ac Passionis Christi & Sanctorum, perfectionum ac beneficiorum Dei, præmiorum fervidæ caritatis, brevitatis laborum, æternæ beatitudinis, damnorum torporis &c. lectio librorum spiritualium, quotidiana auditio Missæ, frequens confessio & communio cum debitis dispositionibus, temperantia, fuga otii, maceratio carnis &c. (Vid. N. 144.)

FINIS TOMI SECUNDI.

ANTOINE
THEOLOGIA
MORALIS

TOM
I
II
III